

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSUNA YÖNELTİLEN AİLEYE YÖNELİK
SORULARA SOSYOLOJİK BAKIŞ: ORDU ÖRNEĞİ**

YAZAR
SEYFULLAH YEŞİLTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ALİ AKDOĞAN

ORDU- 2024

TEZ KABUL SAYFASI

Seyfullah YEŞİLTAS tarafından hazırlanan “Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna Yöneltilen Aileye Yönelik Sorulara Sosyolojik Bakış: Ordu rneği” başlıklı bu çalışma, 24.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Ali AKDOğAN
Ordu Üniversitesi / İlahiyat İmza

ye Prof. Dr. Cenani KUVANCI
Ordu Üniversitesi / İlahiyat İmza

ye Dr. Öğr. Üyesi Selçuk KIRTEPE
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / İslami İlimler Fakültesi İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Seyfullah YEŞİLTAŞ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSUNA YÖNELTİLEN AİLEYE YÖNELİK SORULARA SOSYOLOJİK BAKIŞ: ORDU ÖRNEĞİ

SEYFULLAH YEŞİLTAŞ

Bu çalışma, Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'na yöneltilen aileye ilişkin soruların sosyolojik açıdan incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan izin alınarak DHYS veri sistemine 2017-2021 yılları arasında girilen 547 soru analiz edilmiştir. Bu soruların ise 155'i değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın içeriğiyle ilgili bilgileri içeren giriş kısmı, ikinci bölümde ise ailenin tanımı, sosyolojik teorilerin aileye yaklaşımı, dini rehberlik kavramı, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları ve araştırma yapılan Ordu ili hakkında kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. Üçüncü bölümde, Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'nun tanıtımı yapılmış ve büroya başvuranların cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim, meslek gibi özellikleri ile görüşme biçimi ve sayısı hakkındaki veriler sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise Ordu Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'na yöneltilen aileyle ilgili soruların betimsel model, doküman inceleme ve içerik analizi yöntemi ile sosyolojik analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bürolara ağırlıklı olarak aile, evlilik/nikah ve boşanma olmak üzere genç, çocuk, sağlık ve sosyal durumlar konularında sorular gelmekte ve bu sorular yerel düzeyde aile yaşamının durumunu yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Aile, Dini Rehberlik, Evlilik, Boşanma, Genç

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

A SOCIOLOGICAL OVERVIEW OF THE QUESTIONS RELATED TO THE FAMILY DIRECTED TO THE FAMILY AND RELIGIOUS GUIDANCE OFFICE: THE EXAMPLE OF ORDU

SEYFULLAH YEŞİLTAŞ

This study aims to examine sociologically the questions related to the family directed to the Ordu Family and Religious Guidance Office. In the study, 547 questions entered into the DHYS data system between 2017 and 2021, with permission from the Presidency of Religious Affairs, were analyzed. Of these questions, 155 were subjected to evaluation. The study consists of four sections. The first section includes introductory information about the content of the study, while the second section provides a conceptual framework about the definition of the family, the sociological approaches to the family, the concept of religious guidance, the Presidency of Religious Affairs Family and Religious Guidance Offices, and the Ordu province where the research was conducted. In the third section, the introduction of the Ordu Family and Religious Guidance Office is presented, and data on the characteristics of those applying to the office, such as gender, age, marital status, education, profession, as well as the format and number of interviews, are provided. In the fourth section, a sociological analysis of the questions directed to the Ordu Directorate of Religious Affairs Family and Religious Guidance Office is conducted using a descriptive model, document review, and content analysis method. According to the analysis results, the questions mainly revolve around family, marriage/nuptials, and divorce, addressing topics such as youth, children, health, and social situations, reflecting the local-level status of family life.

Key Words : Sociology of Religion, Family, Religious Guidance, Marriage, Divorce, Youth.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusu, deneysel çalışmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ali AKDOğAN hocama, her konuda öneri ve eleştirileriyle yardımlarını gördüğüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tez çalışmamın temel kaynağı olan sorulara kolayca ulaşmamı sağlayan Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Başkanlığına, Ordu İl Müftülüğü idarecilerine ve Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu çalışanlarına minnettarım.

Ayrıca yetişmemde büyük katkı sağlayan ve kendisini çok özlediğim merhum dedeme rahmet diliyor, aileme maddi ve manevi katkıları için teşekkür ediyorum.

Son olarak tez sürecinde bana sabır gösteren ve zaman zaman ihmalime rağmen yanımda olan sevgili eşime, varlıklarıyla hayatıma anlam katıp yorgunluklarımı unutturan kızıma ve oğluma teşekkür ediyorum.

Seyfullah YEŞİLTAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	12
1.1 Araştırmanın Konusu	12
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	12
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları	13
1.4 Araştırmanın Evren ve Örneklemi	13
1.5 Araştırmanın Yöntemi.....	13
1.6 Hipotezler	14
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	15
2.1 Aile.....	15
2.1.1 Ailenin Tanımı.....	15
2.1.2 Aile Kavramına Kuramsal Bakış.....	17
2.1.2.1 İşlevselci Yaklaşımına Göre Aile	17
2.1.2.2 Sembolik Etkileşimci Yaklaşımına Göre Aile.....	18
2.1.2.3 Çatışmacı Yaklaşımına Göre Aile	19
2.1.2.4 Feminist Yaklaşımına Göre Aile	20
2.1.3 Ailenin Önemi ve İşlevleri	21
2.2 Dini Rehberlik.....	23
2.2.1 Dini Rehberliğin Tanımı.....	23
2.2.2 Dini Rehberliğin Tarihçesi	25
2.2.3 Dini Rehberlik ve İslam.....	25
2.2.4 Türkiye’de Dini Rehberlik Alanları	26
2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları.....	27
2.3.1 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Kuruluşu ve Tarihçesi.....	27
2.3.2 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Amacı.....	31
2.3.3 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Görevleri.....	32
2.4 Araştırma Yapılan İl: Ordu	35
2.4.1 Ordu İlinin Tarihçesi	35
2.4.2 Ordu İlinin Coğrafyası.....	35
2.4.3 Ordu İlinin Demografik Yapısı.....	36
2.4.4 Ordu İlinin Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Dini Yapısı.....	37
3. ORDU MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU VE BÜROYA BAŞVURANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	43
3.1 Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu	43
3.2 Ordu ADRB’ye Yapılan Başvuranların Yıllara Göre Dağılımı.....	44
3.3 Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna Başvuranların Karakteristik Özellikleri	44
3.3.1 ADRB’ye Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı	45

3.3.2	ADRB'ye Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	48
3.3.3	ADRB'ye Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı	50
3.3.4	ADRB'ye Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	51
3.3.5	ADRB'ye Başvuranların Meslek Durumuna Göre Dağılımı	53
3.3.6	ADRB'ye Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı.....	55
4.	ORDU MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSUNA	
	YÖNELTİLEN AİLEYE YÖNELİK SORULARIN SOSYOLOJİK ANALİZİ ...	58
4.1	ADRB'ye Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı	58
4.2	Aile.....	59
4.2.1	Akrabalarla İlişkiler	60
4.2.1.1	Gelin Kayınvalide ilişkisi	61
4.2.1.2	Eşin Ailesiyle İlgili Yaşanan Problemler.....	64
4.2.1.3	Aile İçinde Yaşlı Bakımında Karşılaşılan Zorluklar	70
4.2.1.4	Ebeveyn ve Yetişkin Çocuk Arasında Yaşanan Problemler.....	74
4.2.1.5	Kardeşler Arası Yaşanan Problemler.....	78
4.2.1.6	Akrabalar Arasında Dini Değerlerde Görülen Olumsuz Özellikler.....	81
4.2.2	Eşler Arası İletişim	84
4.2.3	Eşlerin Hak ve Sorumlulukları	90
4.2.4	Ailede Ekonomik Problemler	95
4.2.5	Aile içi Şiddet	100
4.3	Evlilik/Nikah/Boşanma	107
4.3.1	Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi	108
4.3.2	Nikah	115
4.3.3	Küçük Yaşta Zorla Evlilik.....	116
4.3.4	Boşanma / Boşanma Sonrası Sorunlar	118
4.3.5	Aldatma/Zina	125
4.4	Genç ve Çocuk	129
4.4.1	Gençlerle İletişim	131
4.4.2	Gençlik Dönemi İnanç Problemleri.....	134
4.4.3	Teknoloji Bağımlılığı	143
4.4.4	Çocuk Eğitimi.....	145
4.5	Sağlık.....	147
4.5.1	Psikolojik Problemler	148
4.5.2	Zararlı alışkanlıklar.....	150
4.5.3	Aile İçi Cinsel Problemler	151
4.5.4	Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri	154
4.5.5	Aile Planlaması ve Kürtaj.....	156
4.5.6	Farklı Cinsel Tercihler.....	158
4.6	Sosyal Durumlar.....	159
4.6.1	Batıl İnanç-Sihir Büyü.....	159
	GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	161
	KAYNAKÇA.....	167
	ELEKTRONİK KAYNAKLAR.....	185
	YASAL İZİN BELGESİ.....	187
	ÖZGEÇMİŞ	188

TABLÖLAR

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3. 1 ADRB'lerin Açılış Kronolojisi.....	30

ŞEKİLLER

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3. 1 Türkiye ADRB/M Sayısı	29
Şekil 3. 2 2017-2021 Yılları Arasında Türkiye’de ADRB’ye Başvuru Sayısı.....	33
Şekil 5. 1 Ordu ADRB’ye Yapılan Başvuranların Yıllara Göre Dağılımı	44
Şekil 5. 2 ADRB’ye Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı	45
Şekil 5. 3 ADRB’ye Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	48
Şekil 5. 4 ADRB’ye Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı	50
Şekil 5. 5 ADRB’ye Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	51
Şekil 5. 6 ADRB’ye Başvuranların Meslek Durumuna Göre Dağılımı	53
Şekil 5. 7 ADRB’ye Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı.....	55
Şekil 6. 1 ADRB’ye Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı.....	58
Şekil 6. 2 Aile Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı.....	59
Şekil 6. 3 Evlilik/Nikah/Boşanma Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı	108
Şekil 6. 4 Genç Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı ..	130
Şekil 6. 5 Çocuk Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı	130
Şekil 6. 6 Genç Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı ..	147

KISALTMALAR

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ADRB	: Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu
ADRM	: Aile ve Dinî Rehberlik Merkezleri
Akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Çık.	: Çıkış
DHGM	: Din Hizmetleri Raporu
DHYS	: Din Hizmetleri Yönetim Sistemi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
M.Ö	: Milattan Önce
MDR	: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİDA	: Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
Yas.	: Yasa
Yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu

Bu çalışma Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna (ADRB) yöneltilen aileye yönelik soruların tespitini, soruyu soranların karakteristik özelliklerini ve soruların sosyolojik analizini konu edinen bir çalışmadır. Dolayısıyla çalışmanın bir durum tespiti olduğu da söylenebilir.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Aile kurumu, toplumların temel yapı taşlarından biri olarak tarih boyunca büyük öneme sahip olmuştur. Kültürler arası farklılıklara rağmen, her toplumda benzer temel fonksiyonları yerine getirmiştir. Aile kurumu, bireylerin sosyal, duygusal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal normların, değerlerin ve geleneklerin nesilden nesile aktarılmasında da kilit bir rol oynar. Ancak, zaman içinde toplumların yapısında meydana gelen değişimler, aile kurumunu da etkilemiş ve dönüştürmüştür. Boşanmaların artması, evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması ve farklı cinsel yönelimlere sahip kişilerin aile oluşturma haklarındaki değişiklikler, aile kurumunun evriminin birer örneğidir. Ayrıca ailenin kuruluşu, devamı ve sonlanması süreçlerinde çeşitli problemlerin ortaya çıkması da vakiadır. Özellikle aile içindeki iletişim sorunları, gençlik ve çocukluk dönemine özgü sorunlar, ebeveyn ve çocuk arasında yaşanan gerginlikler, nişan, evlilik, nikah ve boşanma süreçleri, aile içi ve diğer akrabalarla ilişkiler, mali sıkıntılar, zararlı alışkanlıklar, psikolojik sorunlar, bağımlılıklar, sağlık sorunları ve cinsel problemler gibi bir dizi çeşitli sorun yaşanmaktadır. Bu noktada çalışmada ADRB yoluyla Ordu ilinde yaşanan ailevi problemlerin tespiti sağlanmaktadır. Aile yaşamını tek tek gözlemlemek mümkün olmadığı için, bireylerin Ordu ADRB'ye yönelttikleri sorular aileyle ilgili bir bakış açısı sağlayacaktır ki bu da, bireyler bu soruları kendi rızalarıyla ve zorlama olmadan sorduklarından, gerçekçi bir sonuca varılmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla çalışmamız Türkiye'de ve yerel anlamda Ordu'da aile kurumunun mevcut durumu, ADRB'lerin tarihsel gelişimi, ilkeleri, hedefleri ve işlevlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışma Din sosyolojisi alanında gerçekleştiği için ve ADRB'nin dini bir kurum olması nedeniyle büroya yöneltilen soruların incelenmesinde dini literatüre de değinilmiştir. Çünkü din, aile içindeki rolleri, sorumlulukları ve ilişkileri şekillendirmekle birlikte aileyi bir arada tutan değerleri, normları ve gelenekleri de etkilemektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada aile yaşamında karşılaşılan sorunlar dini perspektiften de incelenmiştir. Bu nedenle araştırmamızın

bir başka önemi, yapılan çalışmanın Ordu şehri üzerinden Türkiye'deki aile ve dini hayat araştırmalarına yerel bir katkı sağlamasıdır.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2017-2021 yılları arasında büroya başvuru sorularla sınırlıdır. Bu çalışma Din Hizmetleri Yönetim Sistemine (DHYS) işlenen “şehir”, “tarih”, “cinsiyet”, “yaş grubu”, “medeni durum”, “görüşme şekli”, “görüşme sayısı”, “öğrenim durumu”, “meslek” “ana konu” ve “alt konu” değişkenleriyle belirlenmiştir.

1.4 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Ordu ilinde yaşayan bireyler, örneklemini ise Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna danışan kişiler oluşturmaktadır.

1.5 Araştırmanın Yöntemi

Araştırma sürecinde, nicel yöntemlere başvurularak Ordu’da aile hayatıyla ilgili danışılan konular detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada betimsel model, doküman inceleme ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi kullanılan bu çalışmanın temel dökümanı DHYS’ye işlenen verilerdir. Bu bağlamda Ordu ADRB’ye 2017-2021 yılları arasında danışılan ve DHYS’ye işlenen 547 başvurunun demografik özellikleri analiz edilmiştir. Ayrıca bazı karteksler, çok sık tekrarlanan soru köklerine sahip oldukları için içeriksel olarak değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla tekrarlardan sakınmak ve araştırmanın kapsamını belirlemek için, ana ve alt konuları en iyi yansıtan 155 soru seçilmiştir. Çalışmada içerik analizi yöntemine de başvurulmuştur. İçerik analizi yöntemi, bir metnin içeriğini, içerdiği mesajları, anlamları ve sembollerini anlama ve ortaya çıkarma imkânı sağlar.¹ Betimleyici araştırma ise, bir durumu, toplumsal bir ortamı veya ilişkiyi özgün ayrıntılarıyla resmetme amacını taşır.² Dolayısıyla bu yöntemler önceden kaydedilmiş verilere dayanarak toplumun belirli yönlerini anlamamıza olanak sağlamaktadır.

¹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, ed. Ertan Akkaş, çev. Özlem Akkaya (Siyasal Kitabevi, 2022), 2/589.

² W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, ed. Ertan Akkaş, çev. Özlem Akkaya (Siyasal Kitabevi, 2022), 1/91.

ADRB'ye danışılan konuların din sosyolojisi bağlamında analiz edildiği bu çalışmada, sosyoloji, din sosyolojisi, aile, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve ADRB hakkında yapılan çalışmalardan ve kaynaklarından yararlanılarak teorik ve kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. Ayrıca çalışmamızın temel veri kaynağı olan DHYS'den sağlanan verilere ulaşmak için, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır.

1.6 Hipotezler

Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, toplumun genelini kapsayarak hizmet sunmaktadır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna yöneltilen sorular, Ordu ilindeki aile hayatını yansıtmaktadır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna, danışanlar arasında kadınlar, erkeklere kıyasla daha fazla soru sormuştur.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna yöneltilen soruların çoğu aile kurmuş veya kurmayı planlayan kişilerdendir. Genç ve bekâr katılımcılar ise daha az danışmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna ulaşan sorular, toplumsal ve ailevi yapıların dönüşümünü göstermektedir.

Eğitim seviyesi arttıkça, Aile ve Dini ve Rehberlik Bürosu'na başvuruların oranında azalma meydana gelmektedir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, din sosyolojisi alanında yapılan bu çalışmanın daha anlaşılır hale gelmesini sağlamak amacıyla, araştırmanın odaklandığı temel kavramlar açıklanmış ve bu kavramların ilişkili olduğu kuramsal çerçeve sunulmuştur.

2.1 Aile

2.1.1 Ailenin Tanımı

Toplumun bir çeşit prototipi (mikrokosmos) olarak görülen aile hakkında evrensel ve kapsamlı bir tanım yapmak kolay değildir. Aile kavramı için dört başı mamur bir kavramsal çerçeve çizmenin önündeki ilk engel, küresel düzeyde sunduğu çeşitliliktir. Aile tanımlamaları içinde bulunduğu toplum ve kültüre göre şekillenmektedir. Ailenin evrensel olarak üzerinde anlaşmaya varılmış tek bir tanımının olmaması, toplumlar arasındaki aile yapılarının ve inanç kalıplarının çeşitliliğinden kaynaklanan bir zorluktur. Ailenin zaman içinde geçirdiği yapısal ve biçimsel değişimler ve aile şemsiyesi altına yeni alternatif yaşam biçimlerinin eklenmesi, aile kavramının tanımlanma işini daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle, aileyle ilgili kapsamlı bir tanım yapmak zor olsa da her tanımın bir tarif olduğu anlayışıyla, aileyle ilgili yapılan tanımların sunulması faydalı olacaktır.

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, Arapça kökenli olan “aile” kavramı; “*evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.*”³ olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise aile; “*aynı kan, ırk ve atadan gelen şahısların bütünüdür.*”⁴ Ailenin kan bağlarını vurgulayan bir başka tanımı da Marshall'a aittir. Marshall'a göre aile; “*kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur.*”⁵ Kan bağına odaklanan aile tanımları dar bir çerçeve çizmektedir. Mekân birliğini göz önünde bulunduran ve aileyi ebeveynler ile çocuklardan oluşan bir grup olarak açıklayanların yanı sıra, ailenin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlenen bir topluluk ve birbiriyle ilişkili sosyal bir grup olduğunu

³ Güncel Türkçe Sözlük, “Aile” (Erişim 20 Nisan 2022).

⁴ Sefa Kılıçoğlu, “Aile”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, ed. Sefa Kılıçoğlu vd. (İstanbul: Sabah, 1992), 1/190.

⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akıncay - Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), “Aile”, 7.

savunanlar da vardır.⁶ Evlilik ve çocukları öncelikli olarak vurgulayan bu tanımlar, daha çok geleneksel bir anlayışı yansıtmaktadır.

Aile kavramının tanımlanması, sosyal bilimler açısından iki farklı yaklaşım ile ele alınmaktadır. Birinci bakış açısı, ailenin işlevselliğinden hareket ederek aileyi sosyal bir kurum olarak görür. Bu perspektife göre, aile toplumun temelidir ve işlevlerini yerine getirdiği sürece varlığını sürdürebilir. Neslin devamlılığını sağlama, cinselliği meşrulaştırma, çocukları sosyalleştirme, kültür unsurlarını içinde taşıma gibi ailenin işlevsel yönlerini ön plana çıkartan tanımlamalar da bu bakış açısına göre yapılmıştır.⁷ Diğer bir yaklaşım ise biyolojik temellidir ve bu perspektife göre aile bir zorunluluktur. İnsanların biyolojik arzularının sonucunda ortaya çıkar ve antropolojik bir bütünlüğü temsil eder.⁸

Yukarıda verilen tanımların ardından daha kapsamlı bir tanım aktarmak faydalı olacaktır. Aile; insan türünün biyolojik ilişki ile meydana geldiği ya da evlat edinme yoluyla etkileşim halinde olan kişilerin birliktelik kurduğu, cinsel ilişkinin meşruiyet kazandığı, toplumsal değerlerin gelecek kuşaklara aktarıldığı, eşler, anne-baba ve çocuklardan oluşan biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal ve sosyal yönleri bulunan bir birimdir.⁹ Bu bağlamda, aile hakkında tek ve evrensel bir tanımlama yapmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ailenin evrensel bir tanımını sağlamanın güçlüğüne açıklanması, aile kurumunun evrensel olmadığı inancına yol açmamalıdır. Bunun nedeni, aileyi evrensel bir kurum haline getiren aile kurumundan yoksun tek bir toplum olmamasıdır. Bu açıklamalardan sonra, araştırma aile kavramının kuramsal çerçevesiyle devam edecektir.

⁶ Hisham Altalib vd., "The Family Unit: Why is it Important? What are its Functions?", *Parent-Child Relations a Guide to Raising Children* (London: The International Institute of Islamic Thought, 2013), 24; Anthony Giddens- Philip W. Sutton, *Sociology* (Cambridge: Polity Press, 2011), 331.

⁷ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma* (Ankara: Kadim Yayınları, 2011), 35; George Peter Murdock, *Social Structure* (New York: The Macmillan Company, 1949), 1; Nihat Nirun, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994), 21.

⁸ Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, 24.

⁹ Özer Ozankaya, *Toplumbilim* (İstanbul: Cem Yayınları, 1996), 357; Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri* (İzmir: Ege Üniversitesi, 1990), 2; Bryan S Turner, *Klasik Sosyoloji*, çev. İdil Çetin (İstanbul: İletişim Yayınları 2014), 364.

2.1.2 Aile Kavramına Kuramsal Bakış

Ailenin sosyolojik bir yapı olarak görülmesi ve anlaşılabilmesi için bir dizi kuramsal perspektif geliştirilmiştir. Kuram; “uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi, sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, nazariye, teori”¹⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Kuram, aynı zamanda empirik araştırmalar için bir rehberlik sunar ve bu perspektifler veya teoriler, özelde aile gibi kurumlara odaklanırken genel olarak sosyal hayatın bütününe bakmamızı sağlayan bir mercekle işlevi görmektedir.

Aile hakkındaki kuramsal perspektifler, dört temel işlevde özetlenebilir. İlk olarak, araştırmacılara rehberlik sağlaması; ikinci olarak, hipotezlerin üretimine yardımcı olması; üçüncü olarak, gerçekliğin anlaşılmasına katkıda bulunması ve son olarak, araştırma bulgularının değerlendirilmesinde araştırmacılara rehberlik etmesidir.¹¹

2.1.2.1 İşlevselci Yaklaşımına Göre Aile

Sosyolojinin kökenleri incelendiğinde, işlevselci perspektifin öne çıktığı görülmektedir. Bu perspektifin merkezinde, bütün-parça ilişkisi bulunmaktadır.¹² Auguste Comte ve Herbert Spencer gibi kuramın öncülerine göre, toplum canlı bir organizma olan vücuda benzetilebilir. Zira, vücut sisteminin varlığını sürdürebilmesi organların uyumuna bağlıdır. Benzer şekilde, toplum da varlığını sürdürebilmek için bu uyuma ihtiyaç duyar. Emile Durkheim da benzer şekilde toplumu, her biri kendi rollerine uygun olarak çalışan parçalardan oluşan bir sistem olarak görür. Bu nedenle, bu sistemin her bir parçası fonksiyonlarını yerine getirdiğinde toplum normal durumda olacaktır; aksi takdirde ise anormal durumlar ortaya çıkabilir.¹³

İşlevselci paradigma çerçevesinde, ailenin toplumu oluşturan en önemli unsurlardan biri olduğu kabul edilir. Bu bağlamda, aile toplumda ortaya çıkan sorunlara karşı bir tür emniyet supabı görevi üstlenir.¹⁴ İşlevselci paradigma, aileyi toplumdaki görevleri açısından inceler ve bu görevlerin toplumsal düzenin korunmasında nasıl bir rol oynadığının anlaşılması yoluyla aile

¹⁰ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Kuram” (Erişim 30 Nisan 2022).

¹¹ Kadir Canatan, “Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Kadir Canatan - Ergün Yıldırım (İstanbul: Açılım Kitap, 2009), 31-33.

¹² Canatan, “Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve”, 38.

¹³ James M. Henslin, *Sociology: A down-to-Earth Approach* (Boston: Pearson, 2019), 26.

¹⁴ Müzeyyen Aytül Kasapoğlu, “Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”, *Aile Sosyolojisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 11.

kurumunu açıklamaya çalışır.¹⁵ Bu yaklaşıma göre aile, toplumu ayakta tutan rolleri yerine getiren bireylerden oluşan bir birimdir.¹⁶ Aile, toplumu şekillendiren ve onu besleyen bir kurumdan daha fazlasıdır, çünkü toplumda var olan daha geniş sosyal yapılar aileden doğmaktadır. Bu nedenle, toplumun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için ailenin işlevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

İşlevselci perspektife göre, ailenin işlevlerinin yoğunluğu veya azlığı toplumlar ve kültürler arasında farklılık gösterebilir. Örneğin, yavaş değişim gösteren bir toplumda aile daha fazla işlevsel olabilirken, hızlı değişim gösteren bir toplumda ise bu işlevsellik azalmaktadır.¹⁷ Ancak bu paradigmaya göre ailenin işlevleri az veya fazla olsa da bu işlevler toplumsal düzenin devamı için gereklidir. Aile kurumunun toplumun sürekliliğini sağlamadaki önemli işlevlerine “Ailenin Önemi ve İşlevleri” başlığı altında değinilecektir.

2.1.2.2 Sembolik Etkileşimci Yaklaşıma Göre Aile

Aile olgusuyla ilgili yapılan araştırmalarda benimsenen diğer temel kuramsal yaklaşım *Sembolik Etkileşimcilik*' tir. Bu yaklaşımın öncüleri olarak George Simmel, William James, Charles Horton Cooley, George Herbert Mead gibi sosyolog ve filozofları sıralayabiliriz.¹⁸ Sembolik etkileşimciler, toplumun bireylerin dünyaya atfettikleri anlamların sonucunda oluştuğunu ifade ederler. Yani, onlara göre toplum, bireylerin kendi deneyimlerine dayanan anlamlar üzerine inşa edilir.¹⁹ Bu doğrultuda sembolik etkileşimcilik yaklaşımı adından da anlaşılacağı üzere toplumu açıklayan semboller ve etkileşimler üzerine odaklanır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre toplum semboller ve etkileşimlerin ürünüdür. Sembol, anlamı temsil ederken, etkileşim ise çeşitli eylemler ve iletişim şekillerini ifade eder.

Sembolik etkileşimcilerden aile kavramına değinen ilk kişi Ernest W. Burgess'tir. Burgess (2018)'a göre, aile yaşamı, etkileşim içinde olan üyelerin birliğiyle gerçekleşir.²⁰ Bu doğrultuda

¹⁵ Hayati Beşirli, “Aile Kuramları”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Levent Eraslan (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2020), 66.

¹⁶ Ahmet Ayhan Koyuncu, “Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler”, *Sistemik Aile Sosyolojisi*, ed. Mustafa Aydın (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları 2013), 46.

¹⁷ Sevinç Güçlü, “Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. Nurşen Adak (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012), 72-73.

¹⁸ Beşirli, “Aile Kuramları”, 71; Nadir Suğur (ed.), *Sosyolojiye Giriş* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 56.

¹⁹ Suğur, *Sosyolojiye Giriş*, 56.

²⁰ Beşirli, “Aile Kuramları”, 72.

sembolik etkileşimcilik yaklaşımına göre aile ve evlilik; üzerinde diyalog kurulmuş, uzlaşa sağlanmış ilişkilerdir. Bu yaklaşımda, aile ve evlilik sadece bir yapı olarak değil, bir süreç olarak ele alınır. Söz konusu olan aile ve evlilik kurumları, süreç içinde anlamların ve sembollerin değerlendirildiği, oluşturulduğu ve sürdürüldüğü, toplumun yeniden üretildiği alanlardır.²¹

Sembolik etkileşimcilere göre, aile, içinde bulunduğu toplum tarafından şekillendirilmeye son derece açıktır. Bu yaklaşımda, çocuğun zihni ilk başta boş bir sayfa (tabula rasa) gibidir. Çocuk, ailesi aracılığıyla anlamları, sembolleri, değerleri ve normları öğrenerek sosyal bir varlık haline gelir. Bu nedenle, sosyalizasyon sürecini sağlayan şey aile ve sosyal etkileşimdir. Bu sebeple, sembolik etkileşimcilere göre aileyi anlamak için ailelerle görüşmeler yaparak, aileyi nitelendiren sembollerin ve etkileşim kalıplarının anlaşılması önemlidir.²²

2.1.2.3 Çatışmacı Yaklaşım Göre Aile

Toplumsal hayatta kaynakların dağılımı ve ilişki gruplarında eşitsizliklerin var olduğu gözlemlenmektedir. Bu eşitsizliklere ilişkin söyleyecek sözü olan klasik sosyolojik kuramlardan biri çatışmacı yaklaşımdır. Çatışmacı paradigma, toplumu bir eşitsizlik alanı olarak görmekte ve toplumda çatışmaların ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu yaklaşımın öncüleri olarak Karl Marx, Engels, Max Weber, Dahrendorf²³ ve C.W. Mills²⁴ zikredilebilir. Çatışmacı kuramı savunan bu sosyologlar, etnisite, cinsiyet, sosyal sınıf gibi kimliklerin güç, eğitim, adalet ve para gibi kaynakların nasıl dengesiz bir şekilde dağıtıldığı üzerinde durmaktadır.²⁵ Bu nedenle, avantajlı ve dezavantajlı olarak kabul edilen tüm kimlikler ve alanlar, çatışmacı kuramın ve öncülerinin çalışma alanlarıdır.

Çatışmacı paradigma, işlevselcilerin vurgu yaptığı uyumun aksine çatışmaya dikkat çekmektedir.²⁶ İşlevselciler mevcut yapıların topluma yarar getirdiğini iddia ederken,

²¹ Temmuz Gönç Şavran, "Sosyolojide Temel Yaklaşımlar", *Sosyolojiye Giriş*, ed. Nadir Suğur (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 53-56.

²² Levent Eraslan- Medine Elif Demirel, "Aile Kavramı ve Sosyolojisi", *Aile Sosyolojisi*, ed. Levent Eraslan (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2020), 15.

²³ Beşirli, "Aile Kuramları", 70.

²⁴ Kasapoğlu, "Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları", 14.

²⁵ Halil İbrahim Bahar, *Sosyoloji* (Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2009), 16.

²⁶ Bahar, *Sosyoloji*, 16.

çatışmacılar “Kim yarar sağlıyor?” sorusunu sormaktadır.²⁷ Çatışmacı sosyologlara göre, her toplumsal grupta otoriteye dayalı ilişkilerde çatışma potansiyeli bulunmaktadır. Bu görüşe göre, her otorite karşısında direnen bireyler mevcuttur. Lewis Coser gibi sosyologlar ise çatışmanın birbiriyle yakın ilişkide olan herkes için mevcut olduğunu ifade etmektedir.²⁸ Dolayısıyla, en yakın ilişki ağına sahip olan aile içinde de çatışmanın olağan bir durum olduğu söylenebilir.

Literatürde güç kuramı olarak da adlandırılan çatışma kuramına göre çatışmanın doğasını belirleyen etken, güçtür ve aile bir güç birikimidir.²⁹ Çatışmacı teorisyenlere göre çıkar çatışmalarını, güç ve hâkimiyet ilişkisini bünyesinde barındıran aile tam anlamıyla bir çatışma kurumudur.³⁰ Dolayısıyla aile, sosyal eşitsizliğin ortaya çıkardığı problemlerin yoğun bir şekilde deneyimlendiği yerdir. Böyle bir ortamda aile bireyleri, kontrolü otorite tarafından sağlanan kıt kaynaklar için rekabet eder. Bu doğrultuda çatışmacı teorisyenler böyle bir çatışma meydanında hangi ailelerin avantajlı ve dezavantajlı olduğu hakkındaki sorular üzerine cevap aramaktadır.³¹ Evlilikler ve aileler, farklı kişiliklere, fikirlere, değerlere, zevklere ve hedeflere sahip bireylerden oluştuğu için her zaman tam bir uyum sağlanması mümkün olmayabilir. Çatışmacı teorisyenlere göre, bu uyumsuzluk veya çatışma son derece doğal bir durumdur.³²

2.1.2.4 Feminist Yaklaşım Göre Aile

Aile, genel olarak toplumun huzur, güven ve sevgi kaynağı olarak kabul edilirken, bazı bireyler için yalnızlık, eşitsizlik, zulüm ve sömürüye yol açan bir mekanizma olarak da algılanabilmektedir. Sosyolojide önemli etki bırakan feminizm kuramı da aileyi eşitsizliğin ve adaletsizliğin deneyimlendiği ilk alan olarak görmektedir.³³ Kuramın öncüleri olarak ise, John Stuart Mill, Simone de Beauvoir, Wollstonecraft, Grimkê, Stanton, Taylor, Hélène Cixous,

²⁷ Bryan Strong vd., *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society* (Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning, 2011), 40.

²⁸ Kasapoğlu, “Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”, 14.

²⁹ Koyuncu, “Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler”, 56.

³⁰ Gönül İçli, “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/3 (1997), 63.

³¹ Canatan, “Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve”, 40.

³² Strong vd., *The Marriage and Family Experience*, 41.

³³ Güçlü, “Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, 83; Gonca Polat Uluocak- Işıl Bulut, “Aile Terapilerinin Feminist Teori Açısından İncelenmesi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 24/24 (Mart 2011), 16.

Luce Irigaray ve Julia Kristeva isimler zikredilebilir.³⁴ Feminizm, kadını sadece aile içerisinde değil, aile dışında ki tüm alanlarda ve daha genel manada tüm tarih içerisindeki konumunu kavramayı gaye edinen, aile, evlilik, eşitlik, cinsiyet, ataerkillik, sömürü gibi kavramları ele alan bir düşünce sistemidir.³⁵ Mitchel'in tanımına göre ise feminizm, kadınların birbirlerine destek vererek, ataerkil dünyanın kurallarına, değerlerine ve politikalarına karşı verdiği bir mücadeledir.³⁶ Bu tanımdan hareketle feminizm hareketi, ataerkil bir saltanat kuran erkeğin hegemonyasından kurtuluşun umudu olarak anlaşılabilir.

Toplumda hissedilen ikincil statüye karşı gösterilen protesto olarak görülen feminizm hareketi farklı isimlerle kuramsallaşmıştır. Bu isimler arasında Marksist, radikal, liberal ve sosyalist feminist kuramlar bulunmaktadır. Bu kuramlar arasında küçük farklar olsa da temelde paylaştıkları düşünce aileyi ataerkil bir kurum olarak görme ve kadınların cinsiyetleri nedeniyle sosyal adaletsizliklere maruz kalma durumudur. Liberal feminizm, kadınların daha yüksek bir yaşam kalitesine ulaşması için gerekli olan eşit yasal hakların ve eşit ekonomik fırsatların kazanılması ve korunmasını vurgulamaktadır. Radikal feminizm; ataerkil aileyi erkeklerin, kadınların ev emeğini kontrol etmesi veya cinsellikleri ve üremeleri yoluyla kadınlar üzerindeki baskısının önemli bir kaynağı olarak görür. Sosyalist feminizm, kapitalizmin kadını ev içi, erkeği de kamusal alana yerleştirdiği inancındadır. Kadının statüsü hem üretim sürecinde hem de üreme sürecinde sömürülür. Bu teoriye göre kadınlar sosyalizm ile kurtuluşa erer. Marksist feminizm ise kapitalizm üzerinden kadınların nasıl sömürüldüğüne odaklanır. Onlara göre kapitalizm özellikle eş ve anne statüsüne sahip, ücretsiz bir şekilde bakım görevini üstlenen tüm kadınları sömürmektedir.³⁷ Son olarak feminizm kuramının söz konusu diğer sosyolojik kuramlara ataerkillik düşünceleri sebebiyle eleştirel baktığı söylenebilir.

2.1.3 Ailenin Önemi ve İşlevleri

Toplumun adeta bir minyatürü olarak görülen ailenin önemi çoğunluk için muhakkak kayda değerdir. Madde için atom ne anlam ifade ediyorsa, toplum için de aile aynı anlama gelir.³⁸

³⁴ Altan Yörük, "Feminizm/ler", *Sosyoloji Notları Dergisi* 7, (2009), 63-85; Hüseyin Nihat Güneş, "Feminist Akımlarda Aile", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7/3 (01 Eylül 2018), 145.

³⁵ İçli, "Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım", 64.

³⁶ Andree Michel, *Feminizm*, çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 6-7.

³⁷ Strong vd., *The Marriage and Family Experience*, 42.

³⁸ İsmail Doğan, "Aile Kavramının Alanı", *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991), 1/23.

Kişinin toplum içindeki rollerinin temelini atan yer, ailedir. Ailenin toplumun sürekliliğinin kaynağı olması, ailenin önemini daha da artırmaktadır.³⁹ Her ne kadar bazı ayrılıklar gerçekleşse de hepimiz bir ailenin üyesiyizdir.⁴⁰

Doğu ve Batı felsefelerinde, hikmet ve ahlak öğretilerinde, düşünürlerin hem ideal toplum hem de dini açıdan aileye büyük bir önem verdikleri bilinmektedir.⁴¹ Kişinin topluma entegre olmasında adeta bir köprü görevi üstlenen aile, semavi dinler için büyük bir öneme sahiptir. Semavi dinlerin özet niteliğindeki sayılan Yahudilikte on emrin bir kısmı da aileyi yakından ilgilendirmektedir.⁴² Yahudilikte ailenin oluşumu ile ilgili gayret göstermek bir ilke olmakla birlikte evlenmek bekarlığa tercih edilmektedir. Evlenip aile kurma eylemi, kişilerin keyfi arzularına bağlı olmayıp tabiatlarının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, Yahudi toplumunda aile kurmaktan kaçınan kişilerin baskı altında zoraki evlendirilmeleri yaygın bir olgudur.⁴³ Hristiyanlıkta evlilik sistemi, Tanrı'nın tarihin başlangıcında kurduğu kutsal bir düzen olarak kabul edilir. Aynı zamanda Hristiyanlar arasında evlilik, İsa ve kilise birliğinin sembolü olarak görülür. Evlilik ve aile kurma, Hristiyanlar için kilise yasası tarafından bir sır olarak kabul edilen ve 7 sakramentten biri olarak değerlendirilen önemli bir olgudur.⁴⁴ Semavi dinlerin sonuncusu olan İslam dininde ise aile kurmak Allah'ın bir emri⁴⁵ ve peygamberin sünnetidir.⁴⁶ Bununla birlikte evlenecek olan eşler arasında ki sevgi ve muhabbet, Allah'ın varlığının bir kanıtı olarak nitelendirilmektedir.⁴⁷ İslam, evliliği ve aile kurmayı sağlayacağı faydalar sebebiyle kişi ve toplum sağlığı açısından son derece önemli görmüştür. Bununla

³⁹ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilim)* (İstanbul: Der Yayınları, 1995), 88.

⁴⁰ Nurşen Adak, *Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile, Kurumlara Sosyolojik Bakış*, ed. Sevinç Güçlü (İstanbul: Kitabevi, 2015), 27-28.

⁴¹ Faruk Turğut, "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar", *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 1/1 (2017), 94; Mustafa Aydın (ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*, 2016, 11.

⁴² *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 19 Ekim 2023), Çık. 20:12,14,17.

⁴³ Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudilikte Aile", *Dinlerde Aile*, ed. Süleyman Turan- Asife Ünal (İstanbul: Okur Akademi, 2021), 59-60.

⁴⁴ Asife Ünal, "Hristiyanlıkta Aile", *Dinlerde Aile*, ed. Süleyman Turan- Asife Ünal (İstanbul: Okur Akademi, 2021), 118-121.

⁴⁵ *Kur'an Yolu* (Erişim 19 Ekim 2023), Nûr 24/32.

⁴⁶ *İbn-i Mâce*, "Nikâh", 1.

⁴⁷ *Kur'an Yolu* (Erişim 19 Ekim 2023), er-Rûm 30/21.

alakalı Kuran ve hadislerde aile ile ilgili birçok ana prensip mevcuttur. Görüldüğü üzere semavi dinler açısından aile, kutsallık derecesine yakın bir öneme sahiptir.⁴⁸

Ailenin bu denli önemli görülmesinin altında yatan kendine özgü işlevleri Murdock, cinsel, ekonomik, üreme ve eğitim işlevleri olarak açıklamaktadır.⁴⁹ Aile, nüfusun yenilenmesinde, toplumsal değerlerin aktarımında, çocukların korunması ve sosyalleştirilmesinde,⁵⁰ aile içerisindeki bireylere sosyal rol ve statü kazandırılmasında, cinselliğin kontrol altına alınmasında, yaşlılık döneminde dahi sığınılacak en güvenli liman olmasında⁵¹ önemli işlevlere sahiptir. Özellikle üreme gibi önemli bir işlevin onayının toplum tarafından aileye verilmesi de toplum nezdinde ailenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca içinde bulunduğumuz çağ açısından ailenin psikolojik işlevine de değinmek gereklidir. Modern dönemin baş döndürücü hızı içerisinde yorulan ve yalnızlaşan birey için huzur ve dinginliğin adresi ailedir. Ailenin önem kazanmasında etkili olan bu işlevlerin toplumdaki diğer kurumlara devredildiğinden bahsedilmektedir. Peki, bu devrediliş ailenin önemini azaltmakta mıdır? Bizim düşüncemize göre aile dışında ki kurumlar ya da ilişkiler, yukarıda bahsedilen işlevlerin herhangi birinin yerine getirilmesinde şüphesiz pay sahibi olabilirler, ancak bu kurumlar veya ilişkilerin tam anlamıyla ailenin yerini alması zor bir ihtimaldir.

2.2 Dini Rehberlik

2.2.1 Dini Rehberliğin Tanımı

Dini rehberlik konusunda bilgi vermeden önce, rehberlik kavramının genel tanımları hakkında bilgi vermek dini rehberliğin mahiyeti açısından önemlidir. Rehberlik kavramı hakkında çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre, rehberlik; yol göstermek, kılavuzluk etmek anlamına gelir. Kuzgun'a göre ise rehberlik; bireye kendisini anlaması, çevresindeki olanakları tanınması ve doğru kararlar alarak özünü gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel yardım sürecidir.⁵² Bir başka rehberlik tanımı ise şöyledir; "*Rehberlik; kendini, çevresindeki olanakları tanınması, gizil güçlerini geliştirmesi, sorunlarını*

⁴⁸ Yaşayan dünya dinlerinde aile ile ilgili daha geniş bilgi edinmek için bkz. Süleyman Turan- Asife Ünal (ed.), *Dinlerde Aile* (İstanbul: Okur Akademi, 2021).

⁴⁹ George Peter Murdock, *Social Structure*, 4.

⁵⁰ Erkal, *Sosyoloji (Toplumbilim)*, 92.

⁵¹ Özgür Sarı, "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı", *Sistematik Aile Sosyolojisi*, ed. Mustafa Aydın, 2016, 23.

⁵² Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (Ankara: ÖSYM Yayınları, 2002), 5.

çözenebilmesi ve kendini gerçekteşirebilmesi için kişiye, bu işi kendine meslek edinmiş uzmanlarca yapılan düzenli bir yardım sürecidir.”⁵³ Göz önünde bulundurulan bu açıklamalar doğrultusunda, rehberliğin temel amacının bireyin kendini gerçekteşirmesine yardımcı olmak olduğu ifade edilebilir.

Rehberlik kavramı, 'dini rehberlik' kavramını içermekte olup, dinin varlığı bu iki kavramı birbirinden ayıran önemli bir unsurdur. Dini rehberlik uygulamasında, yardım sürecinin kaynağı ve referansı din olmaktadır. Rehberlik ve dinin birleşmesi, farklı bir anlam dünyasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, dini rehberlik kavramı, dinin temel alındığı yardım eylemi olarak kısaca tanımlanabilir. Fakat daha kapsamlı dini rehberlik tanımlarını aktarmak faydalı olacaktır. Ok'un makalesinden aktarılan tanımda Clebsch ve Jaekle dini rehberlik ile ilgili şöyle demektedir:

*Mümessil din adamları tarafından nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlara yönelik (ruh sağlığı sorunlarını vb.) iyileştirme; (engelli vb. kişileri) destekleme; (iş bulma vb. konularda) rehberlik etme; (büyüyüp gelişmede) bakımda bulunma ve (evlilik gibi sorunlarda) uzlaştırma şeklindeki yardım etme davranışlarını içerir.*⁵⁴

Örnek tanımları verirken Türkçe literatüre de değinmek konunun daha iyi kavranabilmesine katkı sağlayacaktır. Altaş'ın tanımına göre Dini rehberlik; "Davranış uyumunu ve davranış değışikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir."⁵⁵ Değirmek istediğimiz bir diğer tanıma göre ise dini rehberlik;

Bireyin dini alandaki yaşantısında karşılaştığı problemleri, zamana ve çağa ve bilime uygun, günün ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede, bireyin çevresine uyum

⁵³ Rasim Bakırcıoğlu, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma* (Ankara: Anı Yayıncılık, ts.), 7.

⁵⁴ William A. Clebsch- Charles R. Jaekle (ed.), *Pastoral Care in Historical Perspective* (Jason Aronson, Inc., 1994), 4; akt. Üzeyir Ok, "İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi" (DİB I. Din Hizmetleri Sempozyumu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 2/557.

⁵⁵ Nurullah Altaş, "Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, ed. Nurullah Altaş- Mustafa Köylü (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 13-34.

*sağlayıp sosyalleşmesine ve dini veya dini olmayan her alanda kendini gerçekleştirmesini sağlayan, uzman kişilerce verilen psikolojik yardımlardır.*⁵⁶

Tanımlar incelendiğinde yardım etkinliğinin ön planında din ve alanında uzman dini yetkilinin olduğu görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, dini rehberliğin tarihçesine değinmek faydalı olacaktır.

2.2.2 Dini Rehberliğin Tarihçesi

Dini rehberlik kavramı, Batı'dan bizim dünyamıza geçmiştir. Bu geçişin temel nedeni, dini rehberliğin resmi açıdan Hristiyan faaliyeti olarak tanınmasıdır. Hristiyanlıkta, itiraf sakramenti olarak da bilinen günah çıkartma önemli bir ritüeldir ve genellikle kilisede gerçekleştirilir. Ancak papazlar, bu hizmeti kilise dışına taşıyarak ve kapsamını genişleterek dini sorunlar yaşayan insanların buldukları yerlere gitmeye başlamışlardır. Hastaneler, huzurevleri, cezaevleri, yetiştirme yurtları gibi yerler bu hizmet için ziyaret edilen yerler arasındadır. Zaman içinde, bu faaliyetler bir dini rehberlik hizmetine dönüşmüştür.⁵⁷ Dolayısıyla dini rehberlik ve dini danışmanlık gibi kavramlar Hristiyan kültürüyle sıkı bir ilişkiye sahiptir.

Papazların ve rahiplerin kilisenin dışında yaptıkları dini rehberlik hizmeti, "pastoral care" kavramıyla adlandırılmaktadır. Bu kavram, metinlerde dini rehberlik, manevi bakım, papazsal ilgi gibi şekillerde de yer almaktadır. Dolayısıyla pastoral care, din adamlarının bireylere manevi anlamda yardım ve destek sürecidir.⁵⁸ Bahsedilen kavramların Hristiyan teolojisinde ortaya çıkması, dini rehberlikle ilgili kavramların sadece bu teolojiyle veya Batı dünyasıyla sınırlı olduğu anlamına gelmemektedir. Günümüzde bu hizmet, ırk, cinsiyet, yaş, toplumsal statü ve dini koşullar gözetmeksizin tüm insanlar için ön görülmektedir.

2.2.3 Dini Rehberlik ve İslam

İslam kültürü açısından incelendiğinde, dini rehberlik insanın varoluşuyla başlamıştır ve ilahi ve ilahi olmayan tüm dini oluşumlarda insanlara rehberlik etmek amaçlanmaktadır. İslam dini açısından da bu durum geçerlidir. Vahyin amacı, insanlığa yön göstermektir ve bu temel prensip

⁵⁶ Feyza Kahvecioğlu Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 17-18.

⁵⁷ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 62-63.

⁵⁸ Ömer Faruk Söylev, *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 64.

İslam'ın en önemli kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de görülmektedir. Bakara suresinin ikinci ayetinde “*O, günahattan sakınanlar için bir rehberdir*”⁵⁹ ifadesi geçmektedir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen tüm peygamberlerin görevleri arasında tebliğ ve irşat yer alırken, yolunu kaybetmiş toplumlara rehberlik etme görevi de bulunmaktadır. İslam geleneğinde emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker (iyiliği emretme, kötülükten sakındırma), yardımlaşma ve sorumluluk gibi kavramlar dini rehberliğin Müslümanlar için bir vecibe olduğunu göstermektedir. Bu görevler, İslam geleneğinde dini rehberlik ve dini danışmanlık kavramlarıyla karşılanmıştır. Bununla birlikte bu değerler seküler psikologlar tarafından kabul edilmese de İslam dininin insan fitratına uygun olduğu düşünülmektedir.⁶⁰

2.2.4 Türkiye’de Dini Rehberlik Alanları

Modern ve postmodern dünyada gittikçe yalnızlaşan, anlamsızlığa bürünüp boşlukta kalma hissine kapılan, adeta psikolojik yetim haline gelen bireyler için nasıl ki geleneksel psikoloji yöntemlerinden faydalanılıyorsa kişinin hayatını her yönden düzenleyici etkisi olan dini inanç ve yaşayış da ihmal edilmemelidir. Çünkü dinin kimlik oluşturma ve anlamlandırma gücü olmakla birlikte her türlü bunalıma karşı ruh sağlığını koruyucu bir rolü de mevcuttur. Bundan dolayıdır ki dindar kişiler problemlerinin çözümünde dini önemli bir merci olarak görmektedir.

Gelişen ve değişen dünyada modernitenin getirdiği olumsuzluklar karşısında dini rehberliğe olan ihtiyacı tespit eden ve aynı zamanda Türkiye’de din konusunda tek yetkili kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla dini rehberlik alanında hizmetler yürütmektedir. “*İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.*” İlgili mevzuatta görev tanımı verilen DİB, görüldüğü üzere geniş bir alanda önemli bir görev üstlenmiştir. Bu misyonundan ötürü camii merkezli din hizmetlerini başarılı bir şekilde ifa eden DİB, camii dışı (birey ve toplum merkezli) din hizmetlerinde de ön plandadır. İhtiyaçlar karşısında faaliyet

⁵⁹ *Kur'an Yolu* (Erişim 05 Mayıs 2022), el-Bakara 2/2.

⁶⁰ İslam dininde Dinî Rehberlik ve İslam ilişkisi hakkında geniş bilgi edinmek için bkz. Ömer Faruk Söylev, “Dinî Danışma Ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslâmî Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017), 75-100; Nurullah Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/1 (Nisan 2000), 327-350; Hayati Hökelekli, “Dini Telkin ve Tebliğde Psikolojik Esaslar”, *Diyanet İlmî Dergi* 19/1 (1983), 27-39; Hayati Hökelekli (ed.), “İslâm Geleneğinde Psikoloji Kültürü”, *İslâm Psikolojisi Yazıları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2009); Nurettin Topçu, *İslam ve İnsan* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2013).

alanını genişleten DİB, din hizmetleri, aile ve sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri, adalet hizmetleri alanlarında da dini rehberlik hizmetleri sağlamaktadır.⁶¹

2.3 Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları

Bu bölümde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının kuruluşu, tarihçesi, amacı, önemi ve görevlerinin neler olduğu gibi hususlar ele alınacaktır.

2.3.1 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Kuruluşu ve Tarihçesi

Aile, insanlık tarihinin en köklü ve en eski kurumudur. Tarihin her döneminde varlığını devam ettirebilmiş bu kadim kurumun günümüz dünyasının uğradığı değişiklik olgusuyla temas etmemesi kaçınılmazdır. Özellikle son yıllarda müşahade ettiğimiz dijital devrim, takip etmekte zorlandığımız yenilikler ile birlikte insanlık bambaşka bir boyuta sürüklenmiştir. Algılarımızı tümüyle etkileyen bu değişim karşısında kargaşa hali yaşayan toplumda aile, insanlar için bir ihtiyaç ve en önemli sığınaktır. Aile, her ne kadar insanlar için sığınılacak bir liman olsa da aile içerisinde problemlerin varlığı da bir vakiydir. İnsanlar problemlerle karşı karşıya kaldıklarında bu sıkıntıların çözümü kapsamında güven duydukları kimselere ve kurumlara başvururlar. Psikolojik problemleri olan kişilerin psikoloğa başvurduğu, manevi alanda problem yaşayanların ise soru ve sorunları için din görevlilerine başvurduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir.⁶² Bu problemler ve olumsuz gerçeklikler karşısında ailenin zamanın ruhu içerisinde ayakta kalabilmesi için ülkemizde resmî kurumlar ve sivil toplum örgütleri çözüm çabaları içerisine girmiştir. Söz konusu kurumlardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

Ülkemizde din hizmetleri bir kamu hizmeti olarak icra edilmektedir ve bu hizmeti Diyanet İşleri Başkanlığı yürütmektedir. 3 Mart 1924'te kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 136. Maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: “*Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.*”⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi ise teşkilat kanununda şu şekilde açıklanmıştır: “*İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili*

⁶¹ Söylev, *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi*, 187-194.

⁶² Salih Aybey, “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2015), 137-152.

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, *Resmî Gazete* 17863 (Mükerrer) (18 Ekim 1982), Kanun No. 2709.

işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur."⁶⁴

DİB, resmi olarak toplumu din konusunda aydınlatma görevini sürdürürken hizmetlerini camii içi ve camii dışı şeklinde kategorize etmiştir. DİB, camii içi din hizmetini çeşitli kademelerdeki görevlileriyle ülkenin en ücra köşesinde dahi sürdürmektedir. Böylesine geniş ağa sahip olan bir kurum toplumun camii dışındaki ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmaktadır. Dolayısıyla DİB'in kurulmasının ardından günümüze kadar geçen süreçte toplumsal ihtiyaçların değişmesi, Başkanlığın hizmet alanının genişlemesine ve nitelik ve nicelik açısından değişime uğramasına neden olmuştur. Bu doğrultuda DİB, dinin toplumsal rolünü de göz önünde bulundurarak toplumda sadece ibadet ve cenaze işleriyle değil hayatın tamamını kuşatacak şekilde sosyal açımlı bir din hizmeti sunma yoluna gitmiştir.⁶⁵ Toplumun ihtiyaçlarına göre kendini yenilemeye devam eden bir kurum olan DİB'in sosyal açımlı din hizmeti projesi kapsamındaki hizmetlerinden biri de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetidir. Dolayısıyla DİB, bahsi geçen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) hizmetini Ulusal Meslek Standardı çerçevesinde yürütmektedir.⁶⁶

DİB'in sosyal açımlı din hizmeti projesinin bir ayağı da toplumun temeli olan ailedir. Bu doğrultuda başkanlık sahih dini ve ahlaki değerlere dayanan, millî ve manevî değerlerimize bağlı bir aile yapısının kurulması ve korunması, aile birlikteliğinin desteklenmesi, sorunların çözümüne katkı sağlanması ve toplumsal bir duyarlılık geliştirilmesi amacıyla 15.04.2002 tarihli ve 199 sayılı oluru ile il müftülükleri bünyesinde bir danışma birimi olarak "Aile ve Dinî Rehberlik Büroları" nı hizmete açmıştır. İlerleyen dönemlerde ise hizmet ağı genişletilerek büroların yanında Aile ve Dinî Rehberlik Merkezleri (ADRM) de hizmete açılmıştır. DİB Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi 'ne göre, "büro" terimi, Aile ve Dinî Rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü mekânları ifade ederken, "merkez" terimi ise çok amaçlı mekânları ifade etmektedir.⁶⁷ Bu çalışmada, bürolar üzerinde durulduğu için

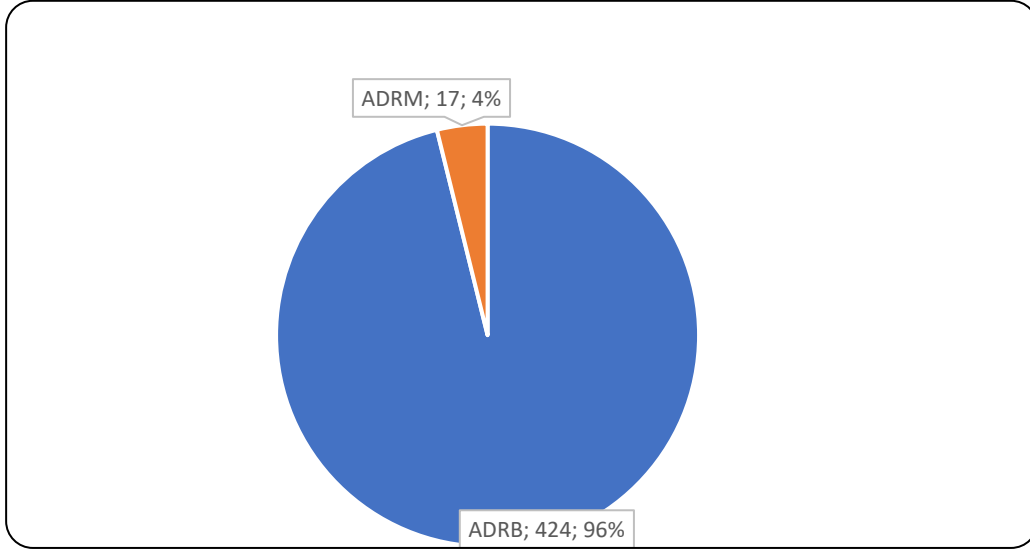
⁶⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİBKGHK), Resmî Gazete 12038 (02 Temmuz 1965), Kanun No. 633.

⁶⁵ Anadolu Ajansı (AA), "5. Din Şûrası Kararları Açıklandı" (Erişim 28 Kasım 2023).

⁶⁶ <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/DinHizmetleriUygulamaGenelgesi.pdf> (Erişim 28 Kasım 2023).

⁶⁷ <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Detay/319/aile-ve-din%C3%AE-rehberlik-b%C3%BCro-veya-merkezleri-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi> (Erişim 28 Kasım 2023).

merkezlerle ilgili sadece sayısal verilerin paylaşılması yeterli olacaktır. Şekil 3.1 de Türkiye geneli ADRB ve ADRM sayıları vermiştir.

Şekil 3. 1 Türkiye ADRB/M Sayısı

2003 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Samsun ve Elâzığ olmak üzere 6 pilot ilde uygulamaya başlayan bürolar,⁶⁸ 2011 yılında 81 ilde yapılanmasını tamamlamakla birlikte bugün 17 tanesi Aile ve Dini Rehberlik Merkezi olmak üzere 81 il ve 360 ilçede 3952 personel ile hizmet vermektedir. Bu personellerin 1742'si erkek, 2205'i ise kadındır.⁶⁹ Bu büroların açılış kronolojisi Tablo 1'de gösterilmektedir.

⁶⁸ Sema Karagöz vd., *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 19.

⁶⁹ DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığıyla yapılan yazılı görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler kullanılmıştır.

Tablo 3. 1 ADRB'lerin Açılış Kronolojisi

ADRB'LERİN AÇILIŞ YILLARI	ADRB'LERİN AÇILDIĞI İLLER
2003	Adana, Ankara, Elâzığ, İstanbul, İzmir ve Samsun
2006	Antalya, Balıkesir, Batman, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kastamonu, Kayseri, Konya, Malatya, Mersin, Sakarya, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van
2007	Aydın, Çanakkale, Denizli, Edirne, Erzincan, Hatay, Kocaeli, Muğla, Yozgat, Muş ve Rize
2008	Kahramanmaraş, Giresun, Nevşehir, Tekirdağ, Amasya, Çorum, Isparta, Karabük, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mardin, Ordu ve Şırnak
2009	Kırıkkale, Bolu, Düzce
2010	Adıyaman, Afyonkarahisar, Aksaray, Bartın, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Kars, Kırklareli, Niğde, Osmaniye, Siirt, Tokat, Uşak ve Yalova
2011	Tunceli, Bayburt, Ağrı, Artvin, Bilecik, Burdur, Gümüşhane, Hakkâri, Sinop, Karaman, Iğdır, Ardahan, Kilis ve Zonguldak

2.3.2 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Amacı

Toplumda dış disiplin mekanizmalarının geliştirilmesi çabalarına ek olarak, iç disiplin mekanizmalarının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.⁷⁰ Toplumun ıslahı amacıyla ailenin temel bir çekirdek olarak önemi, iç disiplin mekanizmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Düzensiz kentleşme, zararlı alışkanlıklar, bağımlılıklar, tüketim kültürü, göç, savaş, ahlaki erozyon gibi birçok etken aile kurumunu zayıflatmaktadır. Aile kurumunun zayıflaması ise, toplumsal dejenerasyona yol açmaktadır. Çünkü toplumun sürdürülebilir bir şekilde sağlıklı olabilmesi, ailenin sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesine bağlıdır.

Aile kurumunun kurulması, korunması Müslüman bireyler için bir sorumluluktur. Tahrir suresinde Allah: “*Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*”⁷¹ ayetiyle inanan insanlara bu sorumluluğu yüklemiştir. Referansı İslam olan DİB’de bu sorumluluğu kurum olarak üstlenmiştir. DİB, temel ilke ve hedeflerine uygun bir şekilde modern hayatı ve insanlığın ortak birikimini de göz ardı etmeden ilgi ve desteğe muhtaç vatandaşların yanında olmayı din hizmetinin ayrılmaz bir parçası kabul ederek hizmet sunmaktadır.⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmayı ve ihtiyaç duyulması halinde ADRB/M açmayı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında saymıştır.⁷³

DİB Din Hizmetleri Uygulama Genelgesi Aile ve Dini Rehberlik Hizmetleri başlığı altında ADRB/M’lerin MDR hizmetlerinin yanında yerel problemlerin çözümü hakkında da çalışmalar yapacağı yer alır. Aynı zamanda müftülüklerin ADRB/M’lerin aile okulu, evliliğe ilk adım gibi eğitim seminerleri ve aile hakkında projeler geliştirmeleri gerektiğinden bahsedilmiştir.⁷⁴ Bu doğrultuda Aile ve Dinî Rehberlik Büro/Merkezleri dinî ve manevi rehberlik ile birlikte ailenin önemini kavrayan, sorumluluk sahibi kişilerin oluşturduğu sağlıklı bir aile yapısının meydana gelmesine ve modernitenin sebep olduğu aileye dönük problemlerin çözümüne katkı sunmayı

⁷⁰ Huriye Martı (ed.), Diyanet İşleri Başkanlığının Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Konusunda Görüş ve Yaklaşımları (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 11.

⁷¹ Kur’an Yolu (Erişim 28 Kasım 2023), et-Tahrîm 66/6.

⁷² <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/3/diyanet-isleri-baskanligi-temel-ilke-ve-hedefleri> (Erişim 28 Kasım 2023) (Erişim 28 Kasım 2023)

⁷³ DİBKGHK.

⁷⁴ <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/DinHizmetleriUygulamaGenelgesi.pdf> (Erişim 28 Kasım 2023)

hedeflemiştir.⁷⁵ ADRB/M'nin amacı sadece sorunlara çözüm bulmak değil aynı zamanda sorunların oluşmaması için önleyici tedbirler almaktır. Bunun için diğer kurum ve kuruluşlarla da iş birliği yaparak faaliyet alanını genişletmektedir.

Vatandaşların aileye yönelik manevi içerikli problemlerinin çözümüne fayda sağlamak, danışanlara ayrımcılık yapmadan kucaklayıcı bir tavırla hizmet sunmak ve bunu yaparken “kişisel bilgilerin gizliliği” ilkesini göz ardı etmemek büro/merkezlerin önemli amaçlarındandır. Bunun yanında sadece büroya/merkeze gelenlere değil sosyal hizmet kurumlarında ki kadın, genç ve yaşlı bireyler de büro/merkezlerin programının hizmet ağındaki hedef kitlesi içerisinde yer almaktadır.⁷⁶ Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı gerek şura, seminer ve toplantılarında gerekse yazılı ve görsel yayın faaliyetlerinde aile konusu üzerine durmaktadır.

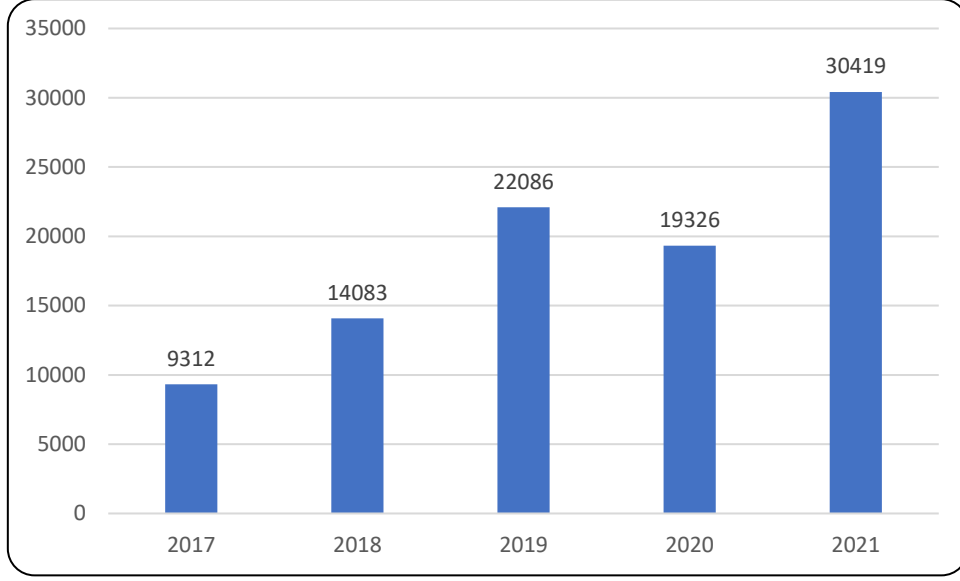
2.3.3 Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Görevleri

Günümüzde ADRB/M 81 il ve 360 ilçede 3952 personel ile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine devam etmektedir. Bu hizmeti gerçekleştirdikleri büro ve merkezler toplumun sosyolojisi göz önünde bulundurularak halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde açılmıştır. Aynı zamanda danışanların soru ve sorunlarını rahatlıkla dile getirebileceği şekilde uygun ortam açılması Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesinde yer almaktadır. Bu doğrultuda danışanlar ADRB/M ile yüz yüze, telefonla ya da e posta ile iletişime geçebilmektedirler. Aynı yönergede danışan ve danışman arasında gerçekleşen görüşmelerde mahremiyet sınırlarına riayet edileceği, ‘kişisel bilgilerin gizliliği’ ilkesinin göz önünde bulundurulacağı ifade edilmektedir. Görüşmeye dair bilgiler ise veri tabanında bulunan karteks formlarına işlenir. Bu arşivde kesinlikle danışanların adı, soyadı, vb. kişisel bilgileri yer almamaktadır.⁷⁷ Bu doğrultuda Türkiye genelinde 2017-2021 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı DHYS veri tabanındaki formlara kaydedilen başvuruya dair sayısal bilgileri aşağıdaki grafikte incelememiz mümkündür:

⁷⁵ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü DHGM, *Din Hizmetleri Raporu 2021* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

⁷⁶ Karagöz vd., *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, 21.

⁷⁷ <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Detay/319/aile-ve-din%20rehberlik-b%20veya-merkezleri-%20A7al%20B1%20C5%209Fma-y%20B6nergesi> (Erişim 28 Kasım 2023).

Şekil 3. 2 2017-2021 Yılları Arasında Türkiye’de ADRB’ye Başvuru Sayısı

Türkiye geneli başvuru sayılarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2021 yılında 30.419 başvurunun yapıldığı görülmekte ve bir önceki seneye göre ise başvuruda yaklaşık 9.000 artış olduğu gözlemlenmektedir. 2020 yılında başvuru sayısındaki düşüşün önemli bir sebebi ise küresel düzeyde etkili olan pandemi sürecidir. Ancak 2020 yılında başvuru sayısında 2019 yılına göre bir düşüş görülmüş olsa da telefon ve e-posta gibi iletişim araçlarının kullanılmasıyla personel tarafından özverili bir şekilde dini rehberlik sağlanması, önceki yılların ortalamasının üzerine çıkılmasını sağlamıştır. Bu nedenle, 2017-2021 yılları arasında görülen bu artış, ADRB/M'nin çabalarını ve toplumun ADRB/M'ye duyduğu güveni göstermektedir. Bu artışta, ADRB/M personelinin özverisi, personele yönelik düzenlenen seminerler, personelin başvurularla ilgili sayısal verileri eksiksiz bir şekilde sisteme girmesi ve büro/merkezlerdeki erkek ve kadın personelin sürekli olarak istihdam edilmesi etkili olmuştur.⁷⁸

ADRB/M’de görevlendirilecek personel, vaiz unvanında çalışan personellerden seçilmektedir. Fakat ihtiyaç olması halinde din hizmetleri uzmanı, eğitim uzmanı ile dinî yüksek okul mezunu Kur’an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım unvanlarındaki personelin de görevlendirileceği belirtilmiştir. Büro veya merkezlerde görevlendirilecek personellerin seçiminde, ilgili görev alanıyla ilgili bilgi ve deneyime sahip olmaları, dinî konularda soruları

⁷⁸ Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü DHGM, *Din Hizmetleri Raporu 2020* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020).

cevaplandırabilme yetkinliğine ve etkili iletişim becerilerine sahip olmaları gibi nitelikler aranmaktadır. Bu nitelikler, personelin ilke ve hedeflere uygun bir şekilde görevini yerine getirebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca büro personelleri için belirli periyotlarda hizmet içi eğitim seminerleri de verilmektedir.

ADRB/M, alanına giren tüm soru ve sorunları titizlikle ele alma gayreti içerisinde. ADRB/M görevlileri bahsedildiği üzere bu soru ve sorunların çözümüne yüz yüze, telefonla ya da e posta ile katkı sağlamaktadır. Cevap vermekte zorlanıldığı veya çözülemeyecek kadar ciddi bir sorunla karşılaşılması halinde DİB Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan yardım alınmakta; hizmet alanına girmeyen konularda ise danışanlar psikolog, doktor, avukat, polis vb. gibi uzmanlara ya da ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında ADRB/M'nin yönergede belirtilen görevlerine değinmek isabetli olacaktır. ADRB/M'nin görevleri "Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi" 8. Maddede şöyle açıklanmıştır:

- a) *Dinî ve milli değerler ışığında evlilik ve aile olma konusunda farkındalık oluşturmak.*
- b) *Aile birlikteliğinin sağlam temeller üzerinde kurulmasına ve sürdürülmesine manevi danışmanlık ve rehberlik etmek.*
- c) *Çeşitli toplumsal risklerle karşılaşan aile bireylerinin güçlendirilmesine katkı sağlamak ve sorunlara çözüm üretmek.*
- ç) *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediye, STK'lar ve ilgili kuruluşlara ait kurum bakımı altında bulunan kadın, çocuk, yaşlı, genç gibi kesimlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunarak toplumsal uyum süreçlerine katkı sağlamak.⁷⁹*

ADRB/M yukarıda sayılan görevlerin yanında aile hakkında bilinç oluşturmaya yönelik sosyo-kültürel ve dini faaliyetler de gerçekleştirmektedir. Seminer, konferans, panel, sosyal hizmet dersleri, aile ve hasta ziyaretleri, şehit ailesi ve gazi ziyaretleri, esnaf ziyaretleri, sosyal etkinlik vb. türlerde faaliyetler buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca Başkanlık aile hakkında farkındalık oluşturma amacıyla Evliliğe İlk Adım, Temel Aile Bilinci Eğitimi, Baba Okulu Çalıştayı, Ailenin Korunması ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Toplumsal Farkındalığın Sağlanması,

⁷⁹ <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Detay/319/aile-ve-din%C3%AE-rehberlik-b%C3%BCro-veya-merkezleri-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi> (Erişim 28 Kasım 2023).

Şiddetin Önlenmesine Yönelik Aile ve Evlilik Eğitimleriyle Farkındalık Çalışmaları gibi projelere de imza atmaktadır.⁸⁰

2.4 Araştırma Yapılan İl: Ordu

Çalışmamızın bu bölümünde, araştırma yapılan ilin tarihi, coğrafi, ekonomik, kültürel ve demografik özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

2.4.1 Ordu İlinin Tarihçesi

Ordu, genç bir il merkezi olup, tarihi M.Ö. 400 yıllarına kadar uzanmaktadır. İlk yerleşim yeri olan Bozukkale, bugünkü şehir merkezinin 5 km kuzeybatısında bulunmakta olup, o dönemde Kotyora adıyla anılmaktaydı. Daha sonra şehir, Güneybatı'da Eskipazar mevkiinde Bayramlı adıyla yerleşim görmüştür. Günümüzdeki konumunda ise Bucak ve Ordu isimleriyle kurulmuştur. Buradan hareketle şehrin tarihçesinin Kotyora'nın kuruluşuyla başladığı söylenebilir.⁸¹ Ayrıca çevrede tek doğal liman olması sebebiyle şehrin burada kurulması doğal karşılanacaktır. Daha sonraları Ordu, sırasıyla Danişmendliler, Selçuklular, Hacıemiroğulları ve son olarak XIV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Şehrin 1455 tarihli Osmanlı Tapu Tahrir Defteri'ne göre resmi adı: "Vilayet-i Canik-i Bayramlı mea Iskefsir ve Milas"tır. Şehrin diğer bir adının, "Ordu bi-ismi Alevi"⁸² olması ise Ordu adının, yaklaşık 600 yıldır kullanıldığını göstermektedir. Son olarak Trabzon'a bağlı bir kaza olan Ordu, 1868 yılında belediye teşkilatı oluşturmuş, 4 Nisan 1921'de ise T.B.M.M. tarafından il merkezi statüsüne alınmıştır.⁸³

2.4.2 Ordu İlinin Coğrafyası

Kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Giresun, batısında Samsun, güneyinde ise Sivas ve Tokat illeriyle çevrili olan Ordu ili Doğu Karadeniz Bölgesinin kapısı konumundadır. Coğrafi konumu, 40-41 derece kuzey paralelleri, 37-38 derece doğu meridyenleri arasında yer

⁸⁰ DHGM, Din Hizmetleri Raporu 2021.

⁸¹ Sıtkı Çebi, *Ordu Tarihi ve 50. Yılında Ordu Şehri* (Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 1973), 5.

⁸² Bahaeddin Yediyıldız, "Tarihte Ordu", *Dünden Bugüne Ordu İli*, ed. Öcal Serdar Yıldırım (Konya: Dünden Bugüne Ordu İli, 2001), 11.

⁸³ Muzaffer Günay, *Tarihi Kültürü ve Doğası ile Ordu*, ed. Murat Selman Günay (İstanbul: Alkan Matbaacılık, 2005), 14.

almaktadır.⁸⁴ Türkiye topraklarının %8'ini kaplayan Ordu ilinin yüzölçümü ise 6001,00 km²'dir. Ordu ilinde iklim ılıman olup yazlar serin, kışlar ılık geçmektedir.⁸⁵ İç kesimlere doğru gittikçe ise yazlar sıcak, kışlar sert ve soğuk geçmektedir.⁸⁶ Doğu Karadeniz kadar fazla olmasa da şehir yılın her ayı yağış almaktadır. Bunun yanında Ordu ili rutubet bakımından bir hayli zengin olmakla birlikte bitki örtüsü de çok nemli orman sınıfına dahildir.⁸⁷ Şehrin bitki örtüsü yoğundur. Bunun sebebi ise bölgenin yağış almasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Ordu'da kıyı kesimde fındık, kivi, çilek, ceviz, elma ve Trabzon hurması gibi meyve türleri, iç kesimde ise mısır, patates, arpa, buğday ve fasulye gibi tarla ürünleri üretimi gerçekleşmektedir.⁸⁸

2.4.3 Ordu İlinin Demografik Yapısı

2013 yılında çıkarılan 6447 sayılı kanun ile Büyükşehir statüsünü kazanan ve Türkiye'nin en kalabalık yirmi dokuzuncu şehri olan Ordu 19 ilçeden oluşmaktadır.⁸⁹ Merkez ilçesi Altınordu adını taşımaktadır. Diğer ilçeleri ise şunlardır: Akkuş, Aybastı, Çamaş, Çatalpınar, Çaybaşı, Fatsa, Gölköy, Gülyalı, Gürgentepe, İkizce, Kabadüz, Kabataş, Korgan, Kumru, Mesudiye, Perşembe, Ulubey ve Ünye. Ordu'nun en kalabalık ilçeleri merkez ilçesi Altınordu başta olmak üzere sırasıyla Ünye ve Fatsa'dır. 2022 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 382.193'ü kadın ve 380.997'si erkek olmak üzere toplam nüfusu 763.190'dır. Ordu ilinin yıllık nüfus artış oranı ise %3,0'dır. İlde ikamet eden yabancı nüfus 7.360 kişidir. Bu nüfusun 3.439'unu erkekler, 3.921'ini kadınlar oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu 128 kişidir. Ortanca yaş ise erkeklerde 39.0, kadınlarda 40.6 olmak üzere toplam 39.8'dir. Cinsiyete göre medeni durum verileri incelendiğinde hiç evlenmeyen kategorisinde 143.308 kişi bulunmaktadır. Bunların 82.750'si erkek, 60.558'i ise kadındır. Evli kategorisinde bulunan

⁸⁴ Günay, *Tarihi Kültürü ve Doğası ile Ordu*, 25.

⁸⁵ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı vd. (ed.), *Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)*, ts., 23.

⁸⁶ Günay, *Tarihi Kültürü ve Doğası ile Ordu*, 26.

⁸⁷ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı vd., *Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)*, 23.

⁸⁸ Ali Akdoğan, "Oksijenin Yurdu Ordu'da Tarım (Mart- Nisan 2021)", *T.C. Ordu Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Yayını* (2021), 1-2.

⁸⁹ On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun), *Resmî Gazete* 28595 (14 Mart 2013), Kanun No. 6447.

411.504 kişinin ise 207.716'sı erkek, 203.788'i kadındır. Boşandı kategorisinde toplam 21.561 kişi bulunmaktadır. Bunların 10.959'u erkek, 10.602'si kadındır. Eşi ölenler kategorisinde bulunan 49.330 kişinin ise 8.836'sı erkek, 40.494'ü ise kadındır. Bu veriler 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun verileridir. Görüldüğü üzere erkeklerde hiç evlenmeyenlerin oranının kadınlara göre daha yüksek, kadınlarda ise eşi ölenlerin oranı erkeklerden daha fazladır. Evlilerin ve boşananların oranı ise her iki cinsiyette de birbirine yakın oranlarda olduğu görülmüştür.

Ordu İlinde toplam 272.709 hane halkı vardır. Bunlardan 66.087'si tek kişiliktir. 170.358'i tek çekirdek aileden oluşan hane halkıdır. 30.767 si en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkıdır. 5.497'si ise çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkıdır. Ordu ilinde ortalama hane halkı büyüklüğü ise 2015 yılında 3.2 iken 2022 yılında 2.7'ye düşmüştür. Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı ise toplam 170.358'dir. Bunların 56.289'u sadece eşten, 87.053'ü eş ve çocuktan oluşmaktadır. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile toplamı 27.016'dır. Bunların 6.490'ı baba ve çocuklardan oluşur. 20.526'sı ise anne ve çocuklardan oluşmaktadır.⁹⁰ Evlenme ve boşanma istatistikleri incelendiğinde ise 2022 yılında Ordu'da evlenme sayısı 4.736 iken boşanma sayısı ise 1.442'dir. Ordu ilinde ilk evlenme yaşı erkeklerde 28.0, kadınlarda ise 25.5'tir.⁹¹

2.4.4 Ordu İlinin Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Dini Yapısı

Karadeniz'in çoşkulu sularını sözde değil hakikatte de karaya bağlayan Ordu, Ünye'den başlayıp Gülyalı'da sona eren Karadeniz'in en uzun sahil şeridiyle denizin karayla buluştuğu ve Karadeniz olduğu bir diyardır. Şehir aynı zamanda yeşilin maviyle benzersiz uyumunun gözler önüne serildiği doğal bir liman hali sunmaktadır. Bunun yanında Ordu ili; ahşap mimari örnekleri, misafirperver halkı, özgün yemek kültürü ve harika sahili ile Karadeniz'in şirin kenti olarak kabul edilir. Ordu'ya gelindiğinde tüm şehri bir doğa harikası olarak izlemek isteyenlere 2011 yılında hizmete açılan ve bir saatte 1800 kişi taşıyabilme kapasitesine sahip teleferik ile Boztepe'ye çıkılması önerilir. Yamaç paraşütü ile Boztepe'den şehrin doyumsuz özelliklerini izleme imkânı da sağlanabilmektedir. Karadeniz bölgesinde olması hasebiyle deniz, halkın geleneksel tutkusudur ve halkın yaşamında önemli etkileri vardır. Özellikle sahil kesimindeki

⁹⁰ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları,2022, 2023.

⁹¹ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022, 2023.

kimselerin çoğunun geçim kaynağı denizcilik ve balıkçılıktır. Bunun yanında deniz kültürüyle büyüyen Ordu halkının Mayıs Yedisi (20 Mayıs) ismiyle anılan geleneksel bir şenliği de vardır. Bu tarihte deniz suyunun şifalı olduğuna ve denize girmenin dertleri gidereceğine inanılır. Halk, şifa için el ve ayaklarını suya sokar. Bununla birlikte aynı gün eğlence amaçlı kayak ve motorlarla denize çıkılıp çeşitli yarışmalar düzenlenmektedir.⁹²

Ordu ilinin etnik yapısından bahsedilecek olursa Ordu ilinin; Türk, Gürcü, Ermeni, Sünni ve Alevi gibi pek çok etnik ve dini renge ev sahipliği yaptığı söylenebilir. Geçmişte var olan Ermeni ve Rum yerine günümüzde Gürcüler vardır. Nüfusun büyük çoğunluğu Türk olmakla birlikte geri kalan kısım Gürcü'dür. Bu kimseler de Rusların Batum'u ele geçirmesiyle Ordu iline göç etmek zorunda kalan Müslümanlardır. Bunun yanında toplam 40 belde ve köyde Alevi nüfus varlığını göstermektedir. Yaklaşık 15 tanesi ise Sünni ve Alevi olarak karışık şekilde yaşamaktadır. Toplam nüfusa oranı yaklaşık %7 olduğu tahmin edilmektedir.⁹³ Bahsi geçen Aleviler, Türk Alevileri olmakla birlikte Ordu da çoğu Alevi halk, eski ritüellerini unutmuş ve uygulamamaktadır. Çoğu Alevi köylerde hem cami hem cemevi vardır, bazılarında ise sadece cami vardır. Ordu da ikamet eden Aleviler "Alevi Kültür Derneği" çatısı altında toplanmış ve Aşure gününde katılımı geniş etkinlikler organize etmektedir.⁹⁴ Ordu'nun etnik yapısı hakkında bilgi verdikten sonra göç meselesine de değinilmelidir. Ordu'da çok önceleri politik sebeplerden ötürü gerçekleşen iç ve dış göç hareketi, sonraları kentleşmeye, eğitim ve ekonomik sebeplere bağlı iç göçlere dönüşmüştür. Ordu ilinde hayvancılık ve dinlenme olarak değerlendirilen yaylacılık faaliyetleri sebebiyle mevsimlik göç hareketi de yaşanmaktadır.⁹⁵ Bir diğer mevsimlik göç hareketi de fındık hasatı döneminde gerçekleşir. İl içinden ve il dışından insanlar fındık hasadı için Ordu'ya gelmektedir.

Ordu ilinin müzik kültürüne değinilecek olursa bölgenin yapısıyla etkilenen halkın, duygularını türkülere döktüğü söylenebilir. "*Gine Yeşerdi Fındık Dalları, Dalda Fındık Kalmasın, Ordu'nun Dereleri, Perşembe'nin Düzleri. Hekimoğlu Derler Benim Aslıma, Yeni Yolun Bükmesini Dolaşamadım, Sevdiğime Varamadım Ünye'den Çıktım Da Başım Selamet, Bahçeye Gel Bahçeye, Boztepe'nin Başında, Çam Başına Çıktım*" bunlardan bazılarıdır. Bunun yanında

⁹² Metin Eriş (ed.), *81 İlde Kültür ve Şehir Ordu* (İstanbul: Ordu Valiliği Yayınları, 2012), 18-19.

⁹³ <https://www.etnikce.com/ordunun-etnik-yapisi-h299.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

⁹⁴ Eriş, *81 İlde Kültür ve Şehir Ordu*, 88.

⁹⁵ Eriş, *81 İlde Kültür ve Şehir Ordu*, 77.

kendilerine has horon ve karşılama oyunları vardır ve kemençe bağlama klarnet gibi müzik aletleri mahalli ustalar tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte Ordu'nun resim sanatıyla olan tarihi bağı da son derece köklüdür. Bu tarih sadece Ordu ili ile ilgili değil Türk resim sanatı için de önemlidir. 1757 yılında Ünye'de doğan ve Türk Hat sanatında bir milat olarak kabul edilen Hattat Mustafa Rakım Efendi, Ordu'nun yetiştirdiği önemli bir değerdir. Osmanlı Sarayı'nda Hattatlık görevini üstlenen Mustafa Rakım Efendi, Türk Hat sanatına yaptığı katkılar ve üstün yeteneğiyle tanınmaktadır. Diğer bir önemli kişi ise Hattat Mustafa Rakım'ın ağabeyi ve hocası olan İsmail Zühdü Efendi'dir. Özellikle 'leylek besmele' olarak bilinen levhası resme benzeyen en önemli hatlardan biridir. Orduda sanat adına yapılan eserlerin sergileri için adres olarak Ordu Kültür ve Sanat Merkezi, Ordu Sanat Evi salonu, Taşbaşı Kültür Merkezi, Ordu Büyükşehir Belediye Karadeniz Tiyatro Fuayesi ve Atatürk Kültür Merkezi Fuayesi gösterilebilir.

Türkiye'nin ilk köy gazetesinin çıktığı il olan Ordu, eğitim alanında çok genç olan ancak önemli gelişmeler kaydetmiş bir üniversiteye de sahiptir. Bu üniversite 2006 yılında kurulan Ordu Üniversitesi'dir. Bunun yanında Ordu ili genelinde toplam 563 adet resmi eğitim kurumu, 213 adet özel eğitim kurumu⁹⁶ ve 316 adet kütüphane bulunmaktadır.⁹⁷

Ordu ilinin kültürel yapısından bahsederken mutfak kültürünü de unutmamak gerekir. Dağ, yayla ve deniz kültürüyle iç içe olan Ordu halkının mutfağını şehrin coğrafi özelliklerinin etkilediği söylenebilir. Balıkçılık, fındık ve mısır tarımı, arıcılık ve yaylacılık gibi ekonomik faaliyetler Ordu mutfağının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Ordu mutfağının temelinde balık ve sebzelerden yapılan yemekler, doğada kendiliğinden yetişen bitkilerle hazırlanan sebze yemekleri, evde yapılan hamur işleri ve tatlılar bulunmaktadır. Bu gıdaların hazırlanmasında genellikle yerel malzemeler ve özellikle fındık kullanılmaktadır.⁹⁸ Ordu, Karadeniz lezzetlerinin her rengini taşımaktadır. Deniz mahsulleri başta olmak üzere kentin özel yemekleri de mevcuttur. Pancar yani kara lahana, mısır, bal kabağı gibi ürünlerin hemen her türlü yemekleri yapılır. Pancar çorbası, pancar sarması, mısır çorbası, mısır ekmeği, kabak muhallebisi, mantar kavurması, melocan ve galdirik kavurması, sakarca mıhlaması, kabak tatlısı, kuru yufka böreği, meşhur ordu tostusu kentin özel tatlarından bazılarıdır. Ordu, Karadeniz

⁹⁶ <http://ordu.meb.gov.tr> (Erişim 28 Kasım 2023).

⁹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, *Kütüphane İstatistikleri, 2021, 2022*.

⁹⁸ *Ordu Mutfak Kültürü* (T.C. Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

bölgesinde yer aldığı için balıkçılık da önemli bir etkinliktir ve şehirde her tür balığı taze olarak bulmak mümkündür. Ayrıca Ordu ilinin coğrafi işaretli tescilli ürünleri arasında Ordu pidesi-yağlısı, Ordu fındıklı burma tatlısı, Gürgentepe çoban fasulyesi, Mesudiye kuru ekmeği, Ordu melocan kavurması, Ordu galdirik kavurması, Ordu-sakarca mıhlaması, Ordu taflan turşusu, Yalıköy köftesi, Ordu tostu, Akkuş şeker fasulyesi, Ordu Perşembe ceviz helvası, Kabataş helvası, Ordu kivisi ve Ordu yayla pancarı turşusu bulunmaktadır.⁹⁹

Ordu'ya hakim tepede bulunan aynı zamanda tarihe tanıklık eden Kurul Kalesi, İl merkezine 13 km mesafede bulunan Yoroç kent ormanı seyir terasları, Taşbaşı mahallesinde tarihi evler arasında daha önce kilise olan Taşbaşı kültür merkezi, Etnografya müzesi olarak bilinen 19. Yy.'ın en iyi sivil mimari örnekleri arasında gösterilen Paşaoğlu Konağı, ilk olarak 1842 de yaptırılan 1997 yılında da aslına uygun restore edilen Osman Paşa şadırvanı, Menderesleriyle ünlü olan Aybastı Perşembe Yaylası, Ulugöl, Hoynat Adası, Ünye Kalesi, Gököy Kalesi, Bolaman Kalesi, Yasonburnu Yarımadası, Çaka Kumsalı, Efirli Plajı ve şelalleri şehrin görülmeye değer yerleridir.¹⁰⁰ Ordu ilinde, tarih yolculuğuna çıkarak ziyaret edilebilecek manevi mekanlar arasında Aziziye Yalı cami, Atik İbrahim Paşa (Orta) cami, Hamidiye Hükümet cami ve Eskipazar Bayramlı cami bulunmaktadır. Ayrıca Ordu ilinin kıyıları, yaylaları ve doğal unsurları, turistlere kıyı turizmi, yayla turizmi, trekking, yamaç paraşütü, su altı dalışı, kano, jeep safari ve motokros, paintball, dağcılık ve oryantiring gibi çeşitli etkinlikler sunma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda Ordu ilinde yer alan şifalı kaplıcalar ve maden suları, sağlık turizmi için uygun bir konumdadır. Özellikle 2015 yılında Türkiye'de ve Avrupa'da deniz üzerine inşa edilen ilk havalimanı olan Ordu-Giresun Havalimanı, şehre önemli bir ulaşım imkânı sağlamaktadır.

Ordu ilinin ekonomisi, fındık üretimi üzerine odaklanmış durumdadır. Türkiye'nin fındık üretiminin büyük bir bölümünü karşılayan Ordu ilinin üretimi, ülke genelinde fındık üretiminin %24'ünü oluşturmaktadır. Bu durum, ülke ekonomisi açısından önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır. Ayrıca Ordu ilinin arıcılık faaliyetleri ve arı ürünleri üretimi ile balıkçılık sektörü de önemli bir potansiyele sahiptir. Ek olarak, Ordu ilinde kivi üretimi de önemli bir

⁹⁹ Ordu Büyükşehir Belediyesi OBB, *Coğrafi İşaretli Ürünler* (Erişim 29 Mart 2023).

¹⁰⁰ <http://www.ordu.gov.tr/kultur-ve-turizm> (Erişim 28 Kasım 2023).

gelir kaynağıdır. Şehirde yaklaşık 8 bin ton kivi üretilmekte olup, bu durum Ordu ilini Türkiye genelinde kivi üretiminde ikinci sıraya yerleştirmektedir.¹⁰¹

Son olarak Ordu’da dini hayat hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Ordu ilinin dini yapısı hakkında yapılmış çalışmaların azlığı sebebiyle Ordu ile benzer özellikler gösteren Giresun ve Doğu Karadeniz bölgesini kapsayan çalışmalardan faydalanılacaktır. Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması (TİDA) bulgularına göre Türkiye’de Allah inancının en yüksek olduğu coğrafi bölgelerden biri Ordu’nun da dahil olduğu Doğu Karadeniz bölgesidir. Katılımcıların hepsi (%100) Allah inancına sahip olduklarını belirtmişlerdir. DİB’in 2014 yılında yapmış olduğu Türkiye’de Dini Hayat Araştırmasında ise Doğu Karadeniz bölgesinde Allah’ın gerçekten var ve bir olduğuna inanıp bundan hiçbir şüphe duymadığını belirtenlerin oranı %99,6’dır.¹⁰² Bu doğrultuda Allah inancı bağlamında TİDA bulguları ile DİB’in verileri benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Doğu Karadeniz bölgesinde kendini dindar olarak tanımlayanların oranı %75, namaz kılma sıklığı oranı %50, Ramazan ayında oruç tutma oranı %93, kadınların dışarıda başörtü takma oranı ise %55’tir.¹⁰³ Ayrıca resmi nikahın ardından dini nikah yapılması gerektiğini düşünenlerin oranı yaklaşık %97’dir.¹⁰⁴ Akdoğan, Yıldırım ve Bakırcı’nın Doğu Karadeniz bölgesinde yapmış oldukları dini hayat araştırmaları da bu veriyi destekler niteliktedir.¹⁰⁵ Görüldüğü üzere bölgedeki dindarlık biçimi daha çok inanç boyutu üzerinden oluşturulmuştur. Bu inanç unsurları İslam, Kur’an ve Peygamberdir. Bunun yanında ezan ve cami gibi semboller, dini bayramlar, kutsal addedilen geceler (kandiller), cenaze ve mevlit merasimleri halkın dindarlığında önemli yer tutmaktadır.¹⁰⁶ Bunun yanında 1998 yılında Ordu ile ilgili yapılan bir çalışmada nüfusun %98’inin Sünni ve Hanefi mezhebine mensup olduğu, geriye kalan %2’lik kısmın ise Alevi vatandaşlardan oluştuğu belirtilmiştir.¹⁰⁷ Son

¹⁰¹ Akdoğan, “Oksijenin Yurdu Ordu’da Tarım (Mart- Nisan 2021)”.

¹⁰² Diyanet İşleri Başkanlığı DİB, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014).

¹⁰³ Zübeyir Nişancı, *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık*, ed. Ayşe Betül Aydın- Hatice Nur Keskin (İstanbul: International Institute of Islamic Thought & Mahya Yayıncılık, 2023), 32-191.

¹⁰⁴ DİB, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, 207.

¹⁰⁵ Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 211; Ömer Yıldırım, *Trabzon’da Dini Hayat* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 126; Mustafa Bakırcı, *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim* (İstanbul: Bir Yayıncılık, 2020), 118.

¹⁰⁶ Bakırcı, *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim*, 214-215.

¹⁰⁷ Mücahit Aslan, XX. Yüzyıl Ordu İlinin Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası (Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

olarak Ordu'da dini hayata etki eden kurumlardan söz etmek faydalı olacaktır. Bu kurumlar Ordu İmam-Hatip Okulları, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ordu Müftülüğü ve Altınordu Müftülüğüdür. DİB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan din istatistiklerinde 31.12.2021 İtibariyle Ordu'da toplam 2123 cami ve 157 Kur'an Kursu bulunmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler> (Erişim 28 Kasım 2023).

3. ORDU MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSU VE BÜROYA BAŞVURANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu hakkında bilgi verildikten sonra büroya başvuranların olgusal özelliklerine değinilecektir.

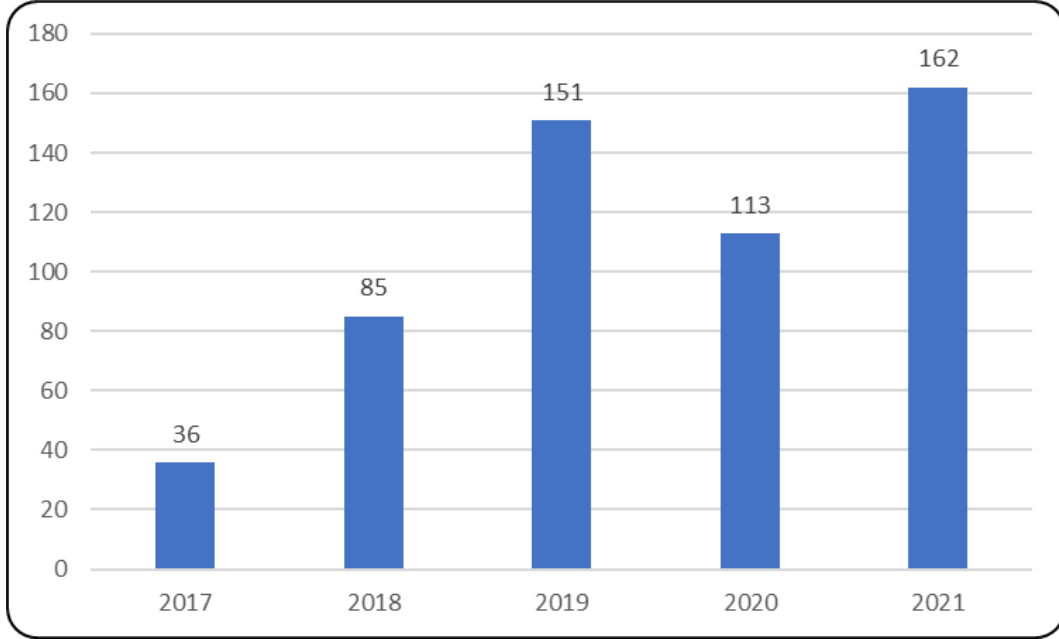
3.1 Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosu

Ordu İli genelinde 2022 yılı itibariyle toplam 4 Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu (ADRB) ve 1 Aile ve Dinî Rehberlik Merkezi (ADRM) bulunmaktadır. ADRB'lerin hizmete giriş tarihleri şu şekildedir: Ordu ADRB 2008 yılında, Fatsa ADRB 2010 yılında, Kumru ADRB 2016 yılında ve Ünye ADRB 2021 yılında faaliyete geçmiştir. ADRM ise 2022 yılında Ordu'da hizmete açılmıştır. Bu nedenle, çalışmanızın kapsamı dikkate alındığında, ilçelerde bulunan ADRB'ler hakkındaki bu bilgiler yeterli olacaktır.

2008 yılından itibaren faaliyetlerine devam eden Ordu ADRB, 2022 yılı itibariyle bir sorumlusu (İl Müftü Yardımcısı), bir koordinatörü (ADRB Vaizi), bir memuru ve 9 üyesi (3 Vaiz, 1 Cezaevi Vaizi, 2 Din Hizmetleri Uzmanı) olmak üzere toplamda 12 kişiden oluşan bir kadro ile hizmet vermektedir. ADRB, fetvaların cevaplandırılması ve dini rehberlik hizmetlerinin yanı sıra Evliliğe İlk Adım seminerleri, Temel Aile Bilinci seminerleri, ev ve site sohbetleri, cami buluşmaları, şehit ve gazi ziyaretleri, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve kahvehane ziyaretleri, sosyal hizmet dersleri, online ve yüz yüze seminerler gibi faaliyetleri de gerçekleştirmektedir.

ADRB ayrıca "Eşler El Ele Gönül Gönüle", "Din Görevlileri ADRB ile Tanışıyor", "Bilinçli Aileler ve Mutlu Nesiller", "Kur'an'ın Nuruyla Aydınlanalım", "Aileni Yaşat ki Toplum Yaşasın", "Huzurlu Aileler Hayırlı Nesiller" gibi projeleri hayata geçirmiştir.

3.2 Ordu ADRB'ye Yapılan Başvuruların Yıllara Göre Dağılımı

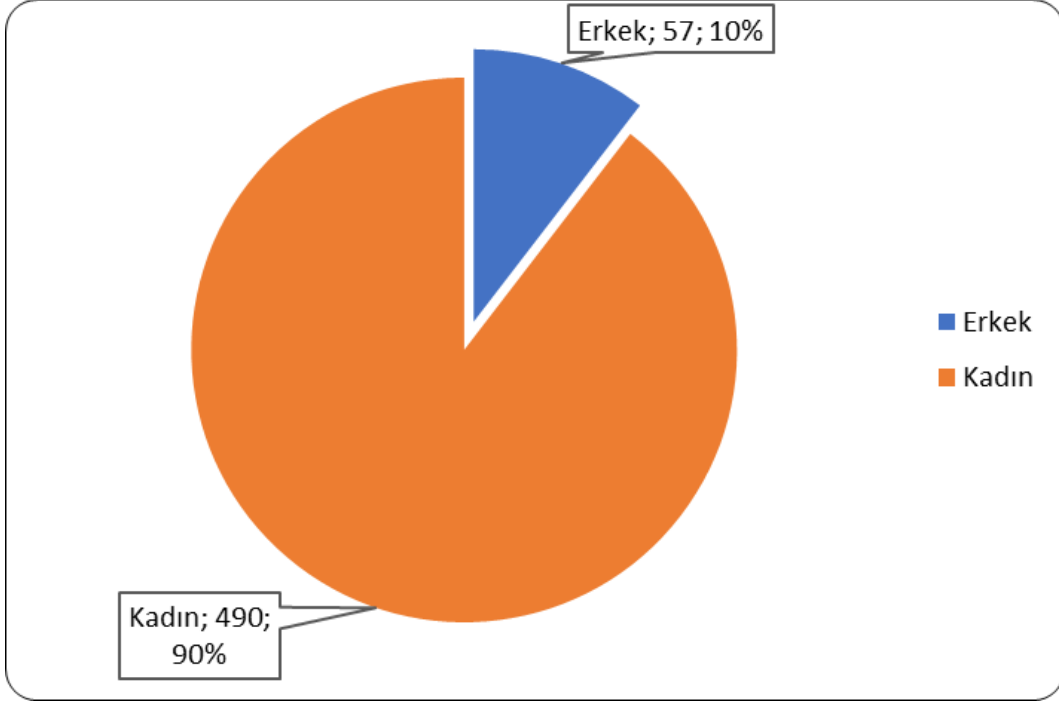
Şekil 5. 1 Ordu ADRB'ye Yapılan Başvuruların Yıllara Göre Dağılımı

Tabloya göre, 2017-2021 yılları arasında toplam 547 kişi Aile ve Dinî Rehberlik Bürosuna başvuruda bulunmuştur. Başvuru sayılarına bakıldığında, 2017 yılından itibaren süregelen bir artış trendi görülmektedir. Küresel düzeyde etkili olan pandemi dönemine rağmen, 2020 yılında yapılan başvuruların önceki yılların ortalamasını aştığı gözlemlenmiştir. Bu artışın, personelin özverili çabalarıyla sağlandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda, personele sağlanan eğitimler ve seminerler, büro telefon hattının Alo 190'a entegre edilmesi, başvuru bilgilerinin düzenli olarak veri tabanına kaydedilmesi ve Başkanlık tarafından istatistiksel takibinin yapılması da bu artışta etkili olmuştur. Bunun yanında ADRB Koordinatörü ile yapılan görüşmelerde, resmi verilerden daha fazla görüşme yapıldığı ancak üyelerin çoğunluğunun yaptıkları görüşmeleri veri olarak kaydetmediği tespit edilmiştir.

3.3 Ordu Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna Başvuruların Karakteristik Özellikleri

Bu başlık altında Ordu Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna yapılmış başvuruların DHYS veri tabanındaki formlara kaydedilen karteks kayıtları ve büroda görev yapan personel ile gerçekleştirilen görüşmelerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.3.1 ADRB'ye Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı

Şekil 5. 2 ADRB'ye Başvuranların Cinsiyete Göre Dağılımı

2017-2021 yılları arasında Aile ve Dinî Rehberlik Bürosuna yapılan 547 başvurunun 490'ı, yani %90'ı kadın danışanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu veriler, kadınların dini rehberliğe ilgi gösterme oranının erkeklere kıyasla önemli ölçüde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durumu destekleyen araştırmacılar tarafından sunulan veriler mevcuttur. Bazı yaklaşımlara göre kadınlar, erkeklere kıyasla daha fazla korku, boyun eğme, kaygı gibi duyguları deneyimleme eğilimindedir. Ayrıca, bazı araştırmacılar kadınların daha bağımlı, erkeklerin ise daha bağımsız bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Bu psikolojik özelliklerin daha belirgin olduğu kadınların, kendilerini güçsüz hissettikleri zorluklar karşısında "aşkın" bir güce sığınma arzusu duyabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, söz konusu psikolojik özellikleri daha yoğun yaşayan kadınların, dini/manevi yönelimlerinin daha güçlü olma olasılığı daha

yüksektir.¹⁰⁹ Hatta kadınların erkeklere göre daha dindar olduğunu iddia eden araştırmacılar da mevcuttur. Korkmaz'ın çalışmasında kadınların erkeklere göre genel dindarlık, dini inanç ve ibadet boyutunda daha dindar olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁰

Yapıcı'ya göre, sadece kadınların dindarlık düzeyinin yüksek olduğunu söylemek ve özellikle bu kanıyı Batı toplumlarında yapılan araştırmalarla desteklemek, önyargılı bir yaklaşımdır. Çünkü yapılan çalışmalar, dindarlık düzeyi bakımından erkeklerin de yüksek olduğu yerlerin olduğunu göstermektedir. Yapılan bu çalışmalarda dindarlık düzeyi bakımından bazen kadınlar daha dindar, bazen ise erkekler daha dindar çıkmıştır.¹¹¹

Kadınlar tarafından yapılan başvuru sayısının fazla olmasının sebepleri arasında kadınların dertlerini erkeklere göre daha rahat anlatabilmeleri olabilir. Tarhan'a göre kadın üzüntü durumunda kendini iyi hissedebilmesi için konuşmaya eğilimlidir. Aynı zamanda kadında bulunan paylaşımcılık hissi de bunu etkilemektedir.¹¹² Erkekler ise özel problemlerini mahrem görebilmekte ve başkalarıyla paylaşmak istememektedir. Hatta ADRB koordinatörü ile yapılan görüşmede bazı kadınların rehberlik faaliyetine katılması için eşlerini de ikna etmeleri yönünde danışmana istekte buldukları belirtilmiştir. Ayrıca, erkeklerin sahada bulunan cami imamlarına, din görevlilerine veya din konusunda yetkin olan herhangi bir kişiye başvurmalarının daha kolay olduğu da gözlemlenmektedir.

Kadınlar tarafından yapılan başvuru sayısının fazla olmasının diğer sebepleri arasında çeşitli faktörler yer almaktadır. Öncelikle, başvuru yapan kadınların çoğunun ev hanımı olması ve dolayısıyla sosyal çevrelerinin sınırlı olması, sorunlarını paylaşabilecek bir destek kaynağı bulamama ihtimalini artırmaktadır. Ayrıca, kadınlar toplum nezdinde yıpratıcı veya mağdur edici olarak görülen birçok konuda erkeklere kıyasla daha fazla mağdur olma eğilimindedirler.¹¹³ Bu durum da kadınları dini rehberlik hizmetlerine daha fazla yönlendirebilir. Ayrıca ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar, kimlik bilgilerini paylaşmadan

¹⁰⁹ Fatma Gül Cirhinlioğlu- Üzeyir Ok, "Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar? = Who Are More Religious: Women or Men?", *Zeitschrift für die Welt der Türken-Journal of World of Turks* III/1 (2011), 126; Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi Kimlik-Kişilik-Evlilik-Annelik* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021), 357.

¹¹⁰ Sezai Korkmaz, "Cinsiyete göre dindarlık: bir meta-analiz çalışması", *Bilimname* 2020/43 (Kasım 2020), 437.

¹¹¹ Asım Yapıcı, "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri", *Dini Araştırmalar* 19/49 (Kasım 2016), 131-136.

¹¹² Tarhan, *Kadın Psikolojisi Kimlik-Kişilik-Evlilik-Annelik*, 30.

¹¹³ Tuba Kevser Şahin, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 100-101.

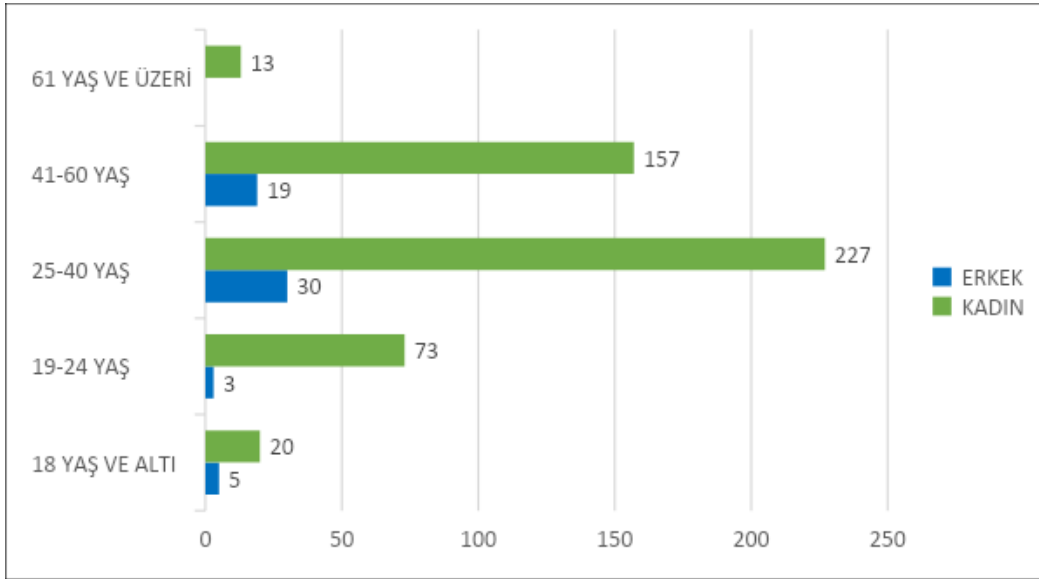
ücretsiz rehberlik hizmeti alabilme imkanlarına sahip olabilirler. Bu durum, ekonomik zorluklarla karşı karşıya olan kadınların gizlilik ve güvenlik endişelerini azaltarak, dini rehberlik hizmetine daha kolay erişebilmelerini sağlamaktadır.¹¹⁴

Ordu ADRB DHYS veri tabanındaki karteks kayıtlarının incelenmesi sonucunda, 10 kişinin veri girişi iznine sahip olduğu görülmüştür. Bu 10 kişiden 5'i erkek ve 5'i kadın görevlidir. Ancak, kaydedilen verilerin çoğunluğunu ADRB Koordinatörü tarafından kaydedilen veriler oluşturmaktadır. Diğer kadın görevlilerin kaydettiği verilerin ise çok az olduğu gözlemlenmiştir.

Erkek danışan sayısının az olmasının nedeni ise incelenen kayıtlarda erkek görevlilerin neredeyse hiç veri kaydetmemesinden kaynaklanmış olabilir. Ancak, Alo Fetva hattı ve saha içinde erkek görevlilerin aktif olduğu gözlemlenmiştir. Erkek danışanların sayısını artırmak için büroların erkek hedef kitleye tanıtılması ve baba adayı veya baba olan kişilere ulaşarak Başkanlığın yürüttüğü "Baba Okulu Seminerleri" gibi etkinliklere davet edilmesi önerilebilir. Bu veriler çalışmada kullanılacak olan verilerin çoğunluğunu ADRB Koordinatörü tarafından kaydedilen verilerin oluşturacağını göstermektedir.

¹¹⁴ Zehra Tuncel, *Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 45.

3.3.2 ADRB'ye Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Şekil 5. 3 ADRB'ye Başvuranların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Grafiğe göre, başvuru yapanların yaklaşık %47'sinin 25-40 yaş aralığında, %32'sinin 41-60 yaş aralığında, %14'ünün 19-24 yaş aralığında, yaklaşık %5'inin 18 yaş altında ve yaklaşık %2'sinin ise 61 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir. Bu verilere dayanarak, her yaş grubunun büronun hedef kitlesi olduğu söylenebilir, çünkü buluş çağından yaşlılık dönemine kadar her yaş grubundan başvuru yapılmaktadır. Ancak, bazı yaş gruplarının başvuru sayısında diğer gruplara göre belirgin farklılıklar olduğu gözlenmektedir. En az başvurunun 18 yaş altı ve 61 yaş üstü yaş grubundan olduğu görülmektedir. Büroya genellikle aile, evlilik/nikâh, boşanma, çocuk gibi konularla ilgili danışıldığı düşünüldüğünde, bu grupların daha az başvuru yapması doğal karşılanacaktır. Zira bu dönemlerde aile kuruluşu, eş seçimi, ekonomik bağımsızlık kazanma, çocuk yetiştirme ve sosyal çevreyle daha fazla etkileşim söz konusu değildir. Bu nedenle, en fazla başvurunun 25-40 yaş aralığındaki kişiler tarafından yapıldığı normaldir. Bu yaş aralığı, kuramcılar tarafından belirtilen ilk yetişkinlik dönemi içerisinde yer almaktadır.¹¹⁵ İlk yetişkinlik döneminde bireyler, aile, çocuk, meslek, kariyer gibi konularda hayallerini gerçekleştirmek için çaba sarf eder ve önemli kararlarla karşı karşıya gelir. Bu dönemde,

¹¹⁵ Yahya Aktu, "Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry* 8/2 (2006), 167.

bireylerin evlenip bir aile kurma gibi önemli kararları vermesi sıkça görülür. Hayat döngüsü içinde, beklentilerin gerçekleşmediği durumlarda veya hayallerin peşinden gidilemediğinde hayal kırıklıkları yaşanabilir ve ciddi değişimlerle karşılaşılabilir. Bu nedenle, bireyler bu yaş aralığında kendilerine özgü sorumluluklarla karşı karşıya kaldıklarında, zaman zaman destek ihtiyacı duyabilirler. Bu bağlamda, büroya 25-40 yaş aralığındaki bireylerin en fazla başvuru yapması olağan bir durumdur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye genelinde erkeklerin ilk evlenme yaşı 28,1, kadınların ise 25,4'tür. Ordu ili özelinde ise erkeklerde ilk evlenme yaşı 27,9, kadınlarda ise 25,3'tür.¹¹⁶ Bu veriler, büroya en fazla başvurunun bu yaş aralığında gerçekleşmesini desteklemekte ve yorumlarımızı güçlendirmektedir.

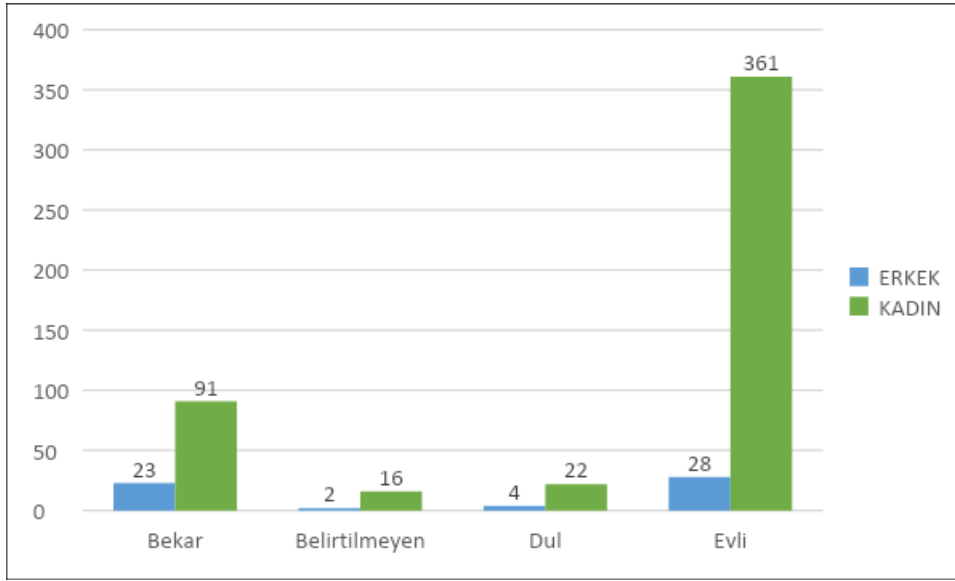
DİB'in 2021 Din Hizmetleri Raporu Aile ve Dini Rehberlik Başkanlığı faaliyetleri incelendiğinde Türkiye geneli bürolara başvuru yapanların yaklaşık %43'ünün 25-40 yaş grubunda olduğu görülmüştür. En az başvuru ise %3'lük oranla 18 ve altı ve 61 ve üstü yaş gruplarında olmuştur.¹¹⁷ Nitekim çalışmamızda elde edilen veriler ile ADRB üzerine yapılan diğer araştırmalarda ulaşılan verilerin benzerlik gösterdiği görülmüştür.¹¹⁸

¹¹⁶ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021, 2022.*

¹¹⁷ DHGM, Din Hizmetleri Raporu 2021.

¹¹⁸ Salih Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz Ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 69-70; Tuncel, *Ankara İlindeki Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, 49; Ezgi Öztürk, *Aile Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22; Necla Yılmaz, *Aile İrşat Ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 67; Bilge Şen, *İstanbul Müftülüğü Aile İrşat Ve Rehberlik Bürolarına Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 34; Hüseyin Peker, "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Örneği)" (IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim, Ankara, 2009), 166.

3.3.3 ADRB'ye Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı

Şekil 5. 4 ADRB'ye Başvuranların Medeni Hallerine Göre Dağılımı

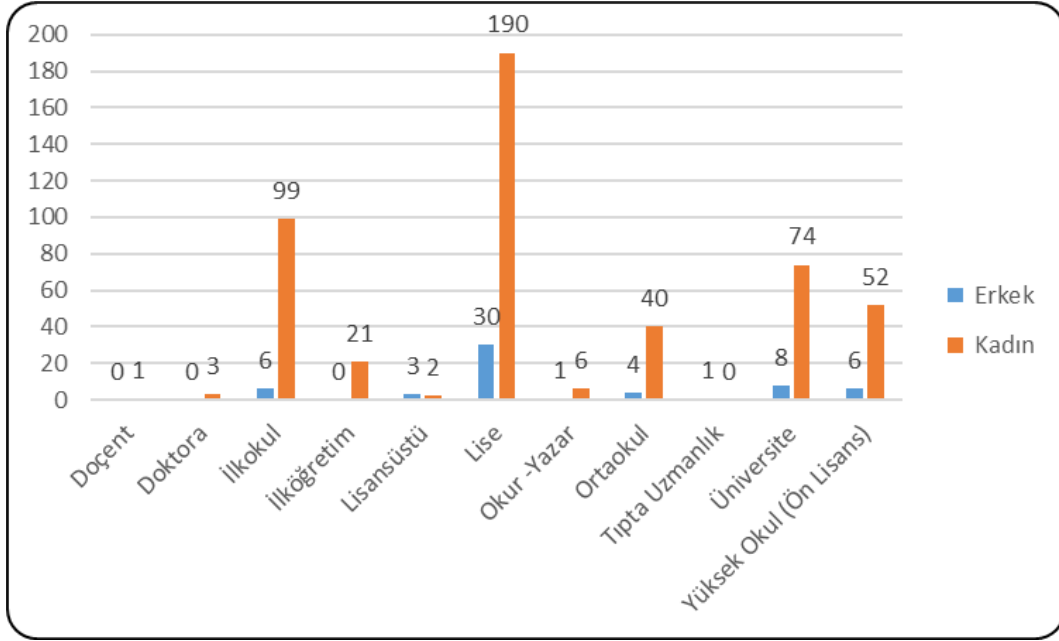
Grafiğe göre, bürolara başvuranların yaklaşık %71'i evli, %21'i bekâr ve yaklaşık %5'i dul olduğu görülmektedir. %3'lük bir kesim hakkında ise medeni durum bilgisi bulunmamaktadır. Başvuruların çoğunluğunu evli kişiler oluşturmaktadır. Evli kişiler genellikle aileyle ilgili konularla ilgili danışmanlık hizmeti almışlardır. Büroya başvuranların daha çok evli kişilerden olması ailenin, son dönemlerde değişim olgusundan ne kadar etkilense de varlığını ve önemini hala koruduğunu göstermektedir. Bu durum ADRB'nin amaç ve hedefleriyle de örtüşmektedir. Çünkü aileye ve aile üyelerine yönelik sorunların çözümüne katkı sağlamak, sağlıklı ve bilinçli bir aile yapısı meydana getirmek ADRB'nin amaçları arasındadır.

Evli kişilerin genellikle evlilik, aile içi problemler, akrabalarla ilişkiler, çocuk ve ebeveyn ilişkisi, boşanma gibi konularla ilgili danışmanlık aldığı görülmektedir. Bekarlar ise evlilik ve evlilik öncesi konular, gençlik dönemi inanç problemleri gibi konular üzerine danışmanlık almışlardır. Dul kişiler ise boşanma sonrası yaşanan konular, ikinci evlilik, psikolojik problemler gibi konular üzerine başvuruda bulunmuşlardır. Bu veriler, büroya müracaat edenlerin medeni durumlarına bağlı olarak farklı konularda danışmanlık talepleri olduğunu göstermektedir.

DİB'in 2021 Din Hizmetleri Raporu Aile ve Dini Rehberlik Başkanlığı faaliyetleri incelendiğinde Türkiye geneli bürolara başvuru yapanların yaklaşık %59'unun evli, %13'ünün

bekâr, yaklaşık %4'ünün dul, %2'sinin boşanmış olduğu görülmüştür. %22,36'lık dilimi hakkında ise kişilerin medeni durumu belirtilmemiştir. Aynı şekilde çalışmamızda elde edilen veriler ile ADRB üzerine yapılan diğer araştırmalarda ulaşılan verilerin benzerlik gösterdiği görülmüştür.¹¹⁹

3.3.4 ADRB'ye Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 5. 5 ADRB'ye Başvuranların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Grafiğe göre, büroya başvuranların öğrenim durumlarına göre dağılımı şu şekildedir: %40'ı lise mezunu, %19'u ilköğretim mezunu, %15'i üniversite mezunu, %11'i ön lisans mezunu, %8'i ortaokul mezunu ve %4'ü ise ilköğretim mezunudur. Ayrıca az da olsa lisansüstü eğitim gören ve doçent unvanına sahip danışmanlar da bulunmaktadır.

¹¹⁹ Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz Ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*, 71; Tuncel, *Ankara İlindeki Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, 51; Öztürk, *Aile Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği*, 25; Yılmaz, *Aile İrşat Ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği*, 68; Şen, *İstanbul Müftülüğü Aile İrşat Ve Rehberlik Bürolarına Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi*, 42.

Başvuru yapanların çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir, bu durumun sebepleri başvuru cinsiyet analizi bölümünde ele alınmıştır. Öte yandan, lise ve ilkokul mezunlarının başvuru oranının diğer öğrenim gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu gruplarda yer alan kişilerin meslek bilgisi genellikle ev hanımı olarak belirtilmiştir. Ev hanımlarının başvuru oranının diğer meslek gruplarına göre daha fazla olmasının sebepleri bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Başvuru verilerine göre, eğitim seviyesi yükseldikçe başvuru oranlarının düştüğü görülmektedir. Ancak, yüksek lisans, doktora ve doçent gibi yüksek eğitim seviyelerine sahip kişilerin de büroya başvurduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi yüksek kişilerin az başvuru yapmasının nedenleri çeşitli olabilir. Bir neden, yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerin yaşadıkları problemleri kendilerine yakıştıramamaları ve başkalarına ifade etmekten çekinmeleridir. Bu kişiler genellikle kendi sorunlarını çözebilecek kapasiteye sahip olduklarını düşünebilirler ve profesyonel yardıma başvurma ihtiyacını azaltabilirler. Ayrıca, yüksek eğitim seviyesi olan kişiler problemlerini çözmek için yazılı ve görsel materyallerden faydalanmayı tercih edebilir. Bu tür materyaller, kişilere kendi başlarına çözüm bulma imkânı sağlayabilir. Bunun yanı sıra, eğitim seviyesi yüksek kişilerin dini inanç ve uygulamalar konusunda ilgisizlik gösterebileceği belirtilmektedir. Yapılan bir araştırma, bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte dini konulara olan ilginin azaldığını ortaya koymaktadır.¹²⁰ Bu durumda, eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin dini konularda danışmanlık hizmetine başvurma ihtiyaçlarının azalabileceği düşünülebilir.

DİB'in 2021 Din Hizmetleri Raporu Aile ve Dini Rehberlik Başkanlığı faaliyetleri incelendiğinde Türkiye geneli bürolara başvuru yapanların yaklaşık %26'sının lise, %12'sinin ilkokul, %10'unun üniversite, %6'sının ilköğretim, %3'ünün ortaokul mezunu olduğu, başvuruların aralarında lisansüstü eğitim gören, doçent unvanlı danışmanların olduğu da görülmektedir.¹²¹ Danışmanların %32,54'ünün öğrenim durumu hakkında bir bilgiye ulaşılmamıştır. Salih Aybey'in Ege Bölgesi ADRB'leri üzerine yaptığı araştırmada büroya başvuru yapanların %45.17'si ilköğretim (ilkokul ve ortaokul), %27.08'i lise, %6.29'u üniversite mezunu¹²², Hüseyin Peker'in Samsun ve Aydın ADRB'leri üzerine yaptığı

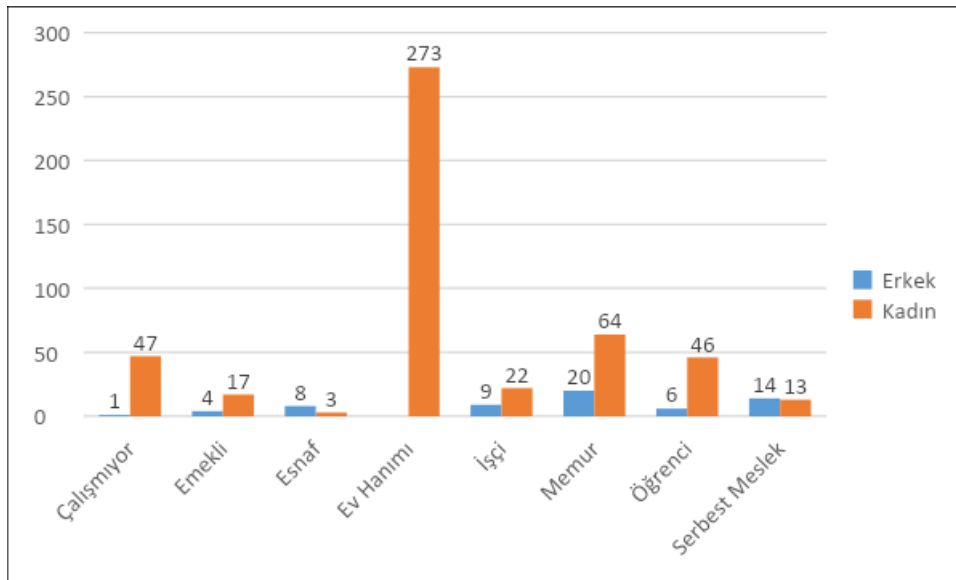
¹²⁰ Ali Çarkoğlu- Binnaz Toprak, *Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset* (İstanbul: Tesev Yayınları, 2000), 23.

¹²¹ DHGM, *Din Hizmetleri Raporu 2021*.

¹²² Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*, 72-73.

araştırmada danışanların %36.9'u ilkokul, %4.9'u ortaokul, %50.8'i lise ve %7.4'ünün de üniversite mezunu¹²³, Bilge Şen'in İstanbul ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada danışanların %42.7'si ilkokul, %9.2'si ortaokul, %34.4'ü lise ve %11.6'sı da üniversite mezunu¹²⁴, Necla Yılmaz'ın Çorum ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada %46'sı ilkokul, %11'i ortaokul, %22'si lise ve %14'ü de üniversite mezunu¹²⁵, Ezgi Öztürk'ün Antalya ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada %56,5'i ilkokul, %6,0'ı ortaokul, %27,8'i lise ve %7,0'ı da üniversite mezunu¹²⁶, Zehra Tuncel'in Ankara ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada ise %5.88'i ilkokul, %2.09'u ortaokul, %17.85'i lise ve %10,68'i de üniversite mezunu kişilerden oluşmaktadır.¹²⁷

3.3.5 ADRB'ye Başvuranların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Şekil 5. 6 ADRB'ye Başvuranların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

¹²³ Peker, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Örneği)*, 167.

¹²⁴ Şen, *İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi*, 43.

¹²⁵ Yılmaz, *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği*, 69.

¹²⁶ Öztürk, *Aile Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği*, 25.

¹²⁷ Tuncel, *Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, 51.

Grafik verilerine göre, büroya başvuranların %50'si ev hanımı, %9'u çalışmayan, %15'i memur, %9'u öğrenci, %6'sı işçi, %5'i serbest meslek sahibi, %4'ü emekli ve %2'si esnaftır. Bu verilere göre büroya en fazla başvurunun ev hanımlarından geldiği görülmektedir. Bu durumun birkaç nedeni olabilir. Öncelikle, büroda çalışan kadın görevli sayısının erkek görevlilere göre daha fazla olması ev hanımlarının kadın görevlilerle daha fazla iletişim kurmasını sağlayabilir. Kadın görevliler, ev hanımlarının sorunlarını daha iyi anlayabilir ve onlara destek sağlayabilir. Ayrıca, kadın görevlilerin aile çalışmalarında erkek görevlilere göre daha etkin olmaları da ev hanımlarının büroya daha fazla başvurmalarının bir nedeni olabilir.

Bir araştırmada, çalışmayan kadınların çalışan kadınlara göre daha yüksek düzeyde depresif oldukları tespit edilmiştir. Çalışmayan ev hanımlarının maddi açıdan eşlerine bağımlı olmaları, çalışan kadınlara kıyasla daha düşük yaşam doyumu, artan kaygı, psikolojik stres ve olumsuz benlik gibi belirtiler gösterdikleri görülmüştür.¹²⁸ Bu durum, ev hanımlarının ADRB'ye daha fazla başvuru yapma nedenlerinden biri olabilir. Ayrıca, yapılan çalışmalar ev hanımlarının muhafazakarlık düzeyinin dindarlık bağlamında daha yüksek olduğunu göstermektedir.¹²⁹ Bu bağlamda, dini referans alan bir kuruma bağlı olan ADRB'ye en fazla başvurunun ev hanımları tarafından yapıldığı doğal bir durum olarak kabul edilebilir.

Ev hanımlarının sosyal çevreleri genellikle çalışanlara göre daha kısıtlıdır. Bu sınırlı sosyal çevreleri nedeniyle, ev hanımlarının dertlerini paylaşma eğilimleri daha yüksektir. Bu sebeplerle ADRB'ler, ev hanımları için bir çözüm arayışının kapısını oluşturabilir. Özellikle ev hanımlarının, psikolojik iyi oluşa katkı sağlayan takdir edilme ve emeğin değerlendirilmesi gibi unsurların eşlerine bağlı olduğu durumlarda, ADRB'ler yine bir çözüm kaynağı olarak hizmet verebilmektedir.

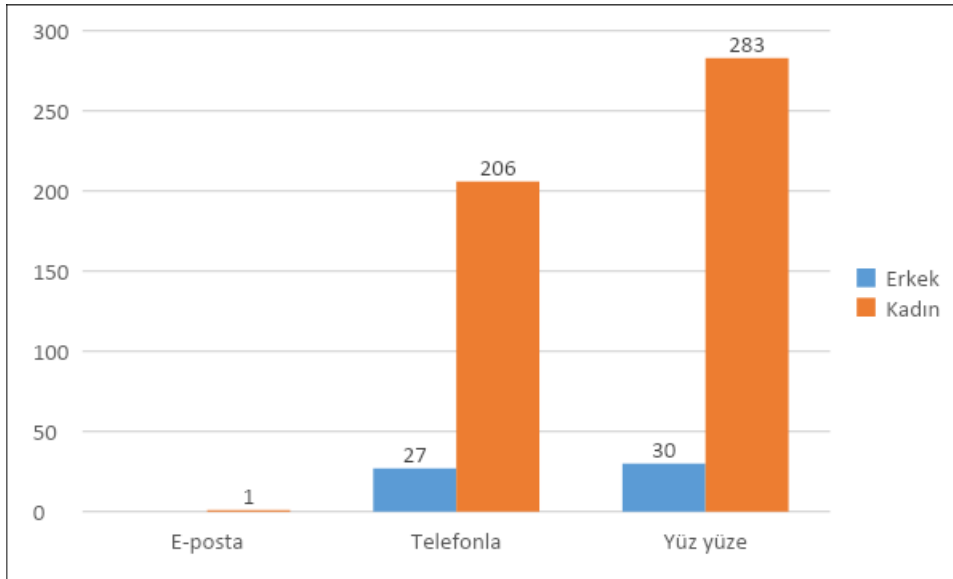
DİB'in 2021 Din Hizmetleri Raporu Aile ve Dini Rehberlik Başkanlığı faaliyetleri incelendiğinde Türkiye geneli bürolara başvuru yapanların yaklaşık %32'sinin ev hanımı, %10'unun çalışmayan, %9'unun memur, %5'inin öğrenci, %4'ünün işçi, %4'ünün serbest meslek erbabı, %3'ünün esnaf, %1'inin emekli olduğu görülürken yaklaşık %30'unun mesleği

¹²⁸ Fulya Yüksel Şahin- Tülay Taşkın, "Çalışmayan Ev Kadınlarının Mutluluk ve Kişisel Gelişim Yönelimi Düzeylerinin İncelenmesi", *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 15/Özel Sayı 1 (26 Mart 2019), 27-31.

¹²⁹ Şahin Doğan, "Muhafazakarlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (17 Aralık 2015), 190; Ali Akdoğan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat: Rize İl Merkezi Örneği* (Eminönü, İstanbul: Rağbet, 2002), 143-144; M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği* (Cağaloğlu, İstanbul: İşaret, 1993), 107-128.

hakkında bilgi bulunmadığı görülmüştür.¹³⁰ Nitekim çalışmamızda elde edilen veriler ile ADRB üzerine yapılan diğer araştırmalarda ulaşılan verilerin benzerlik gösterdiği görülmüştür; Salih Aybey'in Ege Bölgesi ADRB'leri üzerine yaptığı araştırmada büroya başvuru yapanların %42.51'i ile¹³¹, Bilge Şen'in İstanbul ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada danışanların 56,1'i ile¹³², Necla Yılmaz'ın Çorum ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada %69'u ile¹³³, Ezgi Öztürk'ün Antalya ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada %42'si ile¹³⁴, Zehra Tuncel'in Ankara ADRB ile ilgili yaptığı çalışmada ise %28.53'ü ile¹³⁵ en fazla başvuruyu ev hanımları yapmıştır.

3.3.6 ADRB'ye Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı

Şekil 5. 7 ADRB'ye Başvuranların Danışma Şekillerine Göre Dağılımı

¹³⁰ DHGM, *Din Hizmetleri Raporu 2021*.

¹³¹ Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*, 74-75.

¹³² Şen, *İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi*, 45.

¹³³ Yılmaz, *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği*, 70.

¹³⁴ Öztürk, *Aile Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği*, 24.

¹³⁵ Tuncel, *Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*, 52.

Bürolara yapılan müracaatların %57'si yüz yüze, %43'ü telefonla ve %1'i e-posta yoluyla gerçekleştirilmiştir. Kadın danışanlar, tüm başvuruların %51'ini bizzat büroya gelerek yapmışlardır. Başvuruların %37'si ise telefonla gerçekleştirilmiştir. Kadın danışanların yüz yüze ve telefonla yapılan başvurularında oranlarının yüksek olması dikkat çekicidir. Bu noktada, kadınların neden erkeklere göre daha fazla başvuru yaptığı konusu, cinsiyet analizi bölümünde ele alındığından burada detaylandırılmayacaktır.

Bürolara yapılan müracaatların büyük çoğunluğu yüz yüze gerçekleşmiştir. İletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, yapılan araştırmalar göstermektedir ki yüz yüze iletişim hala en önemli ve etkili iletişim yöntemidir. Nitel araştırmalar, katılımcıların çoğunluğunun yüz yüze psikolojik danışma hizmetinden faydalanmak istediklerini ortaya koymuştur. Aynı araştırmalar, yüz yüze psikolojik danışmanlığın diğer danışmanlık türlerine göre daha etkili olduğu konusunda bir görüş birliği olduğunu göstermiştir.¹³⁶

Yüz yüze gerçekleşen danışmanlık seanslarında beden dili, jest ve mimik gibi iletişim unsurları aktif olarak kullanıldığından, daha samimi ve güvenilir sonuçlar elde edilebilir. Bu sayede danışan ve danışman arasında terapötik bir empati kurulabilir, anlama ve dinleme becerileri daha üst seviyede tutulabilir. Sonuç olarak, danışman problemi daha ayrıntılı bir şekilde anlayabilir ve daha gerçekçi bir çözüm elde edebilir.¹³⁷ Bu durum hem danışan hem de danışman açısından son derece önemlidir.

Grafikteki verilere göre yüz yüze müracaatların yaygın olmasının bir nedeni de büro görevlilerinin yaptığı faaliyetlerdir. Büro görevlileri, evliliğe ilk adım seminerleri, temel aile bilinci seminerleri, ev ve site sohbetleri, cami buluşmaları, şehit ve gazi ziyaretleri, KYK ve kahvehane ziyaretleri, sosyal hizmet dersleri ve yüz yüze seminerler gibi etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler sırasında danışanlardan gelen soruları ve sorunları ADRB kartekslerine kaydetmektedirler. Bu nedenle, yüz yüze görüşme oranları diğer danışma türlerine göre daha yüksektir.

Büroya yapılan başvuruların %43'ünün telefonla gerçekleştiği bilinmektedir. Telefon, kolay ve erişilebilir bir iletişim yöntemidir. Uzak şehirlerde bulunan danışanlar, uzun mesafeler

¹³⁶ Ahmet Erdem- Meryem Özdemir, "Çevrimiçi ve Yüz Yüze Psikolojik Danışmaya İlişkin Algıları Keşfetmek: Nitel Bir Çalışma", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 12 (29 Aralık 2020), 358-359.

¹³⁷ Şenel Poyrazlı- Ahmet Can, "Çevrim içi Psikolojik Danışma: Etik Kuralları, COVID-19 Süreci, Öneriler", *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 3/1 (30 Haziran 2020), 65.

katetmek zorunda kalmadan ADRB'ye telefon aracılığıyla ulaşabilmektedir. Ayrıca, danışanların evden çıkma konusunda zorluklar yaşadığı durumlarda (salgın hastalık, engel durumu, sosyal asosyallık vb.),¹³⁸ telefonla danışmanlık hizmeti alabilme imkânı büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Telefonla başvurunun bir diğer avantajı, kişinin kendi mahremiyetinde danışmanlık hizmeti alabilmesidir. Hassas danışanlar için damgalanma endişesinin daha az olması, telefonla danışmanlığı tercih etmelerinde etkili olabilmektedir. Yüz yüze iletişimde söyleyemediklerini telefonla daha rahat ifade edebilmektedirler.¹³⁹

Telefonla başvuru oranını artıran bir diğer faktör, il müftülükleri bünyesinde hizmet veren "Alo Fetva 190" olarak adlandırılan Dini Soruları Cevaplandırma Hattıdır. Bu hattı arayan vatandaşların aile konularını içeren soruları, görevli personel tarafından ADRB hattına yönlendirilmektedir. Bu durum da telefonla yapılan başvuru oranını artırmaktadır.¹⁴⁰

E-posta ile yapılan başvurunun sadece %1 olduğu gözlemlenmiştir. Bu düşük oran hakkında ADRB koordinatörüyle yapılan görüşmede, danışanlar için telefonun daha pratik bir iletişim aracı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, personelin yoğunluklarının olmaması nedeniyle danışanları e-postaya yönlendirmediği ve e-posta üzerinden iletişim sağlama taleplerinin çok az olduğu ifade edilmiştir.

¹³⁸ Melih Burak Özdemir- Yaşar Barut, "Psikolojik Danışma Uygulamalarında Post Modern Bakış Açısı: Çevrimiçi Psikolojik Danışma", *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* 2/3 (01 Aralık 2020), 193.

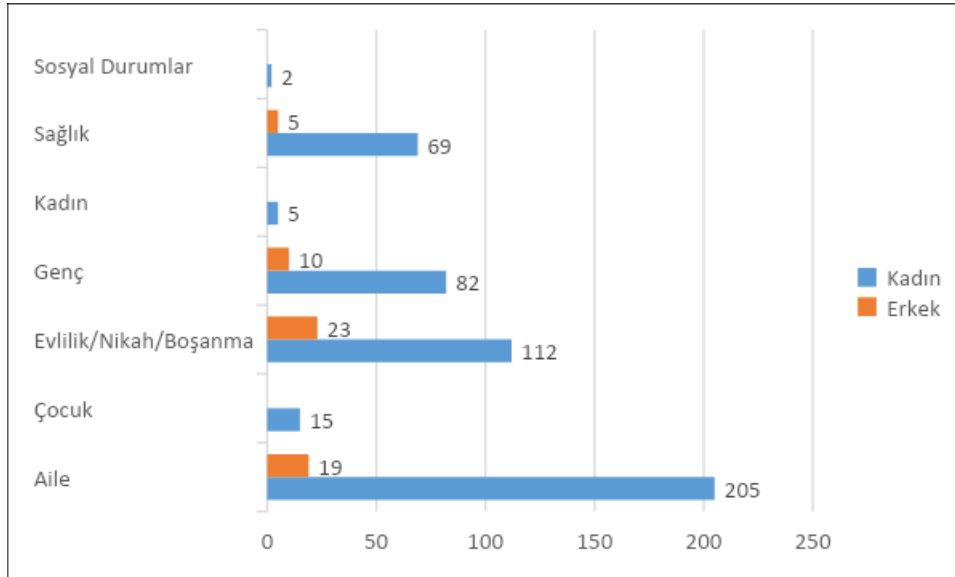
¹³⁹ Erdem- Özdemir, "Çevrimiçi ve Yüz Yüze Psikolojik Danışmaya İlişkin Algıları Keşfetmek", 333-334.

¹⁴⁰ Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*, 76-77.

4. ORDU MÜFTÜLÜĞÜ AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜROSUNA YÖNELTİLEN AİLEYE YÖNELİK SORULARIN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Bu bölümde Ordu Müftülüğü ADRB'ye yöneltilen soruların içinde yer aldığı ana ve alt konulara değinilecektir. Ardından bu konulara dayalı olarak ADRB'ye kaydedilen sorular üzerine odaklanılacaktır. DİB veri tabanındaki karteks formlarının incelenmesi sonucunda, büroya yöneltilen soru ve sorunların Aile, Çocuk, Evlilik-Nikah-Boşanma, Genç, Kadın, Sağlık ve Sosyal Durumlar olmak üzere 7 "Ana Konu" ve bu konuların altında yer alan 33 "Alt Konu" başlığı altında kaydedildiği görülmüştür. ADRB personeli, kendilerine yöneltilen soru ve sorunları Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı tarafından belirlenen bu başlıklar içinde kategorize etmektedir. Bazı sorular birden fazla başlık altına girebilmektedir. Bu durumda, büro personeli soru ve sorunun öncelikli olduğu konuyu ilgili başlık altında kaydetmektedir. Ancak, bazı soruların yanlış başlık altına kaydedildiği tespit edilmiştir. Bu nedenle analiz bölümünde, ADRB personelinin başlıklandırma sistemi yerine, içeriklerine göre kendi oluşturulan başlıklar üzerinden devam edilecektir.

4.1 ADRB'ye Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı

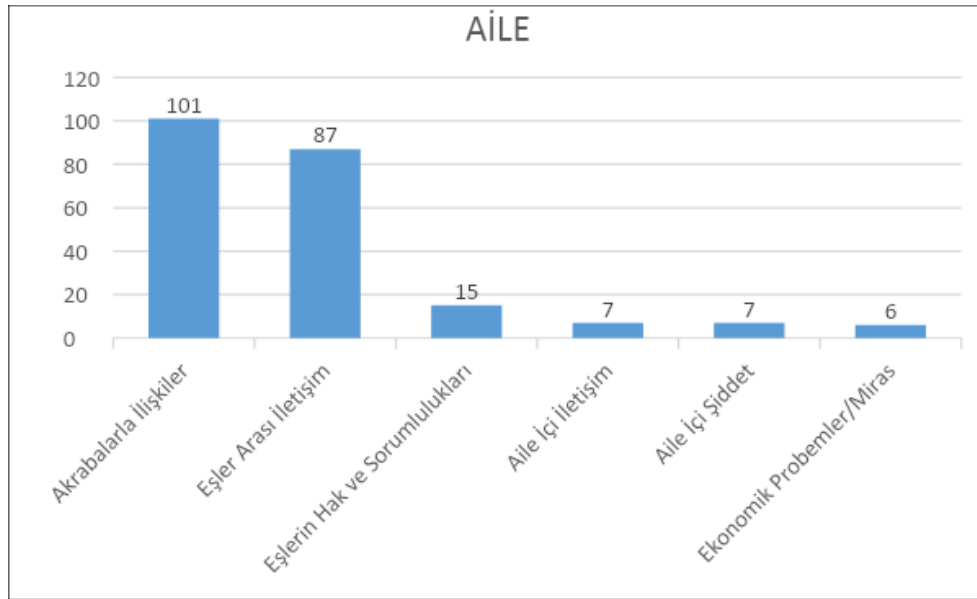
Şekil 6. 1 ADRB'ye Gelen Soruların Ana Konularına Göre Dağılımı

Büroya yapılan başvurularda, en fazla sorunun "Aile" konusuyla ilgili olduğu ve bu konuda toplamda 224 soru olduğu görülmektedir. Onu 135 soruyla "Evlilik-Nikâh-Boşanma" konusu izlemektedir. Bu iki başlığı sırasıyla "Genç", "Sağlık", "Çocuk", "Kadın" ve "Sosyal Durumlar"

başlıkları takip etmektedir. Tüm ana konulara yapılan başvuruların yaklaşık %90'ını kadınlar oluşturmaktadır. Bu oranın sebepleri ilgili bölümde incelendiği için burada sayısal oranlarla yetinilecektir. Bununla birlikte analiz bölümünde, soruların dağılımına ve içeriğine göre konu başlıkları oluşturulacaktır. Örneğin; “Kadın” ana başlığı içinde yer alan sorular, aile içi kadına yönelik şiddeti ele almaktadır. Aynı konu, “Aile” ana başlığı içinde daha detaylı bir şekilde inceleneceği için “Kadın” ana başlığının ayrı bir başlık olarak açılmasının gereksiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, “Genç” ve “Çocuk” ana başlıkları altında bulunan soruların içeriği birbirine benzerdir, ancak personel tarafından farklı başlıklar altında kaydedilmiştir. Benzer soruların tespit edilmesi üzerine, bu iki başlık birleştirilmiş ve ana başlık altında gereken alt başlıklar oluşturulmuştur.

4.2 Aile

DİBBYS sisteminde “Aile” ana başlığı “Akrabalarla İlişkiler”, “Eşler Arası İletişim”, “Eşlerin Hak ve Sorumlulukları”, “Aile İçi İletişim”, “Aile İçi Şiddet” ve “Ekonomik Problemler-Miras” alt başlıklarından oluşmaktadır.

Şekil 6. 2 Aile Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı

Grafiğe göre, "Aile" ana başlığı altına kaydedilen soruların %46'sı "Akrabalarla İlişkiler" alt başlığına dahildir. İkinci sırada, %39'luk bir oranla "Eşler Arası İletişim" alt başlığı yer almaktadır. Soruların içeriği dikkate alınarak başlıklar oluşturulmuş ve bazı sorular yanlış

başlıklar altında yer aldığı için bu yöntem tercih edilmiştir. Ayrıca, bazı başlıklar tek bir başlık altında toplanmıştır.

4.2.1 Akrabalarla İlişkiler

TDK'ye göre, "*Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler*" şeklinde tanımlanan akrabalık kelimesi Arapçadan dilimize geçmiş bir kelimedir. Arapçada 'karîb' (yakın) kelimesinin çoğulu olarak kullanılan 'akrîba' kelimesi kültürümüzde daha geniş bir anlama sahip olarak akraba şeklinde kullanılmaktadır.¹⁴¹ Ayrıca, literatürde akrabalık tanımı, soy ve evlilik yoluyla kültürel olarak kabul edilmiş toplumsal ilişkiler sistemi olarak da yer almaktadır. Bu tanımlar farklı toplum ve kültürlerle göre değişiklik gösterebilir, ancak akrabalık sisteminin tüm toplumlarda biyolojik bir gerekçeyle evrensel olarak var olduğunu göstermektedir.¹⁴² Bu tanımlardan hareketle akrabalığın soy ve evlilik kavramlarına dayanan biyolojik bir temele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak aynı zamanda, akrabalığın gün geçtikçe nesep, soy ve evlilik odaklı olmaktan ziyade kişiler arasında gönüllü bağlarla kurulan ve farklı şekillerde dışa vurulan toplumsal davranış kodlarına dayandığı görüşü de literatürde yer almaktadır.¹⁴³

Akrabalık sistemi kültürümüzde akrabalık vasfını taşıyan kişiler arasında belirli hak ve sorumlulukları oluşturmaktadır. Akrabalık hukuku şeklinde ifade edilen bu durum İslami literatürde ahlaki vazifeleri de içererek sıla-i rahim şeklinde kavramsallaşmıştır. Bu doğrultuda Allah Kur'an-ı Kerim'de "*Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının*"¹⁴⁴ buyurmaktadır. İslam Peygamberi Hz. Muhammed ise "*Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin; Allah'a ve âhiret gününe iman eden sıla-i rahimde bulunsun*"¹⁴⁵ hadisinde akrabalık bağlarının önemine değinmiştir. İslam dini ve Türk kültüründe akrabalık bağlarına büyük önem verildiği bilinmekteyse de modernleşme süreci ve beraberinde getirdiği etkiler, akrabalık

¹⁴¹ *Güncel Türkçe Sözlük*, "Akraba" (Erişim 02 Şubat 2023).

¹⁴² Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), "Akraba", 23.

¹⁴³ Ladislav Holy, *Antropolojinin Akrabalık Yaklaşımları*, çev. Çağlar Enneli (Heretik Yayıncılık, 2016), 91; Abdülkadir İnce, *Sosyolojik Kuramda Yapı – Eylem Tartışmaları Çerçevesinde Türk Aile Yapısı ve Akrabalık İlişkileri: Malatya Örneği* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 57.

¹⁴⁴ *Kur'an Yolu* (Erişim 03 Şubat 2023), en-Nisâ 4/1.

¹⁴⁵ *Buhârî*, "Edeb", 31, 85.

bağlarının zayıflamasına yol açmıştır. Bu çalışmada da görüleceği üzere sorulan soruların büyük çoğunluğunu akraba ilişkileri ve aile ile ilgili problemler oluşturmaktadır.

4.2.1.1 Gelin Kayınvalide ilişkisi

Akrabalarla ilişkiler alt başlığı altında incelenen sorular, genellikle eşlerin aileleri arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan sorunlara odaklanmaktadır. Bu sorunlar, özellikle kayınvalide-gelin ilişkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gelinler ve kayınvalideler arasındaki stres faktörlerinden biri, aynı evde veya apartmanda yaşama durumudur. Bu düşünce, toplumda yaygın bir kanı olarak beslenmektedir ve kayınvalidenin gelinle bir arada yaşadığı durumlarda mutlaka sorunların ortaya çıkacağına inanılmaktadır. Büroya yöneltilen sorulardan birinde, kayınvalidenin bu konuyla ilgili endişesini görmekteyiz:

"Oğlum evlendiriyorum. Oğlumun işi olmadığı için gelinimi kendi evime alıyorum. Oğlum ve gelinim bunu kendileri istedi. Çevremdeki insanlar 'Nasıl yapacaksın, yapamazsın' diyorlar. Benim moralim bozuluyor. Gerçekten yapamayacağız diye korkuyorum. Bu durumda ne yapmalıyım? Söylenenlerden etkileniyorum, bana moral vereceklerine yükümü daha da ağırlaştırıyorlar. Lütfen, ne yapacağım konusunda bana yardımcı olun." (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Büroya yöneltilen sorular, bu endişenin ve olumsuz önyargının gerçeklik düzeyini ortaya koyacaktır. Sorular incelendiğinde, gelinler için bu durumun bir stres kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır.

"On yedi yıldır evliyim ve kayınvalidem ile birlikte yaşıyorum. Kayınvalidem bencil ve kalp kırıyor, hep haklı ve çocuklarının fikrini önemsemiyor. Ben artık onun huysuzluklarından, her işini çocuklara ya da bana yaptırmasından, gelene gidene karışmasından yoruldum. Çocuklarımın arkadaşlarıyla zaman geçirmesine bile karışıyor. Ben ne yapacağımı, buna ne kadar dayanabileceğimi bilmiyorum. Artık tahammülüm kalmadı. Bana yol gösterin lütfen." (Kadın, Evli, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Birkaç yıllık evliyim ve aile apartmanında oturuyoruz. Eşimin ailesi yemeği birlikte yiyelim istiyor. Sadece bu değil her işimize karışıyorlar. Akrabalar yüzünden eşimle tartışıyorum. Eşimle evliliğimizin daha iyiye gitmesi için ben ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Büroya yöneltilen şikayetler arasında, kayınvalidesiyle olan ilişkide eşinin desteğini göremeyen gelinlerden de şikayetler bulunmaktadır:

“Eşimin ailesiyle birlikte oturuyoruz. Kayınvalidem akrabalarımın bize gelmesini istemiyor. Eşim annem istemiyorsa bu eve kimse gelemez diyor. Kardeşimi dahi istemiyor. Çocuğumuz olmadı. Boşanmayı düşünüyorum. Ne yapсам bilemiyorum?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

“Kayınvalidemin üzerimde sürekli baskısını hissediyorum. Özgür olmadığımı hissediyorum. Ayrı evlerde oturmamıza rağmen bu duygudan kurtulamıyorum. Mutsuzum, eşim de annesine çok düşkün her dediğini yapıyor. Kayınvalidemin ailemizde bir otoritesi var, bunu aşamıyoruz. Ne yapmalıyım bilemiyorum. Yardımcı olun lütfen. (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Büroya yöneltilen bu sorularda görüldüğü üzere gelin-kayınvalide ilişkisine etki eden ve etkilenen diğer kilit kişi ise erkektir. Bu hassas ilişkide iki tarafı tanması sebebiyle köprü vazifesi görmesi ve denge sağlaması beklenen erkek bu rolü yerine getiremediğinde aile içinde çatışma kaçınılmaz hale gelir. Aynı zamanda bu durum erkek içinde bir stres durumudur. Çünkü birini diğerine tercih etme durumu olmadığına sıkışmış bir vaziyette bölünmüşlük hissi yaşayıp çatışmanın ortasında kalmaktadır.

Büroya yöneltilen diğer sorular, mekân birliğinden ziyade kayınvalideler ve gelinler arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanmaktadır. Her iki taraf da sorunlarını büroya aktarmışlardır.

"Yeni evliyim. Kayınvalidemin bazı sözleri ve davranışları beni rahatsız ediyor. Onun bu hallerini nasıl kabulleneceğim ya da alışabilecek miyim, bilemiyorum. Sizce ne yapmalıyım?"

(Kadın, Evli, Lise Mezunu, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

"Gelinim beni çok kırıyor. Belki kötü niyeti yok, ama yaşım ilerledi, gücüm azaldı, dayanamıyorum. Ben onu kırmak istemiyorum. Bir şey desem belki anlar, belki anlamaz. Artık bana karşı daha yumuşak olsa, buna ihtiyacım var. Ben ne yapmalıyım?" (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 61 ve üstü yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Yukarıda ilgili sorularda görüldüğü üzere gelin ve kayınvalide arasında gerilimli bir ilişki söz konusudur. İçinde yaşadığımız toplum ve kültür; atasözleri, deyimler, maniler ve hatta TV programlarında olumsuz anlamlar taşıyan birçok ifade ile bu gerilimi artırmaktadır. Tüm bunlar toplumda bir önyargı oluşturarak gelin-kayınvalide iletişimini olumsuz yönde etkileyerek ilişkiye zarar vermektedir. Çünkü gelin ve kayınvalide daha birbirleriyle tanışmadan önce anlaşamayacakları konusunda kalıplaşmış bir düşünceye sahiptir¹⁴⁶ Bu düşüncelerinin nedeni ise birbirlerini bireysel özelliklerine göre değil, toplumun belirlediği rollere göre değerlendirmeleridir.¹⁴⁷ Sorular üzerinden devam etmek gerekirse yukarıda verilen sorularda görüldüğü üzere kayınvalide ile aynı evde ya da aynı apartmanda yaşamak, kayınvalidelerin gelinlerine karşı aşırı müdahalesi, kocanın annesi ile eşi arasındaki dengeyi sağlayamaması gibi etkenler problemi yaşayan gelinlerin büroya yönelmelerin sebebi olmuştur. Kayınvalidelerin aynı ya da ayı evlerde gelinlerini otorite altına alarak temizlik, yemek, çocuk bakımı, eve gelen misafiri belirleme vb. gibi pek çok konuda uyguladığı mikro iktidar örnekleri görüldüğü üzere aile huzurunu negatif anlamda etkilemekte hatta ailenin sonunu getirmektedir. Aynı evlerde dahi olsa kayınvalidenin gelinin evinde otorite kurmaya çalışması Türk aileleri her ne kadar çekirdek aile olarak görülse de pratikte geniş aile modelini yaşattığını bizlere göstermektedir.¹⁴⁸ Bu otoriteyi besleyen bir diğer etken ise toplumda kayınvalidenin annelik ve yaşlılıktan aldığı güçtür. Fakat bu güç elbette aileye yeni katılan aynı zamanda oğlunun eşi olan gelinine karşı

¹⁴⁶ Sevtap Yazar, "Gelin Kaynana Manilerinde Alay Etme", *Journal of Turkish Studies* 13/Volume 13 Issue 20 (2018), 830.

¹⁴⁷ Gamze Abi, *Aile Sosyolojisi Bağlamında Gelin-Kaynana İlişkileri: Van Kent Merkezi Örneği* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 20.

¹⁴⁸ Dikmen Yakalı Çamoğlu, *Kaynana Ne Yaptı Gelin Ne Dedi: Ailedeki Kadınlar ve İlişkileri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 12.

düşmanlık beslemek için değil kolektif bilinçaltının kendisine empoze ettiği geleneksel kayınvalide gelin sistemini sürdürmek içindir.¹⁴⁹

Görüldüğü üzere gelin ve kayınvalide arasında yaşanan gerginlikler hem çekirdek ailenin hem de geniş ailenin huzurunu bozmaktadır. Bu sebeplerden ötürü problem yaşayan kimseler rehberlik almak için ADRB'yi tercih etmektedirler.

4.2.1.2 Eşin Ailesiyle İlgili Yaşanan Problemler

Evlilik, bireylerin bağlılık ve sevgi temelinde birleştiği bir kurumdur. Bununla birlikte, evlilik sadece eşler arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda eşlerin aileleriyle olan ilişkilerini de etkiler. Belirli durumlarda, eşin ailesiyle yaşanan sorunlar, evlilikte mutsuzluğa, çatışmalara ve hatta boşanmaya yol açabilir. Bu sorunlar, eşin ailesinin evliliğe müdahalesi, eşini desteklememe, eleştirme, kültürel veya dini farklılıklardan kaynaklanan uyumsuzluklar gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, evlilikte eşin ailesinden kaynaklanan problemler arasında ilgisizlik hissi, değersizlik hissi, iletişim problemleri, aile otoritesi ve görünme/elti ilişkilerinde anlaşmazlıklar gibi faktörler de yer almaktadır.

Bu bölümdeki tüm sorular, kadınlar tarafından sorulmuştur. Danışanlar, eşleriyle olan ilişkilerinde çekirdek aile veya geniş aile üyeleriyle yaşadıkları sorunları büroya iletmektedir. Örneğin, kadın danışanların büroya başvurmalarının bir sebebi, eşlerinin ailesi tarafından ilgi ve değer görmemeleridir. Bu durum, kadınların kendilerini yetersiz ve önemsiz hissetmelerine neden olan bir rahatsızlık kaynağıdır. Bu bağlamda, düşük benlik saygısı, özgüven eksikliği ve depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlar ortaya çıkabilir. Büroya yöneltilen sorular, bu durumu örneklemek amacıyla kullanılabilir:

“İki yıllık evliyim. Eşim askere gitti, ben de hafızlığımı tamamlamak üzere yatılı kursa yerleştim. Çok şükür, hafızlığımı tamamladım. Benim bu gayretimi eşimin ailesi görmüyor. Görmeseler de ara sıra arayıp “bu kız ne yapıyor” diye sorsalar çok sevineceğim. Ben oğullarının eşiyim ama hala aileden biri olamadım. Arayıp sormamaları beni çok kırıyor, kendimi değersiz hissediyorum. Bana yardım edin, lütfen! Bu durumun eşimle olan ilişkimizi

¹⁴⁹ Fatma Özel, *Eril Tahakküm Bağlamında Gelin Kaynana İlişkilerini Anlamak* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 55.

bozmasından korkuyorum çünkü eşim beni anlamıyor. Ben ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşimle sorunum yok. Eşimin ailesi beni dışlıyor. Bana bakarak birbirlerine bir şeyler fısıldıyorlar, tabii ki bazı söylediklerini duyuyorum ve hoşuma gitmiyor, sinirleniyorum. Zaman zaman tatsızlıklar yaşıyoruz. Beni aralarına alsalar, dışlamasalar. Yaşadığımız bazı olumsuzluklardan sonra eşim benden kurtulsa da mutlu olsa diyorum. Ben insanlarla iyi anlaşmak istiyorum. Haklıyken haksız durumuna düşmekten yoruldum. Bana yardım edin lütfen, ben ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, İlköğretim Mezunu, Memur, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşimin ailesine gittiğimizde hep sorun yaşıyoruz. Artık gitmeyeceğim diyorum, çocuklarım bensiz orada mutlu olmuyorlar ya da bana öyle geliyor. Her şeyim yanlış anlaşılıyor. Beni sinir etmek için yapıyorlar sanki, ne yapacağımı şaşırdım. Eşimi sofraya çağırıyorlar, beni çağırıyorlar. Eşimin önüne koyuyorlar, benim önüme koymuyorlar. Biz il dışında oturuyoruz, dolayısıyla ben de kendimi misafir olarak görüyorum. Ama oğulları çok kıymetli, bizse hiçbir şey. Beni hep arka plana atıyorlar, sanki ben yokum. Sizce ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Sorularda ortak nokta kadınların eşlerinin ailesinden hissettikleri duygusal değersizlik hissidir. Bu duygusal değersizlik hissine farklı problemler de eklendiğinde bir süre sonra kişide tükenmişlik sendromu oluşabilir. Tükenmişlik sendromu, depresyon, kaygı, motivasyon eksikliği ve ilişkisel sorunlar gibi çeşitli semptomlarla ortaya çıkabilir. Aşağıda yer alan soru, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

“Eşimin ailesi ve eşim anlayışsızlar. Üç çocuğum var, çok yoruluyorum. Bunaldım artık, halimi anlamıyorlar. Bir de onların laflarına katlanmak zor. Her işe yetişmeye çalışıyorum ama yapamıyorum, çevremdeki insanlar da benim halimi anlamıyorlar. Bu durum beni daha da yoruyor, ne yapmalıyım bilemedim. Yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlköğretim Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Büroya başvuran üç farklı danışan ise aile içi ilişkilerde görünmce, elti ve yenge rollerine sahip olan kişileri stres kaynağı olarak görmüşlerdir:

“Bir yıllık evliyim. Biz dört eltiyiz. Evlerimiz ayrı, fakat yeme içme birlikte. Ben en küçükleriyim. Büyük eltilerim bana kaba davranıyorlar. En büyük eltim bir iş söylerken bağırarak söylüyor, ben de sabredemiyorum artık sorunlar oluyor. Ben ailenin düzenini bozuyormuşum. Eşim de beni savunmuyor. Bu duruma ne kadar katlanabilirim, ne yapmam gerekiyor? Bana yardım edin lütfen. Eşime de güvenim sarsıldı çünkü beni dövmeğe kalktı. Zaten ailemin zoruyla evlendim, anne babamla konuşmuyorum, onlara kırgınım. Bu sıkıntıları nasıl aşacağım, bana yardım edin.” (Kadın, Evli, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“Bir yıllık evliyim, eşimle bir problemim yok fakat ailesiyle özellikle görünmceyle anlaşamıyorum. Beni tahrik ediyorlar ve ben de sinirleniyorum. Bu sebeple bazen hatalar yapıyorum. Eşimin ailesiyle anlaşabilmek için ne yapmalıyım? Her zaman ben haksız duruma düşüyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ortaokul Mezunu, İşçi, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşimin yengesi beni kırdı. Ben gurbette yaşıyorum. Köyde eşyalarım vardı, eşyalarımı birlikte yaptırdığımız daireden çıkarmış, bana sormadan kayınvalidemin evine koymuşlar. Bizim de paramız hakkımız geçti o daireye, ama hiçe saydılar bizi, dışladılar. Çok üzüldüm. Şimdi yakınlık gösteriyorlar, kayınpederim ölünce akılları başlarına geldi, ama benim kalbim hala kırgın. Nasıl düzelirim bilmiyorum. Ne tavsiye edersiniz?” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Yukarıda yer alan sorularda görüldüğü üzere gelin-görümce-elti ilişkisi, bazı durumlarda kıskançlık, cahillik ve bencillik gibi olumsuz duygularla gölgelenmektedir. Belki de görünmce ve gelinlik yıllarında yaşanan sorunların benzeri, gelinlere yaşatılmak istenmektedir. Bununla birlikte kültürümüzde yer alan “Elti eltiden kaçır, görünmceler bayrak açar”, “Kuma gemisi

yürümüş elti gemisi yürümemiş"¹⁵⁰ gibi atasözleri ve deyimler gibi toplumsal algılar da ilgili kişiler arasında önyargılara yol açabilecek potansiyele sahiptir. Gelin-görümce ilişkisi, her ne kadar bazı atasözleri ve toplumsal algılarla olumsuz bir şekilde anılsa da bu kimlikleri olumlu bir şekilde dengelemek ilişkiyi güçlendirmede yarar sağlayacaktır. Konu ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de *"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!"*¹⁵¹ ayetiyle vurgulanan iyilikle kötülüğü en güzel şekilde savunma prensibinin benimsenmesi bu noktada önemlidir.

Aile içi ilişkilerde diğer bir stres kaynağı ise eşin ailesinin evlilik üzerinde otorite kurmaya çalışmasıdır. Büroya bu konuya örnek olarak verilebilecek şikayetler yöneltilmiştir.

"Üç kızım var. Eşimin ailesi, erkek çocuğumuz olmadığı için eşime ve bana psikolojik baskı yapıyor. Üçüncü kızıma hamileyken erkek olacak falan deyip benim canımı çok sıktılar, hatta ben de kızımın olacağını öğrenince çok ağladım. Şu an üçüncü kızım üç yaşında ve bana yine çocuk yap diyorlar. Eşim de istiyor. Ben de tekrar çocuğumuz olsun istiyorum, ama erkek çocuğumuz olsun istemeye korkuyorum. Allah'ımı üzmemekten ve yanlış dua etmekten korkuyorum. Bana ne tavsiye edersiniz? Ben ne yapmalıyım?" (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

"Eşimin memleketine eşimle beraber ziyarete gittiğimiz zaman, eşimin ailesi eşim emekli olunca Bingöl'e yerleşmemizi söyledi. Ben istemiyorum, bu yaşıma kadar Ordu'da yaşadım, bu yaşımdan sonra Bingöl'e alışabileceğimi zannetmiyorum. Ne yapacağım, onlara nasıl anlatacağım bilemiyorum. Eşim taşınalım derse diye korkuyorum. Yardımcı olun lütfen." (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze 2019.)

Yukarıda ki sorular, evli bir çiftin geniş aile içinde çocuk sahibi olma kararına ve çocuğun cinsiyetine karar verme sürecine, ayrıca çiftin yaşayacakları yeri tayin etme konusunda geniş

¹⁵⁰ Aysel Günindi Ersöz, "Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini", *Gazi Türkiyat* 1/6 (2010), 177.

¹⁵¹ *Kur'an Yolu* (Erişim 08 Temmuz 2023), Fussilet 41/34.

ailenin müdahalesine dair endişeleri içermektedir. Ülkemizdeki aile yapısı, modern kültüre doğru evrimleşmesine rağmen, geleneksel normların aile ilişkilerinde hâlâ baskın olduğu bilinmektedir. Evlenen çiftler, yeni bir yaşam kurma amacıyla ilişkisel ve mekânsal bir ayrılık gerçekleştirmelerine rağmen, geleneksel aile ilişkileri önemli ölçüde sürdürülmektedir. Ebeveynlerin aile yapılarına müdahale etme anlayışı, bu ilişkilerin devamı olarak kabul edilebilir. Ayrıca modern toplumda, çekirdek aile yapılarının gelişimi ve kültürel değişimler, aile içindeki ilişkilerin kişiselleşmesine ve diğer aile üyelerine karşı daha sınırlı bir şekilde paylaşılmasına yol açmıştır. Bu dönüşüm, aile içinde yakın çevreden gelen müdahalelerin, çeşitli sorunlara neden olabilen ciddi bir problem olarak algılanmasına neden olmuştur.¹⁵² Dolayısıyla bu müdahaleler aile içinde gerginliklerin artmasına, çatışmalara ve hatta aile birliğinin bozulmasına sebep olabilmektedir.

Büroya yöneltilen bir diğer soruda ise problemin kültür farklılığından kaynaklandığı görülmektedir:

“Eşimin memleketine yerleştik. Bana çok farklı geliyorlar, hala alışamadım. Kırıcı olabiliyorlar. Güya kötü niyetle söylemiyorlar, ama söyledikleri kırıcı oluyor. Ne yapmalıyım, nasıl alışacağım?” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze 2019.)

Yukarıda yer alan büroya yöneltilmiş bu soru, eşinin memleketine yerleşen bir bireyin deneyimlediği uyum zorluklarını göstermektedir. Evlenen çiftlerin, yeni ailelerinin kültürel yapısına, düşünce sistemine, dil kullanımına ve zihniyetlerine uyum sağlamaları zaman ve çaba gerektirmektedir. Bununla birlikte farklı kültürel arka plana sahip bireylerin duygusal tepkilerinde farklılıkların ortaya çıkması doğaldır. Bu duruma, soruda da görüldüğü üzere bir bireyin üzüldüğünde diğerinin sevinmesi veya bir bireyin öfkelenmesine diğerinin önem vermemesi örnek gösterilebilir.¹⁵³

¹⁵² Zahir Kızmaz- Semra Altuğ, “Aile Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Ebeveyn Müdahalelerinin Etkisi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2019), 541-547.

¹⁵³ <https://nevzattarhan.com/kulturel-farklilikin-evlilik-uzerindeki-etkileri.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

Pratikte, eşin ailesinin evlilik sürecine müdahale düzeyi kültürler arasında değişkenlik göstermektedir. Bazı kültürlerde, eşin ailesi çiftin hayatına yoğun bir şekilde dahil olurken, diğer kültürlerde daha az müdahil olmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada, aile büyüklerinin aile içi ilişkilere müdahale etmesinin önemli boşanma sebeplerinden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebebi önemli bulma oranı erkeklerde %11,0 iken, kadınlarda %5,4 olarak belirlenmiştir.¹⁵⁴ Dolayısıyla sağlıklı bir evlilik ve aile birliği için, eşin ailesinin evliliklere olumsuz anlamda müdahale etmemesi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, eşlerin de ailelerine karşı saygılı ve sorumluluk sahibi olmaları gerekmektedir. Ancak bu saygı ve sorumluluk, eşlerin ailelerinin evliliklerine müdahale etmelerine müsamaha göstermek anlamına gelmemelidir. Her durumda çiftin sınırları belirlemesi ve birlikte karar vermesi önemlidir. Bu nedenle eşler arasındaki etkili iletişim, karşılıklı anlayış ve ortak kararlar, aile içi sorunların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır.

İslam dini açısından konuya bakıldığında ise büyüklere ve geniş aileye saygıya güçlü bir vurgu yapıldığı söylenebilir. Nisâ Suresi'nin 1. ayetinde, Allah'a saygısızlığın hemen ardından akrabalık haklarına riayetsizlikten sakınılması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵⁵ Ayrıca Hz. Peygamber, konunun önemini bir hadisinde *"Kim akrabasına ilgi gösterirse Allah da ona ilgi gösterir"*¹⁵⁶ şeklinde ifade etmiştir. Söz konusu bu ayet ve hadisler, akrabalık ilişkilerine önem vermenin Allah'ın rızasını kazanmak açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu durum, eşin ailesinin çift için kararlar alma hakkına sahip olduğu hissine yol açabilir. Bu durumda, eşin ailesinin yapabileceklerinin de sınırları olduğunu belirtmek önemlidir. Ayrıca evlilikte eşin ailesinden kaynaklanan problemleri tecrübe edip çözüm bulamayan bireyler için, en önemli adım profesyonel yardım almaktır. Psikolojik destek, bireyin sorunlarını paylaşmasını, duygularını ifade etmesini ve çözüm yolları bulmasını sağlayarak etkili bir rol oynar. Bundan dolayıdır ki; danışanlar problemlerinin çözümü noktasında ADRB'yi tercih etmişlerdir.

¹⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021, 2022.*

¹⁵⁵ en-Nisâ 4/1.

¹⁵⁶ "Edeb",13.

4.2.1.3 Aile İçinde Yaşlı Bakımında Karşılaşılan Zorluklar

Yaşlılık, bireylerin bağımsızlıklarını kaybettikleri, yaşam alanlarında çeşitli kayıplarla karşılaştıkları ve durağanlıkla ilişkilendirilen bir evre olarak kabul edilir. Bu dönem, bireylerin yaşamında özgün avantajlar ve dezavantajlar taşıyan bir aşamadır. Bu bağlamda, yaşlılık döneminde bireyler yeni roller kazanabilirken bazı rollerini kaybederler ve bu süreçte ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları da değişiklik gösterir. Bununla birlikte, bu değişimler fiziksel, duygusal ve maddi sorunları da beraberinde getirmektedir.¹⁵⁷ Yaşlılıkla ilişkilendirilen bu zorluklarla karşılaşan bireyler, kendi bakımlarını yerine getiremediklerinde ihtiyaç sahibi konumuna düşmektedirler. Bu bakım ihtiyacını karşılamak için birilerine gereksinim duyulmaktadır. Fakat, bu kişilerin kim olacağı ya da kimler olması gerektiği sorusu akıllara gelmektedir. Bu durumla ilgili olarak, yaşlı ebeveynin bakımının kim tarafından üstlenilmesi gerektiği konusunda bir danışan büroya başvurmuştur:

"Kız evlatla erkek evlat anne babaya bakma noktasında aynı şekilde mi sorumludur, yoksa öncelikle sorumluluk erkek evladın mıdır? Kız evladın bakabilmesi için eşinin izni gerekir mi?"
(Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

Yaşlıların bakımını kimin üstleneceği sorusu, kültürel kodlar dahilinde olan bir konudur. Yaşlı bakımı, resmi ve gayri resmi olmak üzere iki farklı kategoride sınıflandırılmaktadır. Resmi bakım, devlet veya devlet denetimindeki özel kurumlar aracılığıyla sunulan hizmetleri ifade ederken, gayri resmi bakım ise aile üyeleri veya diğer bireyler tarafından gerçekleştirilen bakımı içermektedir.¹⁵⁸ Ülkemizde yaşlıların bakımında gayri resmi bakım sistemine daha çok başvurulmaktadır. Buradan hareketle toplumumuzda geleneksel değerlerin etkisiyle yaşlı anne ve babalara bakım yükümlülüğünün çocuklar ve akrabalar tarafından üstlenildiği ifade edilebilir. Özellikle eşi vefat etmiş yaşlı bir bireyin bakımı, yetişkin çocuğu tarafından yerine getirilmektedir.

¹⁵⁷ Gönül İçli, "Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık", *Yaşlılık Sosyolojisi*, ed. Harun Ceylan (Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 41-60.

¹⁵⁸ Nürşen Adak, "Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 6/6 (Eylül 2003), 81-90.

Soruyu yönelten kişinin ve sorunun yöneltildiği makamın İslam dinini referans aldığı ön kabulüyle konuyu İslam dini açısından ele almak faydalı olacaktır. Öncelikle anne ve babaya bakma yükümlülüğü cinsiyet ayırmaksızın bütün çocuklar üzerine düşen bir görevdir. Konu ile ilgili Kur'an'ı Kerim'de yer alan bu ayet yeterli olacaktır: *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et.*”¹⁵⁹ Ayete göre cinsiyet gözetmeksizin her çocuğun anne babasına iyi davranması, yaşlılıkta güzel geçinmeleri ahlaki ve dini bir görev olarak emredilmiştir.

Yaşlı anne-babaya bakmak, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çeşitli zorlukları beraberinde getirebilir. Önceki ifadelerde yaşlı bireylerin yaşlılıkla ilişkili fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarına vurgu yapılmıştı. Bu sorunları tek başlarına çözümlenmekte zorlanan yaşlılar, çocuklarının yardımına başvurabilmektedir. Fakat yardıma ihtiyaç duyan yaşlı bireylerin yetişkin çocuklarıyla birlikte yaşamalarının avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Yaşlılara yönelik bakım sunmanın zorlukları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Özellikle sağlık sorunları olan yaşlı bireylerin bakımı, sadece yetişkin çocuklar tarafından üstlenildiğinde, yetişkin çocuğun sosyo-psikolojik sorunlarla karşılaşmasına neden olabilir. Danışılan soruların içeriğine bakıldığında, bu durumun fark edildiği görülmektedir:

"Hasta anneme bakıyorum. Annem oldukça yaşlı, ancak ben de yaşlandım. Annemin sitemli konuşmalarına dayanamıyorum ve ona kızgın davranıp kırıcı konuşuyorum. Günlerimiz böyle geçip gidiyor. Üzülüyorum, laf söylemeyeyim diyorum ama sinirlerim yıpranmış, söylenmeden duramıyorum. Ne yapmalıyım? Vicdanım da rahat değil. Manevi desteğe ihtiyacım var. Yardım edin lütfen." (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 61 ve üstü yaş grubu, Telefonla 2019.)

"Kayınpederim yatalak hasta, eşim, görümce ve ben hep hizmetindeyiz. Hatta gündüz bakıcısı da var. Gayet güzel bakılmasına rağmen onu bir türlü memnun edemiyoruz. Artık tıkanıp, kendi sağlığını kaybetmekten korkuyoruz. Ne yapmalıyız? Ne biz rahatız ne de hastamız

¹⁵⁹ Kur'an Yolu (Erişim 17 Mayıs 2023), el-İsrâ 17/23,24.

rahat. Bize yardımcı olun lütfen." (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze 2019.)

Bakıma muhtaç yaşlı ebeveynler, yaşlılık, yalnızlık ve hastalık gibi nedenlerden dolayı sitemli davranışlarda bulunabilirler. Bu durumda, bakımı üstlenen çocuklar bakım stresiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Omuzlarındaki bu bakım yükü sebebiyle zaman zaman kırıcı davranışlarda bulunabilirler ve bu durumda kendilerini suçlayarak vicdan azabı yaşayabilirler. Bu duyguları yaşamalarının sebebi ise içinde yaşadıkları toplumun kültürel yapısıdır. Yetişkin çocuklar, çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin kendilerine baktığı şekilde, yaşlandıklarında da onlara bakma sorumluluğu duygusuyla yetiştirilmişlerdir.¹⁶⁰ Literatürde, bu durum "manevi yük" olarak nitelendirilmektedir. Manevi yük altında olan yetişkin evli çocuklar ise aynı zamanda "sandviç nesil" olarak da tanımlanmaktadır. Bu kimseler çekirdek ailesiyle ilgilendikleri sırada bakımını üstlendikleri yaşlı birey arasında sıkışıp kalmaktadırlar.¹⁶¹

Büroya başvuran danışanların sorularının içeriği incelendiğinde, yaşlı bakımıyla ilgili bir diğer ortak sorun ise danışanların bakımını üstlendikleri yaşlı ebeveynleriyle yaşadıkları kuşak çatışmasıdır. Kuşak farkı, farklı kuşaklardan insanlar arasındaki değerler, tutumlar ve inançlardaki farklılıkları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Sosyolojik açıdan ise kuşak çatışması, geleneksel ve modern değerler arasında yaşanan çatışmadır. Bu çatışmada, modern değerler genellikle genç kuşağın, geleneksel değerler ise yaşlı kuşağın temsil ettiği değer sistemleriyle çelişmektedir.¹⁶² Büroya yöneltilen bir soru, bu durumu örneklemek amacıyla kullanılabilir:

"Babamla fikir ayrılıkları yaşıyoruz. Dünya görüşlerimiz farklı, babam da eleştirel bir tavır içinde. 80 yaşında, emekli doktor. Bakımıyla ben ilgileniyorum, ancak beni sürekli eleştiriyor, yargılıyor. Bu durum beni üzüyor. Nasıl bir yol takip etmeliyim?" (Kadın, Bekar, Üniversite Mezunu, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

¹⁶⁰ Alexis J. Walker vd., "Motives for Parental Caregiving and Relationship Quality", *Family Relations* 39/1 (1990), 51.

¹⁶¹ Aylin Görgün. Baran, *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2005), 282.

¹⁶² Ayşe Canatan, "Aile, Yaşlılık ve Değişme", *Aile Sosyolojisi*, ed. Levent Eraslan (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2020), 168.

Görüldüğü üzere danışanın yaşlı bakımıyla uğraşmanın yanı sıra kuşak çatışmasından kaynaklanan eleştirilere maruz kalması yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Yetişkin çocuklar ve onların yaşlı ebeveynleri arasında yaşanan böylesi bir çatışmada nesil farkına katkıda bulunan birçok faktör vardır. Bu faktörler arasında farklı yaşam deneyimleri, farklı sosyal normlar, farklı iletişim biçimleri sayılabilir. Bu faktörleri anlamak kuşaklar arası uçurumu kapatmak için faydalı olabilir.

Büroya başvuran danışanların sorularının içeriği incelendiğinde, yaşlı bakımıyla ilgili bir diğer ortak sorunun, danışanların yaşlı bakımında tek başlarına kalma durumu ve kardeşlerinin ilgisizlikleri olduğu gözlemlenmektedir.

"Annem ağır hasta, benim de rahatsızlıklarım var. Annemin bakımında güçlük çekiyorum ve kardeşlerim hiç yaklaşmıyorlar. Nasıl yardımlarını isteyeceğim bilemiyorum. Ne yapmalıyım?" (Kadın, Dul, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

"Annem yatalak hasta oldu. Hastanede yoğun bakımda bir aya yakın yattı ve yanında hep ben kaldım. Dokuz kardeşiz ve hiç kimse yanında kalmak için gelmedi. Şu an evimde ve kardeşlerimden hiçbiri bana yardımcı olmuyor. Ben de bel fıtığı sorunu yaşıyorum, dayanamıyorum. Eşim halimi görüyor ve kardeşlerime kızıyor. O da haklı, eşini düşünüyor. Arada kalıyorum ve kardeşlerimin duyarsızlığı beni hayal kırıklığına uğrattırırken öfkeleniyorum. Anneme bakmak değil, insanların duyarsızlığı beni daha çok yoruyor. Ben ne yapmalıyım? Yardım edin." (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Emekli, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

"Yaşlı babamla yaşıyorum. Babam seksen yaşında ve beni hiç dinlemiyor. Bırakıp gidemem çünkü babam kendisine sahip çıkamaz. Kardeşlerim de hiç yardımcı olmuyorlar. Altı kardeşiz, bir kardeşim de anneme bakıyor. Annemle babam boşanmışlardı. Diğer dört kardeşimiz bize hiç yardımcı olmuyorlar. Babama zaman zaman kızıyorum, sonra da vicdan azabı çekiyorum. Bana yardımcı olun lütfen." (Erkek, Bekar, Üniversite Mezunu, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Yaşlı anne babasına bakmayan kardeşler hem aile içi hem de toplumsal açıdan birçok soruna yol açmaktadır. Aile içinde, bakım yükünü tek başına üstlenen kardeş hem maddi hem de manevi olarak yıpranmakta, çekirdek ailesiyle ve diğer kardeşlerle arasında çatışma ve kırgınlık oluşmaktadır. Toplumsal açıdan ise, yaşlı anne babasına bakmayan kardeşler, yaşlıların haklarını ve değerini ihlal etmekte, onları yalnızlık ve muhtaçlık içinde bırakmaktadır. Bununla birlikte yaşlı ebeveynine bakmayan kardeşlerin bu tutumunun arkasında, çeşitli nedenler olabilir. Bunlar arasında, modernleşme ve kentleşme sonucu aile bağlarının zayıflaması, çalışma hayatının getirdiği yoğunluk ve stres, yaşlılara yönelik önyargı ve ayrımcılık, yaşlı bakımının maliyetli ve zorlu olması gibi faktörler sayılabilir. Dini perspektiften bakıldığında ise ilahi dinlerde anne baba hakkı büyük bir öneme sahiptir. Örneğin, Hz. Musa'ya indirilen on emir arasında, İncil'de ve Kur'an'da evladın anne ve babasına iyilikte bulunması emredilmiştir.¹⁶³ Bu dinlerde anne ve babaya saygı göstermek, yardım etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak önemli bir sorumluluk olarak vurgulanmıştır. Ayrıca bir hadiste İslam Peygamberi Hz. Muhammed anne babanın önemi ile ilgili şöyle buyurmuştur: “*Rabbin hoşnutluğu anne babanın hoşnutluğuna bağlıdır. Rabbin öfkesi ise, anne babanın öfkesine bağlıdır.*”¹⁶⁴ Dolayısıyla bahsi geçen dinlerde aile hayatının temelini oluşturan anne-baba hakkının büyük önem taşıdığını söylemek mümkündür.

4.2.1.4 Ebeveyn ve Yetişkin Çocuk Arasında Yaşanan Problemler

Aile içinde yaşanan problemlerden biri de ebeveynler ile yetişkin çocukları arasındaki ilişkilerde meydana gelmektedir. Zamanla rollerin değişmesiyle birlikte bakım sorumluluğu ebeveynlerden çocuklara geçer. Bu süreç, bazı ailelerde yoğun bir sancıyla geçebilir ve iletişim problemlerine neden olabilir. Yaşlılık dönemine adım atan bireyler, çeşitli duygusal zorluklarla karşılaşabilirler; bunlar arasında mutsuzluk, agresiflik ve depresif bir ruh hali bulunmaktadır. Bazen bu duygusal zorlukların yansımaları, yakın çevreleriyle olan ilişkilerinde sıkıntılı ve gergin bir atmosferin oluşmasına sebep olmaktadır. Yaşlı bireyler, çevrelerine karşı hoşnutsuz bir tavır sergileyerek, yakınlarının fedakarlıklarını bile acı bir şekilde eleştirebilirler. Bu durum, özellikle devamlı ilgi ve alakaya muhtaç bir yaşlı ebeveynin çocuğunun sabrını ciddi bir

¹⁶³ Kitab-ı Mukaddes (Erişim 19 Temmuz 2023), Çık. 20:12; Yas. 5:16; Kur'an Yolu (Erişim 19 Temmuz 2023), el-İsrâ 17/23-24; el-Ahkâf 46/15; el-Ankebût 29/8; Lokmân 31/14-15.

¹⁶⁴ Tirmizî, “Birr”, 3.

biçimde zorlayabilir ve zaman zaman patlamalara neden olabilir. Öte yandan şehirleşmenin ve kadınların iş hayatına katılımının artması gibi faktörler, "sandviç kuşağı" olarak adlandırılan yetişkin çocuklarda da ciddi sorunlara yol açmıştır. Özellikle bakım sorumluluğunu üstlenen bireyler, bakım konusunda yalnızlık hissi yaşarken, ebeveynleri tarafından yeterince değer görmemeleri durumunda aile ilişkilerinde aksamalar yaşanabilir. Bu tür durumlar ise aile içinde çatışmalara neden olmaktadır. Aşağıda yer alan sorular bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

"Babamın her işiyle ben meşgul oluyorum. Her iş bana bakıyor ve ben yoruluyorum. Bazen babama laf söylüyorum. Ablam da bana kızıyor, babama laf söyleme diyor. Ablam babama güzel davranıyor. Ben de üzülüyorum; çileyi çeken benim, babamın sevdiği kızı o. Bu düşüncelerle üzülüp duruyorum. Bana yardım edin lütfen." (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Emekli, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

"Annem ve babam her şeyi benden bekliyorlar. Hafta sonu yanlarına gitmesem kırılıyorlar. Evli kardeşlerimden beklentileri yok, fakat babam maaşını da onlara harcıyor. Ben de madem onlara harcıyorsun, o zaman onlar da biraz size sahip çıksın diyorum. Bana kırılıyorlar, ama bende onlara kırılıyorum. Benim hafta sonum yok, hayır deme hakkım yok; sağlık problemlerim var, soran yok. Ben yıpranıyorum, yeter artık diyorum. Ama beni anlamıyorlar. Ne yapmalıyım, bu durum nasıl düzeler yardımcı olur musunuz?" (Kadın, Bekar, Üniversite Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Aile içinde birden fazla çocuk olduğunda, ebeveynlerin çocuklar arasında adaleti sağlaması gerekmektedir. Her bir çocuğun eşit haklara sahip olduğu ve onların ihtiyaçlarının karşılanması aile huzuru için kritik bir unsurdur. Maalesef, bazı ailelerde çocuklar arasında bilinçli ya da bilinçsiz şekilde yapılan ayrımcılık, çocukları olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, bilinçsizce ve doğal olarak değişebilir. Kimi çocuklar daha fazla sevilirken, kimi çocuklara baskı yapılabilir veya istenmedikleri hissettirilebilir. Bu durum, çocuklar arasında kıskançlık ve rekabet duygularının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için ebeveynler, her bir çocuğa sevgi ve ilgi gösterirken adaletli ve dengeli davranmalıdır. Her çocuğun bireysel ihtiyaçları ve kişilikleri farklıdır ve bu nedenle mutlak bir eşitlik sağlamak mümkün olmayabilir. Fakat bilinçli bir şekilde ayrımcılık yapmanın

uzun vadede olumsuz sonuçlara yol açabileceğini unutmamak önemlidir.¹⁶⁵ Büroya yöneltilen bir soruda bu olumsuz sonuçlar gözlemlenmektedir:

"Annem çocukları arasında ayırım yapıyor. Çocuğum hasta oldu duyar duymaz gelmeliydi, gelmedi; çok yalnızlık hissettim. Beni kıran insanlarla konuşmasını istemiyorum, ama konuşuyor; duygularımı hiçe sayıyor. Küs değilim, ama öfkeliyim. Ne yapmalıyım?" (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Danışanın ifadesine göre, annesinin zor zamanlarında yanında olmamasının çocukları arasında ayrımcılığa yol açtığı belirtilmektedir. Zor zamanlar geçiren kişilerin sosyal ilişkileri, duygusal hassasiyetleri nedeniyle etkilenmektedir. Bu süreçte ebeveynler tarafından sergilenen bazı davranışlar ise ebeveyn-çocuk ilişkilerini olumsuz etkiler. Bu tür durumlarda, açık ve sağlıklı bir diyalogun önemi büyüktür. Sağlıksız diyalogun ve iletişim eksikliklerinin olduğu ailelerde problemler daha belirgin hal alır. Bunun bir örneği olarak, aşağıda yer alan soru ele alınabilir:

"Anne ve babamla anlaşamıyorum, bizim evimizde hep bağırarak yüksek sesle konuşuluyor, birbirimizle hiç anlaşamıyoruz. Mutsuz ve öfkeliyim, ne yapmalıyım?" (Kadın, Bekar, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

Yukarıdaki ifadede görüldüğü üzere danışan, yaşadığı evdeki iletişim biçiminden dolayı rahatsızlık duymaktadır, zira iletişim kurma şekli bağırarak konuşmaktır. Anlaşmazlıkların üstesinden gelememe veya kazanma ihtimalinin düşük görünmesi gibi durumlarda bazı bireyler bağırmağa başvurabilmektedir.¹⁶⁶ Bunun sebebi duydukları ilk tepkinin bağırma olması ve bu davranış kalıbının çocukluktan beri benimsenmiş olmasından kaynaklanabilir. Dolayısıyla yüksek sesle konuşmayı engellemek, böyle kişiler için zor bir süreç olabilir. Bunun yanında bağırma, bazı bireyler için fark edilmenin, otorite sahibi olduğunu göstermenin ve hayal

¹⁶⁵ Rahime Beder Şen, "Ailede Çocuklar Arasında Ayrımcılık", *Diyanet Aylık Dergi* 180, (Aralık 2005), 56-57

¹⁶⁶ Serdar Kaypakoğlu, *Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma* (İstanbul: Derin Yayınları, 2010), 186.

kırıklığı, öfke gibi duyguların bir tür kaçış yolu olabilmektedir.¹⁶⁷ Doğal olarak, böyle gürültülü durumlara katlanmak zorlayıcı bir durumdur ve aynı zamanda iletilen mesajın alınmasını engelleyebilmektedir.¹⁶⁸ Sürekli yüksek sesle konuşan kişilerin yanında olmak, onların bu görünmez agresiflik haline maruz kalmak önce sinirlilik ve gerginlik duygularını tetikleyebilir ve hatta zamanla psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Bu nedenle danışan da aynı duyguları yaşamış, ailesiyle aralarında ki mesafe açılmış ve büroya danışma ihtiyacı hissetmiştir.

Ebeveynler ve yetişkin çocuklar arasında yaşanan çatışmalar bazen küskünlük gibi olumsuz sonuçlara da sebep olabilmektedir. “*Herhangi birinin hoşça gitmeyen bir söz veya davranışı yüzünden görüşmez olmak.*”¹⁶⁹ şeklinde tanımlanan küskünlük hali aynı zamanda iletişimi kesmek olarak da ifade edilebilir. Küskünlük özellikle aile içerisinde ki bireyler arasında yaşandığında sadece aileyi değil toplumu da etkilemektedir. Çünkü sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı bir aileden meydana gelir. Dolayısıyla aile bireyleri arasındaki çatışmaların sonuçları düşünüldüğünde küskünlük daha derin yaralara sebep olmaktadır. Büroya yöneltilen soruların içeriğinde de aile içi küskünlüklerin yer aldığı görülmüştür:

“*Annem ve kardeşlerim yıllarca bana haksızlık yaptılar, iyi niyetimi kullandılar. Onlarla konuşmuyorum çünkü bana zulmediyorlar. Barışmak istediler, ama barışmam; hakkımı helal etmem, affetmiyorum onları. Ne yapayım, bilemiyorum?*” (Kadın, Dul, Lise, Emekli, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

“*Annemle iki yıldır konuşmuyorum. Beni çok kırdı. Onunla konuşmaya başlasam hem işini gördürecek hem de beni kırmaya devam edecek; buna da artık katlanmak istemiyorum. Küs olmak da istemiyorum. Ne yapabilirim?*” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

Yukarıda ki sorularda görüldüğü gibi, yetişkin çocuklar ile ebeveynler arasında yaşanan çatışmalar, üzücü bir şekilde küskünlüklere ve hatta birbirlerine hak helal etmeme durumuna

¹⁶⁷ <https://aklinizikesfedin.com/bagirarak-iletisim-kurmak-bircok-ailenin-sorunu/> (Erişim 28 Kasım 2023).

¹⁶⁸ Kaypakoğlu, Kişilerarası İletişim, 13.

¹⁶⁹ Güncel Türkçe Sözlük, “Küsmek” (Erişim 24 Temmuz 2023).

kadar ilerleyebilmektedir. Aile içinde yaşanan bu küskünlüklerin devam etmesi sağlıklı iletişimin önünde engel oluşturmaktadır. Sağlıksız iletişimin sonuçları ise aile için olumlu olmayacaktır. Yaşanan bu durumun danışanlar için istenilen bir durum olmadığını küs olmak istememeyi ifade eden cümlelerinden anlamaktayız. Küskünlük hali kişinin psikolojik sağlığı açısından olumsuz bir durumdur. Cüceloğlu, küskün kişileri şu şekilde tanımlamaktadır: “Küskün insanın neşesi yoktur, hiçbir şeyden zevk almaz. Yaşamın coşkulu bir yanını göremez, yaşamak onun için bir yüküdür.”¹⁷⁰ Buradan hareketle küs olan kişilerin büroya başvurmaları da bu problemlerden memnun olmadıklarını ve çözüm aradıklarını göstermektedir. Ayrıca konuya İslam dini açısından değinmek gerekirse Hz. Peygamberin, “Kin gütmeyin, birbirinize haset etmeyin, küsüp sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları, kardeş olun! Bir müslümanın din kardeşiyle üç günden fazla dargın durması helâl değildir. Birbiriyle küsenler içinde en hayırlı olan ilk defa selâm verip barışandır”¹⁷¹ hadisi sadece aile bireyleri için değil tüm müslüman bireyler için uyarı mahiyetindedir. Bununla birlikte akrabalar arasında yaşanan küskünlükler de ağır günahlar arasında görülmüş ve hatta akrabayla ilişkiyi kesmek cennete girememenin sebepleri arasında sayılmıştır.¹⁷² Burada müslüman bireylere düşen sorumluluk ise küskünlüklerin giderilmesi için çaba sarfetmektir. Çünkü Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Oruç, namaz ve sadaka vermenin kazandıracığı sevap ve dereceden daha değerlisini size bildireyim mi? Ashab “evet” dediler; Rasûlullah (s.a.v.): “Müslümanların birbirleriyle aralarının iyi olmasıdır çünkü aranın bozuk olması dini yok edip bitirir”.¹⁷³

4.2.1.5 Kardeşler Arası Yaşanan Problemler

Kalıtıl ve fiziksel yakınlığa sahip olan kardeşler arasındaki kardeşlik bağı en güçlü dayanışma bağlarından biridir. Bu bağ, zorlayıcı yaşam olaylarıyla karşılaştığında bireyin yalnız hissetmemesini sağlayan, psikolojik açıdan koruyucu bir etkiye sahiptir.¹⁷⁴ Fakat kardeşlik bağının getirdiği bu yakınlık bazen sevginin yanında düşmanlık gibi duygusal hislerin

¹⁷⁰ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 27.

¹⁷¹ “Edeb”, 62.

¹⁷² “Edeb”, 11.

¹⁷³ “Sünen, Sıfatü’l-Kiyâme”, 2509.

¹⁷⁴ Yaşar Özbay- Didem Aydoğan, “Varlığında Çocuk, Yokluğunda Yetişkin Olmak: Baba Kaybı, Kardeş İlişkileri ve Aile Yılmazlığı”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/2 (30 Ağustos 2019), 130.

beslenmesine de neden olabilmektedir. Buradan hareketle büroya danışılan soruların içeriğine bakıldığında kardeşlerinden şikayetçi olan birçok danışan göze çarpmaktadır.

"Eşimden 20 yıl önce boşandım. Engelli bir oğlum var. Babamın evinde, babam, oğlum, engelli kız kardeşim ve ben 20 yıldır birlikte yaşıyorduk. Şu an babamı kız kardeşim kendi evine götürdü. Oğlum ve ben babamın evinden ayrıldık; valilik bize sahip çıktı. Ama zorlanıyoruz, kardeşlerim bir araya gelip benim durumumu konuşmalılar. Babamla yaşarken, babamın maaşından artan parayı ve fındık paralarını biriktirdik; aslında kız kardeşlerim, biriken o paranın peşindeler ve benim, babamın imkanlarından faydalanmamı çekemediler. Ben de babama, engelli kız kardeşime baktım ve babamın yerine baktım; her iş bana bakıyordu. Kız kardeşlerim bunu görmüyorlar. Kardeşlerime kırgınım, ortalıkta kaldım. Bana ne tavsiye edersiniz?" (Kadın, Evli, Ortaokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

"Ağabeylerim beni istemiyorlar, eşimle babamlara yanına gidiyorum, eşimi de istemiyorlar. Annem birkaç yıl önce öldü. Babam evlendi, gelen abla ile güzel anlaşıyorum. Ağabeylerim onunla anlaşmamı da çekemiyorlar, zaten o kadını da istemiyorlar. Ağabeylerim benim yer yurt almamı istemiyorlar, babamın kapısında beni, eşimi ve çocuğumu görmek istemiyorlar. Ben onların tek kız kardeşleriyim, ama beni kardeş olarak görmüyorlar. Aramız bir türlü düzelmüyor, ben ne yapmalıyım, bana yardım edin." (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Sorularda görüldüğü üzere danışanın biri çeşitli zorlukları aynı anda yaşamaktadır. Boşanmış olması, yaşlı babasının, engelli çocuğunun ve engelli kız kardeşinin bakımını üstlenmesi, bahçe ve ev işleriyle uğraşması gibi sorumlulukların yanı sıra, öz kardeşlerinin ilgisizliği ve maddiyat uğruna yalnızlığa mahkûm edilmesi, tükenmişlik hissini de beraberinde getirmiştir. Diğer danışanı büroya yönlendiren nedenler ise danışanın kardeşleri tarafından kendisi ve eşi arasında sağlıklı bir iletişimin olmaması, onların kendisini ve eşini muhatap olarak görmemeleri ve miras vermeyi istememeleri gibi faktörlerdir. Bu bağlamda yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere kardeşlerin, danışanlara yönelik haksız muameleleri ve dışlama davranışları, adaletsiz bir muamele ve zulüm olarak nitelendirilebilir. Bu davranışlar hem dinen hem de vicdanen kabul edilemezdir. Zira Hz. Peygamber bir hadisinde, *"Birbirinize kin tutmayın, birbirinize haset*

etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin; ey Allah'ın kulları kardeş olun."¹⁷⁵ buyurarak kardeşler arasındaki sevgi ve barışın gerekliliğini belirtmiştir.

Büroya başvuran farklı bir danışan ise kardeşleri arasında yaşanan çatışmayı sonlandırarak onlara yardım etmek istemekte ancak nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda belirsizlik yaşamaktadır:

“Biz beş kardeşiz. Ben evliyim ve üç çocuğum var. Kardeşlerimin hepsi de evlilik yaşındalar. Babam sağ değil. Babamın sağlığında çok şiddet gördük, çünkü babam içki içerdi ve annemi döverdi. Şu an kardeşlerim birbirine girdi, kavga ediyorlar. Kız kardeşim "Annemi de alıp evden gideceğim" diyor. Erkek kardeşlerim birbirine kötü söz söylüyor, anlamıyorlar. Annem çaresiz ve güçsüz. Ben kardeşlerime yardım etmek istiyorum, fakat onlara nasıl yardım edeceğimi bilemiyorum. Birine hak versem, diğeri ne olacak? Hepsi için haklısın diyorum, ayrı ayrı konuşuyorum ama bir türlü araları düzelmiyor. Kardeşlerimin güzel geçinmelerini istiyorum. Bana yardım edin, ben ne yapmalıyım? Onların bu haline çok üzülüyorum, anneme de çok üzülüyorum.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Danışanın ifadeleri, bir aile içi şiddet ve çatışma durumunu anlatmaktadır. Danışan, beş kardeşin en büyüğü olan evli ve üç çocuklu bir kadındır. Babası sağlığında aile içinde şiddet uygulamış, alkol bağımlılığı yaşamış ve annesine şiddet göstermiştir. Şimdi ise kardeşler arasında anlaşmazlık mevcuttur. Danışanın amacı, kardeşlerin barışmasını sağlamak ve annesinin mutluluğunu yeniden kazanmaktır. Sosyolojik açıdan değerlendirmek gerekirse, babanın şiddeti aile içinde travma yaratmış ve onun ölümü sonrası ailede bir otorite boşluğu oluşmuştur. Çatışma yaşayan, kavga eden kardeşler çocukluk döneminde aile içi şiddete tanık olmuşlardır. Maruz kaldıkları bu durum çatışma çözme mekanizması olarak şiddetin içselleştirilmesine yol açmış olabilir.¹⁷⁶ Bununla birlikte kardeşler arasında farklı beklenti, değer ve yaşam tarzları olması ihtimal dahilindedir. Ayrıca danışanın ifadelerinin haricinde aile dışındaki ekonomik sıkıntılar, eğitim düzeyi, kültürel çevre, toplumsal baskılar gibi sosyal faktörler de aile içinde görülen çatışmada etkili olabilir. Aile içinde iletişim, saygı ve sevgi

¹⁷⁵ “Edeb”, 57.

¹⁷⁶ Ashıhan Okan İbiloğlu, “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/2 (01 Haziran 2012), 211.

eksikliği de problemlerin çözümünü engellemektedir. Ayrıca kardeş ilişkilerinin nasıl olduğu konusunda yapılan çalışmalar, kardeşlerin aile içindeki krizlere karşı dayanıklılık kaynağı oluşturduğunu ve ailenin iyileşme sürecine katkıda bulunduğunu göstermektedir.¹⁷⁷ Fakat bürolara yöneltilen sorularda bu durumun tersi görülmektedir. Dini açıdan bakmak gerekirse, aile içinde yaşanan bu çatışmalar İslam'ın aileye verdiği önem ve değerlerle çelişmektedir. Çünkü İslam, aile kurumunu korumayı ve güçlendirmeyi, aile bireyleri arasında merhamet, adalet, hoşgörü ve affetme gibi erdemleri önemsemektedir.

4.2.1.6 Akrabalar Arasında Dini Değerlerde Görülen Olumsuz Özellikler

Bu başlık altındaki sorular akrabalar arasında dini değerlerde görülen olumsuzluklarla ilgilidir. Danışanlar akrabalarında gördükleri bu olumsuz değerleri dert edinip büroya yönelme ihtiyacı hissetmişlerdir. Örnek vermek gerekirse danışanlardan biri günah işleyen akrabasıyla iletişimi kesmenin fetvasını merak edip, bu konuyu büroya iletmiştir:

“Büyük günah işleyen bir akrabamız var. Onunla konuşmak içimden gelmiyor, konuşsam günah olur mu?” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

Diğer danışanın, dini ve vicdani açıdan doğru olmayan davranışlarda bulunan akrabalarıyla iletişim kurma konusunda tereddüt yaşaması ve bu konuda rehberlik arayışı büroya yönelmesinin sebebi olmuştur.

“Akrabalarımın fuhuş yapıp bundan para kazananlar var. Bu akrabalarımın görüşüyorum ama içim de rahat değil. Bağları tamamen kopartmam mümkün değil, arada kaldım. Ben ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul, İşçi, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere akrabaları arasında yaşanan problemlere duyarsız kalmaması danışanların akrabalık ilişkilerine değer verdiklerini göstermektedir. Büroya

¹⁷⁷ Özbay- Aydoğan, “Varlığında Çocuk, Yokluğunda Yetişkin Olmak”, 130.

başvurmaları da bunu destekler niteliktedir. Sosyolojik açıdan günah işleyen kişilerle iletişimi kesmek, onları toplumdan dışlamak ve yalnız bırakmak demektir. Bu da o kişilerin psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamalarına, kendilerini değersiz hissetmelerine ve daha fazla günaha sapmalarına yol açabilir. Ayrıca, ilgili akrabalar ile iletişimi koparmak, aile bağlarını zayıflatır ve arada güvensizlik ve soğukluk yaratır. Bu da bireysel ve toplumsal huzuru bozar. Bu nedenle, büyük günah işleyen bir kişi ya da akraba varsa, onunla konuşmamak yerine, ona doğru olan öğretilmeli ve hatanın düzeltilmesine gayret edilmelidir. Bu şekilde hem dinin emirlerine uygun davranılmış hem de akrabaların iyiliği istenmiş olmaktadır.

Bir başka danışan ise aile içerisindeki bir bireyin kendisinden yardım talep etmesi üzerine çaresiz kalmış ve büroya danışma ihtiyacı duymuştur:

“Eltimi görümcemin eşi arayıp taciz ediyor. Eltim de bana “sen ve eşin görümcemin kocasıyla konuşup, bu işi durdurun” diyor. Ben ne yapacağımı bilemedim. Biri eltim kaynımın karısı, diğeri eniştemiz görümcemin kocası. Eltime nasıl yardımcı olacağımı bilemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Her türlü taciz hem dinen hem de toplumsal olarak asla kabul görmeyen bir davranıştır. Taciz eden kişi hem Allah'ın hem de insanların hakkını ihlal etmektedir. Bu sebeple, taciz suçunun kanıtlanması halinde, tacizciye gerekli cezalar verilmelidir. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde, taciz çok büyük dini ve ahlaki sorundur. Bu sorunun bireysel ve toplumsal sonuçları vardır ve bunlar olumsuzdur. Örneğin aile bireylerinin, özellikle de çocukların ruh sağlığı zarar görür. Ailelerin ruhsal olarak sıkıntı yaşamaları, toplumun genel huzurunu ve refahını tehlikeye atabilir. Toplumun ahlaki değerlerinin zedelenmesine sebep olur. Dolayısıyla insanlar arasındaki ahlaki değerlerin muhafaza edilmesi ve güçlendirilmesi çok önemlidir.

Diğer danışanlardan gelen soruların içeriği ise dedikodu, yalan, iki yüzlülük, riyakarlık gibi ahlaki açıdan olumsuz hal ve hareketlerden oluşmaktadır:

“Akrabalarımınla görüşmek istemiyorum. Evime gelen akrabalarım evimden çıkınca evimde gördüklerini, konuştuklarımızı başkalarına anlatıyor. Ben bunları duyunca moralim bozuluyor. Zaten down sendromlu çocuğum var, yüküm ağır. Ben çocuğumun, ailemin dışarıda konuşulmasını istemiyorum. Akrabalarımınla nasıl bir ilişki kuracağımı bilemiyorum. Bana

yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“İnsanların bile bile yalan konuşmalarına artık tahammül edemiyorum. Ben yalan konuşmuyorum, yalanı sevmiyorum. Bu sebepten yalan konuşulunca çok geriliyorum. Yalanın bu kadar kolay söylenmesi sinirlerimi altüst ediyor. Ne yapmalıyım bilemiyorum. Bazen anormal olan ben miyim diyorum. Yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlköğretim, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

“İnsanların riyakarlığı beni rahatsız ediyor. Bu tarz insan her yerde var, ilişki kurmasam olmuyor. Bir arada olmak zorundayım. Böyle insanlarla nasıl iletişim kuracağımı bilemiyorum. İki yüzlülüklerine katlanamıyorum, sinirlerim yıpranıyor. Bana yardımcı olun lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Danışanların ifadelerine göre ahlaki değerlerin öğrenildiği ve yaşamın ilk adımlarının atıldığı yer olan aile kurumunda ahlaki değerlerde bazı zayıflıklar yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle birbirlerine yakın olan kişiler arasında yaşanan bu zayıflıklar, toplumun düzenini ve bütünlüğünü de olumsuz etkilemektedir. Ahlaki değerler, bireylerin sosyal varlıklar olarak hemcinsleri ve diğer varlıklarla ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu değerler, insanların Yaratan'a, kendilerine ve çevresindekilere karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olmasını sağlayarak, sağlam bir ahlaki temelin oluşmasına katkı sağlar. Ancak ahlaki değerlerin ihmal edildiği durumlarda toplumda çeşitli sorunlar ve bozulmalar ortaya çıkmaktadır. Can ve mal güvenliği tehdit altına girer, temel haklar ihlal edilir, saygı ve güven ortamı ciddi şekilde zarar görebilir. Arsızlık, hırsızlık, yolsuzluk, fuhuş ve hastalık gibi olumsuzlukların yaygınlaşması, toplumun düzeninin bozulmasına sebebiyet verir. Bu nedenle, ahlaki değerlerin önemi vurgulanmalı ve gerektiğinde müdahale edilmelidir.

Ahlaki değerlerin zayıflığı özellikle aile içinde daha belirgin hale gelmektedir. Akrabalar arasındaki ahlaksız davranışlar, bireylerin vicdanlarının sesine kulak vermesine neden olur. Danışanın rehberlik almak için büroya başvurması da bu sebepten ötürüdür. Vicdan, insanın doğru ile yanışı, iyi ile kötüyü ayırt etmesine yardımcı olan bir iç rehberdir. Akrabaların yalan, ikiyüzlülük ve dedikodu gibi ahlaksız özelliklerine tepki gösteren danışanların, vicdanlarının sesine kulak veren kişiler olduğu söylenebilir. Danışanların sorularından hareketle yalan söylemek, dedikodu yapmak, riyakâr davranmak kişiler arası güveni zedeleyen önemli bir

faktördür. Bu durum, insanların birbirlerine karşı şüphe içinde olmasına ve uzaklaşmasına neden olabilir. Aile içindeki ahlaki değerlerin güçlendirilmesi, toplumun refahı için atılacak önemli bir adımdır. Ancak toplumun ahlaki değerlerini güçlendirmek, bireylerin ve toplumun ortak sorumluluğu olarak görülmelidir. Bu bağlamda, aile içi ilişkilerde sağlam bir ahlaki temelin oluşturulması, toplumun daha sağlıklı ve dengeli bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayacaktır.

Akrabalar ile ilgili danışılan tüm sorular bağlamında konuyu şu hadisle tamamlamak anlamlı olacaktır:

*"Allah'a ve ahiret gününe iman eden, konukseverlik gösterebilir. Akrabasına iyi davranır. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya iyiliği emreder ya kötülükten sakındırır ya da susar. Bunların herhangi birini yapmayan, Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş olmaz."*¹⁷⁸

4.2.2 Eşler Arası İletişim

İnsanlar yaşamları boyunca birbirlerine ve çevrelerine etki ederler. Günümüzde iletişim ağlarına bağlı olmayan insanlar neredeyse yok denecek kadar azdır. Böylesine hayati bir ihtiyaç olan iletişim sözlükte; *"Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim"* şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷⁹ Daha geniş bir tanım yapmak gerekirse iletişim; insanların belirli bir coğrafyada ve zamanda, birbirleriyle duygu, düşünce, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak etkileşimde bulunmaları sürecidir.¹⁸⁰ İletişim, insanların hem fiziksel hem de sosyo-psikolojik gereksinimlerini karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Başarılı bir iletişim, sağlıklı insan ilişkilerinin anahtarıdır. Sağlıklı insanların oluşumunda ise sağlıklı aile yapısı önemli bir etkidir. Özellikle aile içindeki eşler arası ve ebeveyn-çocuk arası iletişim, sağlıklı ve mutlu bir aile yaşantısının temelini oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki, toplumumuzda görülen iletişim eksikliği aile hayatında ve sosyal hayatta birçok soruna neden olmaktadır. Bu problemten ötürü rehberlik almak amacıyla büroya yöneltilen sorular aşağıdadır:

¹⁷⁸ *Buhârî*, "Edeb",20; "İman",7; *Tirmizî*, "Bir",17.

¹⁷⁹ *Güncel Türkçe Sözlük*, "İletişim" (Erişim 05 Mayıs 2023).

¹⁸⁰ İncilay Cangöz, "İletişim Sosyolojisinde Tanımlar, Kavramlar ve Yaklaşımlar", *İletişim Sosyolojisi*, ed. Hayati Tüfekçioğlu (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018), 4.

“Yirmi sekiz yıllık eşimle hala düzgün iletişim kuramıyorum. Sürekli konuştuklarımı, fikrimi eleştiriyor. Aynı dili konuşmamız bundan sonra da mümkün değil gibi görünüyor. Artık ben bu adamı erinde gecinde boşayacağıma inanıyorum. Hiç değişmiyor, gayrette etmiyor. Anlaştığımız, aynı fikirde olduğumuz hiçbir şey yok. Hep çatışma var ya da susup tepki vermiyor. Bu huyundan nefret ettim. Ailesiyle ilgili ya da başka konuda ne dersem öyle değil sen yanlışın kötü düşünüyorsun gibi şeyler söylüyor ama ben de haklıyım. Az da olsa haklı olabilme ihtimalimi düşünüp de beni eleştirmese ne olur! Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Eşimle bir türlü konuşup problemlerimizi halledemiyoruz. Altı aydır aynı yastığa baş koymadık. Çocuklar büyüyene kadar seninle evliliğimiz sürecektir sonra seni boşayacağım diyor. Böyle söyleyince ben de ondan soğuyorum. Kısacası onun söylediği bana batıyor benim söylediğim ona batıyor, anlaşamıyoruz. Kindar bir insan. Bende haklıyım niye onun gönlünü büyüteyim, o da hatasını kabul etmeli. Bu evlilik beni yoruyor ya bitsin ya da artık uzlaşalım, yardımcı olun lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Eşler arasında bir tarafın sürekli eleştirel bir tutum sergileyerek kendini haklı görmesi, ilişkide ciddi sıkıntılara yol açabilir ve ilişkinin zayıflamasına sebep olabilir. Bu tür bir tutum, tartışma ve anlaşmazlıkların çözülmesini zorlaştırır ve karşı tarafta öfke, hayal kırıklığı ve yetersizlik hissi yaratabilir. Sürekli haklı olduğunu düşünen bir birey, karşı tarafın bakış açısını anlamak yerine reddetme eğiliminde olabilir, bu da diğer kişinin kendini değersiz hissetmesine yol açar. Bu tür davranış kalıpları ise uzun vadede ilişkiyi olumsuz etkileyebilir ve hatta ayrılığa yol açabilir. Ayrıca sürekli kendini haklı gören bir eşin davranışı İslam ahlakına da uygun değildir. Kur'an-ı Kerim, evlilikte eşlerin birbirleriyle huzur ve sükûn içinde yaşamalarını, birbirlerine karşı şefkatli ve merhametli davranmalarını, aralarındaki sorunları karşılıklı diyalog ve anlayışla çözmelerini öğütler. Kur'an-ı Kerim'de yer alan, " Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz - Allah'a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir"¹⁸¹, "Sen onlara sırf Allah'ın

¹⁸¹ Kur'an Yolu (Erişim 25 Mayıs 2023), en-Nisâ 4/59.

lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever”¹⁸², “(Onlar) Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kılarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar”¹⁸³ ayetleri İslam dininin istişareye önem verdiğini ve bu hasleti Müslümanlardan beklediğini göstermektedir. Bu durum evli bireyler içinde geçerlidir. Evlilikte, ortak karar alma ve istişare kültürü teşvik edilmektedir. Bu da sürekli kendini haklı gören bir eşin, diğer eşin fikirlerini dinlemeden ve onların görüşlerini dikkate almadan hareket etmesiyle çelişmektedir.

Eşler arası iletişim problemlerinin kaynaklarından biri de eşlerin birbirlerine karşı olan hakareti, aşağılamayı içeren saygıdan uzak davranışlardır. Büroya yöneltilen sorularda bu durumu görebilmekteyiz.

“Yeni evliyim birbirimizi severek evlendik ama sevgi bir şey değilmiş, eşimle anlaşamıyorum. Bana kendimi değersiz hissettiriyor. Hakaret ya da saygısızca kullandığı cümleler; benim onu mutsuz ettiğimi beni sevmediğini söylemesi beni mahvetti, hayal kırıklığı içindeyim. Aramız da yok. Kavgalarımızı artık komşularımız da duyuyor ve insanlara da rezil oluyoruz. Bana güvenmediğini hissediyorum, Hep stres hep problem... Sunduğum çözümlere de itibar etmiyor. Eşimin kişiliğini tamamlamadığını düşünüyorum. Bu böyle devam ederse ben dayanamam. Hiç iyi değilim ve kendimi çok çaresiz hissediyorum. Mutsuzum bana yardım edin lütfen. Ben ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Eşim sinirli bir insan ağız da bozuk bu halli sebebiyle onu sevmiyorum. Ona yaklaşmak istemiyorum. O bana yaklaşmak istediğinde de ondan kaçıyorum. Aramızda soğukluk oluyor. Durumumuz iyiye gitmiyor. Bazen boşanmayı da düşünüyorum. Bana kibirli olduğumu söylüyor. Artık mutlu olmak istiyorum ben ne yapmalıyım bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ortaokul Mezunu, Öğrenci, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

¹⁸² Kur'an Yolu (Erişim 25 Mayıs 2023), Âl-i İmrân 3/159.

¹⁸³ Kur'an Yolu (Erişim 25 Mayıs 2023), eş-Şûrâ 42/38.

“Eşimin davranışları hoşuma gitmiyor kaba ve rencide edici. Aslında severek evlendik ama tahammül edemiyorum. Evliliğimi bitirmek de istemiyorum iki kızımız var bir gün hatasını anlayıp özür diler diye umut ediyorum. İyi bir anne çocuklarıyla güzel ilgileniyor. Fakat bir türlü düzgün iletişim kuramıyoruz, bana saygı duymasını istiyorum. Ben bir kadın olmasını istiyorum. Ne yapmalıyım.” (Erkek, Evli, Lise Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

“Eşim çok kaba. Hakaret, küçümseme, azarlama, bağırma. Beni çok kırıyor. Artık yoruldu, tükendim. Boşanmayı düşünüyorum, ne yapsam bilemiyorum. Ben ne yapmalıyım, çocuklar var. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşim iyi bir insan fakat bana değer vermiyor. Artık tükendim sevgiye ihtiyacım var. Eşim benim neden hoşlandığımı dahi bilmez evliliğimi bitirmeyi bile düşündüm ne yapmalıyım bilemiyorum kendimi çok çaresiz hissediyorum eşimin beni sevmesini istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

Sürekli eleştiri, olumsuz yorumlar ve aşağılama eylemleri, eşler arasında kötü bir iletişim kurulmasına neden olmaktadır. Bu durum, çiftler arasında ciddi bir güven eksikliği yaratarak ilişkinin kalitesini düşürür. Bu tür eylemler zaman içinde çiftler arasında bir duvar oluşturur ve evlilikte mutsuzluğa, hatta depresyona neden olabilir. Sonuç olarak, birbirine karşı aşağılama ve hakaret içeren sözler sarfetme yoluyla küçümseyici dil kullanan eşlerin evlilikleri, sağlıklı bir şekilde devam etmez. Bu eylemlerin sahibi olan eşler, sorunların çözümüne yardımcı olmak yerine problemleri daha da büyütürler.

Sorularda görülen bir diğer konu ise kıskançlık olgusudur. Bir kişi, sevdiği veya değer verdiği birinin başka birine ilgi göstermesi veya onunla zaman geçirmesi durumunda kıskançlık hissedebilir. Bununla birlikte kıskançlık tepkisi, ilişkide algılanan bir tehdit durumuna bağlı olarak ortaya çıkabilir. Örneğin, bir erkek eşinin başka erkeklere ilgi duyduğunu düşünürse, bu düşünce gerçekçi olmasa bile yoğun bir kıskançlık tepkisi gösterebilir. Büroya yöneltilen bir soru da bu durumu görmekteyiz.

“Eşim beni çok kıskanıyor. Ben üniversitede okuyorum. Bazen sosyal aktivitelerim oluyor ve eşim erkek var mı kimlerle görüşün gibi sorular soruyor. Benim hayatım çok değişti kendimi sıkıyorum sürekli eşim yüzünden kaygılanıyorum kendim olamıyorum. Eşimin algısı anlayışı çok farklı namusuma ben sahip çıkamıyor muyum bana neden güvenmiyor? Eşimin normal insanlar gibi olmasını istiyorum. Bana güvenmesini takıntılarını bırakmasını istiyorum. Bana yardım edin lütfen ben ne yapmalıyım?”

Evlilikte, bazı eşler diğerinin davranışlarına karışma ve kontrol etme eğilimindedir. Bu soruda bahsedilen erkeğin eşini kıskanması ve kontrol etme ihtiyacı, kadının sosyal ilişkilerindeki değişikliklerden kaynaklanan bir kaygıya işaret etmektedir. Danışanın üniversite okuması ve sosyal aktiviteleri eşinin kendini tehdit altında hissetmesine sebep olabilir. Bu da eşin kıskançlık ve güvensizlik duygularını arttırmış olabilir. Bununla birlikte kıskançlığın kökeninde güvensizlik, bağlanma korkusu, özsaygı eksikliği, kontrol arzusu, toplumsal normlar ve değerler ve geçmiş ilişki tecrübeleri gibi faktörler de rol oynayabilir. Toplumumuzda, dinin etkisiyle eşler arasında aşırılığın bulmayan kıskançlık önemszenmektedir. Ancak, zamanını kıskançlık senaryolarıyla harcayan bir eşle veya aşırı kıskançlık tepkileriyle mücadele eden bir eşle karşılaşıldığında, aile içinde sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durum bazen yaşamı çekilmez hale getirebilir ve hatta boşanma gibi sonuçlara yol açabilir. Yapılan bir araştırmada din ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin oluşmasında, bireysel ve sosyal faktörlerin yanı sıra dini hassasiyetin de etkili olduğunu düşünülmektedir. Bunun nedeni dini inançların ahlaki değerler ve namus kavramlarına önem vermesi olabilir. Dindar bireyler, namusun korunması ve sahiplenilmesi duygusunda zafiyet yaşamamanın zina gibi sonuçlara yol açabileceğini düşündükleri için, eşlerine karşı daha fazla kıskançlık hissedebilirler. Bu nedenle, dindarlık düzeyi ile kıskançlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır.¹⁸⁴ Fakat evlilik dahil her ilişkide açık ve sağlıklı iletişim, empati, güven oluşturma ve sınırların belirlenmesi gibi faktörler, kıskançlıkla başa çıkmada yardımcı olabilir.

184 Abdulvahit İmamoglu- Yılmaz Çelik, “Evlilik Hayatında Kıskançlık- Dindarlık İlişkinine Psikolojik Yaklaşım”, *Dini Araştırmalar* 12/35 (01 Haziran 2009), 29.

Büroya yöneltilen farklı bir soruda ise eşler arası iletişimi olumsuz etkileyen bir diğer faktörün küresel ölçüde etkili olan pandemi hayatı olduğu görülmüştür. Konu ile alakalı ADRB'ye yöneltilen soruda danışan yaşadığı durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Eşim covid nedeniyle evden dışarı çıkmıyor ve artık birbirimize kötü davranmaya başladık. Her şeye titizleniyor artık dayanamıyorum. Beni kırıyor ben de ona laf söylüyorum. Anlayacağınız bizim huzur yok. Önceden dışarıya çıkardı. Evde bu kadar her şeye karışmazdı. Ben eşimi bu yaştan sonra bırakamam ben bu adama nasıl katlanacağım. Bana bir yol gösterin lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşim emekli ve şu pandemi sürecinde dışarı da çıkmıyor. Biz birbirimize katlanamıyoruz, yaptıklarımız birbirimize batıyor. Eşim beni sürekli tenkit ediyor. Tahammülüm kalmadı. Birbirimizi kırmadan nasıl bir arada yaşayacağız. Bana yardım edin lütfen” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Emekli, 61 ve üstü yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Bilindiği üzere COVID-19 pandemisi, ülkemiz dahil tüm dünyada insanları korumak amacıyla sosyal izolasyon önlemlerinin alınmasına neden olmuştur. Bu önlemler, insanlar arasında eşler arası iletişimi olumsuz yönde etkileyen pek çok faktörün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Pandemi nedeniyle yaşanan ruhsal, sosyal ve ekonomik stres faktörleri, birçok çiftin ilişkisinde gerginliğe neden olmuştur. Uzun süreli evde kalma, iş kaybı veya finansal zorluklar gibi faktörler, evlilikleri olumsuz etkileyebilmektedir.¹⁸⁵ Evde yaşamaya geçiş yapan kişiler, birbirlerini daha yakından tanıma ve keşfetme fırsatı bulmuşlardır. Bu durum, aile bireylerinin birbirlerinin farkına varması ve anlaması için de bir fırsat yaratmıştır. Ancak, aile içinde uyumsuzluğu olan çiftler için, evde kalma süreci örneklerde görüldüğü üzere bunalıma dönüşebilmektedir.¹⁸⁶ Büroya danışılan sorularda görüldüğü üzere eşler arasındaki iletişim eksikliği sağlıklı aile olabilmenin önünde bir engel teşkil etmektedir.

185 Yunus Kaya- Rabiye Akın, “COVID-19 ile Yaşanan Sosyal İzolasyonun Aile ve Evlilik Yaşamına Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 15/3 (2021), 511.

186 İsmail Barış- Hasan H. Taylan, “Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Aile İçi Sorunlar”, *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* 5 (30 Aralık 2020), 22.

4.2.3 Eşlerin Hak ve Sorumlulukları

Tarihten günümüze kadar, toplumumuzda hak ve sorumluluk kavramları her zaman önemszenmiş ve takdir edilmiştir. Sorumluluk sahibi olan bireyler, toplumda saygı ve sevgi gören kişiler olmuştur. Bu durum aile hayatında da aynı şekilde geçerlidir. Paylaşılan görevlerin yerine getirilmemesi, huzursuzluğa ve haksızlıklara neden olurken, görevlerin layığı ile yerine getirilmesi ise diğer bireyler için de örnek teşkil ederek toplumsal bir fayda sağlamaktadır. Evlilik hayatı, birbirlerine saygı ve sevgi ile yaklaşan eşlerin birlikte yürüdüğü bir yoldur. Bu yolda vazifelerin adil bir şekilde paylaşılması ve hakların korunması evliliğin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için hayati önem taşır. Ancak eşler birbirlerine saygı göstermeyip vazifelerini yerine getirmediklerinde, hak ihlalleri meydana gelir ve bu durum da huzursuzluk yaratarak evlilik hayatını olumsuz etkiler.¹⁸⁷ Büroya yöneltilen sorularda bu durumları görmekteyiz. Örneğin eşinin kendisiyle ve çocuklarıyla ilgilenmemesini dert edinen bir danışan sorununu şu şekilde büroya aktarmıştır:

“Eşim vardiyalı çalışıyor. Covid nedeniyle işe gittiğinde 15 gün kalıyor. Geldiği zaman da 15 gün evde, ama bilgisayarda oyun oynamaktan bize hiç bakmıyor. Eşim mi var, çocuklarım mı var hiç umurunda değil beyefendinin. Artık buna tahammül edemiyorum. İbadet yok, sorumluluk yok, ne olacak bunun hali? Sıkıldım artık. Bana yardım edin lütfen. Hiç olmazsa namaz kılabilirdi. Ben ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Danışanın sorunu, eşinin ailesine ilgi göstermemesi ve dini pratikleri yerine getirmemesi nedeniyle kendini yalnız ve mutsuz hissetmesidir. Soruda görüldüğü üzere eşin vardiyalı çalışması ve Covid-19 nedeniyle işe gittiğinde haftalarca kalması gibi durumlar, modern iş hayatında görülen yaygın uygulamalardandır. Fakat danışanın problemi eşinin uzun süre çalışması değil evde geçirilen zamanın sağlıklı olmayışıyla ilgilidir. Danışanın şikâyet ettiği bilgisayar oyun bağımlılığı, son yıllarda artan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle evlilik gibi yakın ilişkilerde, eşler arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Eşin ve çocukların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi ailenin işlevlerinin yerine getirilmesine engeldir.

187 Nimet Keseli Ustabaşı, “Ailede Sorumluluk Paylaşımı”, *Diyanet Aile Dergisi* 15 (Mart 2020), 20.

Ayrıca danışanın eşinin namaz kılmasını istemesi de namaz gibi dini pratiklerin faydalarından kaynaklanabilir. Namaz esnasında insanlar kendilerine, ailelerine, topluma ve Allah'a olan sorumluluklarını hatırlarlar ve bu, insanların hayatlarında bir amaç duygusu yaratır. Bununla birlikte, namaz kılmak insanların zihinlerini dinlendirmelerine ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Dolayısıyla eşlerin birbirlerine kaliteli vakit ayırabilmeleri, iş ve aile hayatı arasında denge kurabilme sağlıklı bir aile olabilmeye katkı sağlayacaktır.

Konu ile alakalı büroya yöneltilen diğer sorular ise şu şekildedir:

"Eşimin ilk karısından üç çocuğu var. Biz bir yıldır evliyiz ve çocukların bana alışması için tüm sorumluluklarını ben üstlendim. Çok şükür çocuklarla iletişimimiz güzel, birbirimize alıştık. Ancak şimdi eşimin çocuklarını tamamen bana bırakması benim için ağır geliyor. Bu duruma eşimi ben alıştırdım. Eşimle bu konuda konuştuğumda tartışma çıktı. Çocukların aramızda sorun olmamasını istiyorum, ancak eşimin de biraz çocukların yükünü benden almasını istiyorum. Eşimin baba olarak sorumluluğunu bilmesini istiyorum. Bana yardım edin, ben ne yapmalıyım?" (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Esnaf, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

"Yirmi seneden fazladır evliyim ve hanımım benim yükümü hafifletmeyi bırakın, kendisi bana yük, varlığı da bana yük. Eşim becerikli değil, sürekli sahip çıkmam gereken bir insan. Yalnız kalsa kendisini meydana çıkaramaz, insanlardan zarar görebilir. Ayrıca eşimin ailesiyle ilgili problemleri var ve eşim takıntılı, problemlerini halledemiyor, kafasına takıyor, işin içinden çıkamıyor. Aynı şeyleri tekrar edip duruyor. Ben yoruldu ve artık çok sinirli bir insan oldum. Kendisine sahip çıkan, bana da yardımcı olan bir eşim olsaydı, böyle sinirli olmazdım. Bırakmayı hiç düşünmedim, kalbimde eşime karşı öfke ya da nefret yok, ama bu yük beni artık yordu. Bana bir yol gösterin, ben ne yapmalıyım?" (Erkek, Evli, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

"Bu sene eşim ve iki çocuğum fındık günlüğüne gittik. Eşim bütün parayı aldı ve yedi. Çocuklarım ve ben çok üzüldük, kızım fenalık geçirdi. Eşimin bu sorumsuzluğu beni çok yıprattı. Çoluk çocuğunu hiç düşünmüyor. Eşimin sorumsuzluğu nasıl bitecek. Sürekli aynı sorumsuzluklardan bunaldım. Ben ne yapmalıyım bana yardım edin lütfen." (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları, evlilikte sağlıklı bir iletişimin ve mutluluğun anahtarıdır. Yukarıda verilen sorularda görüldüğü üzere sorumlulukların üstlenilmediği evliliklerde problemler ortaya çıkabilmektedir. Evlilikteki ortak sorumluluklardan biri de çocuk bakımınıdır. Eşler çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte çalışır ve birbirlerine ve çocuklarına karşı sorumluluk taşırlar. Bu sorumluluk, evlilik müddeti boyunca devam eder ve hiçbir sebep, eşlerin sorumluluklarından vazgeçmelerine neden olamaz. Vazgeçilen sorumlulukların faturası sorularda görüldüğü üzere evliliğe ve doğal olarak çocuklara yüklenecektir.

Büroya yönelen diğer danışanların ortak şikâyet noktası ise ilgisizlik, sevgisizlik ve değersizliktir. Bir evliliğin başarılı olabilmesi için sadece maddi anlamda destek sağlamak yeterli değildir. Evde güvenli bir ortam oluşturmak da oldukça önemlidir. Sıcak bir atmosferin oluşması hem eşlerin hem de çocukların kendilerini değerli hissetmesine yardımcı olur. Evlilik terapilerine gelen kadınların sıkça dile getirdiği bir şikâyet, "evdeki eşyalarımın hiçbir farkım yok, evimde değerli hissetmiyorum" şeklindedir. Kendini değersiz hisseden bir insan, evliliğinde mutlu olamaz ve ilişkisini sürdürmeyebilir. Bu nedenle, değerli olma duygusu evlilikteki temel ihtiyaçlardan biridir ve eşlerin birbirlerine bu duyguyu hissettirmeleri, ilişkilerinin sağlıklı ve mutlu bir şekilde ilerlemesi açısından son derece önemlidir. Sevgi ateşi sürekli yakılması ve beslenmesi gereken bir ateştir. Bu nedenle ilgisizlik, sevgi ateşinin söndürülmesine neden olabilir. İlişkiler, evler gibi sürekli bakım ve ilgi gerektirir. Bir evin yıkılmaktan ve yıpranmaktan korunabilmesi için sürekli bakım ve ilgi gösterilmesi gerektiği gibi, sevgi de sürekli bakım ve ilgi gösterilmediği takdirde çürümeye başlayacaktır. Eşlerin birbirlerine olan ilgilerini kaybettikleri durumlarda kalpleri ilgi duydukları diğer şeylere yönelebilir. Ancak bu durumda evlilik ihmal edilir ve bakımsız kalır. Bu da yıpranmalar, arızalar ve sorunlarla sonuçlanır.¹⁸⁸ Bu durum büroya danışılan sorularda açıkça görülmektedir:

"Kocam hala bir ergen gibi bana ve çocuklarına karşı ilgisiz ben böyle bir aile istemiyorum. Anne babası eşime çocuk gibi davranıyorlar onun yanlışlarını görmezden geliyorlar ya da benim eşimden çok şey beklediğimi bana rahatlığın battığını söylüyorlar. Eşim iyi bir insan

188 <https://www.nevzattarhan.com/evliliği-tehdit-eden-3-temel-sorun.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

ama biz hala bir aile olamadık. Eşimle aile olmak istiyorum bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşim bana hiç değer vermiyor. Üç tane çocuğum var. Eşimin ilgisiz ve sevgisizliği beni yıpratıyor. Ne yapacağım bilemiyorum ve boşanmak da istemiyorum.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Evliliğimiz iyiye gitmiyor, bu yaşantımdan memnun değilim. Eşıme de söylüyorum ki, çocuklarına zaman ayırmıyorsun. Üstüne üstlük eşim, akrabalarına çok fedakâr davranıyor. Bir yere gidecek olsam beni götürmüyor, ama yeğeni dayı beni şuraya götür dese hemen götürüyor. Artık bunlara dayanamıyorum. Ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Sorularda görüldüğü üzere önemsenmemek, ilgisizlik ve haksızlığa uğramak hissiyle birlikte, eşler arasındaki iletişim eksikliği nedeniyle birçok eş kendini yalnız hissetmektedir. Yalnız hissetmek, birinin varlığına rağmen kendini ifade edememek, dinlenmemek ve görülmemek gibi sorunlarla beraber varoluşsal bir sorgulamayı da beraberinde getirir. Bu tür tavırlar psikolojik şiddetin kapsamına girer. Psikolojik şiddet, evlilik ilişkilerinde en yaygın şiddet türüdür ve temelinde eşin değersiz ve önemsiz hissettirilmesi yatmaktadır.¹⁸⁹ Bununla birlikte boşanmış bireylerin boşanma sebepleri araştırıldığında, sorumsuz ve ilgisiz davranmanın %32,2 ile en sık rastlanan neden olarak öne çıkması durumun ciddiyetini açıklar niteliktedir.¹⁹⁰ Dolayısıyla birlikteliğin sürdürülebilmesi için iletişim ve paylaşımın önemli olduğu unutulmamalıdır.

Bilindiği üzere aile, İslam dininde büyük bir öneme sahiptir. İslam'ın aile hayatına bakış açısı, kadın ve erkeğin birbirine karşı hem sevgi ve saygı hem de sorumluluk yüklenmesi temeline dayanır. Ancak modern dünya, bu kutsal ilişkiyi maddi kaygılar ve hesaplar üzerine kurarak, soğuk ve duygusuz bir yapıya dönüştürmüştür. Oysaki İslam'a göre kadın ve erkek, birbirlerine Allah'ın emanetidir ve bu emaneti korumak ve kollamak gerekir. Peygamber Efendimiz,

¹⁸⁹ <https://www.pandemospsikoloji.com/evlilikte-yalnizlik-duygusu> (Erişim 28 Kasım 2023).

¹⁹⁰ TÜİK, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021.*

"Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter"¹⁹¹ sözleriyle bu konudaki önemini vurgulamıştır.¹⁹²

Evlilikte eşler arası otorite ilişkisi de soruların konuları arasındadır. Konu ile alakalı büroya yöneltilen sorular şu şekildedir:

"Eşim ailemi, abilerimi sevmiyor. Evlenirken babam beni zorla verdi. Şu anda annem babam yok. Abilerime yer ile ilgili konularda vekalet vermek istiyorum, eşim karşı çıkıyor. Abilerim bu yüzden zor durumda kalıyorlar. Ben kardeşlerimle eşimin arasında kaldım. Hakkım olan şeyi yapamıyorum. Ben ne yapmalıyım. Bana yardım edin lütfen." (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

"Eşim beni annelere göndermiyor. Ama beni alıp kendi ailesine gidiyor. Bu bana haksızlık, annelere gitmek istiyorum. Eşim ailemi beğenmediği için beni göndermiyor. Bu bana saygısızlık, artık dayanamıyorum. Ben de onun ailesine gitmeyeceğim. Onun beni anlaması için ne yapmalıyım bilemedim, yardım edin lütfen." (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

"Ablam kocama, ailesine yani Erzurum'daki anne babasına yardım için para göndermek istediğini söylemiş. Kocam buna alındı herhalde ki, ablam bize geldi diye bana kızdı. Bize gelmesin, evime giremez gibi cümleler söyledi. Ben de nasıl gelemem dedim ve kavga ettik. Artık kocamın bu anlamsız tavırlarına tahammül edemiyorum. Ben ne yapmalıyım? Bu adama laf anlatamıyorum, beni kırıyor. Boşanmak da istemiyorum. Bana yardım edin lütfen." (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Soruda görüldüğü üzere eşinin, kendi ailesine gitmek istemesine rağmen onu annesinin evine göndermemesi, eve eşinin akrabalarının gelmesini kısıtlaması gibi davranışlar erkek

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, Zekât, 45

¹⁹² Keseli Ustabaşı, "Diyabet Aile Dergisi", 20.

egemenliğini ve kadınların aile içindeki konumlarını gözler önüne sermektedir. Evlilikte otoritenin tek taraflı kullanımı, ilişkide güç mücadelesine ve hatta istenmeyen sonuçlara yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda diğer eşin kendi görüşlerini ifade edememesine ve ihtiyaçlarını dile getirememesine yol açabilir. Dolayısıyla sorularda da görüldüğü üzere sürekli bastırılmışlık hissi uzun vadede hoşnutsuzluk yaratabilmektedir. Evlilik ilişkisinde birbirine saygı duymak, birbirinin görüşlerine ve ihtiyaçlarına değer vermek, kararları birlikte almak, sağlıklı bir otorite dinamiği oluşturmanın temel ilkeleridir. Bu hem kadın hem de erkek için adil ve uygun bir durum yaratır ve evlilik ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdürmeye yardımcı olur.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran kişiler dini inançlarını referans alan kişilerdir. Sorunların birçoğunda insanlara değer verilmemesi ve saygı gösterilmemesi davranışı gözlemlenmiştir. Ancak bu davranış, dini değerlere ve ahlaki prensiplere aykırıdır. Bu sorunların azaltılması veya önlenmesi için doğru bilgilendirme ve eğitim önemlidir.¹⁹³

4.2.4 Ailede Ekonomik Problemler

Ekonomik problemler, aile içi ilişkilerde çatışmalara neden olan önemli faktörlerden biridir. Büroya yöneltilen sorularda görüldüğü üzere gerek çekirdek aile gerekse geniş aile arasında ekonomik problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin bazıları mirasla ilgili olabilirken, diğerleri aile içinde yapılan takı alımları veya aile bireyleri arasındaki borçlanmalardan kaynaklanmaktadır. Örneğin bir danışan, eşinin ailesi tarafından düğünde takılan altınların geri istenmesi nedeniyle sorun yaşamaktadır. Bu sorununu büroya şu şekilde yöneltmiştir:

“Yeni evliyim; eşimin ailesi bana düğünde taktıkları altını geri istedi, fakat ben vermedim. Sadece bu sebeple aramız açıldı. Eşim de ailesiyle konuşmuyor. “Ailenle konuşmalısın” diyorum, ama o konuşmaya yanaşmıyor. Ben ne yapmalıyım? Yardım edin, lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

¹⁹³ Sehal Deniz Varlık Kotan, “Aile Birliğini Güçlendiren Sünnet Ahlakına Uygun Davranış Modeli: Değer Verme”, *Uluslararası Aile Sempozyumu Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı Cilt-II*, (01 Ocak 2020), 671.

Düğün takıları, evlilik kurumunun sembolik ve kültürel bir unsuru olarak birçok toplumda önemli bir yere sahiptir. Ancak, yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere takıların geri istenmesi gibi olaylar aile içi problemlere sebep olabilmektedir. Böyle bir durumda eşin ailesinin, takıları geri istemesindeki niyetlerinin anlaşılması gereklidir. Takıların geri istenmesi, ailenin ekonomik sıkıntı içinde olduğuna işaret edebilir. Danışanın eşinin ailesiyle iletişim kurmanın en uygun yolu, eşinin aracılığıyla olmalıdır. Ancak danışanın eşinin ailesiyle görüşmeye isteksiz olması, onun bu sorunu görmezden gelmek istediğini veya sorundan kaçmak istediğini gösterebilir. Bu da erkeğin hem eşinin hem de ailesinin arasında kaldığını ve çaresiz hissettiğini düşündürmektedir. Ancak böyle bir olay karşısında eşlerin kendi huzurlarına ve aralarındaki ilişkilere odaklanmaları önem arz eder. Bu tür zorluklarla başa çıkmanın yolu, açık iletişim, anlayış ve uzlaşmadan geçer. Takılar gibi maddi konular üzerinde tartışmak yerine, ilişkinin temelini oluşturan değerlere yönelmek daha faydalıdır. Aynı zamanda dini açıdan konuya değinmek gerekirse İslam hukukunda, düğünde takılan altınlar genellikle birer hediye olarak kabul edilir ve geri alınmaz. Çünkü hediye, karşılık beklemeden verilen bir iyilik ve sevgi göstergesidir. Fakat düğünde takılan altınların geri istenmesi gibi bir durumda, yapıcı bir diyalog kurmak ve anlayışlı olmak önemlidir. Çünkü eşler arasında sağlıklı bir ilişki ve aile içinde uyum sağlama çabaları, İslam'ın teşvik ettiği değerlerdir.

Farklı bir danışan ise eşinin kardeşine maddi destek sağlamasından dolayı rahatsızlık duyup büroya danışmıştır:

“Eşim yıllardır kardeşine maddi destekte bulunuyor, verdiği parayı er ya da geç geri ödüyor kardeşi. Ama ben artık bu durumdan rahatsız olmaya başladım. Ne yapmalıyım”

(Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

Yukarıda ki ifadelerden anlaşılacağı üzere danışanın eşinin, kardeşine maddi destek sağlaması, onun aile bağlarını önemseydiğini ve kardeşine yardım etmek istediğini göstermektedir. Bu davranış, dini açıdan takdir edilen bir davranış olup sosyolojik açıdan da onun toplumsal rolünü yerine getirdiğini ve kardeşlik ilişkisini sürdürdüğünü gösterir. Ancak, danışanın bu durumdan şikayetçi olmasının altında yatan sebeplerin varlığı da olasıdır. Örneğin, danışan aile bütçesi açısından belirsizlik ve ekonomik güvencesizlik hissi yaşayabilir. Cinsiyetler arasında parayı nasıl harcamak veya kullanmak konusunda farklı önceliklere sahip olmaları da bir etken olmakla birlikte danışan, yaşanan bu durumu aile kaynaklarının dağılımı açısından adil

bulmayabilir. Ayrıca, danışan, eşinin kardeşiyle olan ilişkisinin aşırı olduğunu veya ailesine olan bağlılığının aile birliğini veya kendi ihtiyaçlarını göz ardı ettiğini düşünebilir. Bunlar olası açıklamalardır. Sorunu çözmek için ise sağlıklı iletişim, anlayış ve empati gereklidir.

Büroya yöneltilen diğer soru ise çocuğun ekonomik sorumsuzluğunun ebeveynine sorun yaratması ile ilgilidir.

“İki torunuma bakıyorum, oğlum gelinim ayrıldı. Çocuklarına maddi destekleri hiç yok. Zor durumdayım, iyice bunaldım. Ne yapacağım, çaresizim? Oğlum başka bir kadınla evlenmiş, onu da kadın konuk evine bırakmış. O kadına da üzülüyorum, ona da sahip çıkmak isterim ama durumum hiç yok. Oğlumun sorumsuzlukları beni çok üzüyor. Yardım edin, lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Boşanma, aileleri hem psikolojik hem de fiziksel olarak etkileyerek parçalamakta, çocukların çevreye uyumunu ve değerlere adapte olma süreçlerini sarsmakta ve bunalımlı bir toplumun temellerini atabilmektedir. Boşanmış ailelerin çocukları, normal çocuklardan daha fazla psikolojik desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu aşamada büyük ebeveynler ve diğer akrabalar çocuğun en büyük destekçileri olacaktır. Çünkü boşanma sürecinde çocukların, sağlam bir aile bağına sahip olan yakın akrabaları tarafından desteklenmeleri, çocuklarda güven duygusunun kısmi bir şekilde oluşmasına yardımcı olacaktır.¹⁹⁴ Fakat çocuğunun kendi anne babası tarafından desteklenmesi sürecin daha olumlu geçmesini sağlayacaktır. Çocukların hem maddi hem de manevi ihtiyaçları vardır. Bir babanın çocuklarına sağlaması gereken maddi destek, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ayrıca babanın çocuklarına zaman ayırması, duygusal destek sağlaması ve onlarla sağlıklı bir iletişim kurması da önemlidir. Fakat yukarıdaki soruda babanın bu görevleri yerine getirmediği görülmektedir. Bu sorumsuzluk hem çocukları hem de çocukların bakımını üstlenen yakın akrabayı da etkilemektedir. İlgili soruda görüldüğü üzere anne, duygusal olarak desteklenmeye ihtiyaç duymuştur. Onun hislerini anlamaya çalışmak, onunla empati kurmak ve onu dinlemek önemlidir. Ona güvenli bir alan sağlamak ve duygularını ifade etmesine izin vermek, kendini daha iyi hissetmesine yardımcı

¹⁹⁴ Ali Baz Bilici, “Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (15 Aralık 2014), 96-107.

olabilir. Tüm bu ihtiyaçlardan ötürü anne ADRB'ye başvurmayı tercih etmiştir. Çünkü hem duygusal hem de pratik yardım, annenin bu zorlu süreçle başa çıkmasına yardımcı olabilir.

İslam dininin ekonomik hayatla ilgili ilkeleri, adalet, hakkaniyet, paylaşım ve helal kazanca odaklanmaktadır. İslam ekonomisinde bireylerin kazançları helal yollarla elde etmeleri teşvik edilir ve dürüstlük esas alınır. Adaletli bir gelir dağılımı, toplumda sosyal dengeyi ve refahı sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca, paylaşma ve yardımlaşma da İslam ekonomisinin temel özelliklerindedir. Bu ilkelere dayanan bir ekonomik düzen, insanların maddi ve manevi açıdan tatmin olmalarını hedeflemektedir.¹⁹⁵

Büroya danışılan ekonomik konulardan biri de miras ile ilgilidir. Miras terimi, hukuk sistemine göre bir kişinin ölümü sonrasında geride bıraktığı mal ve haklarda belirli bir sıra, usul ve ölçütlere göre belirli kişi ve grupların hak sahibi olmasını ifade eden bir kavramdır. Kur'an-Kerim'de, ölen kişinin akrabalarının miras paylarıyla ilgili üç ayet bulunmaktadır ve bu ayetler aynı zamanda İslam miras hukukunun temel prensiplerini ve ölçütlerini belirlemektedir.¹⁹⁶ Miras kavramına İslam hukuk literatüründe feraiz adı verilir. Peygamber de bu ilim dalının öğrenilmesini teşvik etmiş ve pratikte uygulamıştır. Müslümanlar, Yüce Allah'ın belirlediği hükümlere uymak zorundadır, aksi halde manen sorumlu tutulurlar. Mirasla ilgili hükümler de bu kapsamdadır. Bu sebeple, varislerin haklarına saygı gösterilmeli ve diğerlerinin haklarına tecavüz edilmemelidirler. Kur'an-ı Kerim'de mirasla ilgili hükümler açıklandıktan sonra şu ifadeler yer verilir: *“Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur. Kim de Allah'a ve peygamberine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçaltıcı bir azap vardır.”*¹⁹⁷ Tüm bu hükümlere rağmen miras paylaşımalarında problemler meydana gelebilmekte ve aile bireyleri arasında kırgınlar yaşanmaktadır.

¹⁹⁵ Mehmet Yüce, “İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler”, *İlahiyat Akademi* 13 (30 Haziran 2021), 67.

¹⁹⁶ *Kur'an Yolu* (Erişim 05 Temmuz 2023), en-Nisâ 4/11-12, 176.

¹⁹⁷ *Kur'an Yolu* (Erişim 05 Temmuz 2023), en-Nisa, 4/13-14.

“Eşimin ailesi eşimin mirasta hakkını vermiyor, eşim de sesini çıkarmıyor. Bu durum beni yıpratıyor, öfkeleniyorum, kızıyorum. Bu duruma nasıl katlanacağım? Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Ablamla ağabeyimin arası miras paylaşımı sebebiyle açık. Ben ikisi arasında kalıyorum, abimle konuştuğum için ablam bana tavır yapıyor. Ben ne yapmalıyım? İkiyle de konuşmak istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşimin babası evlatlarına arazileri bölüştürdü. Büyük abisi dağılımdan hiç memnun olmadı. Onu memnun etmek zor. Yine ev yapmak için verilen yeri de beğenmedi, hep sorun çıkarıyor. Huzurumuzun daha fazla kaçmasını istemiyorum, ama ne yapacağımızı bilmiyorum. Bize yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

“Babam dört kız kardeş olarak bize ev verdi. Bana verilen evde abim oturuyordu ve buna çok üzüldü. Bana kırgın, "Ben babama ev istemiyorum" dedim, ama babam "Sen almazsan evi başış yapacağım" dedi. Abim hep beni suçlar şekilde konuşuyor. Ben de ona kırgınım, problem bir türlü bitmiyor. Çaresizim, sizce ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Sorularda görüldüğü üzere sosyolojik açıdan, miras paylaşımı aile kurumunu ve toplumu etkilemektedir. Aile içi küskünlükler, psikolojik ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Dolayısıyla miras paylaşımında adalet, aile huzuru için önemlidir. Dini açıdan ise, miras paylaşımı dinin kurallarına uymak demektir. Din, mirasçılara oranlar belirlemiş ve aile bağlarını korumayı öğütlemiştir. Miras paylaşımında hakkaniyet, dinin rızasını ve ahiret hesabını kolaylaştırır. Bu doğrultuda dini ve hukuki kurallara uyma yoluyla adaleti sağlamak hem aile huzurunu hem de toplumsal huzuru sağlayacaktır. Günümüzde şehirleşme, ekonomik zorluklar ve dinî-ahlâkî eğitim eksikliği gibi faktörlerin etkisiyle, bencil, bireyci ve sorumsuz davranışların insanlar arasındaki ilişkilere hâkim olmaya başladığı gözlemlenmektedir. Aile

içindeki ilişkilerde de bu durum geçerlidir.¹⁹⁸ Kur'an-ı Kerim'e göre, insanı dünyaya bağlayan ve ölüm sonrasını unutturan bir mülkiyet düşüncesi sakıncalıdır. İnsanın mal ve mülkle kendini ölümsüz kılacağı yanılgısı da kendisini aldatmaktır. İnsan, sonsuz hırs ve ihtirasla kendini mala bağlayarak tanımlamamalıdır.¹⁹⁹ Bu tür bir yaşam tarzıyla insan büyük ölçüde İslami anlayıştan uzaklaşmış olacaktır.

4.2.5 Aile İçi Şiddet

Dilimize Arapça'dan geçen şiddet (violence) kelimesi TDK Güncel Türkçe sözlüğünde: “*Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik. Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma*” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰⁰ Dünya Sağlık Örgütü tarafından verilen şiddet tanımı ise şu şekildedir: “*Kendine, başka bir kişiye, bir grup veya topluluğa karşı gerçekleştirilen veya tehdit edilen, kasıtlı olarak kullanılan fiziksel güç veya kuvvet, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya yoksunluğa yol açma olasılığı yüksek olan eylemler.*”²⁰¹ Yukarıdaki tanımların ötesinde, daha kapsamlı bir şiddet tanımının sunulması, kavramın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir:

*Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, değerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik-kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde uygulanırsa, orada şiddet vardır.*²⁰²

Aile içi şiddet, şiddet tanımlarında verilen tüm davranışların aile içinde gerçekleştiği bir tür şiddet biçimidir.²⁰³ Aile içi şiddet, bir aile üyesinin diğer bir aile üyesinin yaşamını, fiziksel veya psikolojik bütünlüğünü, bağımsızlığını tehlikeye atan, kişiliğine veya kişisel gelişimine ciddi zararlar veren eylemler veya ihmal durumlarını ifade eder.²⁰⁴ Aile içi şiddet; kişinin eşine,

¹⁹⁸ H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, ed. Huriye Martı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 2/251.

¹⁹⁹ Kur'an Yolu (Erişim 30 Haziran 2023), Âl-i İmrân 3/185; Âl-i İmrân 3/14; el-Mülk 67/2; el-Kasas 28/77; Lokmân 31/33; el-Hümeze 104/3., ts.

²⁰⁰ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Şiddet” (Erişim 10 Haziran 2023).

²⁰¹ Marcellina Mian, “World Report on Violence and Health: What It Means for Children and Pediatricians”, *The Journal of Pediatrics* 145/1 (2004), 14.

²⁰² Yves Michaud, *Şiddet*, çev. Cem Muhtarlıoğlu (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 11.

²⁰³ Aliye Mavili Aktaş, “Aile İçi Şiddet”, *Doğu Batı* 43 (2007), 151.

²⁰⁴ <https://www.ttb.org.tr/eweb/adli/> (Erişim 29 Kasım 2023).

çocuklarına, anne babasına, kardeşlerine ya da yakın akrabalarına yönelik ve onların fiziksel, psikolojik, sosyal, cinsel ve ekonomik bağımsızlığını ihlal eden, etkileyen hareketlerdir.²⁰⁵ Aile içi şiddet, her ülkede fark edilen bir olgu olup çeşitli kültürel, sosyal, ekonomik ve demografik faktörlerden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır.²⁰⁶ Aile içi şiddet genellikle beş farklı alt grupta değerlendirilebilir:

Fiziksel şiddet: Bu tür şiddet, dövme, tokatlama, tekmeleme, yakma gibi fiziksel eylemleri içerir.

Cinsel şiddet: Cinsel motivasyona dayanan şiddet türüdür ve cinsel istismar, tecavüz gibi eylemleri içerir.

Psikolojik Şiddet ya da Duygusal istismar: Sevgi göstermeme, aşağılama, sürekli eleştirme, kıskançlık, reddetme gibi duygusal eylemleri içeren şiddet türüdür.

İhmal: Bu tür istismar daha çok çocuklar ve yaşlılar arasında görülür. Kişinin sosyal ve maddi ihtiyaçlarının ihmal edilmesi, giderilmemesi veya sağlanmaması şeklinde gerçekleşir.

Ekonomik istismar: Özellikle yaşlılar arasında sıkça görülen bir istismar türüdür. Kişinin mali kaynaklarını kontrol etmek, kişinin kendi parasına veya kazancına erişimini engellemek gibi eylemleri içerir.²⁰⁷

Yukarıda kısaca açıklanan şiddet türleri teoride ayrı şekillerde sınıflandırılabilirken, gerçek hayatta bu türlerin bir arada görülebileceği bilinmektedir. Başka bir ifadeyle, bir kişi fiziksel şiddete maruz kalırken aynı zamanda cinsel şiddete de maruz kalabilir ve birden fazla şiddet biçimini aynı anda deneyimleyebilir.²⁰⁸ Aile içi şiddet kadına, erkeğe, çocuğa ve yaşlıya şiddet olarak kendini göstermektedir. Fakat çalışmamızın sınırları gereği ADRB karteksleri incelendiğinde yaşlıya hariç kadına, erkeğe ve çocuğa yönelik uygulanan şiddet ile ilgili sorular varlığını göstermektedir. Şiddet ile ilgili sorular içeriğine göre farklı alt başlıklar altına kaydedilmiştir. Örneğin boşanmayla sonuçlanmayan şiddet soruları aile içi şiddet başlığı altına kaydedilirken boşanmayla sonuçlanan şiddet soruları boşanma başlığı altına kaydedilmiştir.

²⁰⁵ Vedat Karğın vd., “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, *Polis Bilimleri Dergisi* 14/4 (2012), 57-58.

²⁰⁶ Murray Arnold Straus vd., *Behind Closed Doors: Violence in the American Family* (London: Transaction publ, 2007), 31.

²⁰⁷ Gülseren Ünal, “Aile İçi Şiddet”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 8/8 (2005), 86.

²⁰⁸ Dilek Özbay vd., *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet* (Edirne: Paradigma Akademi Yayınları, 2014), 19.

Dolayısıyla ilgili başlıklar altında sorular incelenirken şiddet ile ilgili kısa açıklamalar yapılacaktır.

Aile içi şiddet denilince akla ilk gelen aile içi kadına yönelik şiddettir. Kadına yönelik şiddet, coğrafi sınırlara, ekonomik gelişmişliğe veya eğitim düzeyine bakılmaksızın, aile içinde ve dışında tüm toplumlarda yaygın bir sorun olarak görülmektedir.²⁰⁹ Bu noktada konu ile ilgili ADRB'ye yöneltilen sorular şu şekildedir:

“Eşim sinirlenince kendini kaybediyor ve etrafına zarar veriyor. Tabi ki bana da zarar veriyor. Kendine gelince hiçbir şey hatırlamıyor. Yaptıklarını söylüyoruz, yapmadım diyor. Biliyorum tedavi olmalı ama doktora gitmek istemiyor. Onu nasıl ikna ederim, tedavi olmazsa buna nasıl katlanırım, bilemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

“Eşim normalde iyi bir insan. Ama son zamanlarda aşırı öfkeli. İşleri yolunda gitmedi anlıyorum ama benim suçum ne? Bana şiddet uygulayıp babamın kapısına getirip bıraktı. Şu an çaresizim, ne yapacağımı bilemiyorum. Eski günlerimizdeki gibi olabilecek miyiz? Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Eşimle anlaşamıyoruz. Eşim bana vurdu. Babama söyledim babam ne yapayım sen kendin istedin evlendin dedi. Ben ne yapmalıyım. Eşimle anlaşmak mutlu olmak istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Ablamın eşi ablama şiddet uyguluyor, 35 yıllık evli ama denklik yok ailemiz basından savmak için denklik vb. bakmadan isteyene verdi eniştem ilkokul mezunu ablam lise 2 ye kadar okudu o döneme göre elit bir aileydik...Ablamı eniştemin şiddetinden nasıl kurtarıyoruz eniştem şiddetten

²⁰⁹ Ümran Demir, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 3/1 (2010), 58.

nasıl vazgeçer bir duası var mı?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırma, kadınların hayatlarının herhangi bir döneminde eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalma oranının %39 olduğunu belirtmektedir. Bu bulguya göre, on kadından dördü eşleri tarafından fiziksel şiddetin hedefi olmuştur.²¹⁰ Şiddet uygulayan erkekler genellikle evlerine hükmetme hakkına sahip olduklarını düşünürler. Eşlerini ve çocuklarını kontrol etme hakları olduğuna ve istedikleri her şeyi sonuçsuz yapabileceklerine inanabilirler. Bu yetki duygusunun kökleri, abartılı bir öz-önem duygusu ve beğenilme ihtiyacı ile karakterize edilen bir kişilik bozukluğu olan narsisizmden kaynaklanabilir. Şiddet uygulayan erkekler, kendilerine başkalarını kontrol etme hakkı veren benzersiz bir güce veya otoriteye sahip olduklarına da inanabilmektedirler.²¹¹ Bununla birlikte bireyin iradesinin başka bir birey tarafından kontrol altına alınması, bireyin kendi yaşamının öznesi olma özelliğini kaybetmesi şiddetin ortaya çıkmasında etkilidir.²¹² Ayrıca kadınların erkeklere hizmet etmesi ve ev içi kararlarda erkeklerin daha fazla söz sahibi olması yönündeki kültürel beklenti de kadına yönelik şiddete katkıda bulunabilir. Dolayısıyla kültürel normlar ve değerler, kadına yönelik şiddete genellikle göz yumdukları için aile içi şiddet sorununa da katkıda bulunmaktadır.²¹³

Yukarıda ki sorular fiziksel şiddeti içerirken ADRB’ye yöneltilen bazı sorular hem fiziksel hem psikolojik şiddeti içermektedir.

“Uzun yıllar eşimden fiziksel şiddet gördüm. Son dört beş yıldır fiziksel şiddeti bıraktı bu sefer de psikolojik şiddete başladı. Bana iftira atıyor, kendisini aldattığımı söylüyor, sürekli sıkıştırıyor. Psikoloğa gidelim dedim, erteliyor. Artık dayanamıyorum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ortaokul Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

²¹⁰ Ayşe Gül Altınay- Yeşim Arat, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet* (İstanbul: Punto, 2008), 106.

²¹¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (ed.), *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet* (İstanbul: Mor Çatı Yayınları, 1996), 77.

²¹² Enver Oskay, “‘Efendi / Köle’ İlişkisi Açısından Şiddet ve Görünümleri Üzerine”, *Yapı Kredi Yayınları 6-7* (2005), 185.

²¹³ Demir, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”, 58.

“Eşim on yıldır cezaevinde, on yaşında olan oğluma tek başıma baktım ve her türlü zorluğa katlandım. Namusumla eşimi bekliyorum. Eşim uzun süre daha, kırk yıl boyunca cezaevinde kalacak, ancak ben hala onu bekliyor ve bekleyeceğim. Ancak telefonla eşim bana zulmediyor, ağır sözler söylüyor ve psikolojimi bozuyor. Bu psikolojik şiddete nasıl dayanacağımı bilemiyorum. Yardıma ihtiyacım var, lütfen bana yardım edin.” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, İşçi, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“Üç yıllık evliyim. Kocam içki kullanıyor. Bana hakaretler ediyor. Psikolojik şiddet görüyorum. Üç yıldır hiç huzurum olmadı. En son kocam içmiş dansöz oynatmış bunları öğrenince boşanmayı bile düşündüm. Ne yapmalıyım bilemiyorum. Mutlu olmak istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşim bana sürekli babanın evine git diyor. Ben niye gidecekmişim sen git diyorum. Beni aşağılıyor kadınlar eksik yaratılmış diyor. Beni beğenmiyor sürekli kusur buluyor manevi şiddete maruz kalıyorum. Evde kavga gürültü çocuklar huzursuz ne yapmalıyım? Bana yardım edin.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

Sorularda örneği görüldüğü üzere şiddet uygulayan erkeklerin dil kullanımı, kadınlar üzerinde psikolojik şiddeti oluşturan etkiler taşımaktadır. Kadınların kişiliği, görünüşü ve ailesine yönelik olumsuz anlamlar taşıyan kelimelerle saldırı, sıkça karşılaşılan bir psikolojik şiddet biçimidir. Bu tür dil kullanımı, kadını değersizleştirerek benlik saygısını zedelemektedir. Eleştiri, yapısal olarak gelişimi destekleyen bir öğedir; ancak karşıdaki kişiyi sürekli ve kasıtlı olarak incitecek şekilde eleştirmek gerilemeye neden olmaktadır.²¹⁴ Psikolojik/Duygusal şiddet/istismar, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin en yaygın biçimidir. Bir araştırma, Türkiye'de evlenmiş kadınların %44'ünün hayatlarının bir noktasında en az bir tür duygusal şiddete/istismara maruz kaldığını ortaya koymuştur.²¹⁵ Kadına yönelik psikolojik şiddetin tanımlanması ve kanıtlanması, diğer şiddet türlerine göre daha zorlu bir süreçtir. Bu durumun

²¹⁴ İsmail Orbay, “Görünmeyene Işık Tutmak: Psikolojik Şiddet”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 33/1 (30 Ocak 2022), 275-276.

²¹⁵ İlknur Yüksel vd. (ed.), *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara, 2015 (Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015), 92.

nedeni, bu tür şiddet eylemlerinin objektif olarak ilk aşamada fark edilmesinin zor olması ve teşhislerin profesyoneller tarafından yapılmasının gerekliliğidir.²¹⁶ Fiziksel şiddet gibi görsel izler bırakmadığı için, duygusal şiddet daha az önemslenmektedir. Ancak bu tür şiddet, bireyin özgüvenini ve kimlik bütünlüğünü tamamen yok edebilme potansiyeline sahiptir.²¹⁷ Psikolojik istismar, sistematik bir biçimde bir kişinin iç dünyasını zayıflatması ve yok etmesi olarak düşünülebilir. Psikolojik istismar örnekleri arasında aşağılama, dış görünüşüyle dalga geçmek ya da yetersiz hissettirmek, kadının özgürlüğünü kısıtlama, aile ve arkadaşlarından ayırma, küçümseme, aşağılama ve diğer türdeki tacizler yer almaktadır.²¹⁸

Büroya yöneltilen diğer bir soru ise erkeğin eşi tarafından gördüğü şiddetle ilgilidir.

“Erkek olarak karım tarafından psikolojik şiddete maruz kalıyorum. Karımı seviyorum, ama hiçbir şeyden memnun edemiyorum. Sürekli beni tenkit ediyor. Karıma vurmamak için Allah'a söz verdim, ancak karım bana vuruyor. Mutsuzum, bu kadın nasıl yola gelecek? Özünde iyi bir insan olsa da çenesi hiç susmuyor. Bana bir yol gösterin, bu durum nasıl düzelir?” (Erkek, Evli, Lise Mezunu, Emekli, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Yukarıda bahsedilen soruda, erkeklere yönelik şiddetin de mevcut olduğu gerçeği dikkat çekmektedir. Günümüzde erkeklerin aile içinde şiddete maruz kalması, ciddi sonuçları olan ancak genellikle göz ardı edilen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de 1998 yılında yapılan bir araştırmaya göre, erkeklerin %2,1'i sık sık, %1,2'si ise ara sıra eşlerinden fiziksel şiddet gördüklerini belirtmiştir. Bu istatistikler, erkeklerin aile içinde şiddete maruz kalabileceğini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, yapılan başka bir araştırma ise erkeklerin kadınlara göre sözlü şiddete daha fazla maruz kaldığını ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre erkeklerin %69'u ve kadınların %73,2'si eşlerine karşı farklı sıklıklarda hakaret, küfür, alay etme ve aşağılama gibi sözlü şiddet uygulanmaktadır. Bu veriler, erkeklere yönelik şiddetin varlığını göstermektedir ve şiddetin cinsiyet temelli bir sorun olduğunu

²¹⁶ Özbay vd., *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet*, 20.

²¹⁷ Ali Bayer, *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 93.

²¹⁸ Lenore E. Walker, *The Battered Woman Syndrome* (New York, NY: Springer, 2009), 392-393.

vurgulamaktadır.²¹⁹ Öte yandan, kadınların biyolojik yapıları gereği fiziksel şiddet uygulama potansiyeli olmasa da psikolojik şiddeti uygulama potansiyeline sahiptirler.²²⁰ Örneğin, bir kadının eşine karşı ilgisiz davranması, yüzünü ekşitmesi, ilgilenmemesi veya sürekli olarak tüm sorumluluğun kendisinde olduğunu vurgulaması, eşinin sosyal çevresiyle buluşmalarını engellemesi gibi davranışlar, erkekler üzerinde görülen psikolojik şiddet örneklerine dahildir.²²¹ Fakat yukarıda verilen istatistiklere ve açıklamalara rağmen, erkeğe yönelik kadın şiddeti konusunda ciddi bir sessizlik hakimdir. Bu sessizlik, kadınların şiddet içeren davranışlarının açıkça tanınmasının kadına yönelik şiddet sorununu önemsizleştireceği korkusu ihtimalinden kaynaklanabilir.²²² Geleneksel bir toplumda, toplumun genel kanısı, şiddeti uygulayanın genellikle erkekler olduğu yönündedir ve bu algı, şiddet gören erkeklerin sıkıntılarını açıkça ifade etmelerini engellemektedir. Toplumsal erkeklik ideolojisinin korunması baskısı altında olan erkekler, yaşadıkları şiddeti ne dostlarıyla ne de idari makamlarla paylaşabilmişlerdir. Genellikle bu olumsuz deneyim paylaşılmışsa da inanılmaz bulunmuştur. Bu bağlamda, erkeklerin, belirsiz ve gizli bir şekilde şiddetin kurbanı olduğu söylenebilir. Şiddetin yaygınlığı, şiddetin yoğunluğu, kadına veya erkeğe yönelik oluşu gibi faktörler, onun sosyal bir sorun olarak tanımlanmasına engel teşkil etmez. Şiddet, mağdur veya fail kim olursa olsun toplumsal bir sorundur.²²³ Bu nedenle, erkeğe yönelik şiddet konusunda mevcut klişelere meydan okumalı, erkeklerin de şiddetin mağduru olabileceği bilinmeli ve tüm şiddet mağdurlarının ihtiyaç duydukları yardımı alabilmeleri sağlanmalıdır.

Büroya başvuran kişilerin İslam dini inancına sahip olduğu varsayımıyla, eşler arası şiddet ilişkisine İslam dini açısından bakmak, konunun daha kapsamlı anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan önemli ve eşit değerde varlıklar olduğunu beyan eden Kur'an, Bakara suresinin 187. ayetinde "*Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz*"²²⁴ diyerek kadın-erkek ilişkisine dair güzel bir örnek sunmaktadır. Bu ayetten

²¹⁹ Azize Baygal, "Şiddetin Aile İçi Görünümleri", *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*, ed. Nurşen Adak (Siyasal Kitabevi, 2018), 189-190.

²²⁰ Nurşen Adak, "Madalyonun Öteki Yüzü: Erkeğe Yönelik Şiddet", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 16/2 (01 Nisan 2013), 9.

²²¹ Bayer, *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*, 94-95.

²²² Shamita Dasgupta, "A Framework for Understanding Women's Use of Nonlethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships", *Violence Against Women* 8 (2002), 1368.

²²³ Adak, "Madalyonun Öteki Yüzü", 9-21.

²²⁴ *Kur'an Yolu* (Erişim 05 Temmuz 2023), el-Bakara 2/187.

hareketle, kadına yönelik şiddete karşı durmak için, kadının da erkek gibi Allah'ın bir eseri olduğunu hatırlayarak Yaratandan ötürü yaratılanı sevme prensibini, kadınların aile içinde eş olarak Allah'ın erkeklere bir lütfu ve emaneti olduğunu, onlara merhamet ve şefkatle muamele etmek gerektiğini ve adaletli olmada sorumlu davranmayı göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in veda hutbesinde ifade ettiği kadınların, Allah'ın bir emaneti olduğu ve onlara nezaketle davranılmasını emretmesi de kadına yönelik şiddetin önlenmesinde önemli bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, eşinin haklarını gözetmeye çalışan bir kişi, eşinin kendisini rahatsız eden bir tutumu karşısında, öfke, şiddet gibi zararlı tepkiler vermek yerine, Peygamberimizin öğütlediği şu davranış tarzını uygulamaya gayret eder: *“Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir.”*²²⁵ Bu anlamda, *“Kadınlarla iyi geçinin, onlara güzel muâmele edin!”*²²⁶ ayeti ve Allah Resulünün; *“Kadınları dövmeyiniz! Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir.”*²²⁷ hadisi de bu konuda bize yol gösterici olmalıdır. Bu bağlamda İslam dini, tüm değerlerini cinsiyetin ötesinde bir perspektifle ele alarak, kadına, erkeğe ve hatta can taşıyan her varlığa yönelik şiddeti kabul etmediğini ifade etmektedir.

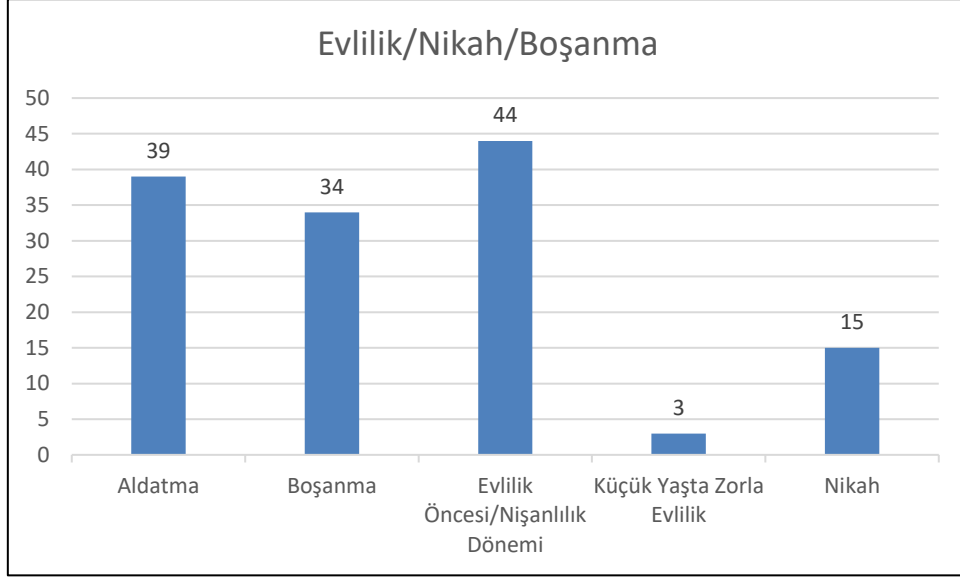
4.3 Evlilik/Nikah/Boşanma

DİBBYS sisteminde “Evlilik/Nikah/Boşanma” ana başlığı “Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi”, “Nikah”, “Küçük Yaşta/Zorla Evlilik”, “Aldatma/Zina” ve “Boşanma/Boşanma Sonrası Sorunlar” alt başlıklarından oluşmaktadır.

²²⁵ Müslim, "el-Müsnedü's-Sahih, Radâ", 61.

²²⁶ Kur'an Yolu (Erişim 05 Temmuz 2023), en-Nisâ 4 /19.

²²⁷ Nikâh", 51.

Şekil 6. 3 Evlilik/Nikah/Boşanma Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı

Grafiğe göre, "Evlilik/Nikah/Boşanma" ana başlığı altına kaydedilen soruların %33'ü "Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi" alt başlığına dahildir. İkinci sırada, %29'luk bir oranla "Aldatma" alt başlığı, üçüncü sırada ise %25'lik bir oranla "Boşanma" alt başlığı yer almaktadır. Başlıklar DİBBYS'ye işlendiği şekilde oluşturulmuş.

4.3.1 Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi

Aile kurumu toplum içinde evlilik yoluyla oluşmaktadır. Bireylerin çocuk yapma ve ebeveyn olma hakkı toplumun onay verdiği evlilik ile meşru hale gelmektedir. Bu nedenle evliliğin en önemli işlevinin, bireylerin evlilik yoluyla aile kurması olduğu söylenebilir.²²⁸ Evlilik, toplumsal normlar içerisinde kadın ve erkeğin bir araya gelerek yetki ve sorumluluklarını paylaşarak legal olarak tanınan bir birliktelik biçimidir.²²⁹ Bu birlikteliğin öncesinde kültürel şekilde merasimler düzenlenmektedir. Bunlar; nişan, nikah, düğün gibi bir takım sosyal etkinliklerdir. Büroya danışılan soruların evlilik öncesi ile ilgili bölümü nişanlılık dönemiyle ilgilidir. Ailenin kurulmasında ilk adım olan nişanlanma evlenme niyeti olan çiftin birbirlerine bu niyetlerini vaat etmeleri şeklinde tanımlanabilir. Nişanlılık döneminin belirli bir süresi bulunmamaktadır. Bu evre, bireylerin birbirlerini daha iyi tanımalarını, evlilik hazırlıklarını

²²⁸ Sarı, "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı", 28.

²²⁹ Eraslan- Demirel, "Aile Kavramı ve Sosyolojisi", 9.

gerçekleştirmelerini ve aynı zamanda evlilikleri açısından potansiyel engel unsurlarını değerlendirmeyi amaçlayan bir aşama olarak görülebilir. Bu aşamadaki bir diğer hedef ise evlenecek çift arasındaki olası sorunları en aza indirmektir.²³⁰ Bununla birlikte bu süreç çiftin vazgeçmelerine de olanak sağlamaktadır. Çünkü evliliğe giriş süreci olarak nitelendirilen nişanlılık aşamasını etkileyen birçok stres faktörleri vardır. Büroya yöneltilen sorular dikkate alındığından bunlardan biri güven problemidir. Evlilik öncesi güven problemi yaşayan bazı danışanlar büroya danışma ihtiyacı hissetmiştir:

"Nişanlım sigara kullanıyor. Bana sigarayı bırakacağına dair söz verdi, ama bırakmadı. Evleneceğiz, ama söz verdiği halde sözünde durmaması benim güvenimi sarstı. Bu problemin büyümesinden korkuyorum, bana yardım edin lütfen." (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

"Kısa süre önce nişanlandım. Kuzey Iraktayım, nişanlımı tanımaya fırsatım olmadı. Bazı yalanlarıyla karşılaştım. Söz verip sözünde durmadığı da oldu. Ona güvenim sarsıldı. Ben kararsızlaştım, ne yapmalıyım bilemedim. Bu evlilik hayırlı mı bilemedim, bana yardım edin lütfen." (Erkek, Bekar, Ön Lisans Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Nişanlılık sürecinde çiftlerin sözlerini tutmamaları, yalan söylemeleri gibi davranışlar ilişkinin temelini sarsmaktadır. Zira güven, ilişkinin temel taşlarından biridir. Güven eksikliği, ilişkide şüphe ve endişenin artmasına neden olarak çatışmaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Danışanların ifadelerinden anlaşıldığı üzere evlilik öncesi dönemde eş adayının yalan söyleme eğilimi, evlilik hayatında aynı eğilimi devam ettirebileceği izlenimini uyandırmaktadır. Bu da evlilikte mutluluğu engelleyebilir ve boşanma riskini artırabilir. Yalan söylemek, sözünde durmamak gibi davranışlar sadece nişanlılık döneminde değil yaşamın her alanında yanlıştır. Dini açıdan ise günah olarak kabul edilir. Çünkü İslam dini açısından insan; yalan

²³⁰ Şebnem Akipek Öcal, "Aile Kavramı, Nişanlanma, Nişanın Sona Ermesi, Evlenme ve Evlenmenin Şartları", *Medeni Hukuk I*, ed. Hayriye Şen Doğramacı (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 78.

söylememekle, emanete hıyanet etmemekle ve ahde vefalı olmakla sorumludur ve bu davranışlar iman ile bağdaşmamaktadır.²³¹

Danışanlardan birkaçı ise evlilik öncesi ilişkilerden kaynaklı güven problemi yaşamaktadır:

"Nişanlım önceden bir kızla beraber olmuş, şu an öyle bir ilişkisi yok, ama ben evlendiğimiz zaman beni aldatmasından korkuyorum. Bu kaygımı nasıl yenebilirim, ne yapmalıyım?" (Kadın, Bekar, Üniversite Mezunu, Çalışmıyor, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

"Evlenmek üzere bir kişiyle görüşüyorum. Daha önce yaşımda daha küçükken bir gençle sevgili olduk. Onunla yakınlaştık, fakat ayrıldık ve evlenmedik. Onunla aramızdaki yakın temastan sonra ayrılmış olmak, benim erkeklere güvenimi sarstı. Şu an görüştüğüm kişiye güvenmek istiyorum, iyi bir insan fakat yaşadıklarım evliliğe yaklaşmama mâni oluyor. Ben evlenip yuvamı kurmak istiyorum, güvenebilmek istiyorum, bana yardım edin lütfen." (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Danışanların ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda, evlilik adaylarının geçmiş ilişkilerinin mevcudiyeti, danışanlar arasında endişe uyandırmaktadır. Bununla birlikte, bir kişinin evlilik öncesi ilişkileri olması, gelecekte aldaticı veya güvenilmez olacağı anlamına gelmemelidir. Çünkü bireyler, geçmiş deneyimlerden ders çıkarabilir ve ilerideki ilişkilerini daha bilinçli bir biçimde yönlendirebilirler. Bu nedenle çiftler, birbirlerini daha iyi tanımak ve güven ortamı oluşturmak için çaba göstermelidirler. Ancak, unutulmaması gereken bir nokta, evlilik öncesi dönemde ahlaki prensiplere ve ciddiyete saygı göstermektir. Bireyler, ileride kuracakları evliliği, evlilik öncesindeki aşamalarda da koruma yükümlülüğündedirler. Akılda tutulmalıdır ki evlilik öncesi ve sonrasındaki ilişkilerde, Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uymak hem dünyevi hem de uhrevi anlamda mutluluğu ve huzuru beraberinde getirecektir.

Büroya yöneltilen sorular göz önüne alındığında nişanlılık döneminde ortaya çıkan zorluklardan biri de eş adaylarının aileleriyle ilgilidir. Ailelerin tutumları, evlenmeyi düşünen

²³¹ "İman", 24.

çiftler arasında gerilime neden olabilecek bir etken olarak görülmektedir. Aşağıdaki sorular, bu tür bir duruma örnek olarak verilebilir:

“Nişanlımla iyi anlaşıyoruz, ama babam yüzünden, babamın tavırları yüzünden nişanlımla tartışıyoruz. Benim, babamı değiştirmem mümkün değil ‘benim suçum ne’ diyorum ama öfkesini benden alıyor. Ben nişanlıma ne diyeyim, ne yapmalıyım, bilemiyorum. Artık ona öfkeleniyorum, aramızın daha kötü olmasından korkuyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Nişanlım ile annem arasında kalıyorum. Nişanlım ‘biz ne zaman birlikte annenin etkisi olmadan karar vereceğiz’ diyor. Düğün tarihimiz konusunda ailemin sürekli düğünü geciktirmesi, nişanlımla aramızın açılmasına sebep oluyor. Ben ne yapacağım, anneme bir şey diyemiyorum tavırları yüzünden. Annemi üzmemden korkuyorum. Annemle nasıl iletişim kuracağım, nişanlımla aramız nasıl düzelecek bilemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın", Bekar, Ön Lisans Mezunu, Memur, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Evlenmek istiyorum. Evlenmeyi düşündüğüm kızın ailesi ben ve ailemle ilgili hoş olmayan şeyler söyledi. Annem çok kırgın, ben de kırıldım. Kız beni seviyor, onun bir suçu yok ama ben soğudum, onurum kırıldı. Ne yapacağım, bu işin olması mümkün olur mu? Hadi oldu diyelim sağlıklı bir evlilik olur mu, tereddütlerim var. Bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Bekar, Lise Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

“Sevdiğim, evlenmeyi düşündüğüm kişiden, annesi yüzünden ayrılmaya karar verdik. İyi mi yaptım bilemiyorum. İlişkimiz devam etse aynı problemlere katlanabilir miyim bilemiyorum. Bana yardımcı olun lütfen.” (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Çalışmıyor, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

“Nişanlımın kız kardeşinin tavır ve davranışları beni rahatsız ediyor. Sürekli onun davranışları zihnimi meşgul ediyor. Bu boş düşünceler beni rahatsız ediyor. Boş takıntılara kapılmak istemiyorum. Ne yapmalıyım?” (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

Evlilik öncesi süreçte, çiftler hem kendi aralarındaki uyumu hem de gelecekteki eşlerinin aileleriyle olan ilişkileri konusunda özen gösterirler. Ancak, bu dönemi olumsuz etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlardan biri, çocuklarının yaşamının her aşamasına müdahale etme isteği olan ebeveynler veya çiftin geniş aile üyelerinden herhangi biridir. Nişanlılık dönemi, çiftlerin arasında sorunlar bulunmamasına rağmen, ailelerin görüşleri ve tavsiyeleriyle gereğinden fazla ilgilenmelerinden kaynaklı zorlu bir dönem olabilmektedir. Dolayısıyla büroya yöneltilen sorulardan anlaşılmaktadır ki modern toplumda geleneksel aile yapısının zayıflamasına rağmen, ebeveynler hala evli çocuklarının ilişkilerine karışma eğilimindedirler.²³² Yapılan bir araştırma sonucuna göre aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışmalarını boşanma nedeni olarak görenler arasında erkeklerin oranı %11,0, kadınların oranı ise %5,4 olarak tespit edilmiştir.²³³ Bu veriden hareketle nişanlılık döneminde görülen problemlerin evlilik döneminde de görüleceği ihtimali yüksektir. Dolayısıyla, evlilik öncesi dönemde çiftlerin ilişkilerinin sınırlarını ve aile müdahalelerini belirlemeleri son derece kritiktir. Aksi takdirde, çevrelerinin ve ailelerinin etkisine maruz kalabilirler, bu da ilişkilerini olumsuz etkileyebilir.²³⁴ Bu noktada, çiftlerin kendi ailelerinin müdahalesini sınırlayarak, kendi kararlarını alabilecekleri bir alan yaratmaları önemlidir.

Nişanlılık döneminde yaşanan problemlerden bir diğeri de çiftlerin birbirleri üzerinde otorite kurma çabalarıdır. Büroya yöneltilen sorular incelendiğinde bu çabaların daha çok erkekler tarafından sergilendiği söylenebilir.

“Nişanlım çeyizindeki eksiklerini tamamlamak için çalışmak istiyor. Ben çalışmasını istemiyorum ona da çeyizin eksik olsun sonra da alırsız çalışmana razı değilim dedim. Annem babam izin verdi diyor. Acaba yanlış mı yaptım. Ne yapmalıyım. Nişanlıma haksızlık mı yaptım. Bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Bekar, Lise Mezunu, İşçi, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

²³² Kızmaz- Altuğ, “Aile Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Ebeveyn Müdahalelerinin Etkisi”, 540.

²³³ TÜİK, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, 2021.

²³⁴ Gülcan Güleç, “Aile ve Evlilik”, *Aile Yapısı ve İlişkileri*, ed. Çınar Yenilmez (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), 68.

Geleneksel aile yapısı, tarihsel olarak kadını ev içinde, erkeği ise ev dışında konumlandırmıştır. Büroya danışan birey de toplumun bu geleneksel rollerine dayalı beklentilerine dayanarak, nişanlısının iş hayatına girmesini ve çalışmasını istememektedir. Modern toplum ise giderek erkek ve kadına atfedilen geleneksel rolleri sorgulayarak değiştirmektedir. Örneğin, evin ve çocukların bakımı gibi sorumluluklar artık sadece kadınlara atfedilen görevler olmaktan çıkmıştır. Aynı şekilde, gelir elde etme veya kamusal alanda aktif bir yaşam sürdürme gibi özellikler artık sadece erkeklere özgü kabul edilmemektedir.²³⁵

“Nişanlımın sosyal medya hesaplarını kapatmasını istedim. Yabancı erkeklerin ona kolay ulaşmasını istemiyorum. Bunu nişanlıma da anlattım bazen anlıyor bazen de beni anlamıyor tartışıyoruz. Biz bu sorunu nasıl aşabiliriz yardım edin lütfen.” (Erkek, Bekar, Lise Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

Nişanlılık dönemi ile evlilik yoluna girildiğinde, özellikle erkeklerin daha sahiplenici bir tutum sergilediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, özel hesaplarını denetleme arzusu da bu artan sahiplenici yaklaşımın bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda yer alan soruda nişanlı erkek tarafından talep edilen sosyal medya hesaplarının kapatılması isteğinin altında, çeşitli nedenler yatabilir ki bunlar arasında yabancı erkeklerin erişiminin kolaylığından kaynaklanan rahatsızlık, güven eksikliği, kıskançlık duygusu ve kültürel faktörlerin etkisi yer alabilir. Ancak böyle bir isteğin beraberinde getirebileceği sonuçlar da göz ardı edilmemelidir; nişanlının sosyal medya kullanımının engellenmesi sonucunda özgürlüğünün kısıtlanması, tartışmalar ve hatta ilişkinin sonlanması gibi olumsuz etkiler söz konusu olabilir. Dolayısıyla güven duygusunu inşa ederek kıskançlık duygusunu kontrol altında tutmak ve nişanlıyla açık ve samimi bir diyalog kurarak karşılıklı beklentileri ve endişeleri anlamaya çalışmak problemleri çözme yolunda seçenek olabilir.

Evlilik öncesi dönemde yaşanan bir diğer stres faktörü ise bireylerin kılık-kıyafeti, ibadetleri gibi bireysel davranış biçimleridir:

²³⁵ Necdet Subaşı, “Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları”, *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm*, 37 (Kutlu Doğum Sempozyumu, Yenimahalle, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 515.

“Evlenmek istediğim genç kapanmamı istiyor. Ben de istiyorum fakat kendimi hazır hissetmiyorum. Bir de benim kumaş bile olsa pantolon giymemi istemiyor. Nasıl alışacağım bilemiyorum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Bekar, Ön Lisans Mezunu, Memur, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

“Oğlum nişanlı, çok yakında düğünü var. Gelinim açık, oğlum nişanlısının açık giyinmesine razı değil. Birbirlerini seviyorlar ama bu durum onların ilişkisini yıpratacak diye korkuyorum. Ben ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Kadınların başörtü takması, giyim tarzları, evlilik kararları gibi konular hem bireysel hem de ailevi tercihlerle ilgili olabilir. Sorularda görüldüğü üzere bireyler giyim kuşam gibi konularda toplumun beklenti ve baskılarına maruz kalmaktadır. Kişilerin tesettüre ait bu istekleri de dini ya da kültürel sebeplere dayanabilir. Fakat tesettüre girmek sadece bir kıyafet tercihi değil, bir hayat tarzı ve inanç meselesidir. Bu uygulama kişinin kendi iradesiyle yapılmalıdır. Nihayetinde kadınların başörtü takması, İslam dininin bir emri olarak kabul edilse de bu uygulama kişilerin kendi iradelerine bırakılmıştır. Bu yüzden, kadınların kapanma kararlarını kendi inançlarına, vicdanlarına göre vermeleri önemlidir. Başkasının isteği veya baskısı ile kapanmak, kadınların hem dini hem de psikolojik açıdan huzursuz olmalarına neden olabilir. Bununla birlikte eşlerin birbirlerini değiştirmeye veya zorlamaya çalışmalarının, evliliğin temelini sarsacağı düşüncesiyle böyle konularda daha hassas davranılmalıdır.

“Evlilik teklifi aldım. Her şeyi tamam, namaz kılmıyorum. Namaz kılar mısın diye sordum, kılarım dedi. İtimat edip, teklifini kabul edip etmeme konusunda kararsızım çünkü ben evleneceğim kişide ilk arayacağım özellik olarak namazı düşünüyordum. Şu an ne yapacağım bilemedim, sözüne güvenmeli miyim? Bana ne önerirsiniz?” (Kadın, Bekar, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Eş seçimi konusunda iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri, homogami yaklaşımıdır. Homogami yaklaşımına göre, evlenmeyi düşünen çiftler arasındaki ortak yönlerin fazlalığı, evlilik başarısını artırmakta ve çatışma olasılığını azaltmaktadır. Aynı inançlar, değerler ve

kültürel özelliklere sahip bireylerin, evliliklerinde çatışma yaşama olasılığı düşüktür. Diğer yandan, heterogami yaklaşımında ise eş seçiminde zıt özelliklerin tercih edilmektedir.²³⁶ Böyle bir ilişkide çatışmaların oluşma ihtimali çok yüksektir. Bu tip ilişkilerde, çatışma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle, evlilikte eşler arasındaki denklik, sağlıklı bir ilişki ve aile huzuru için önemlidir. Danışanın sorusuyla ilişkilendirildiğinde, namaz gibi dini bir ritüelin Müslüman bireyler için önemli bir rol oynadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, mütedeyyin (dindar) bir bireyin evlilik yapmayı düşündüğü kişide benzer dini değerleri araması oldukça anlaşılır bir durumdur. Araştırmalar da eş seçiminde dindarlık faktörünün önemli bir kriter olarak öne çıktığını göstermektedir. Örneğin, Ordu'da yapılan bir araştırmada, "ahlak, soy ve aile yapısı" kriteri %60.7 oranıyla en önemli faktör olarak belirtilmiştir. Akdoğan'ın Rize'de gerçekleştirdiği araştırmasında ise katılımcıların %64.7'si, eş seçiminde ahlak ve dindarlığın önemli bir ölçüt olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde, Erzurum'da yapılan bir araştırmada "güzel ahlak ve namus" ile "dindarlık" kriterlerinin %56.7 oranında öne çıktığı görülmüştür.²³⁷

4.3.2 Nikah

Bu başlık altında büroya yöneltilen sorular popüler olarak imam nikahı olarak adlandırılan dini nikahla ilgilidir. Dini nikah, İslam hukuku çerçevesinde gerçekleşen bir evlilik sözleşmesidir ve toplum içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Dini nikah konusunda genellikle fetvalar bağlamında büroya danışılmaktadır. Aşağıda verilen sorular, bu duruma örnek teşkil etmektedir.

“Eşim tartıştığımız zaman anneme sövüyor, nikahımız zarar görüyor mu?” (Kadın, Evli, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

“3 kere cumaya gitmeyen nikahı düşer mi?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2018.)

²³⁶ Mürüvvet Bilen, *Ailede Kurumlarda ve Toplumda Sağlıklı İnsan İlişkileri* (Ankara: Teknik Basım Sanayi Matbaası, 1983), 36.

²³⁷ Ünver Günay, *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat* (Erzurum: A.Ü. İslam İlimler Fakültesi, Basılmamış Doçentlik Tezi, 1978), 175; akt; Ali Akdoğan, “Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2002), 32.

“Eşim ciddiyetsiz birisi. Beni boşadığını söylüyor sonra da evliliği devam ettiriyor. Ben ne yapacağımı şaşırđım. Psikolojim bozuldu. Nikah konusu ciddi bir konu, yanlış yapmak istemiyorum, bana yol gösterin.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Büroya danışılan sorularda dini nikaha verilen önem görölmekte ve yaşanan bazı durumlarda dini nikahın bozulup bozulmayacağı sorusu merak konusu olup büroya danışılmıştır. Türk toplumu içerisinde 1980 yılından itibaren gözlemlenen durum, resmi nikahın yanı sıra dini nikah kıydırma eğiliminin %95'ten fazlasının üzerine çıktığını göstermektedir. Bu durum, dini nikâhın toplumsal açıdan olumlu bir şekilde algılandığını ortaya koymaktadır.²³⁸ Bu durum, toplumsal alanda diğer sözleşme türlerinde de gözlemlenmektedir. Örneğin, tapu tesciliyle yeni bir ev satın alan veya noter aracılığıyla yeni bir araç edinen bireylerin, hemen sonrasında şükür amacıyla bir mevlit okutmaları veya adak adayarak bir kurban kesmeleri gibi uygulamaları bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir.²³⁹ Evlilik sürecine giren bireyler arasında dini nikah tercihinin en belirgin sebebi, evliliğe dini bir meşruiyet atfetme ve bu birlikteliği kutsama amacı olabilir. Bunun yanında toplumda resmi nikahın dini açıdan yeterli görülmemesi de bir sebep olabilir. Bundan ötürü, resmi nikahın yanı sıra gayri resmî dini nikahta tercih edilmektedir.²⁴⁰

4.3.3 Küçük Yaşta Zorla Evlilik

Erken evlilik, öteki adıyla çocuk evliliği, 18 yaş altı gerçekleşen, çocukların hem fiziksel hem de psikolojik olarak evlilik ve ebeveynlik gibi büyük sorumlulukları taşıyabilecek olgunluk seviyesine ulaşmadan yapılan evlilikler olarak tanımlanmaktadır.²⁴¹ Mevcut literatürde, 18 yaş altı evlilikler genellikle "çocuk evlilikleri" olarak adlandırılmakta olup, bu kapsamda 18

²³⁸ *Türkiye’de Evlilik Tercihleri Nisan 2015* (Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015), 25.

²³⁹ Ahmet Onay, “Toplumsal Farklılaşma ve İmam Nikâhı Meselesi”, *Journal of Analytic Divinity* 2/2 (2018), 100.

²⁴⁰ Zeki Sarıgil- Gözde Yılmaz, “Enformel, Gayriresmi Kurumların Sosyo-Politik Hayattaki Rolü”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Grubu* (01 Mayıs 2020), 70.

²⁴¹ Evrim Aktepe- İnci Meltem Atay, “Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry* 9/4 (2017), 410.

yaşından önce evlenen genç kız çocukları da "çocuk gelin" olarak tanımlanmaktadır.²⁴² Bu durumu tecrübe eden bireyler büroya danışma ihtiyacı hissetmişlerdir. Örneğin aile içi şiddet, zorla evlilik ve kişisel özgürlüklerin kısıtlanması gibi güçlükler çeken bir danışan büroya problemini şu şekilde aktarmıştır:

“Annem babam küçük yaşta ablamı zorla evlendirdiler. Ablamı, ‘evlenmek istemiyorum’ dediği için babam dövdü. Baskıcı bir aile; beni de zorla evlendirecekler diye çok korktum. Evlilikten hep kaçtım ama aileme istiyormuş gibi davrandım. Görücüleri hep kabul ettim. Babamın beni dövmesinden, zorla evlendirmesinden hep korktum. Sonunda içime kapanık bir kız oldum. Bu içime kapanıklıktan kurtulmak istiyorum. Bana yardım edin lütfen. (Kadın, Bekar, Ön Lisans Mezunu, Öğrenci, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)”

Söz konusu zorluklar, danışanın psikolojik refahını son derece olumsuz şekilde etkilemiştir. Ataerkil kültürel yapı ve geleneksel normlar gibi etkenler, kadınların toplumsal rol ve statülerini biçimlendirirken, eğitim, istihdam ve evlilik gibi alanlarda söz sahibi olma haklarını sınırlar. Bu durum, kadınların psikolojik açıdan baskıya maruz kalmalarına ve güven eksikliği yaşamalarına neden olmaktadır.

Yaşadığı travmalar, değersizlik hissi ve evlilik sorunları ile ruh sağlığı olumsuz etkilenen diğer bir danışan ise bu sıkıntıları aşma amacıyla büroya başvurmuştur.

“Anne ve babam çok geri fikirli idi. Küçük yaşta beni nişanladılar. Kız kardeşimi de aynı şekilde küçük yaşta nişanladılar. Ben evlenmek istemediğimi söyledim zorla da olsa nişanı attık. Ama sonraki evliliğim de yaşadıklarım yanlış karar vermeme sebep oldu. Kendimi nişan atmış bir kız olarak değersiz hissettim ve ilk isteyene düşünmeden ‘evet’ dedim. Boşanmanın eşliğine geldik. Şu an boşanmadım. Genç kızken yaşadıklarım, değersizlik hissi ve eşimle bilinçsizce evlenmem beni yıpratıyor. Bu durumdan nasıl kurtulurum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite Mezunu, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

²⁴² Meryem Kaynak Malatyalı, “Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu”, *Nesne Psikoloji Dergisi* 2/3 (01 Mart 2014), 29.

Ülkemizdeki erken evlilik mağduru çocukların ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyen üç farklı araştırmaya göre, erken evlilik yaşayan çocukların %45,8, %46,2 ve %32,4'ünde çeşitli ruhsal bozukluklar görülmüştür. Bununla birlikte, literatürde, erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin, büroya yöneltilen soruda görüldüğü üzere daha fazla evlilik sorununa ve boşanmaya yol açma eğiliminde olduğuna dair bulgular da mevcuttur.²⁴³ Ailenin ve bireyin ekonomik durumu, eğitim seviyesi, aile içi şiddet, iç huzursuzluklar, kalıp yargılar, cinsiyetçi bakış açısı ve geleneksel uygulamalar gibi faktörlerin, erken yaşta evliliklerin kız çocukları arasında yaygınlaşmasına katkı sağladığı öne sürülebilir.²⁴⁴ İslam dini açısından konuya bakıldığında nikah için belli bir olgunluğa erişmenin gerekli olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁵ Evlilik, hem hukukî hem de ahlâkî açıdan önemli bir müessesedir. Bu müessesenin kuralları, ayet ve hadislerle belirlenmiştir. Bu kaynaklara göre, evlilik, olgun ve sorumlu bireyler arasında gerçekleşmelidir. Çocuk yaşta evlilik, günümüzde kabul edilemez bir durumdur. Çünkü bu evlilikler, küçüklerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarını tehlikeye atmakta, hem de onların temel haklarını gasp etmektedir. Bu haklar arasında çocuklukların doya doya yaşama, eğitim alma, kendilerini geliştirme gibi hayati öneme sahip olanları bulunmaktadır. Bu nedenle, çocuk yaşta evliliğin sakıncaları göz önünde bulundurulduğunda hem yasal hem de dini açıdan kabul edilmemektedir.²⁴⁶

4.3.4 Boşanma / Boşanma Sonrası Sorunlar

Evlilik birliğinin resmi olarak sonlandırılmasına boşanma adı verilmektedir. Belirli durumlarda özellikle eşler arasındaki anlaşmazlık, uyumsuzluk, geçimsizlik, güvensizlik ve sürekli ilgisizlik gibi faktörler, evlilik birliğini temelinden sarsabilir. Bu tür durumlarda evliliğin sürdürülmesine karşı çıkılması, evlilik birliğinin toplum içindeki işleviyle uyumsuzluk

²⁴³ Nusret Soylu - Muhammed Ayaz, “Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri Ve Ruhsal Değerlendirmesi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14/2 (2013), 136-144; Bengi Semerci - Serhat Nasıroğlu, “Erken Yaşta Evlilik İçin Başvuran Kızların Ruhsal Değerlendirmesi Ve Risk Etkenlerinin Belirlenmesi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/5 (2017), 460-467; Damla Eyüboğlu - Murat Eyüboğlu, “Küçük Yaşta Evlendirilmek İstenen Çocuklarda Psikiyatrik Bozukluklar ve Sosyodemografik Özellikler” 21/2 (ts.), 122-129.

²⁴⁴ Kaynak Malatyalı, “Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu”, 35.

²⁴⁵ *Kur’ân Yolu* (Erişim 10 Ağustos 2023), en-Nisâ 4/6.

²⁴⁶ <https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/4372/kucuklerin-evlendirilmesi> (Erişim 29 Kasım 2023).

göstermektedir.²⁴⁷ Çünkü evlilik ne denli vazgeçilmez bir kurum ise, çiftlere gerektiğinde boşanma olanağı sağlanması da aynı ölçüde kaçınılmazdır. Zira bir arada yaşama ihtimali ortadan kalkmış olan eşleri evliliği sürdürmeye zorlamanın mantıklı bir toplumsal ve etik dayanağı bulunmamaktadır.²⁴⁸ Evlilik birliğini bitirmek isteyen çiftlerin bu kararı almalarına sebep olan çeşitli etkenler mevcuttur. TÜİK verilerinden elde edilen sonuçlara göre boşanma nedenleri incelendiğinde %32,2 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma en üst sırayı almıştır. Bu boşanma nedenini sırasıyla %14,1 ile aldatma, %9,8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %8,1 ile dayak/kötü muamele izlemiştir. Diğer boşanma nedenleri ise içki, kumar, madde bağımlılığı, evi terk etme, çocuk olmaması, aile büyüklerine karşı saygısız davranma, aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması, hakaret ve küfürle konuşma, kıskançlık, ruhsal bozukluk/ lar ve ailenin ekonomik durumunun bozulması (iflas vb.) biçiminde sıralanmıştır.²⁴⁹ Başka bir çalışmada ise en sık gözlemlenen boşanma sebepleri sırasıyla şiddetli geçimsizlik, alkol kullanımı, kumar oynama, kötü muamele ve cana kast ve zina olarak tespit edilmiştir.²⁵⁰

Büroya yöneltilen sorularla devam etmek gerekirse şiddet sebebiyle boşanma sürecinde olan ve boşanan bireylerin yönelttiği sorular şunlardır:

“Eşimden şiddet gördüm ve eşim uzaklaştırma aldı. Şu an boşanma sürecine girdik. Anlaşmalı olarak boşanmak istiyoruz fakat bir türlü anlaşamıyoruz. Ben çaresizim, bebeğim var onu kaybetmek istemiyorum. Bu boşanma süreci beni çok yıpratıyor. Eşimle konuşarak anlaşmamız mümkün olabilecek mi? Doğru kararlar alabilecek miyiz? Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Memur, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşimden ayrıldım, annelere geldim. Kızım ve ben eşimden çok şiddet gördük. Şu an şiddet bitti fakat kızım da ben de hayata nasıl tutunacağız. Yardıma, manevi desteğe ihtiyacımız var.

²⁴⁷ Murat Atalı, “Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991), 1/196.

²⁴⁸ Ali Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991), 1/200.

²⁴⁹ TÜİK, *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2022.

²⁵⁰ Çiğdem Arıkan, *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1996), 156.

Beni ve kızımı kimseler anlayamaz. Bize yardım edin. Kızımın sağlık problemleri de var, hayatı korku ve dayaktan ibaretti. Anne olarak ona da nasıl yardımcı olacağım bilemiyorum, bize yol gösterin lütfen.” (Kadın, Dul, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

Diğer bir soru ise şiddet eğilimini kontrol etmek ve eşine zarar vermemek için boşanmak isteyen bir erkek birey tarafından yöneltilmiştir:

“Karımla boşanma aşamasındayım, fakat eşim boşanmak istemiyor. Evliliğimizin yürümesi mümkün değil. Biz bir araya gelince kavga ediyoruz ve ben eşime şiddet uygulayabiliyorum. Kendime güvenmediğim için birleşmeyi hiç düşünmüyorum. Bir çocuğum var. Ben doğru olan neyse onu yapmak isterim. Bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, Lise Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Aile İçi Şiddet” alt başlığı altında şiddet konusuna yeterince değinildiği için bu bölümde kısa açıklamalar ile yetinilecektir. Sorularda görüldüğü üzere yaşanan aile içi şiddet, birey ve toplum sağlığı açısından bireylerin boşanma yolunu seçmesinin önemli bir nedenidir. Türkiye’de, 2008 yılında Ordu ilinin de dahil olduğu Doğu Karadeniz’de yaşayan evli kadınların, eşleri veya partnerleri tarafından uğradıkları fiziksel şiddet oranı araştırılmıştır. Buna göre, kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma oranı %38 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, son 12 ayda fiziksel şiddete maruz kalma oranı ise %7 olarak tespit edilmiştir. Kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri veya birlikte oldukları kişiler tarafından şiddete maruz kalma oranı ise %42 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, duygusal şiddet veya istismara maruz kalan kadınların oranı ise %44 olarak kaydedilmiştir.²⁵¹ Bir diğer araştırma kapsamında, katılımcılara evliliği sonlandırmanın en önemli nedeni ne olabileceği sorulmuş ve elde edilen sonuçlara göre, en yüksek oranla (%24,5) sadakatsizlik/evliliğe ihanet, bunu takip eden sıralamada ise eşin fiziksel şiddeti/dayağı (%17,6), eşler arası sevgisizlik (%17,4) ve aşırı alkol/kumar gibi olumsuz alışkanlıklar (%17,3) olarak belirtilmiştir.²⁵² Şiddet

²⁵¹ İlknur Yüksel-Kaptanoğlu vd., “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması Özet Rapor”, (2014), 27.

²⁵² Cevat Özkaya, *Türkiye’de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)* (İstanbul: SEKAM Yayınları, 2016), 143-144.

sebebiyle boşanma sürecinde olan danışanların ifadelerinden anlaşılacağı üzere boşanma süreci ve sonrası hem hukuki hem de duygusal olarak zorlu bir süreçtir. Bu durum özellikle çocuklu ailelerde daha fazla belirginleşmektedir. Literatürde mahkeme kararları sonuçlarında velayetin genellikle annelere verildiği görülmektedir.²⁵³ Velayeti alan ebeveynler, sorularda da görüldüğü üzere çoğu zaman anneler, psikolojik, maddi, sosyal vb. birçok açıdan zorluklarla karşılaşmaktadır ve bu durum, çocuklarına sınırlı zaman ve enerji ayırabilmelerine neden olmaktadır.²⁵⁴ Ayrıca velayeti üstlenen taraf (genellikle kadın), artık varlık göstermeyen ebeveynin önceden üstlendiği sorumlulukları da devralmış durumdadır.²⁵⁵ Boşanma sürecinde ve sonrasında yaşanan bu zorlu süreç özellikle kadınların ruhsal açıdan çeşitli problemler yaşamalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla danışanların büroya başvurup destek almaları, içinde buldukları durumu daha sağlıklı geçirmelerinde oldukça önemlidir.

Büroya yöneltilen diğer iki soru ise boşanma eyleminin çocuklara yansımalarıyla ilgilidir:

“Eşimle boşanma aşamasındayım. Bir kızımız var, eşim boşanmak istemiyor. Kızım da babasını çok seviyor ve boşanmamızı istemiyor. Fakat ben tükendim, eşimden sevgi ve ilgi görmedim. Onun ilgisizliği beni bu hale getirdi. Onun yanında mutsuz oluyorum, bunun için onunla boşanmak istedim. İki yıldır mahkeme devam ediyor. Artık yoruldu, onunla anlaşarak boşanmak istiyorum ama olmuyor. Ben çaresizim, ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, İşçi, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“Eşimle boşanıyoruz. İlk mahkememiz oldu, ikinci mahkememiz olacak. Küçük oğlum henüz beş yaşında ve bana ‘anne keşke sen ölsen, o zaman babam evimize gelir’ diyor. Ben çocuğuma ne diyeceğimi bilemedim. Kendimi çok çaresiz hissettim. Çocuğumu babasına göndermiyorum artık. Acaba ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

²⁵³ Gözde Kaşıkçı Kaba- Erdiç Öztürk, “Karara Bağlanan Boşanma Davalarının Retrospektif İncelenmesi: Gaziosmanpaşa Örneği”, *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi* 15/2 (2018), 57.

²⁵⁴ Nilgün Öngider, “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (01 Haziran 2013), 145.

²⁵⁵ Marion Gindes, “The Psychological Effects of Relocation for Children of Divorce”, *J Am Acad Matrimonial Lawyers* 15 (1998), 119-148.

Boşanma kararı yalnızca çifti değil çevresindeki bireyleri de etkilemektedir. Bu bağlamda en büyük etkilenecek gruplardan biri şüphesiz çocuklar olacaktır. Çocuklar açısından bakıldığında boşanma sürecinde ve sonucunda çocuğun bağımlı olduğu iki figür olan anne ve baba eşit düzeyde ulaşılabilirliklerini yitirmekte ve bu durum, çocuğun yaşam bütünlüğünü ciddi şekilde sarsmaktadır. Ebeveynine en muhtaç oldukları dönemde annesinden ya da babasından ayrılmak çocuk için büyük bir trajedidir. Çocukların, ebeveynlerinin aldığı ayrılık kararını içselleştirmekte güçlük çekmeleri oldukça doğaldır. Buna ek olarak, boşanmış aileye sahip olan çocukların, boşanmamış ve birlikte yaşayan aileden gelen akranlarına kıyasla psikolojik zorluklarla daha yüksek olasılıkla karşılaştıkları genel bir görüş olarak kabul edilmektedir.²⁵⁶ Yukarıda yer alan sorularda çocukların yaşadıkları durum bu görüşü destekler niteliktedir.

Büroya yöneltilen bir diğer soru ise, boşanma sonrasında çocuklarını görememe durumu yaşayan bir baba tarafından dile getirilmiştir:

“Karım boşanma davası açtı. Sekiz aydır ayırıyoruz. Eşim annesinde, çocuklar da onun yanında. Kayınvalidem beni sevmez zaten, çocuklarımla beni görüştürmüyorlar. Çok üzülüyorum, haftada bir çocukları görme hakkım var ama sekiz aydır çocuklarımı görmedim. Ben ne yapayım, telefonumu engelledi, görüşemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, Üniversite Mezunu, Memur, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Daha önce belirttiğimiz gibi boşanma sonrası çocukların velayeti konusunda genellikle anneler lehine karar verilmektedir. Bu durum, annenin tavrına bağlı olarak babaların çocuklarıyla görüşme hakkını kısıtlayan veya engelleyen bir sorun yaratabilmektedir. Boşanma sürecinde ve sonrasında en çok zarar gören taraf ise çocuklardır. Bazı ebeveynler, çocuklarının psikolojik sağlığını korumak yerine, onları eşlerine karşı bir silah olarak kullanmaktadırlar. Çocuğu babasından veya yakın akrabalarından uzak tutarak intikam alabileceğini sanan ebeveyn, aslında sadece kendini kandırmaktadır.²⁵⁷ Zira bu bencil tutumun bedelini en çok çocuklar öderler. Dolayısıyla boşanma sonrasında eşle ilgili olumsuz duygular çocuklara yansıtılmamalıdır. Çocuklar hem anne hem de babayla düzenli ve sağlıklı bir iletişim

²⁵⁶ Gindes, “The Psychological Effects of Relocation for Children of Divorce”, 119-148.

²⁵⁷ Kasım Tatlıoğlu- Nuri Demirel, “Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, *The Journal of Academic Social Science* 22/22 (26 Ağustos 2019), 59-73.

kurabilmeli, onlardan maddi ve manevi destek alabilmelidir. Ayrıca, çocuk koruma kanununa göre, çocuğu teslim etmeyen ebeveynlerin üç aya kadar disiplin hapsi ile cezalandırılabilceğı hususunu da unutmamak elzemdir.²⁵⁸ Bu nedenle, ebeveynlerin bu konuda bilinçli ve işbirlikçi olmaları, çocuklarının boşanmadan en az etkilenmesini sağlamaları gerekmektedir.

Büroya yöneltilen farklı bir soru ise şöyledir:

“Eşimle boşanma aşamasındayım, annelere geldim. Bebeğimi kucağıma alalı iki ay olmadı. Yanlışımı anladım. Evime dönmek istiyorum fakat eşim boşanmaya kararlı. Eşimi çok bıktırdım, her sinirlendiğimde annelere geldim. Şimdi de eşim daha geri dönmemi kabul etmiyor. Ben ne yapmalıyım yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, İşçi, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Soruda görüldüğü üzere eşlerden birinin yaşanan her tartışma sonrası öfke ile kültürde anne evine gitmek adıyla bilinen kök ailesinin evine gitmesi evlilik bağına zayıflatmaktadır. Ayrıca, her kavga sonrası anne baba evine sığınılması, aile içi iletişim ve çözüm yollarını engellemekte ve üçüncü kişilerin müdahalesine kapı aralamaktadır. Bu da evlilikte güven ve sadakat duygularını zedeleyebilmektedir.

Büroya yöneltilen bir diğer soru ise yuvasının dağılmamasını isteyen bir babadan gelmiştir:

“Eşim boşanma davası açtı. Ben eşimden boşanmak istemiyorum. Benim hatalarım oldu ben hatalarımı düzelteceğim. Bizim on altı yaşında oğlumuz var, yuvamın yıkılmasını istemiyorum. Eşimi ikna edemiyorum, çaresizim. Bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, Lise Mezunu, İşçi, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Danışanın eşinin boşanma davası açmasının nedeni belirsizdir. Ancak danışan kusurlarını kabul etmekte ve telafi edeceğini söylemektedir. Ayrıca boşanmak istememesinin bir nedeni de çocuklarının varlığıdır. Boşanma, evlilik kadar yaygın bir olgu olmasına rağmen, farklı kültürlerde ve dinlerde istenmeyen bir durum olarak algılanmaktadır. Çünkü kurulan aile

²⁵⁸ Çocuk Koruma Kanunu (Çocuk Koruma Kanunu), *Resmî Gazete* 25876 (15 Temmuz 2005), Kanun No. 5395.

yapısının bozulması, sadece bireyleri değil, toplumu da olumsuz yönde etkileyebilecek sonuçlara sahiptir. Ancak aile içi şiddet gibi aile birliğini bozan ağır faktörler varsa, boşanma bir hak olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, boşanma oranlarının evrensel olarak arttığı bilinmektedir. Ağır etkenler olmasa bile, toplumsal ve kültürel açıdan yaşanan değişimler ve bunların aileye yansımaları, boşanmaların artmasında rol oynamaktadır.²⁵⁹

Büroya yöneltilen diğer sorular ise boşanmanın fetva yönüyle ilgilidir. Bireyler boşanma ile ilgili merak ettikleri konuları alanında uzman olan büro görevlilerine yöneltilmektedirler.

“Erkeğin 3 kere boş ol demesiyle bütün bağlar biter mi?” (Kadın, Evli, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

“Ben 3 kere evlendim, ayrıldım. Boşanmak günah mı?” (Kadın, Evli, Okur Yazar, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

“Kadının kocasını boşaması mümkün müdür, böyle bir hakkı var mıdır? Kadının boş ol demesiyle boşanma gerçekleşir mi?” (Kadın, Evli, Okur Yazar, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2017.)

Bu araştırma, DİB’e bağlı ADRB’lere aile, evlilik ve boşanma ile ilgili soruların toplumsal açıdan analizini yapmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı, soruların cevaplarını vermek değil, bu soruların neden ve nasıl sorulduğunu incelemektir. Bu nedenle, cevapların verilmesini ilgili kuruma bırakmaktayız. Soruların DİB’e bağlı müftülükler bünyesinde faaliyet gösteren ADRB’lere sorulması, dini konularda cevap vermeye yetkili tek resmi kurumun DİB olduğunu ve kişilerin DİB’e bu konuda güvendiklerini göstermektedir. Ayrıca, evlilik ve boşanma ile ilgili İslam hukukunun da söyleyecekleri vardır. Bireyler açısından boşanmanın hükmü, şekilleri vb. bunlar merak konusu olabilmektedir. Bununla birlikte bu gibi soruların sorulması kişilerin dini duyarlılığını da göstermektedir.

²⁵⁹ Tatlıoğlu- Demirel, “Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu”, 65.

İslam dini perspektifinden konuya bakılacak olursa hem Kur'an'da hem sünnette boşanma olgusu hoş karşılanmamış ve ailenin devamlılığı öncelenmiştir. Ancak, toplumsal gerçekliği yansıtan anlaşmazlık da göz ardı edilmemiş ve böyle durumlarda çiftlerin aile üyeleri tarafından seçilen hakemler aracılığıyla uzlaşma yolu aranması tavsiye edilmiştir.²⁶⁰ Bununla birlikte, anlaşmazlık çözülemez hale geldiğinde ve evlilik birliği sürdürülemez bir noktaya gelmişse, boşanmanın meşru bir seçenek olduğu kabul edilmiştir.²⁶¹

Sonuç olarak ADRB'ye yöneltilen boşanma ile ilgili sorularda görüldüğü üzere bireyler boşanma sürecinde ve sonrasında yaşadıkları problemleri çözme konusunda yardım istemektedirler. Bu bağlamda psikolojik anlamda tükenmişlik hissine kapılan ve dini bilgi arayışında olan danışanların büroya başvurması ve destek istemeleri olağandır. Çünkü ADRB bu doğrultuda manevi destek sunmayı ve bireylerin yaşadıkları zorluklarla baş etmelerine yardımcı olmayı hedefleyen bir kurum olarak faaliyet göstermektedir.

4.3.5 Aldatma/Zina

ADRB'ye yöneltilen soruların kaydedildiği veri sisteminde bir diğer alt başlık *Aldatma/Zina* şeklindedir. Evlilik kurumunun temelinde sadakat ilkesi yatar. Eşler, nikah akdinde birbirlerine hayat boyu sadık kalma taahhüdünde bulunurlar.²⁶² Bu taahhüde uyulmadığında sadakatsizlik durumu ortaya çıkar. Sadakatsizlik, mevcut birliktelik dışında başka bireylerle kurulan duygusal ve/veya fiziksel bağlantılar sonucunda, mevcut birlikteliğin kurallarının ya da beklentilerinin ihlal edilmesi durumudur.²⁶³ Öte yandan evlilikte sadakatsizlik/aldatma, bir eşin monogami (tekeşlilik) ilkesine bağlı kaldığını varsayarken, diğer eşin bu ilkeyi gizli bir şekilde çiğnemesi halidir.²⁶⁴ Bu durum duygusal ya da cinsel aldatma şeklinde meydana gelebilir. Büroya yöneltilen sorularda her iki cinsiyetin de aldatma eylemini gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Aşağıda yer alan sorular bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

²⁶⁰ *Kur'an Yolu* (Erişim 24 Ağustos 2023), en-Nisâ 4/35; *Ebû Dâvûd*, "Talâk," 3.

²⁶¹ *Kur'an Yolu* (Erişim 24 Ağustos 2023), el-Bakara 2/227-231; *Kur'an Yolu* (Erişim 24 Ağustos 2023), Talâk 65/6-7.

²⁶² Nevzat Tarhan, *Evlilik Psikolojisi Öncesi ve Sonrasıyla Evlilik* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 92.

²⁶³ Mehmet Z. Sungur, *Aşk, Evlilik, Sadakatsizlik Şeytan Üçgeni* (İstanbul: Büyükkada Yayıncılık, 2017), 198.

²⁶⁴ Don-David Lusteran, "Infidelity: Theory and Treatment", *Handbook of couples therapy* (Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons, Inc., 2005), 337.

“Yeni evliyim, bir yıl olmadı. Eşim beni aldattı. Çok üzülüyorum. Boşanmayı düşünüyorum. Ailemi dinlemedim, bana söylediler alma o kızı diye. Şimdi çok üzülüyorum. Nasıl toparlanacağım, bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, Lise, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

“Karımla otuz yıla yakın evliyim. Karımın bir başka erkekle mesajını yakaladım. Beni aldattığını düşünüyorum. Karımı takip ettim, alışveriş yapıp hiç bilmediğim bir eve gitti. Şu an durumu onunla da konuştum, inkâr etmedi. Artık boşanmak gerektiğini düşünüyorum. Evli kızımız var, oğlumuz da yakında kız isteyeceğiz. Çaresizim, ne yapmalıyım bilemiyorum, bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, İlkokul, Esnaf, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşim bir başka kadını seviyor. O kadına gidiyor. Gitme yapma diyorum, dinlemiyor. Ben çok çaresizim, bittim artık. Eşimi seviyorum, boşanmak istemiyorum. Bana yol gösterin, ben ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, İlkokul, İşçi, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Eşim beni aldatıyor. İki yıldır dul bir bayanla ilişkisi var. Benden de ayrılmak istiyor. Ben yuvamı yıkmak istemiyorum çünkü hamileyim ve iki de çocuğumuz var. Ne yapmalıyım bilemiyorum?” (Kadın, Evli, Yüksek Lisans, Ev Hanımı 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

Yukarıda ki sorularda gerek erkekler gerekse kadınlar sadakatsizlik eylemi içinde bulunmuşlardır. Aldatılan kişiler, yaşadıkları bu acı verici deneyimi kabullenmekte güçlük çekmekte, bazıları ilişkilerine son vermek isterken bazıları ise ayrılmak istememektedir. Ancak aldatma sonrası ilişkinin devam etmesi için bireylerin profesyonel yardım alması ve sağlıklı bir iyileşme süreci geçirmesi gerekmektedir. Büroya başvurmaları da bu anlamda desteğe muhtaç olmalarından ötürüdür. Öncelikle bilinmelidir ki literatürde aldatma davranışının nedenleri zikredilse de aldatılan eşin bu durumdan suçlu olduğunu düşünmesi doğru değildir. Aldatma, aldatan eşin tek başına verdiği bir karardır ve bunun sonuçlarından yalnızca o mesuldür.²⁶⁵ Bununla birlikte literatürde yer alan aldatma eyleminin nedenlerine değinmek gerekirse

²⁶⁵ Sheri Stritof, “Reasons Why Married People Cheat”, *Verywell Mind* (Erişim 29 Ağustos 2023).

cinsiyetler arasındaki psikolojik ve hormonal farklılıkların, romantik ilişkilerde farklı beklenti ve ihtiyaçlara yol açtığını belirtmek gerekir. Genel bir görüş olarak erkeklerin sadakatsizlik davranışlarının altında cinsel faktörlerin yattığı, kadınların sadakatsizlik davranışlarının altında ise duygusal eksiklik ve mutsuzluk faktörlerinin yattığı kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra sadakatsizliğe sebep olan diğer faktörleri cinsiyete göre açıklayan bir araştırmacı, kadınları aldatmaya iten sebepleri; ilgi ihtiyacı, değer görmek arzusu, güç ve güven arzusu, intikam duygusu ve yeni bir aşk olarak belirtirken erkekleri aldatmaya iten sebepleri; değerli hissetme ihtiyacı, güler yüzlü kadınlarla olma isteği ve yalnız kalma ihtiyacı olarak açıklamıştır.²⁶⁶ Ayrıca bireysel düzeyde, kişilik bozuklukları ve çocukluk çağı travmaları gibi psikolojik risk faktörleri, evlilik dışı ilişki davranışını etkileyebilir. Bununla birlikte sosyal medya kullanımı ve sınır belirleme becerileri gibi sosyal ve çevresel etmenler de bu davranışın oluşumunda rol oynayabilir.²⁶⁷ Farklı bir çalışmada ise eşlerin sadakatsizliğine yol açan faktörler; ilişkideki bir tarafın duyarlılık eksikliği, bir eşin baştan çıkarılabilirliği, aldatmanın toplumsal ve kültürel olarak normalleştirilmesi, cinsel tatmin yetersizliği, geçmiş yaşantıların etkisi ve yeni deneyimlerin arayışı şeklinde belirtilmiştir.²⁶⁸ Kadınların büroya sorduğu sorularda görüldüğü üzere aldatma eylemi boşanma ile sonuçlanmayabilir. Örneğin Johnson'ın belirttiği gibi, ilişkideki geri dönüşü olmayan yatırımlar, ilişkinin devamlılığı için sosyal baskı, ilişkiyi bitirme sürecinin zorlukları ve uygun alternatiflerin eksikliği, ilişkiyi sürdürme gerekliliğini ortaya çıkarabilir.²⁶⁹ İlişkinin devamında önemli bir rol oynayan faktörlerden biri de affetmektir. Affetmek, hatalı davranışın sahibine karşı negatif düşünce, duygu ve davranışlardan isteyerek uzaklaşmaktır.²⁷⁰ Aldatma sonrası affetmeyi Tarhan şu şekilde açıklamaktadır:

²⁶⁶ <https://cemkece.com.tr/erkekleri-aldatmaya-yonelten-etkenler/>, <https://cemkece.com.tr/kadinlari-aldatmaya-yonelten-etkenler/> (Erişim 31 Ağustos 2023)

²⁶⁷ Sheri Stritof, "Reasons Why Married People Cheat".

²⁶⁸ Zuhale Yeniçeri- Doğan Kökdemir, "University Students' perceptions of, and Explanations for, Infidelity: The Development of the Infidelity Questionnaire (Infq)", *Social Behavior and Personality: An International Journal* 34/6 (01 Ocak 2006), 639-650.

²⁶⁹ Johnson, M. P., "Commitment to personal relationships", *Advances in Personal Relationships*, ed. W.H. Jones, D. Perlman (London: Jessica Kingsley, 1991), 3/117-143.

²⁷⁰ Bülent Gündüz- Özlem Çelik, "Marriage Satisfaction and Forgiveness in People Who Continue Their Marriage After Infidelity: Aldatma Sonrası Evliliğini Sürdüren Kişilerde Evlilik Doyumu ve Affetme", *Journal of Human Sciences* 15/4 (19 Ekim 2018), 1895.

Eğer eşi gerçekten pişman olmuşsa, kadın da "Aramızdaki sevgi bağına arttırmak için ne yapmalıyım?" diye düşünülmalıdır. İnsan değerli bir şey kaybettiği zaman onu hemen unutmaz, tekrar bulmaya çalışır. Evlilik de böyledir. Aldatan eş, yere düşen mücevher gibidir. Mücevheri yere düştü diye çöpe atmak yerine, yerden alıp temizlemekte fayda vardır.²⁷¹

Sadakatsizlik nedeniyle ilişki kaybı yaşayan bireyler, bir yas sürecine girerler. Bu süreç, kaybedilen ilişkinin güvene dayalı bir temeli olduğu için, ölen bir yakına duyulan yasla benzer özellikler taşır. Bireyler bu süreçte şaşkınlık, şok, inkâr, öfke, umutsuzluk, çaresizlik, üzüntü gibi çeşitli duygusal evrelerden geçerler.²⁷² Sorular göz önüne alındığında bu evreleri yaşayan bazı kişiler ADRB'ye başvurmayı tercih etmiş ve danışmanlık hizmeti almıştır.

Konu başlığından yola çıkılarak her aldatma aynı zamanda "zina" olarak kabul edilmektedir. Erkek kardeşinin nikahsız şekilde karşı cinsle uzun süre aynı evde yaşamasından rahatsız olan bir kadın büroya danışma ihtiyacı hissetmiştir.

"Erkek kardeşim üç yıldır bir kızla yaşıyor. Bu durum beni rahatsız ediyor. Kardeşime evlenmesi gerektiğini söyledim, kabul etti. Fakat kızla konuşmadım. Kızı bu evliliğe ikna etmeli miyim bilemiyorum. Niçin bu kadar zaman birlikte yaşayıp evlenmiyorlar. Acaba kardeşimin bu kızla evlenmesi doğru mu? Bana yardımcı olun lütfen." (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Danışanın yaşadığı durum, dinin birey ve toplum hayatında oynadığı rolleri ortaya koymaktadır. Danışan, kardeşinin kendisi için mahrem olan bir kişi ile aynı evde kalmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Evlilik bağı olmadan iki zıt cinsiyetin aynı evde yalnız kalması, dini bakımdan da uygun görülmemektedir. Bu durum, zina kavramına atıfta bulunmaktadır. Zina, Arapça kökenli bir terimdir ve "evlilik bağı bulunmayan kişiler arasındaki cinsel ilişkiyi" ifade eder.²⁷³ Hukuk alanında zina, "evli bir erkeğin başka bir kadınla veya evli

²⁷¹ Tarhan, *Evlilik Psikolojisi Öncesi ve Sonrasıyla Evlilik*, 99.

²⁷² Sungur, *Aşk, Evlilik, Sadakatsizlik Şeytan Üçgeni*, 209.

²⁷³ *Güncel Türkçe Sözlük*, "Zina" (Erişim 01 Eylül 2023).

bir kadının başka bir erkekle kusurlu şekilde cinsel ilişkiye girmesi" olarak tanımlanır.²⁷⁴ Bu tanım doğrultusunda, Türk Medeni Kanunu'nun evlilik dışı cinsel ilişkiye giren kişilerin bu davranışlarını zina kapsamı içerisine dahil etmediği anlaşılmaktadır. İslam dininin cinsel hayat hakkındaki görüşü ise, evlilik kurumuna dayanmaktadır. Evlilik, evlenmeleri dinen caiz olan bir erkek ve bir kadın arasında yapılan meşru bir sözleşmedir. Bu sözleşmenin dışında gerçekleşen cinsel ilişkiler, İslam'da zina olarak tanımlanmaktadır. Aile kurumu, toplumun temelini ve geleceğini şekillendiren önemli bir yapıdır. Bu kurumu zedeleyen ve toplumsal düzeni bozan, nesillerin helak olmasına, insanın özgün bir değeri olan hayâ duygusunun kaybolmasına ve birçok hastalığın yayılmasına yol açan zina²⁷⁵, Yüce Allah tarafından “*çok çirkin bir fiil ve kötü bir yol*” olarak nitelendirilmiş ve bu suça girmekten sakınmakla kalmayıp, ona yaklaşmamak emredilmiştir.²⁷⁶ Bu suçun işlenmesi halinde uygulanacak olan ağır yaptırımlar, Kur'an öncesindeki ilahi vahiylerde de bildirilmiş, bu konuda kesin bir hüküm getirilmiştir.²⁷⁷

4.4 Genç ve Çocuk

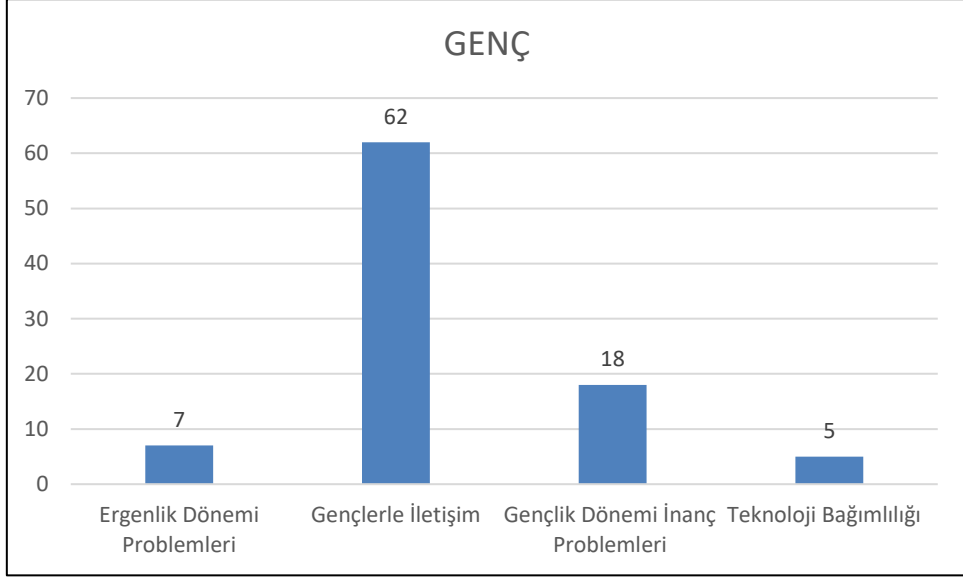
Çalışmamızda Genç ve Çocuk kategorileri aynı bölümde değerlendirilecektir. Bu kararın nedeni, bu kategorilerdeki soruların içerik olarak benzer olmasıdır. Sorular göz önüne alındığında, ikinci ana başlığa ayrı bir bölüm açmaya gerek olmadığı görülmektedir. Ancak, veri sistemindeki başlıklara uyum sağlamak amacıyla başlıklar grafiklerde değiştirilmeden kullanılmıştır.

²⁷⁴ Şebnem Akipek Öcal, “Evlilik Birliğinin Sona Ermesi, Boşanma ve Sonuçları, Soybağı, Evlat Edinme, Velayet ve Vesayet”, *Medeni Hukuk I*, ed. Hayriye Şen Doğramacı (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018), 112.

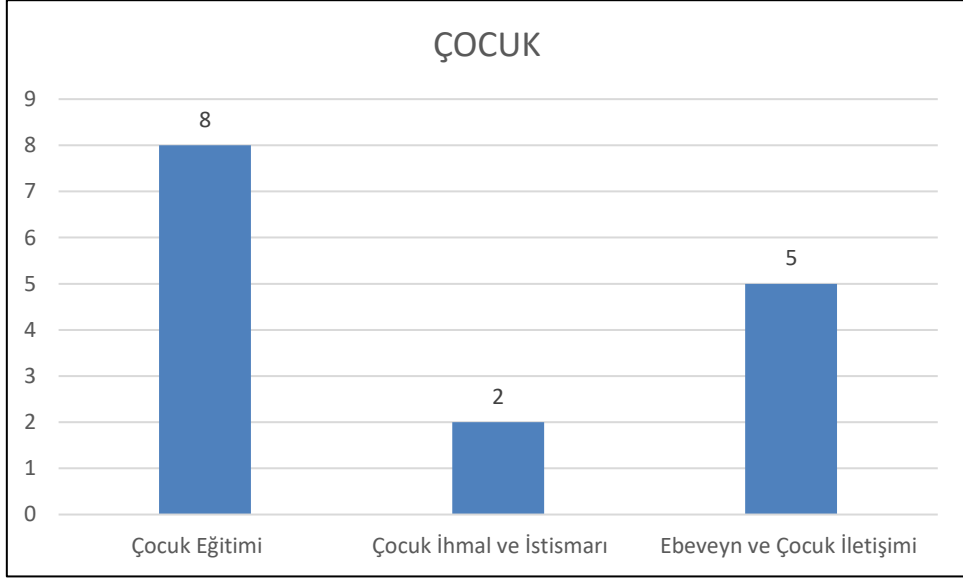
²⁷⁵ <https://kurul.diyamet.gov.tr/Duyuru-Detay/Duyurular/680/islam-da-zina-ve-butun-cesitleriyle-escinsel-iliski-haramdir> (Erişim 01 Eylül 2023).

²⁷⁶ Kur'an Yolu (Erişim 1 Eylül 2023), el-İsrâ 17/32; el-Furkân 25/68; el-Mümtehine 60/12., ts.

²⁷⁷ Kitab-ı Mukaddes (Erişim 1 Eylül 2023), Çık. 20:14; Yas. 5/18; 22/24; Mat. 15/19; Mar. 7/21., ts.

Şekil 6. 4 Genç Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı

Şekil 6. 5 Çocuk Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı

Grafiğe göre, "Genç" ana başlığı altında yer alan soruların büyük bir kısmı (%67) "Gençlerle İletişim" alt başlığıyla ilgilidir. Bu alt başlığı, %20 ile "Gençlik Dönemi İnanç Problemleri", %8 ile "Ergenlik Dönemi Problemleri" ve %5 ile "Teknoloji Bağımlılığı" izlemektedir. "Çocuk" ana başlığı altında ise soruların çoğunluğu (%54) "Çocuk Eğitimi" alt başlığına aittir. Bu alt başlığı, %33 ile "Ebeveyn Çocuk İletişimi" ve %13 ile "Çocuk İhmal ve İstismarı" takip etmektedir.

Soruların başlıklarının uygunluğu incelenirken, bazı soruların farklı kategorilere ait olduğu ve bazı alt başlıkların gereksiz olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, "Ergenlik Dönemi Problemleri",

“Ebeveyn ve Çocuk İletişimi” ve “Gençlerle İletişim” alt başlıkları altındaki sorular arasında paralellik bulunmaktadır. Bu nedenle, bazı başlıklar tek bir kategori altında toplanarak değerlendirilecektir.

4.4.1 Gençlerle İletişim

İletişim konusuna ayrıntılı bir şekilde “eşler arası iletişim” başlığı altında değinilmişti. Bir başka iletişim problemleri ise ebeveyn ve çocuklar arasında gerçekleşmektedir. Biri babasıyla diğeri annesiyle iletişim kuramayan iki genç yaşadıkları sorunları büroya danışmışlardır:

“Annemle iletişim kuramıyorum, bana karşı çok soğuk. Ben her şeyimi onunla paylaşmak istiyorum ama o hiç bana yakınlık vermiyor. İçim daralıyor, hiç dinlemeyi bilmiyor. Bu durum beni çok sıkıyor, mutlu değilim, daralıyorum. Ben ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Bekar, Lise, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

“Babamla konuşmak istiyorum. Ama babam sinirli olduğu için bir türlü konuşamıyorum. Cesaret edip rahat bir şekilde konuşamıyorum. Bu durum beni çok rahatsız ediyor. Mutsuz ve huzursuzum, ben ne yapmalıyım? Babamın değişeceğini zannetmiyorum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Bekar, Lise, Çalışmıyor, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Danışanların ailelerinin sağlıklı aile özelliklerine sahip olmadıkları, ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sağlıklı ailelerin çoğu kültürde ortak bazı özellikleri vardır: değişken koşullara uyum sağlayabilme, uygun sınırlar belirleyebilme, açık iletişim kurabilme, sorumluluk bilincini geliştirme, kendilerine ve çocuklarına güven duyabilme ve gelecekleri konusunda iyimser olabilme. Sağlıklı ailelerde, aile üyeleri birbirlerini samimi şekilde dinler ve sadece açık olanları değil, daha gizli mesajları da anlarlar. Bu, Cüceloğlu’na göre birbirlerinin varlıklarını kabul ettiklerini gösterir. Çünkü birbirlerini fark ettikleri zaman iletişim kurarlar ve birbirlerini önemsedikleri zaman var kılarlar. Bunun için gerekli olan ilk şey dinlemektir. Kişi dinlendiği zaman kendisini tanır ve kimliğini oluşturur.²⁷⁸ Ayrıca böyle ailelerde, empati, anlayış ve destek hakimdir. Sağlıklı aileler, iletişimde pasif olmak yerine, çeşitli konularda fikir

²⁷⁸ Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (Remzi Kitabevi, 2019), 94-137.

alışverişinde bulunmaya açıktırlar. Aile içinde sorunlar yaşandığında, bu durumda aileler sorunları etkin bir şekilde ele almak ve çözüm aramak için görüşmeler yaparlar. Aile üyeleri sorun çözme becerilerini geliştirmeye isteklidirler.²⁷⁹ Fakat sorularda görüldüğü üzere danışanların yaşadığı ailelerde sağlıklı bir iletişim söz konusu değildir. Gençler, ebeveynleriyle iletişim kurmaya istekli olmalarına rağmen, ebeveynleri tarafından engellenmektedirler. Bu durum, gençler açısından olumsuz sonuçlar doğurur. Gençler, çocukluktan gençlik dönemine geçişin getirdiği stresle birlikte ailelerinin ilgisizliğiyle başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Gençlerin anlayışa ve ilgiye en fazla ihtiyaç duyduğu dönemde yalnız kalmaları, onları duygusal anlamda olumsuz etkileyebilmektedir.²⁸⁰ Unutulmamalıdır ki; ebeveynlerin gençlerin görüşlerine saygı gösterip dikkatlice dinlemeleri, gençlerin de ebeveynlerinin tavsiyelerine açık olmalarını sağlayacaktır.

Büroya yöneltilen sorularda görülen bir diğer problem, kuşak çatışmasıyla ilgilidir. Kuşak çatışması, önceki bölümlerde değinildiği gibi geleneksel ve modern değerler arasındaki uyumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan bir sosyal olguyu ifade eder. Genç kuşak, toplumun değişen ihtiyaçlarına uyum sağlamak isterken, yaşlı kuşak, geçmişin normlarına sadık kalmayı tercih eder. Bu farklılık, kuşaklar arasında anlaşmazlıklara ve çekişmelere yol açabilir. Aşağıdaki soru bu çatışma durumuna örnek olarak sunulabilir.

“Annem özellikle de babam, beni baskılıyor, yargılıyor. Beni yargılamadan dinlemiyorlar. Özgürlüğüme kavuşmak istiyorum, kurtulmak istiyorum. Annem, anneannem kendisini nasıl yetiştirmişse beni öyle yetiştirmeye çalışıyor. Korkutarak bir şey olmuyor. Zorlamayla bir yere varılmaz. Haksız mıyım, bana söyleyin?” (Erkek, Bekar, Tıpta Uzmanlık, Öğrenci, 18 ve altı yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

Soruda görüldüğü üzere aile içindeki sorunların kaynağı, genç bireyin kendi kimlik, değer ve tercih oluşumunu gerçekleştirme çabası ile ebeveynin geleneksel ve otoriter yaklaşımı arasındaki çatışmadır. Ebeveynler, çocuklarına kendi inanç ve kültür değerlerini aktararak, onu

²⁷⁹ Samuel T. Gladding, *Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, çev. İbrahim Yıldırım- İbrahim Keklik (Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Demeği Yayınları, 2011), 30-32.

²⁸⁰ Aylin Görgün Baran, “Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* 1 (2004), 34.

korumak ve yönlendirmek isterler. Fakat bu çabaları genellikle fırtınalı bir dönem olarak kabul edilen gençlik çağındaki çocukları tarafından olumlu karşılanmayabilir. Bu dönem, çocuğun özerklik kazanma ve kendi kimliğini oluşturma süreci ile ebeveynlerin çocuk üzerindeki denetimlerini kaybetme endişesi arasında gerilim yaşandığı bir evredir.²⁸¹

Bu dönemde genç bireyler, evden ayrılarak çevrelerine daha fazla ilgi gösterme eğilimindedirler. Bu süreçte ev ile dış dünya arasındaki değer farklılıkları aile üyeleri arasında gerilime sebep olabilmektedir. Bu duruma, çocuklarının davranışlarından endişe duyan ebeveynlerin büroya yönelttiği sorular örnek olarak gösterilebilir.

“Kızım üniversite öğrencisi, erkek arkadaşları var. Onlarla olan arkadaşlığı bir kız arkadaş gibi olamaz dediğim zaman beni anlamıyor. Ben kızıma bunu nasıl anlatmalıyım, bilemedim. Kızımla güzel bir iletişim kurmak istiyorum ve kızımın bizim gelenek, görenek ve inancımıza uygun bir şekilde yaşamasını istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Orta son sınıfta kızım var, arkadaş çevresinden çok etkileniyor. Aile olarak dindar bir aileyiz fakat kızımıza laf geçiremiyoruz. Kızımla düzgün bir iletişime geçemiyorum, bana sinir oluyor. Ben ne yapmalıyım yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“Baba olarak kızımla düzgün iletişim kuramıyorum. Kızımla çocukluk döneminde birbirimizi çok seviyorduk, güzel anlaşıyorduk. Büyüdükten sonra anlaşamamaya başladık. Kızımın kılık kıyafeti beni rahatsız ediyor. Kızımı uyarsam da beni dinlemiyor. Göbeği açık, pirsing takılı gördüğüm zaman rahatsız oluyorum ama kızım benim rahatsız olmama hiç aldırılmıyor. Kızıma doğruları söylüyorum ama hiçbir faydası yok. Ben ne yapmalıyım, bana yardım edin lütfen.” (Erkek, Evli, Lise, Emekli, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

²⁸¹ Nuran Hortaçsu, *İnsan İlişkileri* (Ankara: İmge, 2003), 120.

Genç bireyler, ebeveynlerinden farklı olma eğilimleriyle, bir tür kimlik boşluğu yaşayabilirler. Bu boşluğu doldurmak amacıyla, yeni sosyal ilişkiler kurma arayışına girerler. Yaşlılarının davranışlarını, giyim ve konuşma tarzlarını benimserler. Ayrıca kendilerine güvendikleri ve düşüncelerini paylaşabilecekleri bir sırdaş ve dert ortağı seçme eğiliminde olurlar. Bununla birlikte arkadaş grubu içinde sadakat ve dayanışma değerlerine önem verip, arkadaş grubuna ait olmak için, onların etkisine açık olurlar. Hatta kendilerini kabul ettirmek için, bazen kendi değer yargılarına ters düşen davranışlara bile katılırlar. Ebeveynler ise, gençlerin kötü arkadaşların etkisinde kalarak yanlış yollara sapabileceğinden endişe ederler. Bu yüzden onları sıkı bir şekilde kontrol etmeye ve bazı arkadaşlıklarını yasaklamaya çalışırlar. Ancak bu tutum, gençleri daha çok evden ve aileden uzaklaştırır. Aile içinde ebeveyniyle sürekli çatışma yaşayan bir gencin, arkadaş grubuna kendini tamamen teslim etmesi ihtimali daha fazladır. Kimlik bulma sürecinde olan güvensiz ve kendini yetersiz hisseden bir gencin, daha özgüvenli olan yaşlılarının, baskısı altında kalması mümkündür. Bu konuda, genç bireyin olumsuz davranışlara yönelmesinin tek nedeninin kötü arkadaşlar olduğunu iddia etmek yanlıştır; ailelerinden yeterli ilgi ve desteği göremeyen gençler, kendilerini zararlı ilişkilerin içinde bulabilmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin denetimi ve uyarısı da önemlidir. Çünkü en sağlıklı gelişen gençler bile zaman zaman yanlış eğilimler gösterebilir. Aile ilişkileri sağlam olan bir gencin, kısa süreliğine de olsa yanlış yollara sapması halinde, geri dönebilmesi kolaylaşır.²⁸² Dolayısıyla ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimde çatışma yerine uzlaşma tercih edilmelidir.

4.4.2 Gençlik Dönemi İnanç Problemleri

Ergenlik ve gençlik dönemi, bireyin duygusal, ruhsal ve fiziksel açıdan önemli dönüşümler yaşadığı, kimlik ve kişilik gelişiminde sık sık çatışmaların ve krizlerin ortaya çıktığı, karar verme süreçlerinde zorluklarla karşılaştığı bir evredir.²⁸³ Bununla birlikte gençlik çağı, genç bireylerin, içinde buldukları topluma uyum sağlamak ve katkıda bulunmak için çabaladıkları bir süreçtir. Genç bireyler, toplumsal kimliklerini oluştururken, toplumun diline, dinine, kültürüne, değerlerine ve ortak hedeflerine vakıf olmaya, bunları anlamaya ve özümsemeye çalışırlar. Kendi kimliklerini, geleceklerini, bağlılık duydukları şeyleri, hayatlarının anlamını

²⁸² Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2002), 377-380.

²⁸³ İhsan Çapçioğlu, "Modern Zamanlarda Tüketilen Gençlik", *Diyanet Aylık Dergisi* 286 (Ekim 2014), 22-25.

ve inançlarının niteliğini, değerini ve kaynağını keşfetme ve sorgulama sürecindedirler.²⁸⁴ Bu süreçte gençler ailelerin değer sistemlerinden uzaklaşıp kendi davranışlarını yönlendiren değerler oluşturabilirler.²⁸⁵ Bu durum, aile bireyleri için kaygı uyandıran bir durum söz konusu olabilir. Aşağıdaki sorular, gençlerin arayışlarını, inançlarını ifade etmelerini ve yakınlarının duyduğu kaygıları ortaya koymaktadır.

“17 yaşındaki oğlum Allah’la ilgili değişik sorular soruyor. Cevap vermekte zorlanıyoruz. “Ben kulaktan dolma bilgilerle inanmak istemiyorum” diyor. Biz çocuğumuza nasıl yardımcı olabiliriz. Ona söylediklerimiz onu ikna etmiyor. Bize yardımcı olun lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Arkadaşım bana “ben deistim” dedi. Ona ne diyeceğimi bilemedim. Ben inançlıyım ve ibadetlerimi de yapmaya çalışıyorum. Arkadaşıma nasıl yardımcı olabilirim, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“İnançlı bir ebeveyniz, ahlaki değerlerimize önem veriyorsunuz. İbadet noktasında eksiklerimiz var. On dört yaşındaki oğlumuzu da ibadet yapmak istediğinde daha çocuksun deyip engelledik. Şu an çocuğumuz “ben Allaha inanmıyorum” diyor. Çocuğumun Allah’a inanmasını istiyorum. Bize yardım edin, biz ne yapmalıyız.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Din, modernite ve sekülerleşme süreçleriyle birlikte toplumsal hayatın dışına itilmeye çalışılmakta ve geleneksel değerler sorgulanmakta veya reddedilmektedir. Bu bağlamda, yeni nesil inanç ve yaşayış biçimleri ortaya çıkmakta ve özellikle gençler arasında ateizm, deizm,

²⁸⁴ Mualla Selçuk, “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 335.

²⁸⁵ Gülter Oskay, “Değer Yargılarından Kaynaklanan Ana-Baba, Ergen Çatışmasının Sosyo Ekonomik Ve Benzeri Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/5 (01 Haziran 1990), 45.

agnostisizm ve diğer inanç ve inançsızlık şekillerinin yaygınlaştığı iddia edilmektedir.²⁸⁶ Çalışmamızın sınırları içerisinde olmadığı için bu kavramları açıklama gayretine girilmeyecektir. Yalnızca bu durumun aile üyeleri arasında ki ilişkiyi nasıl etkilediğine ve gençlerin bu inançlara kaymalarının sebeplerine değinilecektir. Yaşanan bu durumun yetişkinlerin ve ebeveynlerin kaygılanmasına ve endişelenmesine neden olduğu vakıdır. Literatürde inanç kaymalarının sebepleri ile ilgili açıklamalar mevcuttur. Örneğin; Yıldırım, günümüz insanının yaşadığı manevi huzursuzluğun nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: sosyal medyanın büyüleyici etkisi, aidiyet hissini zayıflığı, toplumsal değerlerin yıpranması, insanların yalnızlaşması, aile değerlerinin önemini yitirmesi, madde odaklı yaşam tarzları ve zararlı alışkanlıklar.²⁸⁷ Yapıcı'ya göre ise dinî şüphe ve krizlere yol açan etkenler arasında, dinin inanç esasları, ibadet kuralları (fıkıh), dindar kesim ve dinî örgütlenmelerin liderleri (cemaat ve tarikatlar) hakkında yapılan eleştiriler sayılmaktadır.²⁸⁸ Deizmin nedenlerini inanç krizi bağlamında ele alan Çapçioğlu ve Er, şu faktörleri belirtmektedir: Dinin cezalandırıcı ve katı bir dille anlatılması, İslam ile bilim arasında çelişki olduğu iddiaları; dinin insanlara getirdiği sorumluluklar, gençlerin popüler kültür ürünleri ve internet forumları yoluyla dini anlamlandırma çabaları, dini temsil eden bazı grupların söz ve davranışlarının uyumsuzluğu, bazı grupların din adına işlediği şiddet, tehdit ve terör eylemleri, sosyal medya üzerinden yürütülen deizm propagandaları.²⁸⁹

Bununla birlikte gençlerin, ailelerinin değer sistemlerinden uzaklaşıp kendi davranışlarını yönlendiren değerler oluşturmalarının sebebini gencin sosyal ortamına bağlayanlar da mevcuttur. Bu duruma örnek olarak aşağıda yer alan soru gösterilebilir.

“Kardeşimin son zamanlarda Allah inancı çok farklılaştı. Bizim gibi inanmıyor. Onun inandığı Allah hiçbir şeye karışmıyor. Kardeşimin arkadaş çevresi de böyle inanca sahip. Kardeşim için

²⁸⁶ Süleyman Doğanay, “Üniversite Öğrencilerinin İnanç Gelişimlerine ve Anlam Arayışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 47-66.

²⁸⁷ Enbiya Yıldırım, “The Prescription for Overwhelmed Human of the Modern Times: Turning Back to the Values”, *Beder Journal of Humanities* (Hëna e Plotë Bedër University, Faculty of Humanities, 2013), 1/48-60.

²⁸⁸ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi* 12 (29 Aralık 2020), 1-44.

²⁸⁹ İhsan Çapçioğlu- Nurhibe Büşra Er, “Günümüz Gençliğinin İnanç Sorunları Bağlamında Deizm”, *Uluslararası İslam, Modernite ve Gençlik Sempozyumu* (Zonguldak, 2021), akt; Orhan Gürsu, “Gençlik Dönemi İnanç Krizinin Psikolojik Kökenlerinin Analizi: Olgu Sunumu”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 922.

endişeleniyorum. İmanını kaybetmesinden korkuyorum. Kardeşime nasıl yardımcı olabilirim. Bana yol gösterin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, İşçi, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Görüldüğü üzere gencin dahil olduğu arkadaş grubunun etkili olduğu değerler, gencin ailesinin değerleriyle çelişebilmektedir. Yukarıda yer alan sorularda çoğu zaman aile, gencin, arkadaş grubunun değil, yetişkinlerin değerlerine uygun davranmasını beklemektedir. Bazı durumlarda ise, aile, kendi otoritesini kullanarak, gencin kendi değerlerini benimsemesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu tür baskılar, aile üyeleri arasında çatışmalara yol açabilmektedir.²⁹⁰ Fakat unutulmamalıdır ki; ergenlik dönemindeki bireylerin kimlik gelişimleri sırasında karşılaştıkları sorunlar, sorgulamalar ve çatışmalara anlayışla yaklaşılmalıdır. Bu süreçte sağlıklı bir iletişim kurmak önemlidir. Aksi takdirde sert bir üslupla yapılan olumsuz yorumlar ve dışlayıcı tutumlar arzu edilmeyen sonuçlara yol açabilir.

Bu tutumun İslam dini açısından da doğru olmadığını belirtmek gerekir. Zira İslam Peygamberi Hz. Muhammed zamanında da bu tür şüphe ve vesveseler yaşanmış ve bu durumu dile getiren kişilere karşı örnek bir tavır sergilenmiştir. *"Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ashab-ı kiramdan bazıları gelerek şöyle demişlerdi: 'Kimimizin aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağı kanaatindeyiz.' Hz. Peygamber (s.a.s.) 'Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?' diye sormuş, oradakiler de 'Evet!' deyince, 'İşte bu (korku) imandandır (akla gelen vesvese de zarar vermez)."*²⁹¹ Peygamberin bu tutumu tahkiki imanın bir basamağı olarak görülmekte ve hoşgörülle karşılanmaktadır.

Büroya yöneltilen diğer sorular, çocuklarının sapkın olarak tanımlanan ideolojilerle ve bu ideolojileri benimseyenlerle empati kurmalarından kaygı duyan aileler tarafından sorulmaktadır.

"On dört on beş yaşlarında olan kızım, Müslümanların eşcinselleri, ateistleri ve satanistleri acımasızca eleştirmelerine kızıyor. Onların da bizim gibi normal olduklarını savunuyor. Kendi masumluluğuyla olaya bakıyor. Anne olarak kızımın bu durumları normal görmesi beni

²⁹⁰ Oskay, "Değer Yargılarından Kaynaklanan Ana-Baba, Ergen Çatışmasının Sosyo Ekonomik ve Benzeri Değişkenler Açısından İncelenmesi", 45.

²⁹¹ "İman", 209.

korkutuyor. Kızım bu sebepten çatışıyoruz. Kızım da saçlarını acayip renklere boyuyor, tırnaklarını uzatıp siyahlara boyuyor. Tedirginim, kızımı kaybetmekten korkuyorum. Kızıma doğruları nasıl anlatacağım. Kızım doğru iletişim kuramazsam kızımı kaybedebilirim, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Kızımın internette yaptığı bazı paylaşımlar beni rahatsız etti. Dinimize göre haram olan erkek erkeğe ilişki hakkında, böyle olan insanların mağdur edildiğini, toplumda dışlanmalarının yanlış olduğunu düşünüyor kızım. Ben ona ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Anne olarak kızıma nasıl yardımcı olabilirim. Onu tehlikelerden nasıl koruyabilirim. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ortaokul, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

Dinî-manevi değerlerinden uzaklaşmış ve farklı kültürlerin değerlerini eleştirmeden benimseyen gençler muhafazakâr aileler için bir stres faktörü olmuştur. Bazı toplumlar, sorularda görülen sapkın davranışları normalleştirmeye ve korumaya çalışırken, bazı toplumlar ise bunlara karşı direnç göstermektedir. Ülkemizde yaşayan gençlerden de bu davranışları onaylayanlar, sessiz kalanlar ya da eleştirenler vardır. Bu hususta literatürde yapılan araştırmalara değinmek faydalı olacaktır. Bülbül ve Sinan'ın üniversite gençliği üzerinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin %60,2'si farklı cinsel yönelimlerin toplumda özgürce ifade edilmesini savunmaktadır. Ancak öğrencilerin %40'ı bu tür marjinal gruplara karşı tolerans göstermemektedir. Öğrencilerin dini inançları da bu konuda önemli bir etkidir. Kendini dindar olarak tanımlamayan öğrencilerin %71'i farklı cinsel yönelimlerin özgürce yaşanabilmesine olumlu bakarken, dindar öğrencilerin %53,3'ü bu görüşü reddetmektedir.²⁹²

Dilekli ve Koyuncu'nun yaptığı araştırmaya göre ise eşcinsel evlilikler hakkındaki görüşleri sorulan gençlerin büyük çoğunluğu, kadın ve erkek fark etmeksizin, bu evlilikleri doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir. Kadınların %85,6'sı, erkeklerin ise %92'si bu görüşü paylaşmıştır. Bu araştırmada eşcinsel evliliklere saygı duyduğunu söyleyenlerin oranı

²⁹² Şahamet Bülbül- Melek Sinan, “Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumlar Açısından İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2010), 186-217.

kadınlarda %9,6, erkeklerde %2,4'tür.²⁹³ Ayrıca sorularda görülen gençlerin sahip olduğu bu düşüncelerin ve sergiledikleri bu davranışların nedeni kendi masumiyetleriyle olaya bakmaları, toplumsal etkilerden ya da ergenlik dönemi tepkisi olabilir. Bu durumda sağlıklı olan davranış gençleri dinlemek, onları anlamaya çalışmak, neden böyle düşündüklerini sormaktır. Yargılayıcı, kırıcı veya baskıcı olmak olumsuz durumlara sebep olabilir. En faydalı davranış biçimi sağlıklı iletişim olacaktır.

Büroya yöneltilen bazı sorular ise başörtüsü ile ilgilidir. Bu sorular bazen gençler bazen de ebeveynler tarafından büroya yöneltilmiştir. Günümüzde başörtüsünün bağlayıcılığı hakkında tartışmaların yaşandığı bilinse de başörtüsü İslam geleneğinde hala önemini sürdürmektedir.²⁹⁴ Çünkü İslam inancına sahip olan çoğu birey, Kur'an'da yer alan emirleri sorgusuz sualsiz kabul etme eğilimindedirler. Dolayısıyla bu inanç sistemine sahip olan kişiler, tarihsel süreç içinde başörtüsüne büyük bağlılık göstermişlerdir. Ancak geçmişte sorgulanmayan dini değerler modernizmin ve sekülerizmin etkisiyle bireyler arasında azalan bir öneme sahip olmuştur. Başörtüsü konusu bu bağlamda bazı ailelerde bir gerilim kaynağı olmuş ve gençlerin başörtüsü takma ya da takmama tercihleri ile ebeveynlerinin beklentileri arasında bir çatışma meydana gelmiştir. Bu durum, büroya ulaşan sorularda da görülmektedir. Örneğin aşağıda yer alan soru bir gencin başörtüsü takma tercihi nedeniyle ailesi tarafından olumsuz bir tavırla karşılandığını ve gencin bu süreci atlatmakta zorlandığını ifade etmektedir.

“Ben kapanmak istiyorum. Fakat ailem karşı çıkıyor. Ailemi buna nasıl ikna edebilirim? Bu süreci nasıl devam ettirmeliyim?” (Kadın, Bekar, Ön Lisans, Öğrenci, 19-24 yaş grubu, Yüz yüze, 2019)

İslam inancında mükellefiyet buluş çağıyla birlikte başlamaktadır. Dolayısıyla Kur'an'da kadınlara sorumluluğu yüklenen başörtüsü buluş çağına giren gençleri ilgilendirmektedir. Soruda görüldüğü üzere genç kadın özgür iradesiyle verdiği başörtüsü takma kararını uygulamakta ailesiyle çatışmaktadır. Ebeveynler tarafından düşünüldüğünde ise bazen aileler

²⁹³ Zeynep Dilekli- Ahmet Ayhan Koyuncu, “Kendini Dindar Olarak Tanımlayan Gençlerin Aile Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (2022), 67-92.

²⁹⁴ Bedriye Yılmaz, *Kur'an Yorum Tarihinde Nur Sûresi 31. Ayet ile Ahzab Sûresi 32- 33., 53. Ve 59. Ayetlerin İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 210.

örtünmenin toplumsal baskı, özgürlük kısıtlaması veya ayrımcılık yaratması gibi olumsuz sonuçları olabileceğini düşünerek, kızlarının veya eşlerinin bu kararına karşı çıkabilirler. Fakat kendi kararlarını çocuklarına dayatmak, onlara baskı yapmak, tercihlerini görmezden gelmek daha kötü sonuçlara sebep olabilecek davranışlardır.

Örtünme isteği olan gençler olduğu gibi, örtünmeyi bırakmak isteyen gençler de mevcuttur. Bu gençler de benzer şekilde, aileleriyle bu konuda çatışmalar yaşamaktadırlar. Aşağıda yer alan sorular bu durumu örneklemektedir.

“Kızım kapalıyken başını açmak istediğini söyledi. Babası çok uğraştı, ikna etmeye çalıştı ama kızımız yine de başını açtı. Bize “siz bana doğruları öğrettiniz ama bu benim tercihim” diyor. Babası kızımıza tepkili ve “açarsan hakkımı helal etmem” demişti. Kızım ile babası arasında soğukluk var ve ben kızımın da babasının da üzülmesini istemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Esnaf, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Ortaokul sıralarında kapandım kendi isteğimle. Şu an lisedeyim, başörtüsü takmak istemiyorum. Ailem beni anlamıyor. Sanki dinimden çıkıyorum. Örtünmek Allah'ın emri ama artık yapamıyorum. Bunaliyorum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Bekar, İlköğretim, Öğrenci, 18 yaş ve altı grubu, Yüz yüze, 2019.)

Yukarıdaki sorular, gençlerin başörtüsü takmama isteğinin aileleriyle nasıl çatışmalara yol açtığını göstermektedir. Gençlerin, ailelerinin beklentileriyle uyumsuz tercihleri, aile içinde gerginliklere yol açmaktadır. Bu durum, aile içinde sağlıklı iletişimi de engellemektedir. Ebeveynler açısından konuya bakıldığında muhafazakâr ailelerin İslam'ın bir emri olarak görülen başörtüsünü kızlarının terk etmesini dini açıdan günah olarak görmelerinden kaynaklanabilir. Ayrıca ebeveynler, çocuklarının dinden uzaklaşabileceği kaygısı taşıyabilir ya da toplum içindeki statülerini kaybedeceklerini hissedebilirler. Bu yorumlar öznel olmakla birlikte, dini hassasiyet taşıyan bu tür konularda aile içinde katı bir tutum sergilemek, ebeveyn ve çocuk arasında olumsuz sonuçlara yol açabilir.

Bu konuyla ilgili büroya yöneltilen diğer bir soru üniversiteye başladıktan sonra başörtüsünü bırakmayı planlayan kızının kişiliğinde bir değişim gözlemleyen anne tarafından gelmiştir.

“Kızım üniversiteyi İstanbul’da okuyor. Üniversiteye başladıktan sonra değişmeye başladı. Başörtüsünü çıkarmayı düşünüyor. Bana sorduğu zaman ben bunun için ona destek olamayacağımı söyledim, daha doğrusu başını açmasına izin vermedim. Başka problemlerle de karşılaşabilirim. Nasıl davranacağım, kızıma nasıl yardım edebilirim, bana yardım edin.” (Kadın, Evli, Üniversite, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Türkiye’de yapılan bir araştırmada, kadınların başörtüsü tercihlerini değiştirmelerinde sosyal ve kültürel faktörlerin önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Bu faktörlerden biri, kadınların farklı inanç ve değerlere sahip birey veya gruplarla iletişim kurması sonucunda dinî anlayışlarında meydana gelen dönüşüm olarak belirtilebilir.²⁹⁵ Bu dönüşümün en etkili yaşandığı yerlerden biri de üniversite hayatıdır. Üniversite yaşamı, öğrenciler için farklı bir kültür ortamı sunmaktadır. Bu ortama uyum sağlamak, öğrencilerin üniversite öncesi dönemdeki sosyal çevrelerini, aile yapılarını, değer ve kurallarını yeni kültür biçimleri ile karşılaştırmalarına, bunları daha kritik bir şekilde değerlendirmelerine, sorgulamalarına neden olmaktadır. Bu süreçte öğrenciler, sahip oldukları din, değer ve kuralların kültür unsurlarını daha objektif bir bakış açısıyla görebilmektedirler. Bu eleştirel bakış, öğrencilerin ilerleyen yıllarda kendi hayatlarını bu yönde şekillendirmelerine katkı sağlamaktadır.²⁹⁶ Soruda görüldüğü üzere annenin ifadeleri de bu yorumları destekler niteliktedir. Ayrıca Avcı’ya göre, dini değer ve kuralların birey üzerinde bir üst-baskı işlevi bulunmaktadır. Bu işlev, bireyin yaşamını yönlendirme, biçimlendirme ve kontrol etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu üst-baskının bireyin gündelik yaşamında farklı seviye ve görünümleri vardır: Birincisi, Allah korkusu ve vicdan yoluyla hissedilen manevi baskıdır. İkincisi, içinde yetiştiği toplumsal çevreye uyum sağlama gereğiyle oluşan aile ve çevre baskısıdır (bu baskı, üniversite yaşamında dindar olmayan kesime uyum sağlamak isteyenler için dinden uzaklaşmaya yol açabilen bir baskı da olabilir). Üçüncüsü, üniversite yaşamında daha belirgin bir şekilde karşılaşılan dindar olmayan kesimin "öteki" olarak algıladığı bireylere yönelik baskıdır.²⁹⁷ Diğer açıdan başörtüsü giymeyi bırakmanın kadınlar için bir özneleşme veya bireyselleşme çabası olarak

²⁹⁵ M. Numan Sağırlı, *Başörtüsü Giymeyi Bırakan Üniversite Mezunu ve Çalışan Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma* (İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 92.

²⁹⁶ Özlem Avcı, *İki Dünya Arasında: İstanbul’da Dindar Üniversite Gençliği* (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2018), 260-261.

²⁹⁷ Avcı, *İki Dünya Arasında*, 260-261.

yorumlanabileceği söylenmektedir. Ancak, elde edilen araştırma verilerine göre, bu durumun tüm başörtüsü giyen kadınlar için geçerli olup olmadığı konusunda bir tartışma bulunmaktadır.²⁹⁸ Ayrıca dindar kadınların kimlik inşası sürecinde, din ve gelenekten kaynaklanan baskılardan kurtulmak için modernleşme yönünde bir eğilim gösterdikleri de görülmektedir. Ancak bu eğilim, onları seküler dünyanın dayattığı normlara uyum sağlamaya zorlayarak, yeni bir tür nesneleştirmeye maruz bırakmaktadır. Bu durum, dindar kadınların özneleşme potansiyellerini sınırlamaktadır.²⁹⁹ Tüm bu açıklamaların ardından Türkiye’de biri 2014’te diğeri 2023’te gerçekleştirilen Türkiye’de dini hayat araştırmalarına göz atmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda TİDA (2023) kapsamında ulaşılan bulgulara göre; 18-24 yaş arası kadınların %33’ü dışarıda "her zaman" veya "sık sık" başörtüsü taktıklarını belirtirken, 25-34 yaş arası kadınların bu oranı %41’dir. Buna karşılık, 18-24 yaş arası kadınların %62’si dışarıda başörtüsünü "hiçbir zaman" kullanmadıklarını veya "nadiren" kullandıklarını ifade ederken, 25-34 yaş arası kadınların bu oranı %53’tür. Bu veriler ışığında, yaş düştükçe başörtüsü takma oranının azaldığını söylemek mümkündür. Aynı araştırmada eğitim düzeyi arttıkça kadınların başörtüsü kullanımı arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Kadınların eğitim seviyeleri yükseldikçe, başörtüsünü “sık sık” veya “her zaman” takma olasılıkları azalmaktadır. Örneğin, TİDA’nın bu araştırmasındaki bulgulara göre okur yazar olmayan kadınların hepsi (%100) dışarı çıkarken başörtüsü takarken, ilköğretim mezunlarında bu oran %86’ya, lise mezunlarında %41’e, üniversite öğrencilerinde %31’e ve lisansüstü eğitim alanlarda ise %19’a inmektedir.³⁰⁰ Bu verilerden hareketle eğitim düzeyinin yükselmesiyle başörtü takma oranının azaldığı ifade edilebilir. DİB’in 2014 yılında yaptığı “Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’na göre ise dışarıda başörtü takma oranı yaş gruplarına göre değişmektedir. 18-24 yaş grubunda başörtü takanların oranı %56 iken, takmayanların oranı %42,4’tür. 25-34 yaş grubunda ise başörtü takanların oranı %62,9’a yükselirken, takmayanların oranı %36,3’e düşmektedir. Bu veriler, Türkiye’de dini hayatın yaş grupları arasında farklılaştığını göstermektedir. Eğitim düzeyine göre dışarıda başörtüsü takma oranı ise aynı araştırmaya göre şöyle belirlenmiştir: Okur-yazar olmayan kadınların %95’i, ilköğretim mezunları olanların %84,2’si, ilköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul mezunları olanların %67,6’sı, lise veya mesleki lise mezunları olanların %40,3’ü, yüksekokul

²⁹⁸ Sağırılı, *Başörtüsü Giymeyi Bırakan Üniversite Mezunu ve Çalışan Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma*, 100.

²⁹⁹ Ali Akdoğan- Erol Sungur, “Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı (Başörtüsü ve Tesettür Örneği Üzerinden Kimlik Tartışması)”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (15 Haziran 2016), 76.

³⁰⁰ Nişancı, *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık*, 55-58.

mezunu olanların %31,3'ü ve lisans ve üstü eğitim almış olanların %20,5'i başörtüsü takmaktadır. Buna karşılık, okur-yazar olmayan kadınların %4,1'i, ilkokul mezunu olanların %14,6'sı, ilköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul mezunu olanların %31,6'sı, lise veya mesleki lise mezunu olanların %58,5'i, yüksekokul mezunu olanların %67,1'i ve lisans ve üstü eğitim almış olanların %77,5'i başörtüsü takmamaktadır.³⁰¹ Bu veriler, eğitim düzeyi arttıkça başörtüsü takma oranının azaldığını göstermektedir.

4.4.3 Teknoloji Bağımlılığı

Büroda gençlerle ilgili olarak sıklıkla gündeme gelen diğer bir sorun, teknoloji kullanımının aşırıya kaçması ve bağımlılık oluşturmasıdır. Teknoloji bağımlılığı, bireyin teknoloji veya teknolojik araçları aşırı derecede kullanması sonucunda fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan olumsuz etkilenmesi olarak tanımlanabilir. Fakat teknoloji bağımlılığının kesin bir tanımını yapmak zordur. Bunun nedeni, bu bağımlılık türüne ilişkin araştırmaların öncelikle bilgisayar, akıllı telefon, sosyal medya ve oyun bağımlılığı gibi alt kategorilere odaklanmış olmasıdır.³⁰² Büroya gelen soruların çoğu, ebeveynlerin çocuklarının oyun bağımlılığı ile ilgili endişelerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla açıklamalarımız daha çok bu konuya odaklanacaktır:

“Oğlum telefonla çok vakit geçiriyor, bir oyun var sürekli onunla oynuyor. Bağımlı olmasından korkuyorum. En son babası wifiyi kapattı diye evde kıyamet koptu. Oğlumun bağımlı olmasını istemiyorum ama buna nasıl engel olacağımı da bilmiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

“16 yaşında oğlum saatlerce telefon başında, hiç kalkmıyor. 24-30 saat başında, yemek yemeyi unutuyor ya da bir öğün anca yiyor. Suyunu dahi içmek için kalkmıyor. Telefonu elinden aldım kapıları kırdı. Bana yardım edin, çok çaresizim. Çocuğum hafızlık yapmayı bu yüzden bıraktı. Onun için çok endişeleniyorum, ne yapmalıyım?” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

³⁰¹ DİB, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, 102.

³⁰² Mert Küçükvardar- Özhan Tingöy, “Teknoloji Bağımlılığının Semptomlar Temelinde İncelenmesi”, *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 9/35 (2018), 118.

“Oğlum teknoloji bağımlısı. Bilgisayar oyunu oynuyor. Öyle ki okulu bıraktı. Doktora gittik, tamamen düzelmedi. Bu çok zor bir şeymiş, kolay kolay kurtulamıyor. Ben çocuğuma nasıl yardımcı olabilirim? Ne yapmalıyım, bana yol gösterin lütfen.” (Erkek, Evli, Ön Lisans, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Bir zamanlar ergen ve genç erişkinlerin açık alanlarda, parklarda ve sokaklarda katıldıkları oyun faaliyetleri, günümüzde evlerde veya internet/oyun salonlarında, bilgisayar ekranında yapılan sanal faaliyetlere dönüşmüştür. Ayrıca mobil teknolojilerin ilerlemesi, çok sayıda oyunun akıllı telefonlar aracılığıyla erişilebilir olmasını sağlamıştır. Akıllı telefonların kolay taşınabilir olması, mobil oyunları her türlü kullanıcı için daha cazip hale getirmektedir. Ancak bu oyunlar, zaman ve mekân kısıtlaması olmadan kolayca erişilebilir olması nedeniyle, aşırı ve kontrolsüz bir şekilde kullanıldığında, bireylerin sosyal, psikolojik ve fiziksel sağlıklarını olumsuz etkileyebilen bir sorun haline gelebilir. Bu soruna “dijital oyun bağımlılığı” adı verilmektedir.³⁰³

Gürarlan Baş ve Karatay tarafından Türkiye’de 840 öğrenci ile yürütülen çalışmada, incelenen öğrencilerin %14,3’ü oyun bağımlılığına ve %6.5’i internet bağımlılığına sahip olduğu tespit edilmiştir.³⁰⁴ Ayrıca gençlerin bazılarının haftalık olarak 40 ila 80 saat arasında internet kullandığı ve bilgisayar başından ayrılmadıklarından ötürü evden dışarı çıkmadıkları, eğitim hayatını terk ettikleri hatta tedavilerine dahi katılmadıkları belirtilmektedir.³⁰⁵ Bununla birlikte, yukarıda bahsedilen üç soruda, ebeveynlerin oyun bağımlılığı konusundaki endişelerinin odak noktası erkek çocuklardır. Bu doğrultuda literatürde ergenlik dönemindeki erkek öğrencilerin dijital oyunlara olan bağımlılık seviyelerinin kız öğrencilerden istatistiksel olarak daha fazla

³⁰³ Aylin Yalçın Irmak- Semra Erdoğan, “Digital Game Addiction Among Adolescents and Younger Adults: A Current Overview”, *Türk Psikiyatri Dergisi = Turkish Journal of Psychiatry* 27/2 (2016), 128.

³⁰⁴ Nazan Gürarlan Baş- Gülnaz Karatay, “Effects of Technology Usage on the Addictive Behaviors of Secondary School Students”, *Perspectives in Psychiatric Care* 56/4 (2020), 3.

³⁰⁵ Behiye Alyanak, “İnternet Bağımlılığı”, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 8/5 (2016), 21.

olduğu sonucuna varılmıştır.³⁰⁶ Anne babaların çocuklarının oyun bağımlısı olmalarından ötürü hissettikleri endişe yersiz değildir. Çünkü bir araştırmada meta analizi yapılan 20 makaleden elde edilen sonuçlara göre, dijital oyun bağımlılığı olan ergenlerin ruh sağlığı bozuklukları riskinin, dijital oyun bağımlılığı olmayan ergenlere kıyasla 1,57 kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.³⁰⁷

Türkiye’de TÜİK araştırmalarına göre 2022 yılında, 16-74 yaş aralığındaki bireylerin internet kullanım oranı %85,0 iken, 2023 yılında bu oran %87,1'e yükselmiştir. Cinsiyet bazında ayrıldığında, 2023 yılında erkekler arasında internet kullanım oranı %90,9 olarak kaydedilmişken, kadınlar arasında ise bu oran %83,3 olarak tespit edilmiştir.³⁰⁸ Oyun bağımlılığı, çocukların biyolojik, psikolojik ve akademik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir sorundur. Biyolojik olarak, oyun bağımlılığı dikkat eksikliği, erken gelişme, fiziksel aktivite yetersizliği nedeniyle kas-iskelet sisteminde bozulma, görme problemleri, baş ağrısı, kronik yorgunluk ve uykusuzluk, kilo değişimleri gibi rahatsızlıklara yol açabilir. Psikolojik açıdan ise depresyon, kaygı, obsesif-kompulsif bozukluk, antisosyal kişilik bozukluğu, duygu durum dalgalanmaları, gerçeklerden kaçınma, yaşamdan bezmişlik ve gerçek-hayal çatışması gibi sorunlar yaygın olarak görülmektedir.³⁰⁹

4.4.4 Çocuk Eğitimi

Aile, çocuğun bütün gelişim alanlarını etkileyen ilk sosyal ortamdır. Bu sebeple, en verimli öğrenme kaynağı aile ve ev ortamıdır. En nitelikli eğitim kurumları bile, normal bir aile eğitimi ile mukayese edildiğinde, ailenin üstünlüğü ortaya çıkar. Ailenin sevgi dolu, neşeli, mutlu edici tutumu, çocuk üzerinde öyle doğal etkiler yaratır ki, bu etkileri başka bir eğitim ortamında oluşturmak zordur. Çocuk hem olumlu hem de olumsuz alışkanlıkları, ailesinin tutumlarını, davranışlarını ve eylemlerini gözlemleyerek benimseyebilir, bu nedenle aile içinde kazanılan bu alışkanlıklar bazen öylesine derin ve dayanıklı hale gelir ki, sonradan okul veya sokak gibi

³⁰⁶ Gürarlan Baş- Karatay, “Effects of Technology Usage on the Addictive Behaviors of Secondary School Students”, 3.

³⁰⁷ Eni Purwaningsih- Ira Nurmala, “The Impact of Online Game Addiction on Adolescent Mental Health: A Systematic Review and Meta-Analysis”, *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences* 9/F (2021), 271.

³⁰⁸ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023, 2023.

³⁰⁹ Çiğdem Berber Çelik- Oğuz Çelik (ed.), “Çocuklarda Teknoloji Bağımlılığı”, *Farklı Disiplinlerin Bakış Açısıyla Dijital Dünyada Çocuk* (Konya: Eğitim Kitabevi, 2022), 112.

dış çevrelerde değiştirilmesi neredeyse imkânsız hale gelir. Bu nedenle aile eğitiminin önemi çok önemlidir. Çünkü kişilerde görülen; yalan söyleme, rüşvet alma, hırsızlık yapma, kişisel menfaatleri için başkalarına asılsız suçlamalar yöneltmek onları ortadan kaldırmaya çalışma gibi olumsuz özellikler, büyük ihtimalle iyi bir eğitim almamış olmanın üzücü sonuçlarıdır.³¹⁰ Büroya yöneltilen soruların içeriğinde de buna benzer olumsuz özellikler görülmektedir. Aşağıda sunulan iki soru, kendi çocuklarının olumsuz özellikleri karşısında kaygı duyan iki ebeveyn tarafından sorulmuştur.

“Kızım markette hırsızlık yapmış. Çok üzuldüm ayrıca bir defa da değil, defalarca hırsızlık yapmış. Şok oldum, ne yapacağımı şaşırdım, nasıl davranacağımı bilemedim. Hırsızlığın kötü bir şey olduğunu bile bile neden yaptı anlamış değilim. Bir daha yapmasından korkuyorum. Birileri mi yaptırdı, içim hiç rahat değil bana, yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, İşçi, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Oğlum yalan konuşuyor. Buna çok üzülüyorum. Yalanın yanlış olduğunu öğretmeye çalışıyorum. Ama yine de yalan konuşuyor. Yalana iyice alışacak diye korkuyorum. Oğlum için ne yapabilirim bana yardım edin.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2020.)

Büroya yöneltilen bu sorularda çocukların yaşları hakkında bilgilendirme yapılmadığı için yorum yapmak güçtür. Çünkü çocukluk çağında ortaya çıkan yalanlar ile ergenlik ve ileri yaşlarda görülen yalanlar arasında hem biçimsel hem de sonuçsal farklılıklar bulunduğunu ifade edebiliriz. Bu konuda yapılmış bazı çalışmalar yukarıdaki iddiayı doğrulamaktadır. Örneğin yalan söyleme davranışının çocukluk dönemindeki gelişiminin ve yetişkinlikle olan ilişkisinin ele alındığı bir çalışmada; 10 yaşından küçük çocukların yalan söyleme yeteneğinin dil gelişimlerinin seviyesine bağlı olarak değiştiği, 10 yaşından büyük çocuklarda ise yalan söyleme davranışının inanç ve niyet gibi bilişsel faktörlerden etkilendiği tespit edilmiştir.³¹¹ Bir

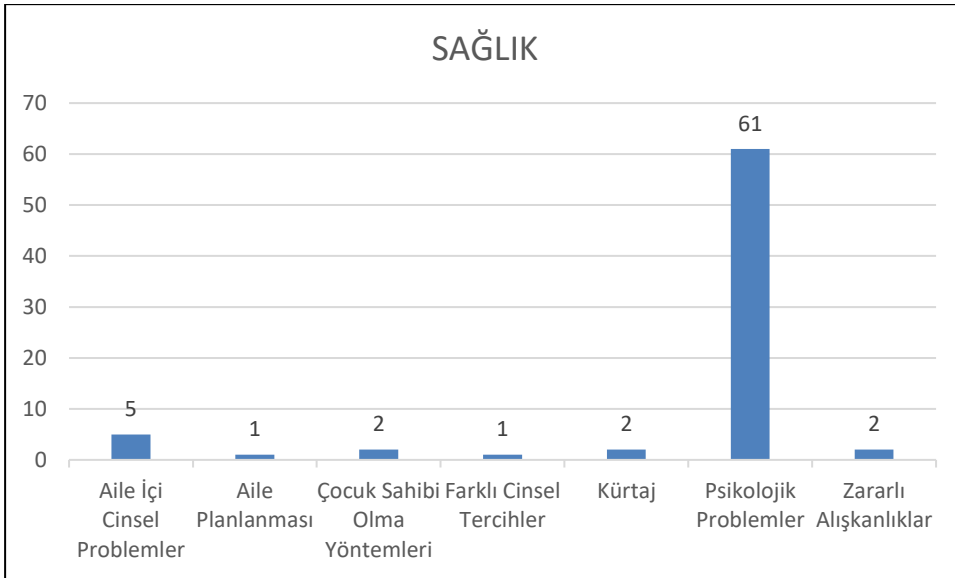
³¹⁰ Neriman Girişken, “Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (2010), 142-145.

³¹¹ Victoria Talwar vd., “Children’s Conceptual Knowledge of Lying and Its Relation to Their Actual Behaviors: Implications for Court Competence Examinations”, *Law and Human Behavior* 26/4 (2002), 395-415.

başka çalışmada ise küçük çocukların yalan söylemesinin normal bir gelişim süreci olduğu, ancak 7 yaşından sonra devam eden yalanların davranışsal problemlerin işareti olabileceği ifade edilmektedir.³¹² Bu doğrultuda ergenlik döneminde söylenen yalanın bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir.

4.5 Sağlık

Çalışmamızın bu bölümüne gelinceye dek görüldüğü üzere ADRB'ye neredeyse aile hayatını ilgilendiren her konu ile ilgili danışılmıştır. Şimdi ise sağlık alanında danışılan sorular incelenecektir. Aşağıda yer alan grafikte sağlık başlığı altına kaydedilen alt başlıklar ve veriler yer almaktadır.

Şekil 6. 6 Genç Ana Başlığına Dahil Alt Başlıklara Kaydedilen Soruların Dağılımı

Grafiğe göre, "Sağlık" ana başlığı altında yer alan soruların büyük bir kısmı (%82) "Psikolojik Problemler" alt başlığıyla ilgilidir. Bu alt başlığı, %7 ile "Aile İçi Cinsel Problemler", %3 ile "Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri", "Kürtaj", "Zararlı Alışkanlıklar" ve %1 ile "Farklı Cinsiyet Tercihleri" ile "Aile Planlaması" izlemektedir.

³¹² Emrah Akçay, "Yalan Söyleme Kabiliyeti ve Hafıza: Cinsiyetler Arası Karşılaştırma", *Selçuk İletişim* 7/3 (2013), 217.

4.5.1 Psikolojik Problemler

Psikolojik problemler kapsamında, büroya başvuru alan konular arasında intihar, ölüm, kaygı, stres, tükenmişlik hissi, vesvese ve metafizikle ilgili sorular yer almaktadır. Bu problemler, yalnızca bireyleri etkilemekle kalmayıp aynı zamanda ailelerini ve sonuç olarak toplumu da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Büroya yöneltilen sorulardan birkaçı şöyledir:

“Ailemde hiçbir şey yolunda gitmiyor. İçim daralıyor. Ya hastalık oluyor ya tartışma çıkıyor. Ailemde eski huzurumuz yok. Ben artık huzur istiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ortaokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Oğlum intihar etti. Onun böyle bir şekilde ölmesi beni perişan etti. Hiç iyi değilim, oğlum için ne yapabilirim. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Akademisyenim, çok yoğun çalışıyorum ve başarılıyım. Son zamanlarda yılgın ve bitkinim. İşlerimi yoluna koymam lazım ama gücümü kaybettim. Nazara inanıyorum, nazar vardır diye okuttum kendime ama geçmedi, toparlanamıyorum bana yardım edin.” (Kadın, Bekar, Doktora, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2019.)

Modernite, endüstrileşme, teknoloji gelişimi, kentsel dönüşüm ve kültürel değişim gibi etkenlerle birlikte toplumun yapısında derin bir dönüşüm yaratmıştır. Bireysellik, sosyal dışlanmışlık, yalnızlaşma, hızlı yaşam temposu, rekabete dayalı ilişkilerin oluşması, sürekli çalışma baskısı gibi faktörler strese, kaygıya, tükenmişlik hissine, zararlı alışkanlıklara ve hatta intihara dahi yol açmaktadır. Fakat bu faktörler artık hayatın gerçekleridir. TÜİK tarafından 2022 yılında gerçekleştirilen Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre, 2003 ile 2022 yılları arasında mutluluk oranı %59.6'dan %49.7'ye düşerken, aynı dönemde mutsuzluk oranı

ise %7.3'ten %15.9'a yükselmiştir. ³¹³ Bu anlamda Emile Durkheim'in "*Hüzün bireyin yaşamında ancak aşırı olarak bulunduğu hastalıklı bir hal almaktadır, ama hiç bulunmaması da hastalıklı bir durumdur*"³¹⁴ ifadesi yaşamda dengenin varlığını ve önemini vurgulamaktadır. Bu gerçekliğe rağmen insan, hüznü gerektiren durumlarla karşılaştığında yardım uzatacak bir el aramaktadır. Dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşayan ve destek arayan kişiler ADRB'ye başvurarak rehberlik hizmeti almaktadırlar. Büro görevlileri, kendilerinin uzmanlık alanına giren konularda danışanlara hem manevi hem psikolojik destek sağlamakta, diğer konularda ise onları uygun kurumlara yönlendirmektedir.

Bu başlık altında büroya yöneltilen diğer sorular ise tevbe, namaz, ölüm korkusu, şirk, şeytan gibi dini literatürü ilgilendiren meselelerdir:

"Şeytan bana vesvese veriyor. Sonra vesvese üzerine düşünürken başka vesveseler de geliyor içime. Acaba şeytan benim içimdekini nerden biliyor da bana o konuda vesvese vermeye devam ediyor. Ya da diğer sorular vesvese değil de benim düşüncelerim mi? Bunları böyle düşünürken yoruluyorum, nasıl kurtulacağım yardım edin lütfen." (Erkek, Bekar, Lise, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

"İmansız ölmekten korkuyorum. Şirke düşmüş olabileceğimi düşünüyorum ve kaygılanıyorum. Aklıma Allah'la ilgili öyle şeyler geliyor ki rahatsız oluyorum. Acabalarım hiç bitmiyor, bana yardım edin." (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2019.)

"Kalbimin mühürlendiğini düşünüyorum. Bir kere intihara kalkıştım. Allah'a isyan ettim ve tövbe de etmedim. Namaz kılmaktan haz almıyorum bu sebeple kılmayı bıraktım. Benim kalbim mühürlendi ben ne yapmalıyım?" (Erkek, Belirtilmeyen, Lise, Serbest Meslek, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2018.)

³¹³ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, *Yaşam Memnuniyeti Araştırması*, 2022, 2023.

³¹⁴ Emile Durkheim, *İntihar*, ed. Şeniz Baş, çev. Z. Zühre İlkelen (İstanbul: Pozitif, 2013), 386.

Dini literatürün kapsamına giren meselelerde ADRB'ye müracaat etmek, dindar bireyler için doğal bir tercihtir. Dindar bireyler, karşılaştıkları problemlerin kaynağını dinde bulabilir ve çözümü de yine dinde arayabilirler. Hızla değişen dünya koşulları, bireyleri dinleriyle olan ilişkilerini yeniden değerlendirme ihtiyacı duymalarına neden olabilir. Bu bağlamda, yardım talep ettikleri kurum olarak Türkiye'de dini konularda resmi otorite olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nı seçmeleri hem bu kuruma duydukları güvenin hem de dini hassasiyetlerinin bir göstergesidir. Ayrıca, seküler bir psikolog yerine kendilerini daha iyi anlayabileceğine inandıkları ADRB personeline yönelmeleri de bu hassasiyetin bir sonucudur. Bu nedenle, ADRB dini literatürle ilgili soruların fetva boyutunu da içeren cevaplarının yanı sıra, MDR hizmeti de sunmaktadır.

4.5.2 Zararlı alışkanlıklar

Büroya ulaşan ve zararlı alışkanlıklar kategorisinde değerlendirilen tek başvuru, madde bağımlısı ve hapis yatan oğluya ilgili sorunlar yaşayan bir anne tarafından yapılmıştır. Anne, büroya durumunu anlatmış ve bu konuda psikolojik destek ve yardım talep etmiştir:

“Oğlum madde bağımlısı, bırakamıyor. Tedavi için hastaneye yatırdık ama hastanede de bir şekilde gizli kaçak maddelere ulaştı. Tedavi ettiremedik. Evladım nasıl yardımcı olabilirim, bilemiyorum. Üzüntü moral bozukluğuyla yaşıyorum. Şu an cezaevinde. Çıkmasa diyorum, en azından orada maddeden uzak kalıyor. Cezaevinden çıktığı zaman tedavi olmayı kabul etse. Bunun için ne yapmalıyım, yardım edin lütfen.” (Kadın, Dul, İlkokul, Ev Hanımı, 41-60 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Psikolojik Problemler” başlığı altında stres, kaygı ve tükenmişlik duygularına yol açan unsurların neler olduğundan bahsetmiştik. Bu stres faktörleri, insanların psikolojik sağlığını olumsuz etkileyen ve bazı durumlarda iradelerini kullanamamaktan ötürü zararlı alışkanlıklara yönelmelerine neden olan unsurlardır. Bu durum, ergenlik dönemindeki ve genç yetişkinlerdeki bireylerde daha sık rastlanmaktadır. Ergenlik dönemi ve dezavantajları, “Gençlerle İletişim” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelendiği için, burada madde bağımlılığına iten faktörler üzerinde duracağız.

Madde bağımlılığına iten sebepler çok çeşitlidir ve her bireyin yaşam koşulları, kişilik özellikleri ve psikolojik durumu farklıdır. Ancak genel olarak, madde bağımlılığının altında

yatan bazı ortak faktörleri Uzbay şu başlıklar altında ele almıştır: Eğitimsizlik veya yanlış eğitim nedeniyle analitik düşünememe, sevgi eksikliği, sevgiyi tanımama ve yaşayamama, spor, sanat, yararlı hobiler ve sosyal faaliyetlerin özendirilmemesi ve/veya kısıtlanması, gelecek endişesi, aile, okul ve sosyal çevrenin aşırı baskıcı tutumu nedeniyle kendini ifade etmede güçlük yaşama, kendisi ve yaşadığı sosyal çevre ile sağlıklı bir iletişim kuramama, zamanını üretkenlikten uzak bar, kumarhane ve kahvehane gibi yerlerde geçirme, genetik yatkınlık.³¹⁵

Sebeplerinden bahsettiğimiz madde bağımlılığı yeni karşılaşılan bir problem değildir. Sanayileşme, modernleşme ve kentleşmenin getirdiği bireysel ve toplumsal refah beklentileri; her zaman gerçekleşmemiş ya da gerçekleşse bile bireyleri yalnızlaştırmış, karşılaştıkları problemlerin sayısını arttırmış, problem çözme yeteneklerini zayıflatmış ve bu durumda çözümü sağlıksız desteklerle arayan bireyler ve gruplar ortaya çıkmıştır.³¹⁶ Fakat dini anlamda tevekkül duygusunu doğru bir şekilde yaşayan bir kişi, kendisine ve kişiliğine uygun olmayan bir durumla karşılaştığında sıkıntıya kapılmayacaktır. Kendisi için en doğru olduğuna inandığı mücadele yöntemleriyle sorunları aşmaya çalışacaktır.³¹⁷ Bununla birlikte madde bağımlılığı yaşayanlar kadar yakınları da bu sorunun etkisi altındadır ve psikolojik/manevi desteğe muhtaçtır. Soruda görüldüğü üzere bu durumda soru sahibi ADRB'ye danışmayı tercih etmiştir.

4.5.3 Aile İçi Cinsel Problemler

Bu başlık altına kaydedilen sorular kadınların yönelttiği eşler arasında yaşanan cinsel problemlerle ilgilidir. Toplumda bu konuyu konuşmak her ne kadar tabu gibi görülse de cinsellik insan için beslenme kadar biyolojik ve temel bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın karşılanması toplumda ancak evlilik içinde meşru görülmektedir. Fakat evlilik içinde meşru olsa da bu ihtiyacın karşılanması aşamasında çiftler birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Aşağıdaki sorularda yer alan şikayetler kadının ihtiyacının tam olarak giderilmemesi, erkeklerin cinsel şiddet anlamına gelen istekleri ve pornografidir.

³¹⁵ İ. Tayfun Uzbay, *Madde Bağımlılığı: Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler* (İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi, 2015), 3-11.

³¹⁶ Veli Duyan- Raşide Gövebakan, *Madde Bağımlılığı ve Aile* (Yeni İnsan Yayınevi, 2021), 16.

³¹⁷ Savaş Büyükkaragöz, "Zararlı Alışkanlıklar ve Eğitici Önlemler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1993), 73.

“Eşimle cinsel ilişkiye girdiğim zaman ben boşalamıyorum ve bu bana çok stres yapıyor. Kendi kendimi tatmin etmeye çalışıyorum. Ama bu yeterli olmuyor. Eşime bana yardımcı olmasını söyledim. Bazen yardımcı oluyor ama çoğunlukla işini bitirince beni düşünmüyor. Ben de o banyodayken kendi kendimi tatmin ediyorum. Bu durumun hep böyle gitmesini istemiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Çalışmıyor, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

“Eşim cinsel içerikli videolar seyrediyor buna çok üzülüyorum. Kendimi yetersiz hissediyorum. Eşimin bunu bırakmasını istiyorum. Eşim benimle anal yoldan cinsel ilişkiye girmek istiyor. Kabul etmedim, çaresiz hissediyorum kendimi. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“Kocam benim cinselliği artırıcı hap kullanmamı istiyor. Yatak odasının dışında da ilişkiye girmek istiyor. Cinsel içerikli videolar seyrettirmek istiyor. Bütün bu isteklerine cevap vermeli miyim bilemedim. Kocamın bu isteklerinin sonu gelmeyecek gibi. Kendimi iyi hissetmiyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

Çiftler arasındaki sıcaklığı ve yakınlığı sağlayan olgulardan biri de cinsel ilişkidir. Fakat bu anlamda yaşanan eksiklikler bazen stres etkeni de olabilmektedir. Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği'nin 40.000 kişi üzerinde yapmış olduğu ankette cinsel sorununuz var mı sorusuna evet diyenlerin oranının %80 çıkması yorumumuzu güçlendirmektedir.³¹⁸ Abalı tarafından yürütülen 484 kadınla yapılan boşanma başvurularıyla ilgili araştırmada, katılımcıların %56'sı cinsel ilişkilerinin "kötü" olduğunu belirtmiştir. Aynı araştırmada, kadınların %24'ü cinsel ilişki sonrası olumsuz duygular yaşadığını ifade etmiş ve bu katılımcıların %50'si bazen olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmiştir.³¹⁹ Çalışmamızda yer alan sorularda ise bazı kadınların eşlerinin pornografik videolar izlemesi ve ters ilişki talep etmeleri şikâyete konu olmuştur. Aybek'in Ege Bölgesinde yapmış olduğu çalışmasında da benzer soruların büroya yöneltilmiş

³¹⁸ <https://www.cised.org.tr/icerik/250/anket-en-sik-g%C3%96rulen-cinsel-sorunlar-anketi-sonuclari> (Erişim: 05 Kasım 2023)

³¹⁹ Serpil Abalı, *Boşanmak İçin Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görülme Durumları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 51-54.

olduğu görülmüştür.³²⁰ Bir kişinin kendi isteği olmadan cinsel bir eyleme zorlanması veya bu eylemin tehdidi altında bırakılması ve öteki cinsel zor kullanma biçimleri cinsel şiddet tanımı kapsamındadır.³²¹ Dolayısıyla erkeklerin dini ve fiziki açıdan yanlış olan bu tür istekleri cinsel şiddet olarak görülmektedir. Sorularda göze çarpan bir diğer şikâyet konusu ise pornografidir. TDK'ye göre “*Amacı cinsel dürtülere yönelik olan, ahlaki değerlere aykırı düşen yayın, resim vb.*”³²² şeklinde tanımlanan pornografi cinselliğin resmedilme halidir. İnternet üzerinden erişilebilmesiyle yaygınlaşması kolaylaşan pornografi, toplum için ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle çocuk ve gençler, cinselliği erken yaşta tanıyıp uyarılmaya başlamakta, bu da kız arkadaşlarına cinsel bir nesne gibi bakmalarına ve ilişkilerini zedelemesine yol açmaktadır. Sağlıklı ve doğal olmayan cinsel gelişimleri, ileride de problemlere neden olmaktadır. Evli çiftler arasında da pornografi, sorunlara sebep olabilmektedir. Erkeklerin beklentilerinin değişmesi ve karşılanmaması, büroya yöneltilen sorularda da görüldüğü gibi, çiftler arasında gerilime neden olabilmektedir. Hatta bu durum aldatma ve boşanma gibi sonuçlara da yol açabilmektedir. Nitekim yukarıda bahsedilen Abalı'nın araştırmasında, cinsel problemlerin evliliklerde anlaşmazlığa yol açtığını belirten katılımcıların oranı %50.7 olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, örnekleme ve mahkeme kararlarına göre cinsel problemlerin boşanma nedenleri arasında sayıldığı görülmektedir.³²³ Bu veriler de yorumlarımızı güçlendirmektedir. Bu konuda ortaya çıkan problemlerin oluşmasında modern kültürün payı büyüktür. Kapitalizm insanın fitraten var olan ayarlarıyla oynamış aklını ve ruhunu esir almak için onu hedonist bir kişiliğe dönüştürmeye çalışmaktadır. Modern kültürün hazzın ve mutluluğun ancak tüketim ile gerçekleşeceğine inandırdığı insanlar maalesef bu kültürün bir nesnesi haline gelmiştir. Kapitalizm amacına ulaşmak için kişinin midesi gibi cinselliğini de hedef almıştır. Cinsellik, ahlaki değerlerden uzaklaştırılarak her türlü haza açık bir alan haline getirilmiştir. Bununla birlikte insana her mecrada cinselliği hatırlatan erotik bir kültür dayatılmıştır. Bunun sonucunda modern erkek, kadını cinsel bir nesne olarak görmeye

³²⁰ Aybey, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği, 187.

³²¹ <https://www.cankiribarosu.org.tr/Print.aspx?ID=9343&Tip=https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/52/cinsel-siddet#:~:text=Cinsel%20C5%9Fiddet%20ki%20C5%9Finin%20kendi%20r%C4%B1zas%C4%B1,etkile%C5%9Fimin%20de%20oldu%C4%9Fu%20durumlar%C4%B1%20kapsar> (Erişim: 05 Kasım 2023)

³²² *Güncel Türkçe Sözlük*, “Pornografi” (Erişim 05 Kasım 2023).

³²³ Abalı, *Boşanmak İçin Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görülme Durumları*, 55

ve onun cinselliğinden yararlanmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak her şeyin tüketilmesini esas alan modern kültür cinselliği de tüketilmesi gereken bir meta olarak lanse etmektedir.³²⁴

Cinselliğin biyolojik bir ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacın evlilik kurumu içerisinde meşru görüldüğünü ifade etmiştik. İnsanlar çiftleşmek yerine evlenirler, bu da cinselliği biyolojik güdüden çıkarıp kültürel bir kural haline getirir. İnsanlar, cinselliği düzenleyip ona insani ve ahlaki bir çerçeve çizerler. Farklı kültürler, cinsellikle ilgili içgüdü ve arzuya ne kadar önem verildiği konusunda farklı tutumlar benimserler. Bu noktada bazı kültürler hem akla ve ruha öncelik verip hem de içgüdüyü ve cinselliği yok saymadan bu unsurlar arasında denge sağlamıştır. İnsanın içgüdüleri ve cinselliği önemsenmiş fakat bunların akla ve ruha hâkim olması engellenmiştir. Konuyla ilgili Kur'an ayetleri göz önüne alındığında hem birey hem toplum sağlığı açısından İslam kültürü bu dengeyi sağlamada başarılı olmuştur.³²⁵

4.5.4 Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri

Toplum genellikle çocuk sahibi olmayı evliliğin bir parçası olarak görmektedir. Çocuk sahibi olmak evliliğin ve ailenin en temel işlevlerinden biridir. Çünkü biyolojik olarak çocuk sahibi olma işlevi, toplumun devamlılığı için önemli bir role sahiptir. Bu nedenle çiftlerin içinde doğal olarak bir çocuk sahibi olma arzusu bulunmaktadır. Fakat bu arzuya rağmen biyolojik sebeplerden ötürü bazı çiftler çocuk sahibi olamamaktadır. Bu sebepten ötürü gerek bilgi almak için gerekse psikolojik destek almak için bazı bireyler ADRB'yi tercih etmişlerdir.

“On yıllık evliyim ve çocuğum olmadı. Dokuz kere tüp bebek yaptırдық, çok perişanım, üzgünüm. Evlatlık bebek almak istiyoruz. Korkularım, kaygılarım var. Ne yapmalıyız? Çocuk sahibi olamamak beni çok yıprattı. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Lise, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

“Eşim ve ben çocuk sahibi olmak istiyoruz. Üç kızımız var ve benim kordonlarım bağlı, kararsız kaldım. Kordonlarımı çözdürüp çocuk sahibi olmalı mıyım? Erkek evladımız olsun istiyoruz

³²⁴ Kadir Canatan, *Bir Müslüman Cinsellik ve Aşk'a Nasıl Bakmalı?* (Beyan Yayınları, 2021), 24-60.

³²⁵ Canatan, *Bir Müslüman Cinsellik ve Aşk'a Nasıl Bakmalı?* 222-223.

hata mı ediyoruz yoksa böyle bir şeyi hiç mi yapmamalıyım, bilemedim. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite, Çalışmıyor, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Çocuk sahibi olamayan çiftler bu süreçte maddi ve manevi olarak yıpranmaktadır. Ayrıca, toplumda çocuk sahibi olma beklentisi, çocuk sahibi olamayan çiftler üzerinde toplumsal bir baskı oluşturmaktadır. Maddi ve duygusal açıdan da çiftleri etkileyen çocuk sahibi olma süreci, bazı çiftleri evlat edinerek ailelerindeki bu eksikliği tamamlama amacına yönlendirebilmektedir. Ancak, evlat edinme süreci de zorluklar ve riskler içerebilmektedir. Evlat edinilen çocuğun biyolojik ailesiyle ilişkisi konusunda endişeler, toplumdaki olumsuz tepkiler ve evlatlık alınan çocuğun uyum sorunları gibi faktörler bu risklere örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda yer alan sorularda bahsedilen bir diğer soru erkek çocuk isteği ile biyolojik olarak doğum ile ilgili meselelerdeki endişelerle ilgilidir. Geleneksel toplumların ve ataerkil sistemin etkisiyle, erkek çocuğa sahip olma arzusu büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, kadınlar sık sık hamile kalır ve erkek çocuk sahibi olana kadar devam ettirirler. Erkek çocuğa sahip olmanın toplumsal ve ailesel saygınlığı artıracığına inanılır. Erkek çocuklar, ailenin soyunu devam ettirecek kişi olarak görülür ve kız çocuklarından ayrıcalıklı bir statüye sahiptir.³²⁶ Aynı zamanda, annelik statüsünü onaylar ve geçimini sağlamak için önemlidir.³²⁷ Türkiye’de yapılan bir çalışmada sadece kız çocuğu olan kadınlar arasında çocuk sahibi olma isteği, çocuğu olan kadınlara göre tüm yaş gruplarında daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.³²⁸ Erkek çocuğu olmayan kadınlar, aile soyunu devam ettirecek biri olmadığı için bazı bölgelerde "körocak" olarak değerlendirilir. Çocuk, özellikle erkek çocuk isteyen kişiler arasında sadece erkekler tarafından değil, bunu önemseyen birçok kadın tarafından da istenir.³²⁹ Sonuç olarak, yaşanan

³²⁶ Eylem Karakaya, “Suriyeli Mülteci Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Etkileyen Faktörler: Kalitatif Bir Çalışma”, *Journal of International Social Research* 10/48 (2017), 425.

³²⁷ Suzan Karaoğlan, “Dini İnanç ve Tutumların Doğurganlık Üzerindeki Etkileri (Van İli Örneği)”, *Journal of International Social Research* 10/50 (2017), 397.

³²⁸ Haşim Akça- Mehmet Ela, “Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi”, (2012), akt; Elif Alemin- Fatma Özge Çavuş Bekçe, “Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Gereksinimleri ve Okula Uyum Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler”, *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2021), 425.

³²⁹ Şevket Ökten, “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi ’nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/8 (2009), 30.

bu zorluklarda kişiler hem sorularının fetva yönündeki cevabını almak için hem de manevi desteğe ihtiyaç duydukları için ADRB'ye başvurmayı tercih etmişlerdir.

4.5.5 Aile Planlaması ve Kürtaj

Aile planlaması; “Eşlerin istedikleri zamanda, istedikleri sayıda çocuk sahibi olmalarını veya kişisel isteklerine ve ekonomik durumlarına göre çocuk sayılarını belirlemelerini sağlamaya yönelik yapılan çalışmaların bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.³³⁰ Kadınlar, aile planlaması konusunda istenmeyen gebelik veya istenmeyen düşük yapma ile ilgili endişelerini ve düşüncelerini ADRB'ye aktarmışlardır. Bu sorunlar hem fihhi hem de manevi açıdan destek talep etmelerine neden olmuştur.

“Eşim bebek istiyor. Bir kızımız var ve benim kaygılarım var. Son zamanlarda haberlerde susuzluk kıtlıktan çok bahsediliyor. Ben bunlardan çok etkileniyorum. Çocuk istiyorum ama cesaret edip çocuk yapamıyorum. Bunu eşimle de paylaşmadım, ne yapmalıyım? Acaba çocuk olmaması daha mı iyi, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, İlkokul, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Görüldüğü üzere ebeveynlik, büyük bir sorumluluktur. Kaygılar, korkular ve endişeler, ebeveynlerin çocuk sahibi olma isteklerini ve çocuk sayılarını etkilemektedir. 2001 yılında Türkiye'de bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca ortalama olarak doğurabileceği çocuk sayısı 2,38 iken, 2022 yılında bu rakam 1,62'ye düşmüştür. Yani, toplam doğurganlık hızında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir.³³¹ Kadınların doğurganlık hızını etkileyen faktörler arasında sosyal statüleri, eğitim düzeyleri, çocuklarına bakış açıları ve beklentilerinin yanı sıra gelir düzeyleri, evlenme yaşları, kültürel örf/adet/inanırlar, aile planlaması ve doğum kontrolü yöntemlerine erişim, tıbbi teknoloji düzeyi, çocuğun ekonomik maliyeti, erkek çocuk tercihi ve hane halkının sosyal statüsü gibi birçok değişken yer almaktadır. Bu nedenle, doğurganlık

³³⁰ Güncel Türkçe Sözlük, “Aile Planlaması” (Erişim 13 Kasım 2023).

³³¹ Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK, *Doğum İstatistikleri, 2022, 2023.*

hızındaki değişimler, toplumun genel demografik ve sosyo-ekonomik dinamiklerini yansıtan bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.³³²

Bunun yanında büroya gebeliğin sonlaması ile ilgili sorular da gelmiştir;

“İki çocuğum var, yaşları çok küçük, üçüncüye hamileyim. Ben bu işin üstesinden kalkabileceğimi sanmıyorum. Eşim zaten iki oğlumuzu çok sahip çıkıyor şimdi üçüncü de olunca eşimin yükü daha da artacak. Kürtaj olmak istemiyorum ama çaresizim çünkü eşim de ben de 8-5 mesai yapıyoruz. Kendimi çok çaresiz hissediyorum, bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Üniversite, Memur, 25-40 yaş grubu, Yüz yüze, 2021.)

“Altı aylık hamileyim. Karnımdaki bebekte ödem oluşmuş, vücudunun çeşitli bölümlerinde su toplanması var. Hamileliği sonlandırabiliriz diyor doktor. Çok üzgünüm, ne yapacağımı şaşırtıyorum. Bana yardım edin lütfen.” (Kadın, Evli, Ön Lisans, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Telefonla, 2021.)

1983 yılında kabul edilen Nüfus Planlaması Kanunu ile birlikte Türkiye’de isteyerek düşükler yasal bir zemin kazanmıştır. Bu yasa, gebeliğin ilk on haftasında isteyerek düşük hizmetine erişimi sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Yaklaşık beş kadından biri (%23), en az bir kez kendiliğinden düşük yapmışken, %14’ü en az bir kez isteyerek düşük yapmıştır. Yaşayan çocuk sayısı ile isteyerek düşük yapma arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Yani, yaşayan çocuk sayısı arttıkça isteyerek düşük yapan kadınların oranı da artmaktadır. Beş veya daha fazla çocuğu olan kadınlar için isteyerek düşük oranı, hiç çocuğu olmayan kadınlara kıyasla yaklaşık beş kat daha fazladır. Bu veriler, çocuk sayısının artmasıyla isteyerek düşük yapma eğiliminde bir artış olduğunu göstermektedir.³³³ Kürtaj yaptırma nedenlerini inceleyen farklı bir çalışmada, kadınların %47.6’sının en sık olarak çocuk sayısını kontrol etme amacıyla kürtaj yaptırdığını bildirdiği görülmüştür. Ayrıca, kadınların %37.9’u ekonomik sebepler, %33’ü ise son çocuğun yaşının küçük olması gibi sebeplerle kürtaj için başvurduklarını belirtmiştir. Yapılan tespitlere

³³² Özkaya, Türkiye’de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi), 35.

³³³ 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Kasım 2014), 95-96.

göre, kadınların %69.2'si isteğe bağlı nedenlerle, %37.9'u ise tıbbi sebeplerle kürtaj yaptırmıştır. Bu veriler, kürtajın genellikle çocuk planlaması, ekonomik durum ve tıbbi ihtiyaçlar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak tercih edildiğini göstermektedir.³³⁴ Yapılan farklı bir araştırmada görüşü alınan kadınlar, kürtajın günah olduğunu, Yaraticının iradesine karşı gelmek anlamına geleceğini ve istenmeyen gebelikler de olsa müdahalede bulunmanın doğru olmadığını ifade etmişlerdir.³³⁵

4.5.6 Farklı Cinsel Tercihler

Büroya hayatın her alanıyla ilgili sorular danışılmıştır. Bu sorulardan biri de dini açıdan sapkınlık olarak görülen eşcinsel ilişki hakkındadır. Evlilik sürecinde eşiyile problem yaşayan bir kadının eşi ile ayrı kaldığı dönemde hemcinsiyle birliktelik kurduğu ve sonrasında yaşadığı durumları anlattığı soru şu şekildedir:

“Eşimle tartıştık ve altı ay ayrı kaldık. Bu süreçte bir kız arkadaşımınla cinsel anlamda birlikte oldum. Eşime geri döndüm. Bu durumu eşime söyledim. Nikahım bozulmamıştır inşallah. Eşim beni kabul etti. Annem benimle konuşmuyor. Ben ne yapmalıyım bana yol gösterin lütfen.”
(Kadın, Evli, Lise, Ev Hanımı, 19-24 yaş grubu, Telefonla, 2020.)

Bireyin cinsel ilgisinin yönlendiği kişinin cinsiyetine göre farklı üç cinsel yönelim türü vardır. Bunlar; heteroseksüellik, eşcinsellik ve biseksüelliktir. Heteroseksüellik, bireyin cinsel ilgisinin karşı cinsiyetteki kişilere yönelik olma durumu; eşcinsellik, bireyin cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını öncelikli olarak aynı cinsiyetten kişilere yönlendirmesi; ve biseksüellik ise cinsel ilginin her iki cinsiyete birden yönlendirilmesidir. Biseksüel bireyler her iki cinsiyete eşit derecede ilgi duymayabilir ve bu ilginin şiddeti zaman içinde değişebilir.³³⁶

Soruda görüldüğü üzere kadının hem eşiyile hem de kendi cinsiyle cinsel anlamda birlikte olduğu görülmüştür. Fakat bu durumun biseksüalite kavramı ile açıklanması mümkün

³³⁴ Sema DERELİ Yılmaz vd., “15-49 Yaş Kadınların Kürtaj Nedenleri ve Kontraseptif Tercihleri”, *Florence Nightingale Journal of Nursing* 18/3 (2011), 156-163.

³³⁵ Alanur Çavlin vd., “Kadınların Bakış Açısından Kürtaj”, *Nüfusbilim Dergisi* 34/1 (2016), 56.

³³⁶ Zeki Karataş, “Eşcinselliği Anlamak: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar”, *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*, ed. Süleyman Turan (Okur Akademi, 2018), 27-28.

olmayabilir. Literatürde bazı insanların, hayatlarının belirli dönemlerinde merak, fantezi, modaya uygunluk veya başka durumsal nedenlerle, hemcinsleri ile cinsel ilişkiler kurabildiği ancak bu tür deneyimlerin bireyin cinsel yönelimini belirtmediği ifade edilmektedir. Aynı çalışmada cinsel yönelimin, sadece kiminle cinsel ilişki kurulduğuyula sınırlı olmadığı; aynı zamanda kime duygusal bir bağ hissettiği, kiminle bir yaşam kurmak istediği ve kiminle uzun vadeli bir ilişki düşlediği gibi yaşam boyu süren bir süreci içerdiği ifade edilmektedir.³³⁷

Bununla birlikte ilahi dinler, yukarıda bahsedilen cinsel tercih modellerinden sadece heteroseksüel ilişkiyi meşru görür ve bu yaklaşımın insanlık sağlığı için tek doğru yol olduğunu kabul eder. Diğer cinsel tercihler ise potansiyel maddi ve manevi zararlara yol açabilecek sapkınlıklar olarak değerlendirilmektedir.³³⁸ Soruda bir diğer mesele ise dini nikahın sıhhati ile ilgilidir. Görüldüğü üzere büroya hem fetva amaçlı hem de rehberlik amaçlı danışılmaktadır. Ayrıca son derece mahrem olan bir sorunun ADRB'ye sorulması da kişilerin büroya duydukları güveni göstermektedir

4.6 Sosyal Durumlar

ADRB DİBBYS veri sisteminde oluşturulan bir diğer ana başlık 'Sosyal Durumlar'dır. 'Sosyal Durumlar' başlığı altında ise sadece iki soru vardır. Bu iki soru da 'Batıl İnanç-Sihir-Büyü' alt başlığı altına kaydedilmiştir.

4.6.1 Batıl İnanç-Sihir Büyü

Büyü sözlükte; "*İnsan ve tabiatla ilgili olarak, birtakım gizli güçlerle insan geleceği üzerinde etkiler yapma, yönlendirmede bulunma gibi işlem ve davranışlara verilen genel ad; afsun, efsun, füsün, sihir*" şeklinde tanımlanmıştır.³³⁹ Büyüler günümüzde genellikle kötü niyetle yapılmaktadır. Sorularda da bireylerin tahminleri doğrultusunda karı koca veya diğer kişiler arasındaki ilişkileri bozmak için yapılan büyüler buna örnektir.³⁴⁰

³³⁷ Şahika Yüksel- Nesrin Yetkin (ed.), "Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Bilgilendirme Dosyası- 10 'Eşcinsellik'" (Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği, ts.), 41.

³³⁸ Namık Kemal Okumuş, "Eşcinsellik ve İslam", *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*, ed. Süleyman Turan (Okur Akademi, 2018), 146-149.

³³⁹ *Güncel Türkçe Sözlük*, "Büyü" (Erişim 18 Kasım 2023).

³⁴⁰ Hikmet Tanyu, "Büyü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Kasım 2023).

“Ailemizde huzursuzluk var. Bize büyü yapılmış. Ben yanlış yapmaktan korkuyorum. Bu gibi şeylere inanmalı mıyım inanmamalı mıyım? bana yardım edin.” (Kadın, Evli, Ön Lisans, Memur, 41-60 yaş grubu, Yüz Yüze, 2019.)

“Eşimle çoğu zaman tartışırdık ama bu sefer başka. Ona sihir yapılmış olabileceğini düşünüyorum. Yuvasının dağılmasını istemezdi ama bu sefer gözü hiçbir şey görmüyor. Sizce ne yapmalıyım.” (Kadın, Evli, Ön Lisans, Ev Hanımı, 25-40 yaş grubu, Yüz Yüze, 2019.)

Çalışmamızda yer alan sorular gibi başka bir araştırmada da sorunlu evlilik yaşayan bazı çiftlerin, kendi sorumluluklarından kaynaklanan nedenleri kabul etmek yerine, kendilerine karşı büyü yapıldığını öne sürmelerinin örnekleri mevcuttur.³⁴¹ Problemlerle karşı karşıya gelen bazı bireyler gerçekçi çözümlerde zorlandıklarında yapay çözümlere başvurabilirler.³⁴² Bu noktada büyü, sihir gibi inanışlar bireyin sorumluluklarını, kontrol edemediği dış faktörlere atma çabasında olmasının bir göstergesidir.³⁴³ Bunun yanında soruyu soran kişilerin cinsiyeti kadındır. Türkiye’de gerçekleştirilen bazı çalışmalarda da kadınların batıl inançlara daha yatkın olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir.³⁴⁴ Ayrıca bu vb. sorular dini inançlara ilişkindir ve bireylerin bu tür soruları büroya sormalarının nedeni DİB’in doğru dini bilgileri aktarma görevinden dolayı dini inançlarla ilgili gerçek bilgileri sunacağına inanmaları olabilir.

³⁴¹ Saffet Kartopu- Abdurrahman Ünalın, “Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) 19/2 (2019), 379-399.

³⁴² Ali Ayten- Ali Köse, “Bâtlı İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (01 Nisan 2009), 45-70.

³⁴³ Barlas Tolun vd., *Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji- I* (Ankara: Teori Yayınları, 1985), 298.

³⁴⁴ Köktaş, Türkiye’de Dinî Hayat; DİB, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, 168-173; Nişancı, Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık, 135-136; Murat Gül- Hayrettin Karadeniz, “Örtülü Kültür: Giresun Kent Merkezinde Muskacılara Gitme Sıklığı”, Geçmişten Günümüze Giresun’da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu-I (25-27 Ekim 2013), ts., 279-294.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, Ordu Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna yöneltilen aileye yönelik soruların sosyolojik incelemesi sonucunda Ordu'da aile hayatı analiz edilerek bir durum tespiti yapılmıştır. DHYS'ye 2017-2021 yılları arası işlenen 547 soru incelenmiş, bir soru içerisinde birden fazla soru olduğundan ve aynı konu hakkında fazla soru olmasından ötürü 155 soru değerlendirilmiştir. Araştırmanın sınırlılığı olan seneler içerisinde ADRB'ye yapılan başvuru oranı Türkiye genelinde olduğu gibi Ordu'da da artış göstermiştir. 18 yaş altı ile 61 yaş ve üzeri yaş grubu arasında çeşitli meslek gruplarına ve eğitim düzeyine sahip her iki cinsiyetten kişilerin ADRB'ye başvurması, büroların toplumun genelini kapsayarak hizmet sunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu durum ilgili hipotezimizin doğruluğunu göstermektedir. Araştırmanın sınırlılığı olan seneler içerisinde ADRB'ye yapılan başvuru oranı Türkiye genelinde olduğu gibi Ordu'da da artış göstermiştir. Bunun nedenleri arasında bürolara başvurmanın ücretsiz olması, bürolara duyulan güven ve danışanların dini hassasiyetleri olabilir.

ADRB' ye danışan 547 kişinin “cinsiyet”, “yaş grubu”, “medeni durum, “öğrenim durumu” ve “meslek” bilgileri gibi karakteristik özellikleri ile “görüşme şekli” ve “görüşme sayısı” ilgili bölümde ele alınmıştır. Cinsiyet bilgilerine göre büroya yapılan 547 başvurunun %90'ını oluşturan 490 başvuru, kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu konu hakkındaki hipotezimiz de doğrulanmıştır. Bu durum, kadınların konuşmaya daha eğilimli olmalarını, problemlerini erkeklere göre daha rahat ifade edebilmelerini, toplumda dezavantajlı bir konumda buldukları algısı nedeniyle daha fazla mağduriyet potansiyeline sahip olmaları ve manevi yönelimlerinin daha güçlü olması faktörlerinden kaynaklanabilir. Yaş grubu bilgilerine göre büroya başvuranların %47'si 25-40 yaş aralığında, %32'si ise 41-60 yaş arasındadır. Bu istatistik, genç yetişkinlikten orta yaşa geçişin, evlilik, aile kurma, ekonomik bağımsızlık kazanma, çocuk sahibi olma ve yetiştirme gibi yaşamsal olayların yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır. Dolayısıyla başvuru aralığının bu yaş gruplarında yoğun olması son derece doğal bir durumdur.

Medeni durum bilgilerine göre büroya başvuranların büyük çoğunluğu (%71) evli bireylerden oluşmaktadır. Bu bilgidен yola çıkarak ilgili hipotezimizin doğrulandığını söyleyebiliriz. Evlilik süreci, farklı bir kültürle, farklı bireylerle ve ailelerle iletişim kurmayı, aile çevresinin genişlemesini, çocuk yetiştirme sorumluluğunu, aile kurma, sürdürme veya bozma kararının zorluklarını beraberinde getirmektedir. Bu sebeplerle, evlilikle birlikte ortaya çıkan bu

karmaşık dinamikler, danışmanlık ihtiyacını arttırmakta ve bireyleri büroya yönlendirmektedir. Bekarlar ise ebeveynleriyle olan iletişim problemleri, evlilik öncesi dönemin zorlukları ve gençlik döneminde yaşadıkları inanç krizleri nedeniyle, dul kişiler de boşanma sonrası dönemde karşılaştıkları sorunları çözmek için büroya danışmışlardır.

Büroya başvuranların eğitim durumları incelendiğinde ise, lise ve ilkokul mezunlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça başvuru sayısının azaldığı tespit edilmiştir. Bu konu hakkındaki hipotezimiz de doğrulanmıştır. Bu durumun sebepleri arasında; yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin kendi sorunlarını daha bağımsız bir şekilde çözebilecekleri inancına sahip olmaları, yazılı ve görsel materyallerden daha fazla faydalanmaları, aynı zamanda dini inanç ve pratikleri konusundaki ilgisizlikleri sayılabilir.

Meslek durumlarına yönelik yapılan incelemeler, büroya başvuranların önemli bir kısmının ev hanımlarından oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun nedenleri arasında, büro çalışanlarının kadın ağırlıklı olması, ev hanımlarının ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarla yükümlü olması, ekonomik özgürlüklerinin olmayıp eşlerine bağımlı olmaları, çalışmayan kadınların psikolojik olarak daha olumsuz etkilenmesi ve sosyal ilişkilerinin sınırlı kalması sayılabilir. Bu faktörler ev hanımlarında stres düzeyini artırarak, büroya başvurma ihtiyacını tetiklemektedir.

Danışma şekline göre incelendiğinde büroya başvuranların %57'sinin yüz yüze, %43'ünün ise telefonla iletişim kurduğu görülmektedir. Bu oranlar birbirine oldukça yakındır. Yüz yüze danışmanın tercih edilmesi ve oranın fazla olmasının nedenleri arasında, yüz yüze iletişimin halen en etkili ve güvenilir iletişim yöntemi olması ve büro çalışanlarının yaptıkları faaliyetler sırasında kendilerine danışılan konuları sisteme kayıt etmeleri gösterilebilir. Telefonla başvurmanın tercih edilmesinin nedenleri ise telefonun kolay ve ulaşılabilir bir iletişim aracı olması ve bireylerin özel olarak gördükleri konuları daha rahat dile getirebilmeleri gösterilebilir.

Çalışmamızın ana dökümanı olan DHYS'de kayıtlı sorular ana konu ve alt konu şeklinde kategorize edilmiştir. Ana Konular; “Aile”, “Çocuk”, “Evlilik-Nikah-Boşanma”, “Genç”, “Kadın”, “Sağlık” ve “Sosyal Durumlar” şeklindedir.

“Aile” ana konusu altında; “Akrabalarla İlişkiler”, “Eşler Arası İletişim”, “Eşlerin Hak ve Sorumlulukları”, “Aile İçi İletişim”, “Aile İçi Şiddet” ve “Ekonomik Problemler-Miras” alt konuları bulunmaktadır. Akrabalarla İlişkiler alt konusunda yer alan soruların içeriklerine göre daha fazla alt başlık oluşturulması gerektiği düşünülmüştür. Bu alt konunun ilk alt başlığı,

“Gelin-Kayınvalide İlişkisi”dir. Kayınvalide ile aynı evde veya aynı apartmanda yaşama, kayınvalidelerin gelinlerine karşı aşırı müdahaleci olması, kocanın annesi ile eşi arasındaki dengeyi kuramaması gibi nedenler, problem yaşayan gelinlerin büroya başvurmalarına yol açmıştır. Kayınvalidelerin aynı veya farklı evlerde gelinlerini otorite altına alarak temizlik, yemek, çocuk bakımı, eve gelen misafiri belirleme gibi konularda uyguladığı mikro iktidar örnekleri kendilerini ifade etme imkanları bulamayan gelinleri olumsuz yönde etkilemekte ve hatta evliliğin bitmesine neden olabilmektedir. Bu alt konunun diğer alt başlığı ise “Eşin Ailesi ile İlgili Yaşanan Problemler”dir. Bu bölümdeki sorunlar, eşin ailesinin evliliğe karışması, eşi desteklememesi, eleştirmesi, kültürel veya dini farklılıklardan kaynaklanan uyum sorunları gibi etmenlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, evlilikte eşin ailesinden kaynaklanan problemler arasında ilgisizlik ve değersizlik duygusu, iletişim problemleri, aile otoritesi ve görümce/elti ilişkilerinde çatışmalar gibi etmenler de bulunmaktadır. Diğer alt başlığımız, “Aile İçinde Yaşlı Bakımında Karşılaşılan Zorluklar”dır. Bu başlık altında, sağlık sorunları olan yaşlı bireylerin bakımıyla ilgili çeşitli konular ele alınmaktadır. Bu konular arasında; yaşlı ebeveynin bakımının kim tarafından üstlenmesi gerektiği, yetişkin çocukların bu bakımı üstlendiklerinde sosyo psikolojik açıdan karşılaştıkları sorunlar, yaşlı bakımı sürecinde ortaya çıkan kuşak çatışmaları, yaşlı bakımında bulunan kişinin yalnız kalması ve diğer kardeşlerinin bu konuda gösterdikleri ilgisizlikler yer almaktadır. Diğer başlık ise “Ebeveyn ve Yetişkin Çocuk Arasında Yaşanan Problemler”dir. Bu başlık altında, bakım sorumluluğunu üstlenen bireylerin yaşadıkları zorluklar incelenmektedir. Bu zorluklar arasında; bakım konusunda yalnızlık hissi duymaları, ebeveynleri tarafından yeterince değer görmemeleri, ebeveynlerin çocukları arasında adaleti sağlamaması, sağlıksız diyalogun ve iletişim eksikliğinin yetişkin çocuklar ile ebeveynler arasında küskünlüklere yol açması sayılabilir. “Akrabalarla İlişkiler” alt başlığı içerisinde oluşturduğumuz bir diğer başlık ise “Kardeşler Arası Yaşanan Problemler”dir. Bu başlık altında, kardeşlerinin yaşadığı problemlere kayıtsız kalan diğer kardeşlerle ve aile içerisinde yaşanan anlaşmazlıklara çözüm bulmaya çalışan kişilerle ilgili sorular yer almaktadır. Soruların içeriğine göre oluşturduğumuz diğer başlığımız “Akrabalar Arasında Dini Değerlerde Görülen Olumsuz Özellikler”dir. Bu başlık altında sorulan sorularda görülen problemler ise akrabalarda görülen zina, aile içi taciz, dedikodu, yalan, iki yüzlülük ve riyakarlık gibi olumsuz ahlaki davranışlarla ilgilidir.

“Aile” konusunda yer alan en fazla soru sorulan ikinci alt başlık “Eşler Arası İletişim” başlığıdır. Bu alt başlıkta, eşlerin birbirlerine karşı eleştirel, aşağılayıcı, kıskanç, müdahaleci ve kontrolcü davranışları, ayrıca pandemi döneminde yaşanan iletişim sorunlarıyla ilgili sorular

solunulmullur. “Eşlerin Hak ve Sorumlulukları” alt başlığında ise, eşlerin partnerleriyle ve çocuklarıyla ilgilenmeme, çocuk bakımı, ilgisizlik, sevgisizlik, değersizlik, evlilikte otorite kullanımı konularıyla ilgili sorular kaydedilmiştir. Bir başka alt başlık olan “Ailede Ekonomik Problemler”de ise sorular miras paylaşımı ve miras paylaşımındaki adaletsizlikler, düğünde yer alan takılarla ve aile bireyleri arasındaki borçlanmalardan kaynaklanan problemlerle ilgilidir. “Aile” ana başlığının son alt başlığı ise “Aile içi Şiddet”tir. Aile içi şiddet; fiziksel, cinsel, psikolojik, ihmal ve ekonomik şiddet olarak gruplandırılabilir. Bu alt başlıkta, eşleri tarafından fiziksel ve/veya psikolojik şiddete maruz kalan kadınlar ve erkekler ile ilgili sorular bulunmaktadır. Boşanmayla sonuçlanmayan şiddet vakaları bu alt başlıkta değerlendirilirken, boşanmayla sonuçlanan şiddet vakaları boşanma başlığı altında incelenmiştir.

DHYS’de yer alan ve en fazla soru sorulan ikinci ana konumuz “Evlilik/Nikah/Boşanma”dır. Bu konu altında “Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi”, “Aldatma/Zina”, “Boşanma/Boşanma Sonrası Sorunlar”, “Nikah ve Küçük Yaşta/Zorla Evlilik” alt başlıkları yer almaktadır.

“Evlilik Öncesi/Nişanlılık Dönemi” bölümünde, nişanlılık sürecinde karşılaşılan bazı sorunlara değinilmektedir. Bu sorunlar arasında, nişanlı çiftler arasında güven eksikliği, ailelerin veya akrabaların müdahaleleri, erkeklerin sahiplenici tavırları, bireylerin kişisel özellikleri ve inançlarına yönelik baskı ve eleştiri gibi konular yer almaktadır. “Nikah” bölümünde ise, sorular dini nikah ile ilgili fetva bağlamında danışılan sorulardır. Büroya ulaşan sorularda, dini nikahın önemi ve bazı durumlarda dini nikahın geçerliliği konusunda endişe ve merak duyulduğu görülmektedir. Diğer alt başlık “Küçük Yaşta Zorla Evlilik” bölümünde, aile içi şiddet, zorla evlilik ve kişisel özgürlüklerin ihlali gibi sorunlar yaşayan danışanların problemleri ele alınmaktadır. Bu evlilikler, küçüklerin fiziksel ve psikolojik sağlığını ciddi şekilde tehlikeye sokmaktadır. “Boşanma/Boşanma Sonrası Sorunlar” bölümüne gelen sorular, şiddet gören veya şiddet uygulayan eşlerin boşanma sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. Örneğin, şiddet eğilimini kontrol edemeyen bir erkek, eşine zarar vermemek için boşanmayı düşündüğünü belirtmiştir. Bir başka örnek ise, boşanma sonrasında çocuklarını göremeyen bir baba, yuvasının dağılmamasını nasıl sağlayabileceğini sormuştur. Ayrıca, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri ve boşanmanın fetva boyutuyla ilgili merak edilen konularda büroya gelen diğer sorular arasındadır. İkinci ana konumuz olan “Evlilik/Nikah/Boşanma” bölümünün son başlığı “Aldatma/Zina” konusudur. Bu bölümde hem erkeklerin hem de kadınların aldatma davranışını sergilediği görülmektedir. Ayrıca, zina

kapsamında sorulan bir soru da erkek kardeşinin nikahsız bir şekilde karşı cinsle uzun süre aynı evde kalmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren bir kadın tarafından büroya yöneltilmiştir.

Üçüncü ana konumuz “Genç ve Çocuk” başlığıdır. Genç ana başlığı altında yer alan soruların büyük bir kısmı (%67) “Gençlerle İletişim” alt başlığıyla ilgilidir. Bu alt başlığı, %20 ile “Gençlik Dönemi İnanç Problemleri”, %8 ile “Ergenlik Dönemi Problemleri” ve %5 ile “Teknoloji Bağımlılığı” izlemektedir. “Çocuk” ana başlığı altında ise soruların çoğunluğu (%54) “Çocuk Eğitimi” alt başlığına aittir. Bu alt başlığı, %33 ile “Ebeveyn Çocuk İletişimi” ve %13 ile “Çocuk İhmal ve İstismarı” takip etmektedir. Bu bölümde, soruların benzerliği nedeniyle bazı konular aynı başlık altında toplanmıştır. Bu başlık altında incelenen “Gençlerle İletişim” konusu, gençlerin ebeveynleriyle iletişim kurarken karşılaştıkları zorluklar, kuşaklar arası farklılıkların yarattığı problemler, gençlerin ev ve dış dünya arasında değer çatışması yaşamaları ve ebeveynlerin çocuklarının davranışları konusunda endişe duyarak büroya başvurmaları ile ilgilidir. Bu bölümde ele alınan diğer alt başlık “Gençlik Dönemi İnanç Problemleri”dir. Bu bölümdeki sorular, gençlerin inançsal arayışları, inanç ifadeleri, ailelerin ve yakınlarının endişeleri, ateizm ve deizm gibi akımlarla ilgili görüşleri, çocuklarının sosyal çevresinden etkilenerek farklı ideolojilere yönelmeleri veya bu ideolojilerle empati kurmaları konusunda kaygılanan ebeveynler, başörtüsü takmak veya çıkarmak isteyen gençlerin karşılaştığı sorunlar gibi konuları kapsamaktadır. Bu bölümdeki diğer bir başlık olan “Teknoloji Bağımlılığı”, ebeveynlerin çocuklarının oyun bağımlılığına karşı nasıl önlem alabilecekleri ve nasıl destek verebilecekleri konusunu ele almaktadır. “Çocuk Eğitimi” başlığında yer alan sorular ise çocuklarının hırsızlık yapma, yalan konuşma gibi olumsuz özellikleri karşısında kaygı duyan iki ebeveynlerin endişeleriyle ilgilidir.

Dördüncü ana başlığımız olan “Sağlık” bölümünde yer alan soruların büyük bir kısmı (%82) “Psikolojik Problemler” alt başlığıyla ilgilidir. Bu alt başlığı, %7 ile “Aile İçi Cinsel Problemler”, %3 ile “Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri”, “Kürtaj”, “Zararlı Alışkanlıklar” ve %1 ile “Farklı Cinsiyet Tercihleri” ile “Aile Planlaması” izlemektedir. “Psikolojik Problemler” başlığı altında, intihar, ölüm, kaygı, stres, tükenmişlik hissi, vesvese ve metafizik gibi konulara ilişkin sorular kaydedilmiştir. Ayrıca, tevbe, namaz, ölüm korkusu, şirk, şeytan gibi dini literatürle ilgili sorular da bu başlık altında büroya yöneltilmiştir. “Zararlı Alışkanlıklar” bölümünde ise madde bağımlısı ve hapis yatan bir oğlu olan bir annenin yaşadığı sorunlarla ilgili tek bir başvuru bulunmaktadır. “Aile İçi Cinsel Problemler” alt başlığında ise evli çiftlerin cinsel uyumsuzlukları, erkeklerin cinsel şiddet içeren talepleri ve pornografiye ilişkin sorular ele alınmıştır. Bir diğer alt başlık olan “Çocuk Sahibi Olma Yöntemleri” ise evlat edinme ve

erkek çocuk isteği gibi konuları kapsayan doğumla ilgili soruları içermektedir. Farklı bir başlık ise “Aile Planlaması ve Kürtaj”dır. Kadınlar, istenmeyen gebelik veya düşük riski ile karşı karşıya kaldıklarında veya gebeliği sonlandırmak istediklerinde, ADRB'ye başvurarak bu konularda fıkhi ve manevi yönden nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğrenmek istemişlerdir. Sağlık ana konusunun son alt başlığı olan “Farklı Cinsel Tercihler”, kişilerin sorduğu en mahrem konularından biridir. ADRB'ye bu konuda danışan bireyler, büronun gizlilik ve saygı ilkesine güvendiklerini göstermektedir.

Çalışmamızın son ana konusu ise “Sosyal Durumlar”dır. Bu bölümde sadece iki soru yer almaktadır. Bu sorular, “Batıl İnanç-Sihir-Büyü” alt başlığına dahil edilmiştir. Sorularda, bireylerin kendi varsayımlarıyla, eşleri veya başkaları arasındaki ilişkileri bozmak amacıyla yapıldığına inandıkları büyüler hakkında ADRB'ye başvurdukları görülmektedir.

Çalışmamızın başlangıcında ortaya koyduğumuz hipotezlerden bazılarını önceki açıklamalarda değerlendirdik. Bu bölümde kalan hipotezlerimizi değerlendirerek çalışmamızı sonlandıracağız. Kalan hipotezlerimiz, Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna gelen soruların, Ordu ilindeki aile yaşamının yerel özelliklerini yansıttığı ve bu soruların toplumsal ve ailevi yapıların değişimini gösterdiği ile ilgilidir. Çalışmamız, ADRB'ye yöneltilen 547 sorunun ailenin neredeyse tüm boyutlarıyla ilgili olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorular, Ordu ilinde ailenin kuruluşu, devamı ve sona ermesi aşamalarında hem çekirdek hem de geniş aile bireylerinin ilişkilerine dair yerel bilgiler sağlamıştır.

Sonuç olarak Ordu ilinde yaptığımız çalışmada görülmüştür ki ailenin kuruluşu, devamı ve sonlanması süreçlerinde bireyler çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemlerin temel sebepleri sağduyu eksikliği, cehalet, sağlıksız iletişim, diyalog yetersizliği ve dini-ahlaki değerlerden uzaklaşma olarak görülmüştür. Yaşanan ailevi problemler, toplumumuzun ve bireylerin hayatında derin etkiler bırakmaktadır. Aile, bireylerin yaşamındaki temel bir birim olduğundan, bu tür sorunlara etkili bir şekilde yaklaşmak hem bireylerin hem de toplumun genel refahını artıracaktır. Bundan ötürü toplumun sürekliliğini sağlayan aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devam etmesi için resmi ve sivil kuruluşların yaşanan problemleri dert edinip çözüm bulmada birlikte mücadele etmeleri önem arz etmektedir. Ailevi problem yaşayan kimselerin ise çalışmamızda ele aldığımız Aile ve Dini Rehberlik Bürolarından ya da aynı desteği veren diğer resmi ya da sivil kuruluşlardan rehberlik almaları son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abalı, Serpil. *Boşanmak İçin Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görülme Durumları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Abi, Gamze. *Aile Sosyolojisi Bağlamında Gelin-Kaynana İlişkileri: Van Kent Merkezi Örneği*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Adak, Nurşen. "Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile". *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. ed. Sevinç Güçlü. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Adak, Nurşen. "Madalyonun Öteki Yüzü: Erkeğe Yönelik Şiddet". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 16/2 (2013), 1-28. <https://doi.org/10.18490/sosars.136095>
- Adak, Nurşen. "Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 6/6 (Eylül 2003). <https://doi.org/10.21560/spcd.19876>.
- Akça, Haşim-Ela, Mehmet. "Türkiye'de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi". *Maliye Dergisi* 0/163 (2012), 223-242.
- Akçay, Emrah. "Yalan Söyleme Kabiliyeti ve Hafıza: Cinsiyetler Arası Karşılaştırma". *Selçuk İletişim* 7/3 (2013), 234-243. <https://doi.org/10.18094/si.39086>
- Akdoğan, Ali. "Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2002), 27-72.
- Akdoğan, Ali. *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat: Rize İl Merkezi Örneği*. Eminönü, İstanbul: Rağbet, 2002.
- Akdoğan, Ali. "Oksijenin Yurdu Ordu'da Tarım (Mart- Nisan 2021)". *T.C. Ordu Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Yayını* (2021), 1-2.
- Akdoğan, Ali. *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Akdoğan, Ali- Sungur, Erol. "Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı (Başörtüsü ve Tesettür Örneği Üzerinden Kimlik Tartışması)". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (Haziran 2016), 67-78.
- Akipek Öcal, Şebnem. "Aile Kavramı, Nişanlanma, Nişanın Sona Ermesi, Evlenme ve Evlenmenin Şartları". *Medeni Hukuk I*. ed. Hayriye Şen Doğramacı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.

- Akipek Öcal, Şebnem. “Evlilik Birliğinin Sona Ermesi, Boşanma ve Sonuçları, Soybağı, Evlat Edinme, Velayet ve Vesayet”. *Medeni Hukuk I.* ed. Hayriye Şen Doğramacı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Aktepe, Evrim- Atay, İnci Meltem. “Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 9/4 (2017). <https://doi.org/10.18863/pgy.310791>
- Aktu, Yahya. “Levinson’un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 8/2 (2006), 162. <https://doi.org/10.18863/pgy.12690>
- Alemin, Elif- Çavuş Bekçe, Fatma Özge. “Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Gereksinimleri ve Okula Uyum Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler”. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2021), 55-72.
- Altalib, Hisham vd. “The Family Unit”, *Parent-Child Relations a Guide to Raising Children.* London: The International Institute of Islamic Thought, 2013. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/j.ctvktrvqn>
- Altaş, Nurullah. “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi”. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri.* ed. Nurullah Altaş- Mustafa Köylü. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Altaş, Nurullah. “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41/1 (Nisan 2000), 327-350.
- Altınay, Ayşe Gül- Arat, Yeşim. *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet.* İstanbul: Punto, 2. baskı., 2008.
- Alyanak, Behiye. “İnternet Bağımlılığı”. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 8/5 (2016), 20-24.
- Apaydın, H. Yunus vd. *İlmihal II İslam ve Toplum.* ed. Huriye Martı. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 27. Basım, 2020.
- Arıkan, Çiğdem. *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması.* Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1996.
- Aslan, Mücahit. *XX. Yüzyıl Ordu İlinin Dini Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası.* Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Atalı, Murat. “Boşanma”. *Türk Aile Ansiklopedisi.* C. 1. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.
- Avcı, Özlem. *İki Dünya Arasında: İstanbul’da Dindar Üniversite Gençliği.* İstanbul: İletişim Yayınevi, 2018.

- Aybey, Salih. "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (01 Aralık 2015), 137-152.
- Aybey, Salih. *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015.
- Aydın, Mustafa. *Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma*. Ankara: Kadim Yayınları, 2011.
- Aydın, Mustafa (ed.). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013.
- Ayten, Ali- Köse, Ali. "Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (01 Nisan 2009), 45-70.
- Bahar, Halil İbrahim. *Sosyoloji*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2009.
- Bakırcı, Mustafa. *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim*. İstanbul: Bir Yayıncılık, 2020.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.
- Baran, Aylin Görgün. "Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* 1 (2004), 31-42.
- Baran, Aylin Görgün. *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 1st ed., 2005.
- Bardakoğlu, Ali. "Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma". *Türk Aile Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.
- Barış, İsmail- Taylan, Hasan H. "Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Aile İçi Sorunlar". *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* 5 (30 Aralık 2020), 13-32.
- Bayer, Ali. *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Baygal, Azize. "Şiddetin Aile İçi Görünümleri". *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. ed. Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Beder Şen, Rahime. "Ailede Çocuklar Arasında Ayrımcılık". *Diyanet Aylık Dergi* 180, (Aralık 2005), 56-57

- Berber Çelik, Çiğdem- Oğuz Çelik (ed.). “Çocuklarda Teknoloji Bağımlılığı”. *Farklı Disiplinlerin Bakış Açısıyla Dijital Dünyada Çocuk*. 105-124. Konya: Eğitim Kitabevi, 2022.
- Beşirli, Hayati. “Aile Kuramları”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Levent Eraslan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2020.
- Bilen, Mürüvvet. *Ailede Kurumlarda ve Toplumda Sağlıklı İnsan İlişkileri*. Ankara: Teknik Basım Sanayi Matbaası, 1983.
- Bilici, Ali Baz. “Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (15 Aralık 2014), 79-110. <https://doi.org/10.18505/cuifd.254667>
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), el-Câmiu’s-Sahîh, I-VIII, İstanbul: el-Mektebetü’l-İslâmî 1979
- Bülbül, Şahamet- Sinan, Melek. “Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumlar Açısından İncelenmesi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2010), 186-217.
- Büyükkaragöz, Savaş. “Zararlı Alışkanlıklar ve Eğitici Önlemler”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (1993), 73-81.
- Canatan, Ayşe. “Aile, Yaşlılık ve Değişme”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Levent Eraslan. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2020.
- Canatan, Kadir. “Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap, 2009.
- Canatan, Kadir. *Bir Müslüman Cinsellik ve Aşk’a Nasıl Bakmalı?* Ankara: Beyan Yayınları, 2021.
- Cangöz, İncilay. “İletişim Sosyolojisinde Tanımlar, Kavramlar ve Yaklaşımlar”. *İletişim Sosyolojisi*. ed. Hayati Tüfekçioğlu. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018.
- Cebeci, Suat. *Dini Danışma ve Rehberlik*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül- Ok, Üzeyir. “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar? = Who Are More Religious: Women or Men?” *Zeitschrift für die Welt der Türken-Journal of World of Turks* III/1 (2011), 121-141.
- Clebsch, William A.- Charles R. Jaekle (ed.). *Pastoral Care in Historical Perspective*. Jason Aronson, Inc., Revised ed. edition., 1994.

- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 51. bs., 2015.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. Remzi Kitabevi, 2019.
- Çapçioğlu, İhsan. “Modern Zamanlarda Tüketilen Gençlik”. *Diyanet Aylık Dergisi* 286 (Ekim 2014), 22-25.
- Çapçioğlu, İhsan- Er, Nurhibe Büşra. “Günümüz Gençliğinin İnanç Sorunları Bağlamında Deizm”. *Uluslararası İslam, Modernite ve Gençlik Sempozyumu*. Zonguldak, 2021.
- Çarhoğlu, Ali- Toprak, Binnaz. *Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2000.
- Çavlin, Alanur vd. “Kadınların Bakış Açısından Kürtaj”. *Nüfusbilim Dergisi* 34/1 (2016), 51-67.
- Çebi, Sıtkı. *Ordu Tarihi ve 50. Yılında Ordu Şehri*. Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 1973.
- Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu (Kanun No. 5395). Resmî Gazete 25876 (15 Temmuz 2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
- Dasgupta, Shamita. “A Framework for Understanding Women’s Use of Nonlethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships”. *Violence Against Women* 8 (2002), 1364-1389. <https://doi.org/10.1177/107780102237408>
- Demir, Ümran. “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 3/1 (2010).
- DHGM, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Din Hizmetleri Raporu 2020. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- DHGM, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Din Hizmetleri Raporu 2021. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. Türkiye’de Dini Hayat Araştırması. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- DİBKGHK, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No. 633). Resmî Gazete 12038 (02 Temmuz 1965). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>
- Dilekli, Zeynep- Koyuncu, Ahmet Ayhan. “Kendini Dindar Olarak Tanımlayan Gençlerin Aile Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (2022), 67-92. <https://doi.org/10.52637/kiid.1052115>

- Doğan, İsmail. “Aile Kavramının Alanı”. *Türk Aile Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.
- Doğan, Şahin. “Muhafazakârlık, Aile ve Kadın (Çankırı Örneği)”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (17 Aralık 2015), 163-193. <https://doi.org/10.5578/JSS.10717>
- Doğanay, Süleyman. “Üniversite Öğrencilerinin İnanç Gelişimlerine ve Anlam Arayışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 47-66. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1252438>
- Durkheim, Emile. *İntihar*. ed. Şeniz Baş. çev. Z. Zühre İlkelen. İstanbul: Pozitif, Birinci baskı., 2013.
- Duyan, Veli- Gövebakan, Raşide. *Madde Bağımlılığı ve Aile*. Yeni İnsan Yayınevi, 2021.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî (275/889), es-Sünen (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), I-IV, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmî
- Emiroğlu, Kudret- Aydın, Suavi. *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Eraslan, Levent- Demirel, Medine Elif. “Aile Kavramı ve Sosyolojisi”. *Aile Sosyolojisi*. ed. Levent Eraslan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2020.
- Erdem, Ahmet- Özdemir, Meryem. “Çevrimiçi ve Yüz Yüze Psikolojik Danışmaya İlişkin Algıları Keşfetmek: Nitel Bir Çalışma”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 12 (29 Aralık 2020), 331-363. <https://doi.org/10.18863/pgy.793232>
- Eriş, Metin (ed.). *81 İilde Kültür ve Şehir Ordu*. İstanbul: Ordu Valiliği Yayınları, 2012.
- Erkal, Mustafa E. *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Der Yayınları, 1995.
- Ersöz, Aysel Günindi. “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini”. *Gazi Türkiyat* 1/6 (2010), 167-182.
- Eyüboğlu, Damla- Eyüboğlu, Murat. “Küçük Yaşta Evlendirilmek İstenen Çocuklarda Psikiyatrik Bozukluklar ve Sosyodemografik Özellikler”. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 21/2 2018, 122-129.
- George Peter Murdock. *Social Structure*. New York: The Macmillan Company, 1949.
- Giddens, Anthony- Sutton, Philip W. *Sociology*. Cambridge: Polity Press, 6. ed., Reprint., 2011.
- Gindes, Marion. “The Psychological Effects of Relocation for Children of Divorce”. *J Am Acad Matrimonial Lawyers* 15 (1998).

- Girişken, Neriman. “Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (2010).
- Gladding, Samuel T. Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları. çev. İbrahim Yıldırım- İbrahim Keklik. Ankara: *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Demeği Yayınları*, 2011.
- Gönç Şavran, Temmuz. “Sosyolojide Temel Yaklaşımlar”. *Sosyolojiye Giriş*. ed. Nadir Suğur. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Güçlü, Sevinç. “Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”. *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. ed. Nurşen Adak. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012.
- Gül, Murat- Karadeniz, Hayrettin. “Örtülü Kültür: Giresun Kent Merkezinde Muskacılar Gitme Sıklığı”. *Geçmişten Günümüze Giresun’da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu-I* (25-27 Ekim 2013),
- Güleç, Gülcan. “Aile ve Evlilik”. *Aile Yapısı ve İlişkileri*. ed. Çınar Yenilmez. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012.
- Günay, Muzaffer. *Tarihi Kültürü ve Doğası ile Ordu*. ed. Murat Selman Günay. İstanbul: Alkan Matbaacılık, 2005.
- Günay, Ünver. *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*. Erzurum: A.Ü. İslam İlimler Fakültesi, Basılmamış Doçentlik Tezi, 1978.
- Gündüz, Bülent- Çelik, Özlem. “Marriage Satisfaction and Forgiveness in People Who Continue Their Marriage After Infidelity: Aldatma Sonrası Evliliğini Sürdüren Kişilerde Evlilik Doyumu ve Affetme”. *Journal of Human Sciences* 15/4 (19 Ekim 2018), 1893-1913.
- Güneş, Hüseyin Nihat. “Feminist Akımlarda Aile”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7/3 (01 Eylül 2018), 142-153.
- Gürarslan Baş, Nazan- Karatay, Gülnaz. “Effects of Technology Usage on the Addictive Behaviors of Secondary School Students”. *Perspectives in Psychiatric Care* 56/4 (2020). <https://doi.org/10.1111/ppc.12504>
- Gürsu, Orhan. “Gençlik Dönemi İnanç Krizinin Psikolojik Kökenlerinin Analizi: Olgu Sunumu”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 915-931. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1191763>
- Henslin, James M. *Sociology: A down-to-Earth Approach*. Boston: Pearson, Fourteenth Edition., 2019.

- Holy, Ladislav. *Antropolojinin Akrabalık Yaklaşımları*. çev. Çağlar Enneli. Heretik Yayıncılık, 2016.
- Hortaçsu, Nuran. *İnsan İlişkileri*. Ankara: İmge, 4., 2003.
- Hökelekli, Hayati. “Dini Telkin ve Tebliğde Psikolojik Esaslar”. *Diyanet İlmi Dergi* 19/1 (1983), 27-39.
- Hökelekli, Hayati (ed.). “İslâm Geleneğinde Psikoloji Kültürü”. *İslâm Psikolojisi Yazıları*. İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- İbiloğlu, Aslıhan Okan. “Aile İçi Şiddet”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/2 (01 Haziran 2012), 204-222. <https://doi.org/10.5455/cap.20120413>
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö. 273/887), es-Sünen (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, Kahire: Dâru'l-hadîs, 1994.
- İçli, Gönül. “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/3 (1997), 59-68.
- İçli, Gönül. “Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık”. *Yaşlılık Sosyolojisi*. ed. Harun Ceylan. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara., 2016.
- İmamoğlu, Abdulvahit- Çelik, Yılmaz. “Evlilik Hayatında Kıskançlık- Dindarlık İlişisine Psikolojik Yaklaşım”. *Dini Araştırmalar* 12/35 (01 Haziran 2009), 7-30.
- İnce, Abdülkadir. *Sosyolojik Kuramda Yapı – Eylem Tartışmaları Çerçevesinde Türk Aile Yapısı ve Akrabalık İlişkileri: Malatya Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Johnson, M. P. “Commitment to personal relationships”. *Advances in Personal Relationships*. ed. W.H. Jones, D. Perlman. London: Jessica Kingsley, 1991.
- Kahvecioğlu Karaca, Feyza. *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Karagöz, Sema vd. *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. baskı., 2020.
- Karakaya, Eylem. “Suriyeli Mülteci Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Etkileyen Faktörler: Kalitatif Bir Çalışma”. *Journal of International Social Research* 10/48 (2017), 417-428. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1512>

- Karaoğlan, Suzan. “Dini İnanç ve Tutumların Doğurganlık Üzerindeki Etkileri (Van İli Örneği)”. *Journal of International Social Research* 10/50 (2017), 391-404. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1672>
- Karataş, Zeki. “Eşcinselliği Anlamak: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar”. *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*. ed. Süleyman Turan. Okur Akademi, 2018.
- Karđın, Vedat vd. “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”. *Polis Bilimleri Dergisi* 14/4 (2012), 55-77.
- Kartopu, Saffet- Ünalın, Abdurrahman. “Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 19/2 (2019), 379-399. <https://doi.org/10.30627/cuilah.637773>
- Kasapoğlu, Müzeyyen Aytül. “Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”. *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Kaşıkcı Kaba, Gözde-Öztürk, Erdinç. “Karara Bağlanan Boşanma Davalarının Retrospektif İncelenmesi: Gaziosmanpaşa Örneği”. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi* 15/2 (2018), 52-60.
- Kaya, Yunus- Akın, Rabiye. “COVID-19 ile Yaşanan Sosyal İzolasyonun Aile ve Evlilik Yaşamına Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma”. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 15/3 (2021), 510-520. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.932521>
- Kaynak Malatyalı, Meryem. “Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu”. *Nesne Psikoloji Dergisi* 2/3 (01 Mart 2014), 27-38. <https://doi.org/10.7816/nesne-02-03-03>
- Kaypakoğlu, Serdar. *Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Keseli Ustabaşı, Nimet. “Ailede Sorumluluk Paylaşımı”. *Diyanet Aile Dergisi* 15 (Mart 2020), 20.
- Kılıçlıoğlu Sefa, “Aile”. *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*. ed. Sefa Kılıçlıoğlu vd. C. 1. İstanbul: Sabah, 1992.
- Kızmaz, Zahir- Altuğ, Semra. “Aile Sorunlarının Ortaya Çıkmasında Ebeveyn Müdahalelerinin Etkisi”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2019), 538-557.
- Korkmaz, Sezai. “Cinsiyete Göre Dindarlık: Bir Meta-Analiz Çalışması”. *Bilimname* 2020/43 (30 Kasım 2020), 437-460. <https://doi.org/10.28949/bilimname.693951>

- Koyuncu, Ahmet Ayhan. "Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler". *Sistemantik Aile Sosyolojisi*. ed. Mustafa Aydın, Konya: izgi Kitabevi Yayınları, 2013.
- Köktaş, M. Emin. *Türkiye’de Dinî Hayat: İzmir Örneği*. Cağaloğlu, İstanbul: İşaret, 1993.
- Kuzgun, Yıldız. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: ÖSYM Yayınları, 2002.
- Küçükvardar, Mert- Tingöy, Özhan. "Teknoloji Bağımlılığının Semptomlar Temelinde İncelenmesi". *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 9/35 (2018), 111-123. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2018.5.008.x>
- Lusterman, Don-David. "Infidelity: Theory and Treatment". *Handbook Of Couples Therapy*. 337-351. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons, Inc., 2005.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Martı, Huriye (ed.). *Diyanet İşleri Başkanlığının Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik şiddetin Önlenmesi Konusunda Görüş ve Yaklaşımları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. baskı., 2019.
- Mavili Aktaş, Aliye. "Aile İçi şiddet". *Doğu Batı Yayınları* 43 (2007).
- Mian, Marcellina. "World Report on Violence and Health: What It Means for Children and Pediatricians". *The Journal of Pediatrics* 145/1 (2004), 14-19. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2004.03.054>
- Michaud, Yves. *şiddet*. ev. Cem Muhtarlıoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991. https://www.kitantik.com/product/Siddet-Yves-Michaud-Turkce-Kitap-Iletisim-Yayinlari_1br9qfwlh6uqvds1tel
- Michel, Andree- Tekeli, şirin. *Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Mor atı Kadın Sığınağı Vakfı (ed.). *Evdeki Terör: Kadına Yönelik şiddet*. İstanbul: Mor atı Yayınları, 1. Basım, 1996.
- Müslim, İbnü’l-Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), el-Câmiu’s-Sahîh, (Nevevî şerhi ile birlikte) (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-XIX, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiiyye 1995.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. ed. Ertan Akkaş. ev. Özlem Akkaya. 2 Cilt. Siyasal Kitabevi, 2022.

- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. ed. Ertan Akkaş. çev. Özlem Akkaya. 2 Cilt. Siyasal Kitabevi, 2022.
- Nirun, Nihat. *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.
- Nişancı, Zübeyir. *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık*. ed. Ayşe Betül Aydın- Hatice Nur Keskin. İstanbul: International Institute of Islamic Thought & Mahya Yayıncılık, 2023.
- OBB, *Ordu Büyükşehir Belediyesi. Coğrafi İşaretili Ürünler*. Erişim 29 Mart 2023. <https://ordu.bel.tr/Sayfa/1234/ci>
- Ok, Üzeyir. “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”. C. 2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Okumuş, Namık Kemal. “Eşcinsellik ve İslam”. *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*. ed. Süleyman Turan. Okur Akademi, 2018.
- Onay, Ahmet. “Toplumsal Farklılaşma ve İmam Nikâhı Meselesi”. *Journal of Analytic Divinity* 2/2 (2018), 91-104. <https://doi.org/10.46595/jad.425655>
- On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (Kanun No. 6447). Resmî Gazete 28595 (14 Mart 2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130322-2.htm>
- Orbay, İsmail. “Görünmeyene Işık Tutmak: Psikolojik Şiddet”. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 33/1 (30 Ocak 2022), 267-290. <https://doi.org/10.33417/tsh.975139>
- Ordu Mutfak Kültürü. T.C. Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013.
- Ordu Valiliği. “Kültür ve Turizm”. Erişim 28 Kasım 2023. <http://www.ordu.gov.tr/kultur-ve-turizm>
- Oskay, Enver. “‘Efendi / Köle’ İlişkisi Açısından Şiddet ve Görünümleri Üzerine”. Yapı Kredi Yayınları 6-7 (2005).
- Oskay, Gülter. “Değer Yargılarından Kaynaklanan Ana-Baba, Ergen Çatışmasının Sosyo Ekonomik ve Benzeri Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/5 (01 Haziran 1990).
- Ozankaya, Özer. *Toplumbilim*. İstanbul: Cem Yayınları, 1996.

- Ökten, Şevket. "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi 'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/8 (2009).
- Öngider, Nilgün. "Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (01 Haziran 2013), 140-161. <https://doi.org/10.5455/cap.20130510>
- Özbay, Dilek vd. *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları, 2014.
- Özbay, Yaşar- Aydoğan, Didem. "Varlığında Çocuk, Yokluğunda Yetişkin Olmak: Baba Kaybı, Kardeş İlişkileri ve Aile Yılmazlığı". *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/2 (30 Ağustos 2019), 126-143. <https://doi.org/10.17556/erziefd.453746>
- Özdemir, Melih Burak- Barut, Yaşar. "Psikolojik Danışma Uygulamalarında Post Modern Bakış Açısı: Çevrimiçi Psikolojik Danışma". *Kıbrıs Türk Psikiyatrisi ve Psikoloji Dergisi* 2/3 (01 Aralık 2020), 192-199. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.20.03.24>
- Özel, Fatma. *Eril Tahakküm Bağlamında Gelin Kaynana İlişkilerini Anlamak*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Özkaya, Cevat. *Türkiye'de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi)*. İstanbul: SEKAM Yayınları, 2016.
- Öztürk, Ezgi. *Aile Bütünlüğünün Korunması Kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının İşlevi: Antalya Müftülüğü Örneği*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Peker, Hüseyin. "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın Aile İرشat ve Rehberlik Büroları Örneği)". Ankara, 2009.
- Poyrazlı, Şenel- Can, Ahmet. "Çevrim içi Psikolojik Danışma: Etik Kuralları, COVID-19 Süreci, Öneriler". *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 3/1 (30 Haziran 2020), 59-83.
- Purwaningsih, Eni- Nurmala, Ira. "The Impact of Online Game Addiction on Adolescent Mental Health: A Systematic Review and Meta-Analysis". *Open Access Macedonian Journal of Medical Sciences* 9/F (2021), 260-274. <https://doi.org/10.3889/oamjms.2021.6234>
- Sağırılı, M. Numan. *Başörtüsü Giymeyi Bırakan Üniversite Mezunu ve Çalışan Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021

- Sarı, Özgür. “Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı”. *Sistemik Aile Sosyolojisi*. ed. Mustafa Aydın, 2016.
- Sarıgil, Zeki- Yılmaz, Gözde. “Enformel, Gayriresmi Kurumların Sosyo-Politik Hayattaki Rolü” *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Grubu*, 1-128.
- Sayın, Önal. *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi, 1990.
- Selçuk, Mualla. “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu”. *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000. <http://genclikbirikimi.org/kunye-466-genclik-cagi-inanc-olgusu-makale>
- Semerci, Bengi- Nasıroğlu, Serhat. “Erken Yaşta Evlilik İçin Başvuran Kızların Ruhsal Değerlendirmesi ve Risk Etkenlerinin Belirlenmesi”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 18/5 (2017), 460-467.
- Sheri Stritof. “Reasons Why Married People Cheat”. *Verywell Mind*. Erişim 29 Ağustos 2023. <https://www.verywellmind.com/why-married-people-cheat-2300656>
- Soylu, Nusret- Ayaz, Muhammed. “Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirmesi”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14/2 (2013), 136-144.
- Söylev, Ömer Faruk. “Dinî Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslâmî Yaklaşım”. *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017), 75-100.
- Söylev, Ömer Faruk. *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Straus, Murray Arnold vd. *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. London: Transaction publ, 2007.
- Strong, Bryan vd. *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society*. Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning, 11th ed., 2011.
- Subaşı, Necdet. “Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları”. *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm*. 37. Yenimahalle, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. baskı., 2007.
- Suğur, Nadir (ed.). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
- Sungur, Mehmet Z. *Aşk, Evlilik, Sadakatsizlik Şeytan Üçgeni*. İstanbul: Büyükkada Yayıncılık, 47. Basım, 2017.
- Şahin, Tuba Kevser. *Dinî Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Şen, Bilge. İstanbul Müftülüğü Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Talwar, Victoria vd. "Children's Conceptual Knowledge of Lying and Its Relation to Their Actual Behaviors: Implications for Court Competence Examinations". *Law and Human Behavior* 26/4 (2002), 395-415. <https://doi.org/10.1023/a:1016379104959>
- Tanyu, Hikmet. "Büyü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, ts. <https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu>
- Tarhan, Nevzat. Evlilik Psikolojisi Öncesi ve Sonrasıyla Evlilik. İstanbul: Timaş Yayınları, 7. Basım, 2010.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi Kimlik-Kişilik-Evlilik-Annelik*. İstanbul: Timaş Yayınları, 94. Basım, 2021.
- Tatlıoğlu, Kasım- Demirel, Nuri. "Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme". *The Journal of Academic Social Science* 22/22 (26 Ağustos 2019), 59-73. <https://doi.org/10.16992/ASOS.987>
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı vd. (ed.). *Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)*
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ (ö. 279/892), el-Câmiu's-Sahîh (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), I-V, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye 1987.
- Tolan, Barlas vd. *Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji- I*. Ankara: Teori Yayınları, 1985.
- Topçu, Nurettin. *İslam ve İnsan*. Dergâh Yayınları, 2013.
- Tuncel, Zehra. *Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Turan, Süleyman- Asife Ünal (ed.). *Dinlerde Aile*. İstanbul: Okur Akademi, 2021.
- Turğut, Faruk. "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar". *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 1/1 (2017).
- Turner, Bryan S. *Klasik Sosyoloji*, çev. İdil Çetin. İstanbul: İletişim Yayınları 2014
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları,2022, 2023.

- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Doğum İstatistikleri, 2022, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fl%C4%B1lar-2022-49667&dil=1#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabal%20edil en,9%2C9'a%20y%C3%BCkseldi>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2021, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1#:~:text=Evlenen%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda,binde%206%2C76%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Bo%C5%9Fanan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda,y%C4%B1l%C4%B1nda%20180%20bin%20954%20oldu>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2023, 2023. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407)
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Kütüphane İstatistikleri, 2021, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2021-45700>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813#:~:text=En%20%C3%B6nemli%20bo%C5%9Fanma%20nedeni%20sorusuz%20ve%20ilgisiz%20davranma%20oldu&text=Bu%20oran%2C%20erkeklerle%20g%C3%B6re%20%41,ekonomik%20olarak%20ge%C3%A7imini%20sa%C4%9Flayamama%20oldu>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2022, 2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). Resmî Gazete 17863 (Mükerrer) (18 Ekim 1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Türkiye'de Evlilik Tercihleri Nisan 2015. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2023. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Kasım 2014.

- Uluocak, Gonca Polat- Bulut, Işıl. “Aile Terapilerinin Feminist Teori Açısından İncelenmesi”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 24/24 (01 Mart 2011), 9-24. <https://doi.org/10.21560/spcd.07002>
- Uzbay, İ. Tayfun. *Madde Bağımlılığı: Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler*. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi, 2015.
- Ünal, Asife. “Hıristiyanlıkta Aile”. *Dinlerde Aile*. ed. Süleyman Turan- Asife Ünal. İstanbul: Okur Akademi, 2021.
- Ünal, Gülseren. “Aile İçi Şiddet”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 8/8 (2005). <https://doi.org/10.21560/spcd.24524>
- Varlık Kotan, Sehal Deniz. “Aile Birliğini Güçlendiren Sünnet Ahlakına Uygun Davranış Modeli: Değer Verme”. *Uluslararası Aile Sempozyumu Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı Cilt-II*. Samsun: Sinop Üniversitesinin 33. Bilimsel Yayını (01 Ocak 2020).
- Walker, Alexis J. vd. “Motives for Parental Caregiving and Relationship Quality”. *Family Relations* 39/1 (1990), 51-56. <https://doi.org/10.2307/584948>
- Walker, Lenore E. *The Battered Woman Syndrome*. New York, NY: Springer, 3. ed., 2009.
- Yakalı Çamoğlu, Dikmen. *Kaynana Ne Yaptı Gelin Ne Dedi: Ailedeki Kadınlar ve İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. baskı., 2017.
- Yalçın Irmak, Aylin- Erdoğan, Semra. “Digital Game Addiction Among Adolescents and Younger Adults: A Current Overview”. *Türk Psikiyatri Dergisi = Turkish Journal of Psychiatry* 27/2 (2016).
- Yapıcı, Asım. “Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri”. *Dini Araştırmalar* 19/49 (24 Kasım 2016), 131-161. <https://doi.org/10.15745/da.268813>
- Yapıcı, Asım. “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”. *İlahiyat Akademi* 12 (29 Aralık 2020), 1-44.
- Yasdıman, Hakkı Şah. “Yahudilikte Aile”. *Dinlerde Aile*. ed. Süleyman Turan- Asife Ünal. İstanbul: Okur Akademi, 2021.
- Yazar, Sevtap. “Gelin Kaynana Manilerinde Alay Etme”. *Journal of Turkish Studies* 13/Volume 13 Issue 20 (2018). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13800>

- Yediyıldız, Bahaeddin. “Tarihte Ordu”. *Dünden Bugüne Ordu İli*. ed. Öcal Serdar Yıldırım. Konya: Dünden Bugüne Ordu İli, 1. Basım, 2001.
- Yeniçeri, Zuhâl- Kökdemir, Doğan. “University Students’perceptions of, and Explanations for, Infidelity: The Development of the Infidelity Questionnaire (Infq)”. *Social Behavior and Personality: An International Journal* 34/6 (01 Ocak 2006), 639-650. <https://doi.org/10.2224/sbp.2006.34.6.639>
- Yıldırım, Enbiya. “The Prescription for Overwhelmed Human of the Modern Times: Turning Back to the Values”. *Beder Journal of Humanities*. 1/48-60. Hëna e Plotë Bedër University, Faculty of Humanities, 2013.
- Yıldırım, Ömer. *Trabzon’da Dini Hayat*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Yılmaz, Bedriye. *Kur’ân Yorum Tarihinde Nur Sûresi 31. Ayet ile Ahzab Sûresi 32- 33., 53. Ve 59. Ayetlerin İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Yılmaz, Necla. *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Yılmaz, Sema DERELİ vd. “15-49 Yaş Kadınların Kürtaj Nedenleri ve Kontraseptif Tercihleri”. *Florence Nightingale Journal of Nursing* 18/3 (2011), 156-163.
- Yörük, Altan. “Feminizm/ler”. *Sosyoloji Notları Dergisi* 7.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2002.
- Yüce, Mehmet. “İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler”. *İlahiyat Akademi* 13 (30 Haziran 2021), 57-96. <https://doi.org/10.52886/ilak.888911>
- Yüksel, İlknur vd. (ed.). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara, 2015. Ankara: T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015.
- Yüksel, Şahika- Nesrin Yetkin (ed.). “Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Bilgilendirme Dosyası- 10 ‘Eşcinsellik’”. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği, ts. www.cetad.org.tr
- Yüksel Şahin, Fulya- Taşkın, Tülay. “Çalışmayan Ev Kadınlarının Mutluluk ve Kişisel Gelişim Yönelimi Düzeylerinin İncelenmesi”. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 15/Özel Sayı 1 (26 Mart 2019), 24-36. <https://doi.org/10.17244/eku.491068>

Yüksel-Kaptanoğlu, İlknur vd. “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması Özet Rapor”.
<https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/23341>

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

[Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/](https://sozluk.gov.tr/)

<https://aklinizikesfedin.com/bagirarak-iletisim-kurmak-bircok-ailenin-sorunu/> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://cemkece.com.tr/erkekleri-aldatmaya-yonelten-etkenler/> (Erişim 31 Ağustos 2023).

<https://cemkece.com.tr/kadinlari-aldatmaya-yonelten-etkenler/> (Erişim 31 Ağustos 2023).

<https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/3/diyanet-isleri-baskanligi-temel-ilke-ve-hedefleri>
(Erişim 28 Kasım 2023).

<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Detay/319/aile-ve-din%C3%AE-rehberlik-b%C3%BCro-veya-merkezleri-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/DinHizmetleriUygulamaGenelgesi.pdf> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/5-din-surasi-kararlari-aciklandi/92911> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://www.cankiribarosu.org.tr/Print.aspx?ID=9343&Tip=> (Erişim: 05 Kasım 2023).

<https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/52/cinsel-siddet#:~:text=Cinsel%20%C5%9Fiddet%20ki%C5%9Finin%20kendi%20r%C4%B1zas%C4%B1,etkile%C5%9Fimin%20de%20oldu%C4%9Fu%20durumlar%C4%B1%20kapsar>
(Erişim: 05 Kasım 2023).

<https://www.etnikce.com/ordunun-etnik-yapisi-h299.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://www.nevzattarhan.com/evlilik-tehdit-eden-3-temel-sorun.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://nevzattarhan.com/kulturel-farklilikin-evlilik-uzerindeki-etkileri.html> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://www.pandemospsikoloji.com/evlilikte-yalnizlik-duygusu> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/sayfa/57/istatistikler> (Erişim 28 Kasım 2023).

<https://www.ttb.org.tr/eweb/adli/> (Erişim 29 Kasım 2023).

Kitab-1 Mukaddes. <https://www.kitabimukaddes.com/kutsal-kitap-hakkinda-bilgilendirme-ve-tam-metni/eski-antlasma>

Kur'an Yolu. <https://kuran.diyamet.gov.tr/>

YASAL İZİN BELGESİ

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
Diyanet İşleri Başkanlığı

Sayı : E-69097877-204-1608167
Konu : Tez Başvurusu

02.09.2021

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Seyfullah YEŞİLTAŞ'ın 17.08.2021 tarihli başvurusu.

İlgi dilekçeniz incelenmiştir.

Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında yaptığınız yüksek lisans tezinizde değerlendirmek üzere Ordu Aile ve Dinî Rehberlik Bürosuna 2017-2021 yılları arasında yapılan başvuruları inceleme ve soruların bazılarını tezinizde kullanma talebiniz uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederim.

Sema YİĞİT
Başkan a.
Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanı

Dağıtım:

Gereği:

Sayın Seyfullah YEŞİLTAŞ
Ordu Ankara

Bilgi:

ORDU VALİLİĞİNE
(İl Müftülüğü)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 61A882F3-E611-4383-A389-A5CA36AD4925
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulv. No : 147/D 06800 Çankaya/Ankara
0 312 295 73 49
0 312 284 5525

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/>

Bilgi için: Mürüvvet AKTAŞ
Eğitim Uzmanı
Telefon No: (312) 295 73 64

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Seyfullah YEŞİLTAS
Yabancı Dili	Arapça, İngilizce
Orcid Numarası	0009-0009-5357-7018
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10426571
Lise	Fatsa Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi
Mesleki Deneyim	Diyanet İşleri Başkanlığı
Akademik Çalışmalar	

